

MR. A. ROOThAERT

DOCTOR VLIMMEN
§
VLIMMEN
CONTRA VLIMMEN
§
VLIMMENS
TWEEDE JEUGD

A.W. BRUNA & ZON UTRECHT/ANTWERPEN

VLIMMENS TWEEDE JEUGD

HOOFDSTUK 1

Beurtelings bespiedt hij de twee paden, waarlangs alles moet naderen, vriend of vijand. Gehurkt in zijn nauwe kuil tussen de kreupeldennen, komt hij maar juist met de ogen boven de heistruiken uit.

— Als een wild varken, denkt hij, en hoe lang gaat dat beestenleven nog duren?

Telkens wordt zijn blik gevangen door de helle lichtvlek van de afgedankte koffiekkan, die op een twintigtal meters afstand naast het linkerpaadje ligt, wit email, versierd met slingers van vergeet-mij-nietjes, geschilferd, roestig en zonder bodem. Straks, als hij afgelost wordt, moet hij dat oud roest weggooien, ver weg tussen de bomen, dat hij het nooit meer onder de ogen krijgt. Dat ding hoort hier niet, het vloekt tegen de omgeving, het brengt ongeluk! Bovendien begint het op zijn zenuwen te werken, het roept een schrijnende hunkering op naar vredige huiselijkheid. Telkens opnieuw moet hij zich de boerenfamilie voorstellen, aan tafel rond de geurende koffiekkan, die toen nog nieuw was, een gezellig, vulgair pronkstuk, alleen voor feestdagen. En hoe komt dat onding hier, zo ver van alle behuizingen?

Het ellendigste is, dat hij zich zo moe voelt, niet alleen van het zenuwachtige karweitje, dat zij de afgelopen nacht hebben uitgevoerd. Het is een achterstallige, ingevreten vermoeienis, die vraagt om een uitgebreide kuur van luieren en lezen. Als hij nog ooit mag beleven, dat hij thuis komt en alles achter de rug is, zal hij in een gewoon, proper mensenbed wel een week aan een stuk kunnen slapen, stelt hij zich voor.

En aan deze winter schijnt maar geen eind te willen komen. Twee uur roerloos op wacht is lang; hij krijgt al rillingen. Zijn hemd is nog niet helemaal droog na de zweetpartij van deze nacht. Had hij tevoren maar de helft geweten van hetgeen hem te wachten stond, dan...

Dan vergeet hij de kou en al het andere, tast voorzichtig naar het pistool in de zak van zijn overjas. Daar komt wat aan. Hij ziet nog niets, maar hoort het duidelijk boven het meerstemmig snurken, dat uit het hol klinkt. Langs beide paadjes heeft hij maar een goede vijftig meter uitzicht. Waarschijnlijk zal het Dikke Manus zijn. Die had vannacht vrij af vanwege de schotwond aan zijn hand en is uitgegaan om voorraden af te halen. Maar je kunt nooit weten; er hebben zich al meer van die droevige verrassingen voorgedaan.

Het duurt lang, maar het geluid nadert toch in argeloze regelmaat. Waarom die hartkloppingen? Natúúrlijk is het de Dikke...

Eindelijk, daar komt hij het hoekje om, fluitend en wel, geen zorg op de hele wereld, zijn linkerhand nog steeds in hetzelfde vuile verband.

Hij is dus niet naar de dokter geweest, ofschoon Leopold het hem tot drie keer toe heeft opgedragen. Dat is de zwakste kant van dit circus; de baas heeft niets te zeggen. Leopold is een vent met hersens en een goed

organisator, hij heeft ijzingwekkende staaltjes van durf en koelbloedigheid op zijn naam, maar is nu eenmaal niet in staat het kleinste beetje gezag te handhaven. Zijn bevelen lijken veel op het afbedelen van een gunst en wanneer hij maar één zuur gezicht ziet, voert hij de opdracht zelf uit, zo het maar enigszins mogelijk is. Of hij vraagt om vrijwilligers en meestal draait het uit op loten. Als hij voor Dikke Manus naar de dokter kon gaan, zou hij het doen.

Dikke Manus is mager tot op het been; zijn smal gezicht met de lange, dunne neus begint steeds meer op een hakbijl te gelijken. Volgens de geruchten moet hij vóór de oorlog in de gevangenis hebben gezeten voor oplichting of een ander soort bedrog en ongetwijfeld is hij de grootste leugenaar van het koninkrijk, maar nu is Manus vreemd genoeg de eerlijkste van heel de bende, wanneer het op bezittingen aankomt. Als hij geld, bonnen, lekkernijen of wat ook gaat afhalen, mankeert er nooit wat aan... Maar lomp als de vlegel is! Daar schopt hij moedwillig en uit alle macht tegen de koffiekkan. Het klinkt als een schot.

'Doe niet zo idioot,' gromt de schildwacht gedempt. 'De lui schrikken zich rot.'

Manus is er een ogenblik beduusd van, zoekt naar een rechtvaardiging en vindt niets beters dan zich van de domme te houden.

'Slapen ze nog?'

'Dat moet je nodig vragen.'

'Gut, ik heb er niet eens aan gedacht.'

'Natuurlijk niet. Er zijn van die mensen die vinden dat denken pijn doet.'

'Och barst!'

'Precies. Waar de hersens ophouden begint de grote bek... En daar heb je 't al.'

Inderdaad. Er komt beweging in de takkenbossen, die de ingang van het hol versperren.

'Is er onraad?' klinkt een hese stem. 'Is er geschoten?'

't Is niets, Leopold. Slaap maar door. De Dikke is alleen maar teruggekomen. Alles oke.'

Stilte... Dikke Manus staart in gespannen verwachting naar de verbolgen schildwacht. Dan slikt hij, zodat zijn scherpe adamsappel een groteske sprong maakt.

'Je mag gerust zeggen dat het mijn schuld is, hoor Boertje,' tart hij.

'Boertje' trekt de schouders op. 'Ga liever opzij, dat ik kan zien of ze je niet achterna komen.'

Onwillekeurig kijkt Manus snel om. In koddige tegenspraak met zijn verschrikt gebaar zegt hij dan met overdreven geringschatting: 'Bestaat niet. Denk je dat ik m'n ogen in m'n zak heb? Je kunt mij gerust om een boodschap uitsturen. Daar was niets of niemand te zien. Behalve dan een verdomd aardig grietje, bij de boerderij... Voor jou!'

'Voor mij?' vraagt de ander, half ongelovig, half geschrokken.

'Mmm,' gnuift Manus en trekt gemene spleetogen. "n Moordgriet! Een met van die lange dansbenen. En zó'n smal kontje.' Tussen zijn uitgestoken handen geeft hij de maat aan en drukt daarbij één oog dicht, als wil hij het op de millimeter nauwkeurig doen. 'Maar dan zo lekker rond naar achteren uitgebouwd, weet je wel.' Zijn gezonde hand vormt strelend een halve bol in de lucht en begint dan te kneden. 'Van die lekkere, verende kussentjes, — mm!'

'Hoe weet je dat ze voor mij komt?'

'Ze vroeg naar Boer Bazel, ze had een boodschap voor je.'

Ja, hier heet hij Boer Bazel en zo staat hij ook officieel te boek bij de 'top'. Niemand weet hoe hij aan die naam komt, hijzelf evenmin. Het is hier niet bekend, dat hij jarenlang bij zijn moeder in Zuid-Afrika heeft gewoond, wat de Transvaalse 'Boer' zou verklaren. Wel zijn er bij de ploeg enkele jongens uit Dombergen geweest, die hem herkenden als de zoon of de neef van de dierenarts Vlimmen, maar dat is hier van geen belang en de ware namen worden nooit gebruikt. De schuilnaam is lang niet nieuw meer en toch prikkelt hem de keus nog altijd wat. Ziet hij er boerachtig uit? 'Bazel' hij niet veel minder dan alle anderen? Met zijn twee jaar op de universiteit in Utrecht is hij verreweg de geleerdste van de troep...

Boer Bazel komt half overeind. 'En je hebt haar nooit eerder gezien? En je vond het heel normaal dat ze zo maar pardoes naar Boer Bazel vroeg?... Wat voor soort vrouw is het?'

'Vrouw? Het is een heel jong hippie, nog maar net voor 't gebruik gereed. Maar nogal wat kak, als je 't mij vraagt. Ze sprak tenminste erg duur. Geen spek voor mijn bek.'

"n Beschááfd meisje, bedoel je.'

Dikke Manus rochelt luidruchtig en spuwt een grote fluim uit. 'Als je 't zo noemen wilt. *Ik* noem het kak. Maar jij zult er je wel bij thuis voelen, jij bent ook zo'n jan-stap-netjes. Is jouw vader geen dokter of zoiets?'

'Mijn vader is dood.'

Nu weet Manus niet zo gauw raad met zichzelf en dat is te zien. Maar meteen vindt Dop het wat al te goedkoop. Zo'n arme slokker verlegen maken met een vader, die je niet eens gekend hebt... Toch moet hij van deze verwarring gebruik maken, anders heeft de vent weer allerlei chicanes. Dat is wel niet zo kwaad bedoeld, maar het werkt op je zenuwen, vooral vandaag.

Hij is opgestaan uit de kuil, buigt en strekt zijn stijve benen.

'Kijk jij hier even uit, dan ga ik even horen wat voor boodschap dat kan zijn. Om twaalf uur word je afgelost; Schipper is aan de beurt.'

Bij de laatste woorden maakt hij zich al haastig uit de voeten en er volgt geen gepruttel. Als hij even voor de bocht omkijkt, laat de ander zich juist met een moedeloze plof in de kuil vallen.

Het is een kwartier lopen naar het gedoente van Herrebrants, een vrij nieuwe en afgelegen ontginningsboerderij in de verste uithoek van de gemeente Wolfschot. Het hol, dat zij nu sedert een week betrokken hebben, is gunstig gelegen, tussen de rijksweg naar Hagenburg en de spoorbaan. En ook nogal veilig, het is een woeste en verlaten streek. Wie buiten de twee haast onvindbare paden het hol wil naderen, moet zich door de opeengepakte vliegdennen heenwringen en verraadt zijn komst al op grote afstand. En de Grünen komen nooit alleen; hun patrouilles zijn minstens twee, soms wel zes man sterk.

Het vorige hol hebben zij hals-over-kop vóór het aanbreken van de dag moeten verlaten na die raadselachtige schietpartij. Wat dat betekend mag hebben... Toeval of verklikkerij? Ze sliepen al ruim een uur na een mislukte poging de spoorlijn op te breken. Dikke Manus hield de wacht aan de ingang van het hol, een echt zwijnehol. Er kwam grondwater in en om niet steeds met een natte rug wakker te worden, moesten zij er telkens meer stro instoppen. Alsof dat hielp. En stro is gevaarlijk, het laat bij het aanslepen een opvallend spoor na voor iemand, die een geoefend oog heeft voor kleine ongerechtigheden in een stuk ongerepte natuur. Wel zette Leopold — hij heet Jan Verhegge — hen gewetensvol aan het strootjes-rapen, maar je weet wat daar van terecht komt in zo'n samenraapsel van onverschillige waaghalzen. Maar ook dat lost het raadsel niet op; in het donker kan niemand een spoor van stropijltjes volgen. En als het hol bij daglicht ontdekt zou zijn, trekken de Duitsers er niet 's nachts op uit om 'partizanen' op te rollen.

Of Manus te veel lawaai gemaakt heeft, zullen ze nooit te weten komen: op zijn leugens valt geen peil te trekken. In ieder geval werd hij naar zijn zeggen onverhoeds klaarwakker en zonder ook maar dát — hier maakt hij dan bij elke herhaling van zijn relaas een knipperend geluid met de nagel van zijn duim achter de voorste tanden — zonder ook maar dát gehoord te hebben beschoten. En hij zag het lichtje van het mondingsvuur flitsen! Onmiddellijk schoot hij in die richting terug, waarop van de andere kant weer een schot werd gelost. Aan deze drie schoten valt niet te twijfelen; alle leden van de groep waren natuurlijk op slag wakker. Dikke Manus liet zich in het hol vallen en ging wanhopig te keer. Ze hadden hem geraakt! Hij zat vol bloed!... Zij, die het eerst op de tast hun pistool konden bemachtigen, smeten de gewonde opzij om bij de ingang te geraken en begonnen in het wilde weg te vuren. Het werd een geschiet van wonder en geweld, tot Leopold, die aan de munitie moest denken, hen met vloeken en stompen in de rug tot zwijgen wist te brengen.

Er volgde een volmaakte stilte. Zij wachtten en wachtten, terwijl Boer Bazel, die belast is met de eerste hulp, omdat hij daarvoor een diploma heeft van de padvinderij, de verwonding van Dikke Manus onderzocht en in een snelverband wikkeld. Het was een schampschot, dat heel de muus van de linkerhand opengelegd had, een brede, rafelige wond van

onder de duimwortel tot aan het tweede lid. Maar er scheen niets gebroken; hij kon alles nog bewegen.

En niets roerde zich, er kraakte geen tak. De vijand moest er tijdens het schieten vandoor zijn gegaan, of was op zijn plaats gebleven en hield zich schijn dood.

Toen de nacht begon te verbleken, zochten zij vergeefs de naaste omgeving af, paktten snel hun boeltje en trokken langs verschillende wegen naar hier, het verzamelpunt, dat tevoren door de 'top' was aangeduid, een betrouwbare boerenfamilie in een veilige buurt. Leopold is nog verscheidene keren teruggegaan om inlichtingen te verzamelen en heeft ook het verlaten hol bezocht, dat er nog even onaangeroerd uitzag. En tot heden heeft zich daar in heel de omtrek nog geen Duitser vertoond, geen Feldgendarmarie en geen Grüne Polizei, terwijl niemand navraag heeft gedaan bij de boeren uit de buurt. Begrijpe wie het kan...

Nu acht Leopold het mogelijk, dat de Duitse patrouille uit twee man bestond, die zeer toevallig bij het hol zijn geraakt, waar Dikke Manus hun aandacht trok door hoesten of zo, misschien wel snurken. Ze begonnen maar meteen te schieten volgens het systeem: eerst schieten, dan vragen stellen. Toen ze zo vriendelijk werden ontvangen, gingen zij op de loop. En ze dachten er precies eender over: *Maul halten!* Anders werden ze op Duitse manier binnenste-buiten gekeerd, zouden elkaar op kleinigheden tegenspreken, zich verdacht maken, misschien wel gestraft worden wegens lafhartigheid of iets dergelijks. Terreur is een tweesnijdend wapen: alle ondergeschikten houden zich zoveel mogelijk buiten schot. Bij gevaarlijke karweitjes heeft Leopold hun steeds voorgehouden: 'Als wij het in de broek doen — de Duitsers ook! En zij waarschijnlijk nog eerder.'

Niemand spreekt het tegen; de ervaring heeft het vaak genoeg geleerd. In plaats van zich te verdiepen in de komst van het onbekende 'grietje', dat naar Boer Bazel heeft gevraagd, blijft Dop zich plagen met het probleem... Dan staat hij als verschrikt stil, hij weet het! Er zijn eenvoudig geen Duitsers geweest. Dikke Manus heeft het die nacht op zijn zenuwen gekregen, zich ingebeeld, dat hij ze hoorde aankomen, en is als een zot gaan schieten, op niets! En met het laatste schot raakte hij zich zelf. De stommerd hield ongetwijfeld zijn linkerarm naar voren gestrekt, zoals je dat doet wanneer je plat op je buik ligt, en hij wist op geen stukken na in welke richting hij schoot, hoog of laag, oost of west. Als een zó goed gericht schot van de andere kant was gekomen, was het tien tegen één niet bij een vleeswond aan de duim gebleven...

Ja, hij durft erop te wedden. Voor zover zij weten, is het nog nooit voorgekomen, dat de Duitse politie bij donkere nacht zo diep in de wildernis doordrong, zij heeft al haar mannetjes nodig om langs spoorbanen en telefoonkabels een schijn van bewaking te handhaven.

Zal hij Leopold uit de droom helpen? Maar die is meer vechtersbaas dan diplomaat, hij spreekt er waarschijnlijk Dikke Manus over aan en dan

worut het een groot oproer, dan gaat het om de gloriool van Manus' verwonding. En met al die herrie verandert er niets; het is gebeurd. Buiten de kapotte hand van Manus is het enige resultaat een ander hol, dat wat droger is en wat veiliger gelegen. De rest van de schade bepaalt zich tot wat onnodige sleet van de zenuwen. En nog eens te meer de overtuiging, dat je leven ieder moment afhankelijk is van uilskuikens als Dikke Manus, die nog lang niet de gevaarlijkste domoor is. Hans Worst (zo genoemd omdat hij uit Hansweert komt) wint het van heel de rest in onbesuisdheid. Het is of die kerels je niet één kans willen laten om heelhuids uit die stinkende oorlog te komen. En dat de groep Lange Jan in minder dan een jaar tijd al verscheidene doden en gevangenen heeft verloren, schijnt niet de geringste indruk te maken op die heren.

Hij zelf kijkt altijd even gespannen uit naar alle valstrikken, die zijn Indianenfantasie maar ooit heeft kunnen bedenken, op het pietepouterige af. Ook nu houdt hij ernstig rekening met de mogelijkheid, dat die fluitende Manus wel eens gevolgd zou kunnen zijn op weg naar het hol, en hij voelt zich al wat geruster, wanneer hij een paar eksters ziet landen in een boom, zowat honderd meter voor hem uit. Daar kan alvast geen hinderlaag liggen. Eksters zijn schuw; je krijgt ze nooit van dichtbij te zien. Voor hem is het een werktuiglijke gewoonte geworden, dat hij gedurig alle listen en knepen toepast, die hij bij de padvinderij geleerd heeft. De Engelsen noemen dat 'woodcraft'; er is geen Nederlands woord voor. Woudloperskunst? Toen heeft hij nooit kunnen geloven, dat al die flauwe Indianenspelletjes nog eens bittere ernst zouden worden, nu kan hij zich zelfs niet weerhouden hier en daar een al te zichtbaar stropijltje op te rapen.

Die onbekende koerierster... De enige meisjes, die tot nu toe met berichten werden gestuurd, waren Zwarte Ans en Jopie, hoe zij thuis ook mogen heten. Zij wisten alleen het contactadres, meestal een boerderij, en vroegen dan naar Lange Jan, later naar Leopold. Waarom nu opeens Boer Bazel? Als zijn identiteit bekend wordt, zijn ze thuis ver van gelukkig. Volgens de geruchten beginnen de Duitsers zich al te wreken op de naaste familieleden...

Hij gelooft, dat hij toen een handig middeltje heeft gevonden om Nunky voor de grootste narigheden te vrijwaren en dat zijn list nog altijd werkt. Destijds werkte hij in een ploeg, die neergehaalde vliegers te vervoeren had, meestal van Gelderland of het oosten van Brabant tot over de Belgische grens. Want het Belgische verzet nam de Franse grens voor zijn rekening, het Franse bracht de vliegers op Spaans gebied en zo was de koek eerlijk verdeeld. Een kriebelig karweitje en de organisatie klopte maar zelden. Je kreeg opdracht twee Amerikanen af te halen in Nijmegen en dan waren het er vijf of zes, maar al te vaak uitgedost als vogelverschrikkers van het jaar nul. Vooral bij de Engelsen vloekte het contrast

met die priesterlijke Oxford-gezichten je op honderd meter tegemoet. Amerikanen zagen er meestal minder verfijnd uit en hun ruige manieren deden het beter in zo'n plunje, maar zij hadden weer het bezwaar, dat zij hun nasale snaters niet konden houden. Met zo'n opzichtig gezelschap moest je aanvankelijk de overvolle treinen in en dan steeds opletten, dat je er bliksemsnel je neus tussenstak, wanneer een babbelmuts uit het reizend publiek een van de boys aansprak. Zo heeft een welbespraakte handelsreiziger hem eens een half uur lang uiteengezet hoe de geallieerde vliegers werden geborgen en teruggebracht naar Engeland. Levensgevaarlijk, meneer! Hij had twee neefjes, die zich met die sport bezighielden; je snapte niet hoe ze durfden. Want als ze gegrepen werden maakte dat voor de vliegers niet zo'n groot verschil, die werden als gewone krijgsgevangenen behandeld, maar de neven werden natuurlijk direct een kopje kleiner gemaakt. Hij noemde het gewoon zelfmoord...

Dan werden de treinen te gevaarlijk, omdat de Sicherheitsdienst op onverwachte ogenblikken de rijtuigen doorliep om de persoonsbewijzen te controleren. Daarna gebeurde het transport op fietsen, en wat voor fietsen. Soms moest je het hele traject afleggen met een weldoorvoede Amerikaan achter op het wrak.

Dat hij al zijn mannetjes — zevenentwintig in totaal — ongedeerd in België heeft kunnen afleveren, beschouwt hij nu als de merkwaardigste aaneenschakeling van wonderen, die zich ooit heeft kunnen voordoen.

In die tijd kwam hij nog tersluiks en bij grote tussenpozen thuis, hoewel hij ondergedoken was om niet naar Duitsland gesleept te worden als student, die geweigerd had te tekenen.

In oktober werd zijn vriend Simon Sluys met drie Amerikaanse vliegers gegrepen. De top nam geen risico; men wist te veel van de methoden der Gestapo om achter de namen der anderen te komen en de groep werd ontbonden om plaats te maken voor een heel nieuwe bemanning. Hij zelf kreeg opdracht volledig te verdwijnen; er was plaats voor hem bij de groep Lange Jan, een sabotageploeg. Het herkenningswoord was Boer Bazel.

Dat ogenblik hield hij zich schuil in Meelst en hij kende maar één zorg: zo gauw mogelijk thuis te geraken om Nunky te waarschuwen voor huiszoeking, om alle bezwarende geschriften en sluikblaadjes, die hij in huis verstopt had, op te ruimen en om een voorraadje winterkleding mee te nemen, nu hij voor de hele duur van de oorlog op drift zou blijven. Toen hij tegen de avond uit Meelst wegfietste, zag hij even buiten het dorp, dat drie kerels van de Grüne Polizei hem in levendige vaart volgden. Terwijl hij omkeek verbeeldde hij zich zelfs, dat zij hem uit de verte het teken gaven te stoppen. Hij reed wat hij kon, maar na zijn eerste schrik had hij toch al gauw een plannetje gereed. Een halve kilometer verder zwenkte hij van de grote weg de populierendreef in naar de boerderij van Hopstaken, waar hij vaak genoeg met Nunky geweest was. Van

daar zou hij langs de binnenwegen Dombergen trachten te bereiken. Het laantje vormde een recht stuk tot even voor Hopstaken's gedoente en achter de bocht stapte hij af om te zien wat er ging gebeuren. Toen de Duitsers inderdaad de dreef insloegen, achtte hij het bewijs geleverd. Heel zijn padvinderswijsheid zei, dat hij zich nu volgens de regelen der kunst moest verstoppert en de kerels laten passeren. Maar hij had geen minuut te verliezen, wie weet kwam hij te laat.

Langs kronkelende karresporen, die soms doodliepen, te voet dwars door ploegland, zwetend en hijgend, kwam hij in het laatste restje daglicht aan de brug over het kanaal en viel bijna van de fiets. Voor het eerst sinds de eerste dagen van de bezetting stond daar opeens weer een schildwacht, geflankeerd door een burger met een bleek gezicht onder een zeer Duitse, groenige hoed. Sicherheitsdienst en speciaal voor hem, natuurlijk. Uiterlijk kalm en ongehaast sloeg hij vóór de brug rechtsaf en reed langs de kanaaldijk, tot waar het landelijk en stil werd. Daar verborg hij zijn fiets in het schaarhout aan de voet van de dijk.

Intussen was het donker geworden en hij knarste zijn tanden om het tijdverlies. Hij hoorde reeds de snauwende stemmen, die Nunky en Tante Tilly brutaliseerden, zag het huis overhoop gehaald, de wilde, Duitse triomfantelijkheid bij het vinden van de papieren en — o grote goden, die oude Vestabrowning! Die had hij van Simon gekregen met de waarschuwing hem eerst te laten nakijken door een vakman, anders zou hij wellicht zich zelf meer bezeren dan de tegenpartij. De loop was uitgesleten, zat bovendien wat los en ook zonder dat was het een gevaarlijk ding, het bezat niet de later uitgevonden veiligheden. En als je iemand in zijn kop wilde raken, moest je op zijn voeten richten; het krenge steigerde als een jonge bok bij elk schot... Kort nadien kreeg hij een piekfijn pistool van het ontbonden Nederlandse leger en hoe gewichtig voelde hij zich ermee! Het oude lor heeft hij toen verborgen op zolder. En op het bezit van vuurwapenen stond immers de doodstraf!

Nu kon niets hem nog tegenhouden. Hij stak zijn horloge in de zak van zijn regenjas, die hij oprolde en met de ceintuur vastbond op zijn hoofd. Voorzichtig liet hij zich te water en hij moest zich des te meer inspannen, omdat hij tot elke prijs zijn pistool boven water wilde houden. Ja, zo onnozel was hij nog, hij geloofde stellig, dat hij voorlopig geen schot zou kunnen lossen als het wapen en de munitie nat werden. En dat vond hij toen zeer belangrijk, hij zou zijn leven duur verkopen!

Het was wel niet uitzonderlijk koud, maar het was toch ver in oktober. Doordat hij al zijn krachten nodig had, voelde hij nauwelijks de kilte; hij voelde haar eerst, toen hij aan de overkant enkele minuten op zijn rug had gelegen, misselijk en duizelig van uitputting. Op weg naar huis wachtte hij nog met het aantrekken van zijn regenjas, tot hij zich al lopende had laten afdruipten en zodoende geen nat spoor meer achterliet. Geruime tijd drentelde hij heen en weer langs de tuinmuur aan het

Achterdijkje en keek telkens om de hoek van de Beukenlaan. Vóór de muur liep nog altijd het vieze slootje, anders had hij zich na een flinke sprong aan de muur kunnen optrekken om de tuin te verkennen en langs daar binnen te gaan. Het huis was zorgvuldig verduisterd en daar binnen leek het zeer rustig. Verdacht rustig, meende hij. Waren zij allen weggehaald en hadden ze in huis een val opgesteld voor hem?

Telkens wanneer er voetstappen naderden langs het Achterdijkje, nam hij een doelbewuste houding aan, sloeg de hoek om van de Beukenlaan en liep het huis aan de voorkant voorbij om terug te keren als het gevaar geweken was. En omgekeerd.

Dan dacht hij beweging en geritsel te horen achter de tuinmuur en hij begon de zaak somber in te zien. Daar had je 't dus; er was iemand in de tuin. En wie was er op zo'n uur in een donkere tuin? Dat kon niets anders zijn dan een wachtpost.

Even later viel er wat flauw licht door de kier van de keukendeur en klonk de vertrouwde stem, half ongeduldig, half vleiend: 'Bobby, Bobby! Kom, Bobby! Krijgt-ie wat?' Van opluchting sprongen hem de tranen in de ogen. Die goeie, ouwe Lenin...

Toen hij voor de zoveelste keer om de hoek druide, zag hij Tante Tilly voor het huis van de fiets springen. Hij herkende haar niet onmiddellijk. Voor het eerst bij zijn weten droeg zij een hoofdoekje; het maakte haar wat naïef en hulpbehoevend. Zij was ook dunner geworden en leek jonger. Maar even monter als altijd. O fijn, dat hij er was. Wat zou Nunky blij zijn! En dat was goed getroffen; ze had juist met veel listen en lagen een flinke portie kalfsnieren buit kunnen maken.

Zij gingen door de lege garage binnen om de fiets weg te zetten. Er stond alleen het oude, lichte Gillette'tje; de zware motor ontbrak, dus Nunky was nog niet thuis. Met de Buick — als hij nog niet aan flarden geschoten was — zou wel een of andere Herr General door Rusland karenen. Maar dan achteruitkarren, dat was tenminste een troost.

Toen zij uit de garage de keuken binnenkwamen, gaf Lena een gillette; meteen begon haar gezicht te glanzen, dan was zij ontdaan om zijn slordig en verwilderd uitzicht, alles binnen twee seconden.

Hij moest tragisch doen om haar beiden ervan te overtuigen, dat hij niet blijven kon, zelfs niet voor de kalfsnieren. Met zijn groep was het helemaal mis; zijn naam was bekend en hij werd gezocht. Ze moesten zich voorbereiden op narigheden. In de eerste plaats huiszoeking, dus sluikblaadjes en al wat die heren niet aanstond, ook het verstopte radiotoestel, direct de deur uit. Hij zelf had opdracht zich in veiligheid te brengen, dus te verdwijnen en wel voor de hele duur van de oorlog. Iedere seconde die hij hier bleef was levensgevaarlijk; die kerels konden ieder moment binnenvallen. Gauw verkleeden en warme spullen inpakken.

Gejaagd trok hij zijn regenjas uit en er klonken verschrikte kreten... Ja, natuurlijk was hij nat, hij had over het kanaal moeten zwemmen. Er stonden posten op de brug van de Meelsterweg.

In de verbijstering, die hier op volgde, vloog hij de trap op, vond het oude pistool en de rest van zijn gevaarlijk bezit. Toen hij eindelijk vertreksgereed in zijn droge kleren stond, begon zijn huid aangenaam te tintelen en kon hij de toestand wat luchtiger bekijken. In de keuken kuste hij Lena baldadig op de betraande wangen en gaf Dientje de hand. Als hij terugkwam, was de oorlog afgelopen en moesten er weer kalfsnieren zijn!

Tante Tilly wilde hem geld in de hand stoppen... Dat was helemaal niet nodig; ze kregen alles wat ze nodig hadden van de organisatie. De groeten aan Nunky en aan Klaartje.

'Ik ga last krijgen met Nunky,' zei ze toen. 'Als er iets met jou gebeurt, zal hij je moeder nooit meer onder de ogen durven komen, zegt hij.'

'Wat is dat nu voor onzin! Als ik in Durban was gebleven, zou ik even goed in de oorlog zijn geweest.'

'Dat heb ik ook al gezegd. Maar nu je hier bent, voelt *hij* zich de schuldige.'

'Belachelijk! Ik ben toch geen baby meer, die hij in de box kan zetten.'

'Maar hij hééft je in de box gezet, dikwijls genoeg, en daarom zal hij zich voor jou steeds verantwoordelijk blijven voelen. Ik moet mezelf ook steeds geweld aandoen om niet dezelfde fout te maken en Klaartje te blijven behandelen als een hulpeloos wicht. Ik vraag me op 't ogenblik weer af, waar ze wel zou kunnen zitten. Ze is de laatste tijden zo uithuizig en ze doet zo geheimzinnig. Ik geloof vast, dat ze zich ook bezighoudt met dat gevaarlijke kattenkwaad tegen de Duitsers.'

Hij wond zich op en dacht niet goed na: 'Maar dat moet je haar verbieden, Tante Tilly! Zo'n apekop weet niet waar ze aan begint. En hoe gevaarlijk het is!'

Zij sloot de ogen en glimlachte vermoeid. 'Zie je nu wel, dat je ook dezelfde fout maakt? En jij hebt haar zelfs nooit in de box gezet.'

'Wat ik doe kun je niet direct kattenkwaad noemen, ik heb geallieerde vliegers over de grens gebracht. Maar die kinderen denken dat ze 't land redden met lekker stiekem blaadjes in de brievenbussen te stoppen. En ze vinden zich zo voornaam dat ze natuurlijk hun waffeltje niet kunnen houden. Tot ze onvermijdelijk tegen de lamp lopen.'

'Tja, ik weet nog niets met zekerheid. Maar als het zo is: wat kan ik er tegen doen? Zij is ook uit de box gegroeid, weet je wel... Maar stel je gerust, ik zal haar eens flink onder handen nemen, vooral nu er huiszoeking in de lucht hangt... Zorg jij maar goed voor je zelf. Maak het niet te dol en vergeet nooit, dat je maar één leven te verliezen hebt. We zijn altijd goeie maatjes geweest en ik zou je niet willen missen. Ik zal voor je duimen.'

Toen ze hem kuste, zag hij tranen in haar ogen. En een vrouw in een hoofddoekje – zij had het in al die beroering nog niet afgedaan – heeft hij altijd een beetje zielig gevonden.

Dat ogenblik kreeg hij zijn gelukkige inval. Voorlopig was het nog erg geheim, maar hij kon het haar wel toevertrouwen. Er was besloten, dat hij zo gauw mogelijk naar Engeland zou verdwijnen. Als hij op zijn bestemming was, zou hij proberen een berichtje door te geven.

Op zijn aandringen heeft Leopold toen op een avond, enkele weken later, aangebeld in de Beukenlaan. Hij trof Tante Tilly en bracht haar de groeten van Dop. Die was veilig de Spaanse grens gepasseerd op weg naar Engeland. Meer wist hij er niet van, hij had het bericht zó gekregen van een Belgische relatie, die het weer had van een Fransman. De naam was Dop en het adres Beukenlaan achtendertig.

Intussen liet Dop zich door een betrouwbare schoolvriend, die op een distributiekantoor zat en telefonisch te bereiken was, op de hoogte houden van de gebeurtenissen in de Beukenlaan. De zo dramatisch aangekondigde huiszoeking heeft anderhalve maand op zich laten wachten. Heel Dombergen heeft ervan gesproken, luidde het bericht, en het aanzien van Dr. Vlimmen was er zeer door gestegen. Maar het schijnt niet veel om het lijf gehad te hebben, want de dokter is de volgende morgen gewoon op praktijk gegaan en Klaartje naar school.

Zolang ze thuis maar werkelijk geloven, dat hij in Engeland is, zullen ze zich veel rustiger kunnen voelen...

De eksters zijn bijtijds weer opgevlogen. Aan de zoom van het bos kan hij van verre de boerderij zien. Maar het licht is slecht; de hemel is bijna zwart geworden en het is of hij de regen al voelt aankomen. Op het erf een gedaante in een blauwe overall. Dat zal de zoon Dorus zijn, hij is bezig de zaaimachine te smeren. Van het onbekende meisje geen spoor...

Langs de rest van de weg ziet hij beweging van koolmezen en ander klein gevogeltje. Alles schijnt veilig.

HOOFDSTUK 2

Ofschoon de voormiddag al ver gevorderd is en de lucht dreigend donker wordt, besluit Vlimmen toch maar door te rijden naar Hoog-Olmen, de langste rit van zijn praktijk.

Hoog-Olmen, het kleine vliegveld van het Nederlandse leger, is door de Duitsers twee- of driemaal vergroot. Ruim twee jaar geleden is hij er voor het eerst geweest na een telefonische en zeer beleefde uitnodiging van de grijze kapitein Funk, die ter herinnering aan de vorige oorlog een beetje met zijn been trekt en een hoog soort IJzeren Kruis draagt. Hij schijnt daar zoiets als verplegingsofficier te zijn en bleek er een varkensstal op na te houden, die er zijn mocht.

Een ogenblik heeft Vlimmen toen op het punt gestaan het karweitje over te doen aan Beyer, de jonge collega, die zich het eerste oorlogsjaar in

maar voor de grap heeft opgezet, dezelfde boerenzoon, die Vlimmen al duizend maal in zijn stallen heeft aangetroffen en dagelijks zal blijven ontmoeten. En in deze oeroude doening rond de varkens schijnt de ban van de oorlog voor enkele ogenblikken volkomen opgelost.

— Waar zou ik nu zitten, denkt Vlimmen, als ik toevallig enkele meters over de grens had thuisgehoord, zoals Anton? Zou ik ook gebruld hebben van Sieg Heil, of had ik er net eender over gedacht als Funk? Eerlijk gezegd heb ik aanvankelijk ook paf gestaan van die 'verrukke hansworst'. Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije, Polen, Noorwegen, Nederland, België, Frankrijk en ga zo maar voort. Als Duitser moet je dan wel een zeer koel hoofd hebben, wil je niet meegesleept worden in zo'n overweldigende massapsychose. In ieder geval zou ik — graag of niet — braaf meegemarcheerd zijn, desgewenst naar Rusland...

Ook de varkensstal is versterkt en onder het lage betondak is er een tafeltje voor hem gereedgezet. Handdoek, zeep, een emmer voor de afgeknipte testikels, alles is piekfijn in orde. Als narcosemasker heeft hij een cilindrisch kannetje van wit email, dat over de kop van een big kan geschoven worden. Op de bodem zit een laag watten, waar hij een scheut ether over uitgiet. Anton heeft de eerste spartelende big al op de rug gelegd en hem de kan horizontaal over de kop geschoven. Het gekrijs wordt flauwer en flauwer, houdt al spoedig op. Sinds Vlimmen eens, toen zij druk aan het babbelen waren, op verschrikte toon gezegd heeft de kan weg te nemen, omdat de big dreigde te stikken, let Funk scherp op. Bij iedere operatie vraagt hij wel drie keer, of het Ferkel niet wat meer lucht moet hebben. En Vlimmen speelt mee, laat Anton telkens het ethermasker een eindje wegtrekken.

Met de heimelijke snelheid van ongehaaste maar zekere grepen hanteert hij scalpel en schaar, naait met enkele steken van de kromme naald de incisie dicht en giet wat valvanol over de wond. De volgende!

Na een goed half uur liggen de zes jonge castraten hun roes uit te slapen in het stro, terwijl de eerste al dronken pogingen doet om op te staan. Als Vlimmen zijn handen heeft gewassen, gaat hij mee naar de bunker van Funk. Er hangt een foto van Frau Funk en de twee volwassen dochters. Naar hij eens gezegd heeft, is hij nu voor het eerst in zijn leven blij, dat hij geen zoons heeft. Wat zou ervan overblijven?...

Ook zijn er twee reproducties van Vincent van Gogh: het portret van Armand Rolin, met de stralende, lichtbruine ogen, en de Brug te Arles, waarvan de zwoelte in deze kille doodsheid van gewitte betonmuren Vlimmen telkens een weldadige huivering geeft. Dan nog een paar foto's der Assunta van Georg Kolbe.

Als de cognac ingeschonken is, komt het gesprek op Hitler. Funk vertelt, dat hij zich voor deze man eerst is gaan interesseren in '33, toen het al te laat was. En de schrik is hem pas goed op het lijf gevallen, toen zij de kapitale domheid hadden begaan hem te laten bewonderen in rok!

Dat begrijpt Vlimmen niet zo gauw. Hij heeft trouwens de man nooit afgebeeld gezien in avondkleding.

Funk zal hem dat even uitleggen. Zijn hotel is niet reusachtig groot, maar select, dat wil natuurlijk zeggen: duur. Het was geen slecht bestaan. In de winter kon hij naar hartelust lezen, 's zomers had hij bij alle hard werken de gelegenheid mensenkennis op te doen. Nu heb je, om uit te maken of iemand een heer is, een massa kleine, geniepige tests. En de gemeenste is wel: trek hem een rokkostuum aan. En dat hebben ze onze geniale opperbevelhebber geflikt, op een nieuwjaarsdag kort na zijn troonsbestijging, toen hij het Corps Diplomatique moest ontvangen. Ze hebben het drama zelfs gefilmd om er de hele wereld van te laten genieten. Wat een catastrofe! Funk zag het in de bioscoop en het sneed hem zijn adem af. Een kelner? Bij lange niet, er bestaan kelners, die echte heren zijn, kunstenaars in hun vak. Je moet heel wat beschaving bijeen hebben om een volmaakt kelner te zijn. Er bestaat er een in de wereldliteratuur: de kelner William in 'You never can tell' van Shaw. Maar wat Funk daar zag deed hem denken aan een Zuidamerikaanse bordeelhouder, een huisknecht van een rijkgeworden gangster en ga in die richting maar verder...

'Ja, het komt in uw vak te pas op zulke dingen te letten,' zegt Vlimmen. 'Ik heb me daar nooit in verdiept. Wat kan de oorzaak zijn, denkt u? Ligt het misschien aan die lok over zijn voorhoofd? Die coiffure heeft me nooit veel vertrouwen ingeboezemd.'

Funk schudt het hoofd. Neen, het zit veel dieper. Neem Churchill. Hij is helemaal geen schoonheid en veel te dik, maar hij kan een rok dragen, mein lieber Herr Doktor! En wat die haarlok betreft, ooit een foto gezien van Maurice Garçon, de beroemde Parijse advocaat? Funk heeft hem onder zijn gasten gehad. Die droeg zijn haar ongeveer eender, maar hij was een tiptop gentleman, ook in rok... Waar het aan ligt? Voor een groot deel is het ongetwijfeld aangeboren en daarnaast is de kinderkamer van het grootste belang. Maar het blijft iets zeer geheimzinnigs en het zegt niet alles. Er bestaan ook gentleman-bandieten. Toch is en blijft het een waardevolle test en voor Hitler was het rokkostuum heel wat ver-raderlijker dan het bruine hemd. Zo is Funk als jonge vlegel eens beto-verd geweest door een dienstmeisje, zoals we die toen kenden: zwarte jurk, wit schortje, kroontje en manchetten. Tot hij haar op een zondag in civiel zag, met een hoed vol rozen en in allerlei vloekende kleuren. Und aus war der Traum...

Het zijn kleine glaasjes en zij drinken er altijd twee, omdat het zo hoort. Bij het afscheid, op de drempel van de bunker, zien zij op enige afstand een twintigtal jonge vliegers samendrommen. Op hetzelfde ogenblik stijgt er uit de groep een grote schaterlach op. Funk stoot een kren-nende zucht uit.

'Hoor eens wat een pret ze hebben, die Kinderen des Doods. En wat kan

ik voor ze doen? Zorgen dat ze met een volle maag de eeuwigheid ingaan, meer niet. Arme jongens.'

De benzine is al geladen. Voor zijn veterinair gerief heeft Vlimmen aan de bagagedrager twee zakken van zwaar leer, zo groot als maar doenlijk, het onverwoestbaar werk van een zadelmaker der artillerie. Nu hij met opzet niet veel instrumenten heeft meegenomen, is er plaats voor twee blikken en ook zijn tank is boordevol. Opgemonterd door dit kostbaar bezit, is hij al rijdend door de regen des te meer vatbaar voor de overtuiging van Funk, dat het op een eindje loopt. Dit jaar zullen de 'Westelijke Plutocraten' tot de grote aanval moeten overgaan, anders zijn de Russen hun te vlug af, zij naderen al de Poolse grens. En tot hier toe mag hij van geluk spreken. Zijn wittebroodsweken werden in '40 maar een goede maand onderbroken; half juni was hij al met groot verlof thuis gekomen van een artillerieregiment, dat geen schot had kunnen lossen. Zijn wagen was verdwenen en eerst later, na de vreugde van het weerzien, is hij gaan voelen wat het betekende. Maar als alle onheilen had ook de oorlog zijn goede kanten. Zijn werk was opeens veel belangrijker geworden dan hij ooit had kunnen dromen. Het was een ware reuzenzwaai. Biggen, die de ene dag nog te vondeling werden gelegd, slachtkoeien, die met moeite zeventig gulden opbrachten, waren de volgende morgen onbetaalbaar geworden. Aanvankelijk nog schuchter, zette de sluikhandel zich in beweging en nam dagelijks in omvang toe. De oorlog geleek een soort Midas, die al wat hij beroerde in goud deed veranderen. En het vroegere schrikbeeld, de concurrerende collega, was nu een uitkomst, want de praktijk was hem in die weken al over de kop gegroeid. Jagertje had trouw op zijn terugkeer gewacht en zei al dadelijk, dat het niet meer te mannen was; hij zou op drie plaatsen tegelijk moeten zijn. En dat de Vlim nu maar gauw een eind moest maken aan die tijdverknoeiing op het slachthuis, anders had hij hoogstens een jaar nodig om zich kapot te werken. En een jonge echtgenoot hoorde 's nachts in zijn bed, anders...

'Bemóéi je d'r niet mee!' riep Vlimmen.

Tilly had keurig de boeken bijgehouden en toen hij het zag, moest hij het wel geloven.

Jagertje heeft hem maar twee dagen respijt gegeven voor de wittebroodsweken en om de lopende gevallen over te nemen. Dagelijks bereikten hem immers noodkreten uit verschillende hoeken van het land, sombere gevallen zelfs. De Bolle, hun beider studievriend, was in de strijd geweest aan de Grebbeberg en als krijgsgevangene naar Duitsland gevoerd. Zijn vrouw was radeloos. Zes kinderen en een slechte verhouding tussen de buurtcollega's, die de onbemande praktijk al aan het verdelen waren, niet zozeer uit boosaardigheid als wel omdat zij elkaar verdachten van roofzucht en de een niet wilde onderdoen voor de ander. Er waren betere pleisterplaatsen voor Jagertje, maar hij kon de Bolle

niet in de steek laten; ze hadden samen een nacht doorgebracht op het politiebureau van de Ganzenmarkt en dat vormt een band!

Voordat de maand juni verstreken was, had Vlimmen al moeten inzien, dat Jagertje gelijk had. Hoe belachelijk waren nu alle hartzeer en dwaze angsten, die hij zich jarenlang had aangedaan om die eentonige tredmolen van een slachthuis. Het loopt altijd anders dan je denkt. Toen hij met Tilly trouwde, deed hij met het grootste plezier afstand van het laatste kansje. Het baantje van onderdirecteur voor halve dagen kon hij er heel goed bij hebben, toen de praktijk nog kwijnde onder de waarde-loosheid van het vee; nu leed zijn eigen werk er onder. Hij nam zo snel mogelijk ontslag en werd vervangen door een jongeman, die recht van de universiteit kwam en er nu een volledige, ambtelijke betrekking aan heeft. Dat heeft Dirksen weten te bereiken, zelfs zonder veel moeite. Het toen nog vooroorlogse gemeentebestuur bleek door de historische stormvlagen opeens vlot geraakt en tot onbekrompen maatregelen in staat.

In de herfst kwam Beyer, die al twee jaar praktijk had als waarnemer, een bezoek brengen. Hij had reeds zijn opwachting gemaakt op het slachthuis, waar Dirksen hem had aangeraden eens ronduit te gaan praten met collega Vlimmen; dat was iemand van brede begrippen, van een hoog ontwikkeld sociaal gevoel enzovoort. Dirksen is altijd een man van grote woorden geweest en Beyer was leep genoeg om al het fraais nauwkeurig over te brieven.

Collega Vlimmen draaide er geen doekjes om. Ja, op dit ogenblik was er zeker werk genoeg voor twee dierenartsen en als het zo bleef toene-men, al gauw voor drie. Maar geen enkele oorlog kon eeuwig duren en wat kregen we dan? Weer die goede, oude tijd, dat er met één penne-streek zeshonderdduizend jonge varkens werden vermoord en onbruikbaar gemaakt, terwijl de werklozen met hongerige gezichten toekeken? Dan zouden de twee dierenartsen van Dombergen zich genoodzaakt zien elkaar iedere klant te betwisten en dan zou een van beiden het loodje moeten leggen.

Beyer vroeg of er geen mogelijkheid was tot associatie.

Vlimmen dacht eerst van al aan Dop en zei, dat er zeker over te praten zou zijn, zodra zij elkaar wat beter hadden leren kennen. Voorlopig zouden zij, ieder voor eigen rekening, heel goed samen kunnen werken. Als Beyer hier morgen kantoor klaar geïnstalleerd was, zou hij overmorgen al aan het werk kunnen, de hele dag! Hij zou er zich dan niet over moeten verbazen, dat hij niet steeds de plezierigste klanten en de zachtste karweitjes kreeg. Ook zouden de boeren aanvankelijk wel een scheve snuit trekken, zij hadden nu eenmaal een hekel aan verandering. Maar dat waren slechts de moeilijkheden van het begin.

Toen Beyer vertrokken was, zei Tilly: 'Hij heeft nogal een eerlijk gezicht. Ik hoop maar dat het doorgaat, want zo is het niet menselijk meer.

Telkens als de telefoon gaat, voel ik mijn hart een paar millimeter verzakken. Straks ligt het aan je voeten.'

Tijdens het bezoek was er vijf maal opgebeld.

Beyer heeft niet lang getalmd en loopt nu de hele dag in het gareel. Hij heeft al een minuscuul eigen praktijkje gevormd uit de enkele boeren, die met Vlimmen overhoop gelegen hebben, en krijgt allengs wat meer kleine huisdieren te behandelen. Voor de rest werkt hij aan het teveel van Vlimmen, die hem in geval van nood ook aan benzine helpt uit de voorraad van Hoog-Olmen. Hoewel zij rechtstreeks aan hem betalen, noemen sommige boeren hem nog steeds 'de leerjongen van Vlimmen'. Beyer heeft zijn eigenaardigheden als iedereen. Het ontbreekt hem niet aan spierkracht en uithoudingsvermogen, ofschoon hij een dun heertje is, met het gewicht van een jockey. Wie zijn ietwat vrouwelijke handen en zijn spitse vingers bekijkt, zou denken dat hij miniatuurtjes kan schilderen, en inderdaad neigt hij als practicus tot het petieterige. Hij kan moeilijk afstand doen van een genezen patiënt, zou het dier uitgebreid willen nabehandelen met een zalfje hier, een spuitje daar, als de overijverige huishoudster, die bij het zilver poetsen niet kan ophouden.

Vlimmen heeft hem al gauw aan het verstand gebracht, dat je een rund nu eenmaal niet méér-dan-gezond kunt maken en dat een boerenstal geen geschikt terrein is voor de pietepouterigheden van een tehuis voor oude dames. Gelukkig is Beyer voor rede vatbaar, ziet het zelf wel in en licht er wat om, zoals men dat doet om een onnozele hobby als hengelen of kippenhouden. De droom van zijn leven is een praktijk in een grote stad, uitsluitend voor kleine huisdieren. Lichtjes blozend spreekt hij dan zelfs van 'kliniek' en van fijn chirurgisch werk. Dat hij er aanleg voor heeft, is trouwens al bewezen bij mevrouw Fagot, die er een befaamde kennel op na houdt en ontroostbaar was over een fraaie Franse buldog, wiens ene oor volkomen dichtgegroeid was met een vieze, uitpuilende poliep. Een slecht karweitje, dat Vlimmen in al zijn drukte graag overliet aan de jonge collega. Beyer was er fel belust op en heeft de afzichtelijke woekering ook keurig, met wortel en tak uitgerooid.

Maar wat een gebeurtenis, wat een overwinning! De zwaarste verlossing van een kostbare koe is voor Beyer van veel minder belang dan het oor van Bouboule. Als hij een sombere bui heeft, de toestand zwaar inziet, hoeft je maar het woord poliep te laten vallen en hij klaart weer op. Wat er ook te doen mag zijn bij de boeren, hij zorgt steeds op tijd thuis te zijn voor het spreekuur en al sinds geruime tijd behandelt hij zowat uitsluitend de kleine huisdieren.

Vlimmen ziet in hem geen blijvertje voor de harde boerenpraktijk. De jongeman doet zijn werk zeer goed, wil er graag iets bij leren, maar is er niet met heel zijn hart bij. Zodra zich maar het kleinste kansje voordoeft, zal hij verdwijnen en zijn geluk beproeven met de fameuze kliniek. Als je maar wist wat er na de oorlog van de praktijk zal over-

blijven, zouden zij zich heel goed kunnen associëren, met dien verstande dat er in deze firma een plaats wordt gereserveerd voor Dop.

Het is een hele geruststelling, dat de jongen nu in Engeland is. Hier was dat spelletje veel te gevaarlijk, hier hadden ze hem vroeg of laat afge maakt als een hond en dan lang niet zo pijnloos, als je al die verhalen mag geloven. Nu moet hij in 's hemelsnaam zijn kans maar nemen als alle andere jongens, die door de geallieerden zijn ingelijfd. Plezierig is het niet, maar zijn toestand is nu toch veel veiliger. Als hij par force oorlogje wil spelen, kan hij beter soldaat zijn dan sluipschutter. Tilly zegt...

Zodra hij aan haar denkt, voelt hij weer de zachte gloed, die van haar uitstraalt en die hem schijnt te reinigen van alle leed, dat hij heeft doorstaan, van alle angst en schaamte en vernedering. En dat tot in de kleinste beuzelarijen, waar hij zich zorgen om maakt. Daarjuist, toen Funk te keer ging over Hitler, heeft Vlimmen weer niet kunnen nalaten zich af te vragen wat voor een raar tafereel hij zelf zou bieden in een rokkostuum. Tot hij dacht: Tilly zal het wel weten...

HOOFDSTUK 3

Zo te zien is Dorus Herrebrants weinig bekommerd om de gevaarlijke nabijheid van een hol met 'terroristen' en helemaal niet om de Europese twisten in het algemeen. Hij kijkt eerst op van zijn werk, wanneer Dop vlak bij hem staat, en groet met een geluid dat zich van *aa* naar *oe* sleept. 'Ha, die Dorus! Sigaret?'

Dat hoeft hij niet te vragen, meent Dorus en laat zich de sigaret in het borstzakje van zijn overall steken; zijn handen zijn te vet... Iets bijzonders? Ja, er zit een juffrouwken uit de stad bij ons-moeder in de keuken. Dop gaat de schemerige keuken binnen. Goeie morgen samen! Ons-Moeder, twee dochters en het meisje, dat hij op de rug ziet. Zij kijkt direct om, geeft een gillette en begint zenuwachtig te lachen. Van schrik grijpt hij zijn pistool stevig vast in de zak van zijn overjas. Dan wordt hij woedend.

'Wat doe jij hier?'

Zij antwoordt niet. Hoe bozer hij kijkt, hoe meer benauwde pret zij heeft.

'Hij had oe zeker nie verwocht,' glundert de boerin tot Klaartje.

'Ik hem nog veel minder,' giechelt zij hoog. 'En hij vindt het helemaal niet leuk, geloof ik.'

Hij wenkt haar met een nijdige ruk van zijn hoofd en gaat zonder iets te zeggen naar buiten. Proestend neemt zij afscheid van de boerinnen. Op de drempel kijkt zij nog eens om, krimpt ineen van vrolijke schrik en zegt: 'Er zal wat zwaaien!' De vrouwen schateren het uit.

Hij loopt om het huis heen naar de voorkant, waar haar fiets tegen de gevel staat.

'Ben je nou helemaal —?' begint hij te foeteren.
 'Hoe was het in Engeland?' kaatst zij terug.
 'Weet je wel, dat je speelt met je leven? En alleen maar voor de lol! Om interessant te zijn. Is het niet genoeg, dat ik in die pokkenbende zit? Moeten ze thuis nog meer narigheid krijgen? Als 't mis loopt, ga ik tegen de paal en jij komt in een kamp, wat misschien nog erger is.'
 'Gunst, wat een drukte! Omdat ik één keer van Jopie een karweitje heb overgenomen. Ze kon zelf niet, ze heeft keelontsteking en duizend graden koorts... Maar ik moet opschieten; meteen gaat het regenen. Waar blijft nou die Boer Bazel?'
 'Wie heeft je die naam genoemd?'
 'Jopie, natuurlijk. Ik moest vragen naar Leopold en als die er niet was, naar Boer Bazel.'
 'Hoe kom je erbij, dat Leopold er niet is?'
 Met het airtje van oneindig geduld begint zij het uit te leggen. 'Ik vroeg aan de boerin of ik Leopold kon spreken. Ze wees een man aan, die juist het erf op kwam lopen, en zei: — Vraag het maar 'ns aan den dieje... Ik sprak hem aan, een heel magere engerd, met zijn hand in een verband. Hij keek heel gemeen en wist van niets. Kende geen Leopold. Nooit gehoord van een Leopold. Er bestond hier geen Leopold.'
 — Dat valt me nog mee van die stomme Manus, denkt Dop.
 'Het was bepaald aandoenlijk,' gaat zij voort, 'zo onbeholpen als hij stond te liegen. Daarop vroeg ik of hij Boer Bazel kende, ik had een dringend bericht voor hem. Toen klaarde zijn gezicht op. — Nou, u schijnt goed op de hoogte te zijn, juffie, zei hij. — Wie heeft u gestuurd?... Omdat de boerin hem aangewezen had, meende ik het wel te kunnen wagen en noemde Jopie. Daarmee was de zaak in orde. Ik moest maar wachten in de keuken, dan zou hij Boer Bazel wel sturen.'
 'Was hij onhebbelijk? Opdringerig?'
 'Nee, hij leek me eerder wat verlegen.'
 'En hoe kom jij aan Jopie? Ik ken haar zelf niet eens.'
 'O, die zit bij ons in de club.'
 'Wát voor club?' stuift hij op.
 'Officieel is het een naaicursus. De rest is geheim.'
 'Natuurlijk. En je voelt je bar gewichtig, wat?'
 'Soms is het ook een pingpong-club,' meent zij te moeten preciseren.
 Even is het stil. Dan vraagt zij ernstig: 'Laat jij heus je baard groeien?'
 Onwillekeurig tast hij naar zijn kin met de stoppels van drie dagen.
 'Je weet niet hoe we hier leven. Denk je dat het kamermeisje iedere morgen de thee op bed brengt?... Maar wat heb je te berichten?'
 Haar ogen beginnen te tintelen. 'Ben jij dan Boer Bazel?'
 'Nee,' zegt hij, 'ik ben Leopold.'
 'Hoe kom je aan die malle naam?'
 'Wát malle naam?' doet hij dom.

'Boer Bazel.'

'Denk wat je wilt, zolang je maar verkeerd denkt. Wat heb je voor nieuws? Als jij ermee komt aanzetten, zal het wel een draak van een opdracht zijn.'

Zij zegt haar lesje op: 'Instructie D van Dirk. Richting Oost. Vannacht tussen twee en drie.'

'Dacht ik het niet? Je hebt er natuurlijk de goorste rotjob uitgezocht.'

'Is het dan zo gevaarlijk?'

Nog altijd is hij nijdig om zijn ontmaskering en dat hij het onredelijke ervan moet inzien, maakt het er niet beter op. Hij wil zich wreken en tegelijk haar afschrikken, hij begint te overdrijven. 'Och,' doet hij sarcastisch, 'als ik het er levend afbreng heeft het niet zo veel te betekenen.' En hij geniet ervan, dat zij nu zo beduusd staat te kijken.

'Heb je er dan zó genoeg van?'

'Genoeg? Ik kots ervan! Als ik alles van tevoren had geweten, was ik er nooit aan begonnen. Wat denk je dat het zeggen wil een hele winter in een nat hol te moeten rotten als een vuns beest? En steeds in de overtuiging, dat geen zinnig mens nog één cent voor je leven geeft? Ik zal je maar niet vertellen hoeveel er van ons ploegje al onderdoor zijn gegaan. En nu begin jij ook al, terwijl je niet eens weet wát je begint, net als ik destijds.'

'Wat wij doen is heus niet zo gevaarlijk. En we zijn voorzichtig genoeg.'

'Ja, zo begint het. Eerst krantjes rondbrengen. Kunststuk! Kinderwerk! Tot je verklikt wordt of in de val loopt met een stapel van die dingen bij je. Ze zullen je daar niet voor ter dood veroordelen, o nee! Ze stoppen je alleen maar in een kamp. En daar kom je ook niet zo heel levend vandaan, als je er nog vandaan komt. Nu ze wel voelen, dat ze met man en macht bezig zijn de oorlog te verliezen, worden die schoften van de Sicherheitsdienst met de dag gemener. Als jouw naaikransje wordt opgerold en je kunt nog bijtijds onderduiken, is de kans groot dat ze 't gaan verhalen op de ouwe luitjes. Ze zijn al begonnen, ze hebben al de vrouw en de kinderen van een ondergedoken politieagent weggehaald.'

'Tja, als de hemel valt, zijn alle boonstaken kapot,' citeert zij het boerenvolk.

'Precies, en voorlopig gaat alles immers goed? Maar dan gebeurt het heel toevallig, dat ze gauw even een koerierster nodig hebben. Dat is al een hele stap verder. En omdat je 't één keer zo mooi gedaan hebt, mag je 't voortaan geregeld doen. Een hele eer, wat? En voor je 't weet, ben je ingeschakeld bij sabotages, misschien wel bij liquidaties. Alleen maar voorbereiden, natuurlijk, of berichten overbrengen, het terrein verkennen, of op de uitkijk staan en het sein geven dat alles veilig is. Maar als ze je te pakken krijgen, word je over één kam geschoren met de lui, die de schoten hebben gelost. En dan weet je zelf niet eens wáár je aan meegewerkt heb, net als nu.'

'Ik kon Jopie toch niet in de steek laten? Ze was doodsbenauwd dat het bericht niet op tijd bij jullie zou zijn.'

'Ja, dat zou verschrikkelijk zijn geweest,' hoont hij.

'Dat wisten wij toch niet! Het had evengoed een waarschuwing kunnen zijn waar je leven van afhing.'

Daar valt niet veel tegen te zeggen. Hij gooit het over een andere boeg, hij begeeft zich in algemene beschouwingen. 'Geloof je nou heus, dat al ons gemodder de kosten waard is? Denk je, dat daarom de invasie van de geallieerden één dag eerder zal komen? Ik niet, ik krijg steeds meer de overtuiging, dat we alleen maar bezig zijn de algemene oorlogsellende te vergroten, zonder dat er iets van waarde tegenover staat. De Duitsers laten zich door die speldeprikjes van ons heus niet wegpesten. We kunnen hoogstens een beetje op hun zenuwen werken.'

'En noem je dat niets? Op de zenuwen komt het juist aan in de oorlog. Als de geallieerden komen —'

'Dan komen ze,' onderbreekt hij, 'met zo'n overmacht, dat de Duitse zenuwen van geen belang meer zijn. Ze hebben lang genoeg gewacht. En dan staan we daar met al onze gefusilleerden en wat er in de kampen doodgemarteld is en dan vragen we ons af of we stapelgek zijn geweest met onze Indianenspelletjes. Het ophalen van vliegers was tenminste iets positiefs; die lui zijn op 't ogenblik hun gewicht in goud waard. Maar dit? Gevaarlijk kattenkwaad, zei je moeder en ze heeft gelijk.'

'Waarom hou je 'r dan niet mee op?'

'Ik heb eenmaal A gezegd en ik laat de anderen niet in de steek; dat is geen stijl. Maar bij al die waaghalzerij staat één ding op de voorgrond: ik moet levend uit deze smerige oorlog komen.'

'O, maar dat vergeet ik ook nooit!'

'Hou je dan zo veel mogelijk op de achtergrond. Eén idioot per gezin is meer dan genoeg... Hoe is het thuis overigens?'

'Het gaat wel... Nunky mist nog altijd zijn wagen. —'t Is net of ik een been kwijt ben, zegt hij en iedere morgen schrikt hij opnieuw van die lege garage. Hij is nu helemaal opgehouden met roken en hij voelt er zich wel bij, maar de eerste tijd had hij heel de dag honger. En sinds hij denkt dat jij in Engeland bent, is hij veel minder zwaar op de hand.'

'Laat dan in hemelsnaam niet merken, dat je mij hier —'

'Zeg, wat denk je wel van me? Mammie en ik waren juist zo blij, dat hij er helemaal van opgefleurd was, de goeierd. Nu zou je wel weer regelmatig contact met je moeder hebben, dacht hij... Waarom ben je eigenlijk niet gegaan?'

'Denk je dat ik daar iets over te zeggen heb? Maar hoe is die huiszoeking afgelopen?'

'Ze hebben natuurlijk niets gevonden. Gelukkig was Nunky niet thuis, want die zou woest geworden zijn en dan had er van alles kunnen ge-

beuren. En Mammie was gewoonweg een kei! Sinds dat ogenblik heb ik veel meer respect voor haar gekregen. Ze kwamen met vier man, lelijke gangsterkoppen behalve één, maar die was weer veel te mooi, een lange, smalle griezel. Hij leek op de foto's van Heydrich, weet je wel, die doodgeschoten is door de Tsjechen. Dat was de opperbevelhebber en hij begon al dadelijk te brullen om Ausweise. Mammie vroeg of ze hoffelijkst mocht opmerken bitte, dat ze niet slechthorend was en dat ze met genoeg alle inlichtingen zou geven, die ze geven kon. Toen sprak hij iets zachter. De student Rudolf Dautzenberg moest hij hebben en zij wist natuurlijk zeer goed waar die verborgen zat. Met de nodige dreigementen natuurlijk... O, in dit opzicht kon ze de heren wel Auskunft geven, zei ze gelukkig. Toen stonden ze haar met open muilen aan te gapen. Waar zat hij dan? schreeuwde Heydrich weer. Ze hield haar handen tegen haar oren en trok een pijnlijk gezicht. Maar er was toch geen reden om zich zo op te winden, meende ze. De zaak was zeer eenvoudig. Voor zover zij wist was de jongeman in Engeland... Toen werd hij sarcastisch: Hoe kon zij dat weten? Hat er eine Ansichtkarte geschickt? Herzliche Grüsse aus London?... Zij deed heel naïef of het als een grapje bedoeld was en lachte echt hartelijk om zoveel geestigheid. Nee, dat niet, maar ruim een maand geleden was er een jongeman aan de deur die de groeten bracht van Dop en Dop was veilig over de Spaanse grens geraakt, op weg naar Engeland. Omdat de man sprak van Dop, wist ze dat het bericht authentiek was, want haar neef werd uitsluitend in de familiekring Dop genoemd, ein Kosenamen, vom Kinderzimmer her... Wie de boodschapper was, wist zij niet; hij had natuurlijk geen naam genoemd, was op de stoep blijven staan en zo snel mogelijk weer verdwenen... Toen wilde hij het signalement hebben. Personalbeschreibung! Ik heb die avond een hoop Duits bijgeleerd, hoor je wel... Buiten was het zeer donker, zei Mammie, en de gang was verduisterd tot op een zwak, blauw lichtje. Als ze hem morgen op straat tegenkwam, zou ze hem niet herkennen. Donkere ogen en wenkbrauwen. Gladgeschoren. Meer kon zij er niet van zeggen.'

Dop krijgt er plezier in: 'Stik. Die knul is blond en hij heeft opvallend lichte ogen.'

'Wat een lollige kat, hè? Maar het mooiste komt nog. Toen ze met de huiszoeking wilden beginnen, zei Mammie, dat de heren natuurlijk deden wat ze wilden, maar ze meende hun toch niet te mogen verheimelijken, dat ze nu al twee maanden op de Haussuchung was voorbereid... Daar stonden ze een hele tijd beteuterd van, maar dan klaarde het gezicht van Heydrich op: Ach sooo! En door wie was ze dan gewaarschuwd, bitte? Hij keek naar Mammie als een slang naar een vogeltje, maar ze werd er niet minder gemoedelijk onder. Haar neef had bij zijn afscheid gezegd, dat ze ieder ogenblik huiszoeking kon verwachten... Bij zijn Abschied? vroeg die smalle. Was de liebe Neffe dan hier in huis?...

Toen hield ik toch even mijn hart vast. Mammie was zo verrassend openhartig geweest, dat die kerels er hun verstand bij verloren, en dat was heel mooi. Maar als ze nu ging verklappen, dat jij thuis was geweest om wat spullen te halen, dacht ik, zouden ze haar wat kunnen aandoen wegens hulp of samenspanning of medeplichtigheid of zoiets... Maar ze was niet op haar achterhoofd gevallen! Jij had getelefoneerd, zei ze, dat je gezocht werd door de Duitse politie en niet meer thuis durfde te komen. Je moest voor de hele duur van de bezetting verdwijnen, naar het buitenland... Ach sooo! sarde hij weer. Dus ze verwachtte hem weer thuis ná de Besatzung?... Dat was een strikvraag, voel je wel. Als ze ja zei, verwachtte ze dus ook, dat de Duitsers hier weggeslagen zouden worden. En als ze zoiets horen, worden ze pas goed razend. Maar ze trapte er niet in, ze zei: — Ich trau' es mir nicht zu hoffen... Bijna was ik ontploft. Ze stonden een tijd diep te peinzen wát ze nu eigenlijk bedoelde. Ze dorst het niet te hopen, dus ze hoopte het niet. Of hoopte ze 't wel, maar vond ze het iets onmogelijks? Ze schenen er niet wijs uit te worden, ze gingen er tenminste niet op door. O, Dop, het was enig! Net een toneelstuk. Ze bleef bij dat alles zo natuurlijk en zo uh, zo onbevanging! Wat haar betrof leek het een genoeglijk praatje met de melkboer... En eindelijk begonnen de kerels dan te zoeken, maar ze hadden er helemaal geen schik meer in; dat was duidelijk. Ze stampten heel het huis door en deden in elke kamer wat steekproeven, meer niet, trokken hier en daar een la of een kast open, ze schudden de zak met vuil wasgoed leeg en zochten in de zakken van de kleren, die aan de kapstok hingen. En al gauw zei die lange engerd: — Schon gut, schon gut!... Ze gingen weg zonder nog iets te zeggen. Maar Mammie rekent er nog altijd op, dat ze zullen terugkomen, als ze denken dat we niet meer op onze hoede zullen zijn.'

'Dat is heel verstandig van haar. Je bent nooit veilig met die kerels. En als ze jou ook nog in de gaten krijgen...'

'Maar ze hebben me niet in de gaten. En nu moet ik er gauw vandoor, anders krijgt Mammie weer de kippekoorts.'

'Wees nou zo verstandig en zeg ook niets aan haar.'

'Waarom niet? Ze zou werkelijk niets aan Nunky zeggen, hoor.'

'Nee, maar het leven is voor haar wat prettiger als ze blijft geloven, dat ik buiten schot ben. En ze zou zich tegenover die kerels lang niet zo vrij gevoeld hebben, als ze geweten had dat ik nog in de buurt was.'

'Ja, dat is wel zo. Dat is dan afgesproken.' Weer gorgelt er een ondertoon van pret in haar stem. 'En ik zal in 't vervolg maar een uitvluchtje bedenken, als ze me weer eens naar Boer Bazel willen sturen. De ontvangst was niet bepaald —'

'Dat is onzin. Nu het eenmaal gebeurd is, maakt het geen verschil meer. En dan hoor ik nog eens wat van thuis. Maar liefst van al heb ik, dat je helemaal buiten schot blijft.'

Zij buigt zich over de bagagedrager om de elastieken wat beter te spannen over een bescheiden zakje aardappelen. Dat hebben de dames van de pingpong-club haar meegegeven voor het geval zij zou worden aangesproken over het doel van haar landelijke rit, zij hebben ervaring opgedaan. Juist nu moet hij denken aan het afstotelijk likkebaarden van Dikke Manus over het 'kontje' en hij kan niet nalaten er eens naar te kijken. Inderdaad ziet hij nu, onder haar dunne regenmanteltje en bij haar lichtgebogen houding, uitdagende rondingen, waar vroeger een louter technisch zitje hem steeds onverschillig heeft gelaten. Tegelijkertijd dringt reeds de totale verandering in haar tot hem door. Het laatste half jaar heeft het eeuwig-nieuwe wonder zich aan haar voltrokken; uit heel haar wezen geurt een zoete betovering hem toe... Hoe oud is zij nu, zeventien, achttien? Haar gezicht heeft veel meer karakter gekregen; door de kinderlijke rondheid van weleer komen de vormen van haar gebeente reeds aarzelend naar voren, in fiere, strakke lijnen. Elly Holle, met wie hij in zijn schooltijd 'de naam' had en die hij — op haar dikke enkels na — al ongeveer had uitverkoren, zij het dan theoretisch, heeft misschien wel een regelmatigere poppekopje, maar lang niet zoveel distinctie... Net voor 't gebruik gereed, zei die slampamper. Ja, de kerels zullen dat onschuldige Klaartje beghuren en nakijken, zelfs aanspreken, de schoften, en Tante Tilly mag haar wel een beetje in de gaten houden.

Hij voelt iets van verlegenheid over zich komen en schrikt er nu eerst van, dat hij zo bazig en onbehouden is opgetreden tegen zo'n aantrekkelijke jongedame. Zij schijnt zich overigens van geen onbehagen bewust en nu zij hem weer zo recht aankijkt, met ogen waarin wat goe-dige spot rondspeelt, voelt hij zich kleuren, hij, de meerderjarige, derdejaars student! Nu voelt hij opeens zijn stoppelbaard, zijn zwarte nagels, zijn voddige kleren en zijn vies ondergoed. Hij verbeeldt zich, dat hij zelf ruikt hoe hij stinkt. Sprekende over andere jongens heeft hij haar vaak genoeg op een toon van levenswijsheid gezegd: 'Een man die zich niet verzorgt, is een prul.' Dit heeft hij zelf, heel vroeger, een paar keer van Nunky moeten horen...

Hij wil het wat goedmaken. 'Sorry, Klaartje. Ik schrok me 'n aap toen ik je daar opeens zag zitten.'

'En als een ware man vond je dadelijk, dat het alleen mijn schuld kon zijn... Je hebt in die tijd een harde kop gekregen, broeder!'

'Het is ook een hard bestaan,' zucht hij. 'En het dier krijgt de kleur van zijn omgeving.' Intussen vindt hij dat 'broeder' maar half. Vroeger klonk het wel grappig...

Zij schudt hem bemoedigend de hand. 'Tot ziens, Dop, en trek het je allemaal niet te veel aan. Het kan heus niet zo lang meer duren en het loopt veel beter af dan je denkt. Wanneer alles voorbij is, zul je zeggen dat je 't niet had willen missen.'

Het loopt veel beter af dan je denkt... Dat zei vroeger iedereen tegen Nunky. Wordt hij dan zelf ook zo'n pessimist? 'Tot ziens, hoor, meid. Het beste en wel thuis. Maar wees in godsnaam voorzichtig.'

Bij de bocht van het karrespoor wuift zij hem nog eens vrolijk toe.

HOOFDSTUK 4

Vlimmen ziet, dat het nog maar enkele minuten over twaalfen is. Het zal nog juist gaan en anders moet hij vanmiddag dezelfde weg nog eens doen. Want hier nadert hij de villa van de illustere mijnheer Sterkenburg van Riel, een van zijn oudste en innigste vijanden.

Nu, met het beeld van Tilly nog zwevend op de achtergrond van zijn denken, kan hij er zelfbewust om glimlachen, maar even goed heeft hij, heel in het begin, vaak genoeg om dit heerschap liggen woelen en zweten in zijn bed.

Het eerste en beslissende treffen dateert al van de dagen dat hij boven de fietsenwinkel van Melis in de Kerkstraat op klanten zat te wachten, terwijl zijn voorganger Dr. Koersen nog langs de kantjes van de Dombergse praktijk liep in afwachting van zijn vertrek naar Balkerken, waar hij benoemd was aan het slachthuis. Naar Vlimmen op de sociëteit moest vernemen, had Theodoor Sterkenburg van Riel toen juist 'een verlengstuk aan zijn naam gekocht', zoals de oneerbiedige fuifnummers het geliefden te noemen. Enkele dagen tevoren had hij nog doodgewoon 'Van Riel' geheten...

Lowieke van Riel, de vader, was aanvankelijk een gangbaar voorbeeld geweest van de ouderwetse Brabantse textielabrikant, die bij voorkeur op klompen door de vuile werkplaatsen kloste en openbaarlijk op de straat spuwde, ofschoon hij al zo ver geëvolueerd was dat hij niet pruimde, wat de grootvader wel gedaan had. Als gebruikelijk had Lowieke, toen hij de fabriek erfde en zowat 300 mensen onder zich kreeg, niet meer dan lager onderwijs gehad en een paar jaar Webschule in Duitsland, vervolgens was hij een tijdje volontair geweest op een grote weverij in Verviers, waar hij zo wat Frans had geleerd. Oudere mensen van Dombergen citeren nog graag de Franse brief, die hij schreef aan een fabrikant in Lisieux om een procedure af te raden, want de rechtbank was volgens Lowieke een draaibank. 'Car vous savez bien que le tribunal est une banque de tourneur'. Men legt dan nog eens extra de nadruk op 'une banque'. In die tijden bezaten fabrikanten als hij een pientere procuratiehouder, die na de lagere school 'Italiaans of Dubbel Boekhouden' had geleerd, en een Duitse, of in Duitsland opgeleide 'Webmeister' als fabrieksbaas. Deze twee hielden het bedrijf op gang langs het oude, altijd eendere spoor en hoe minder mijnheer zich met de zaak bemoeide, hoe beter.

Voor Lowieke zou hetzelfde gegolden hebben, als hij niet bezeten was geweest door een onweerstaanbare passie voor het nieuwste van het nieuwste op het gebied van machines. Hij was te vinden op alle tentoonstellingen in West-Europa, hij aanvaardde nagenoeg alle uitnodigingen tot het bijwonen van demonstraties en maar zelden kon hij de verleiding weerstaan. Uiteraard had hij er wel veel, maar juist niet genoeg verstand van, hij keek alleen naar de resultaten der demonstraties en zo kocht hij tot vreugde van zijn concurrenten wel eens verkeerd, wat hem overigens weinig kon deren. Wel was het een kostbare liefhebberij, maar hij was rijk geboren en voordelig getrouwd, hij moest wel aannemen, dat hij kinderloos zou sterven en afgezien van zijn enige manie leefde hij als een zuinig boertje.

Maar de machines kwamen en bleven komen. Omdat zij allereerst een plaats moesten vinden, was hij gedurig aan het bouwen. Tenslotte moesten zij ook draaien. En het spreekwoord zegt: Waar jagers zijn, is wild. Nieuwe afzetgebieden móésten gevonden worden en werden dus gevonden. Weldra was hij het niet, die de machines deed draaien: de machines dreven hem. En zoals een drankzuchtige in ogenblikken van bezinning de alcohol vervloekt, zo verwenste hij bijwijlen de vraatzuchtige kinderen van zijn eigen onbeheertheid. Wat een heerlijk leventje had hij kunnen hebben! De meeste andere fabrikanten lieten zich, wanneer er niets plezierigers te doen was, in de voormiddag eens naar de fabriek rijden, stuurden vaak genoeg hun rijtuig niet eens weg en kweekten buikjes. Hij was heel de dag in touw, hij bleef maar een schraal manneke en toen hij zich, opgejaagd door zijn nieuwste aanwinsten in het flanel begaf, werd hij op de sociëteit met algemene stemmen gek verklaard.

Het flanel werd een monsterachtig succes, waardoor hij, angstig en weerspanning, werd meegesleurd in een vaart, die hem alle uitzicht deed verliezen. Nu móést hij nieuwe machines kopen, maar dit bijna zondige pretje werd hem al gauw niet meer gegund. Hij had zich genoodzaakt gezien krachten in dienst te nemen, die geestelijk ver boven hem stonden en waarvoor hij heimelijk bang was. De notaris, die tot nu toe zijn enige raadsman was geweest, had er sterk op aangedrongen en hem ook geholpen aan een ingenieur, die op zijn beurt iemand had weten te vinden met een diploma van de handelshogeschool in Berlijn. De ingenieur keek niet alleen naar de resultaten van een weefstoel of spinmachine, hij ontleedde heel het binnenwerk en schreef er lange rapporten over, die ver boven het begrip van mijnheer gingen. Hierin werden alle zwakke kanten en voordelen uitgebalanceerd, de keuze van Lowieke afgeraden en een ander model aanbevolen.

Op het kantoor werden grootboek, journaal, memoriaal en de andere gezellige dikkerds, waarin Lowieke de weg wist, met een medelijdend lachje afgedankt en vervangen door losse bladen met ontelbare kolommen, door kaartsystemen en kasten vol dossiers. Dat alles vereiste een groot

en voor die tijd ultramodern kantoorgebouw, waar hij zich vreemd voelde tussen al die gediplomeerde bleekneuzen, die lorgnetten met kettinkjes droegen en steeds talrijker werden. Zij waren verdeeld in 'afdelingen', die van elkaars bezigheden niet de flauwste notitie schenen te hebben, en als hij iets wou vragen, trof hij tien tegen één iemand van de verkeerde afdeling...

Het ergste was wel, dat hij tegelijk met zijn oude koopmansboeken zijn dagelijks overzicht volkomen kwijt was. Voortaan kreeg hij slechts één keer in het half jaar een geheimzinnig soort balans te zien, waarvan hij de samenhang niet begreep, maar die telkens buitengewoon gunstig was, naar hem op geestdriftige toon werd verzekerd. Daar had hij geen hoofd voor. Zijn leven lang had hij reeds een stille strijd gevoerd met het probleem 'Debet of Credit' en nu begreep hij onder veel andere mysteries maar niet het fijne van hetgeen zij met 'afschrijving' mochten bedoelen. Wanneer hij vroeger op zijn eigen houtje een lekker lopend en plezierig uitzien getouw had gekocht en betaald, was dat een afgedane zaak geweest; nu bleef zo'n beest hem volgens de boeken nog jarenlang geld kosten! En de winsten stegen voortdurend, goed, maar er kroop ook aldoor meer eigen geld in en hij wist volstrekt niet waar het bleef. Op sommige momenten geloofde hij stellig, dat hij nog eens straatarm zou worden van al die grote winsten. Hij dorst ook niet te veel uitleg vragen, dat stond zo stom...

Intussen had het aantal mensen wier wel en wee van hem afhingen de duizend overschreden en werd hij overstelpt met orders, dat hij er akelig van moest dromen. Tenslotte kwam hij tot de ontdekking, dat hij zelf de meest hulpeloze en afhankelijke man was van heel zijn bedrijf. Het schijnt dat hij met zijn notaris al ernstig beraamd had de hele zaak te verkopen, toen er een soort wonder gebeurde.

Hij wist heel goed, dat de techniek de laatste jaren met grote sprongen vooruit was gegaan, maar gezond en mager als hij was, had hij er geen belang aan gehecht, dat de medische wetenschap ook niet had stilgestaan. Na wat gedokter bij een beroemd vrouwenarts in Utrecht werd zijn vrouw op 42-jarige leeftijd in staat gesteld eindelijk eens te bevalen, en wel van een zoon!

Lowieke was toen vijftig jaar en van pure zotheid liet hij schaftlokale bouwen, tot ergernis van de verstandige fabrikanten, die hem een stiekeme socialist noemden. Hij werd jonger met de dag, hij blaakte van energie, hij zou — nu of nooit! — eens zien wie er baas was in zijn eigen kot! Nog tijdens de blijde verwachting wist hij al precies welke klerk bij welke afdeling hoorde en wat zij uitvoerden. Het toeval diende hem, toen juist op dat moment in Dombergei. een accountantskantoor werd gevestigd, waarvan de leider zijn vertrouwen wist te winnen en zelfs met hem bevriend geraakte. Na de ontvangst van het eerste rapport, waarvan hij zo goed als niets begreep, ging Lowieke hem opzoeken en speelde open

kaart. Het bedrijf was hem totaal over de kop gegroeid en hij wist op geen stukken na wat er achter zijn rug en zelfs vlak voor zijn neus gebeurde.

Zij kwamen tot een soort privaattlessen en de accountant wist simpel en geduldig de geheimen van de moderne administratie te ontraadselen, terwijl Lowieke in stijgende geestdrift gewaar werd, dat het allemaal ook niet zo onmenselijk geleerd was als het er voor hem had uitgezien. Zo kwam het, dat Lowieke van Riel, die zich tegen wil en dank had laten opblazen tot groot-industrieel, de laatste vijftientig jaar van zijn leven kon doorgaan voor een verdienstelijk fabrikant, een uitgeslagen mannetje met weinig manieren, maar zeker van zijn stuk en lang niet de kwaadste voor zijn werkvolk.

Als vader bleek hij minder geslaagd. De gelukkige ouders geleken wel grootouders, vooral in de manier waarop zij de kleine Theodoor verwendden. Maar dat kon het niet alléén zijn geweest, zei men in Dombergen: er zat een kwade tuk in die jongen! Reeds als puber liet Theodoor duidelijk zien hoe diep hij zich voor zijn ouders schaamde. Vriendjes verklapten, dat hij, sprekende over zijn zorgzame vader, had gezegd: 'die ouwe lul'. Wat ervan zij, het resultaat was, dat de jongen opgroeide tot een te laat geboren tirannetje, dat zich beter zou hebben thuis gevoeld in de sla-ventijd.

Met veel hartzeer, bijlessen, gevlei en beloften wisten de oude luitjes hem — twee jaar over tijd — door het eindexamen van het gymnasium te wringen, waarna hij met veel te veel zakgeld naar Amsterdam ging om rechten te studeren. Toen hij drie keer gedropen was voor het kandidaats-examen (eerst met zes, dan met negen en laatstelijk met twaalf maanden uitstel) stierf Lowieke op 75-jarige leeftijd en redde hem voor de schande van het *consilium abeundi*, de professorale raad er maar mee op te houden, die ongetwijfeld zou zijn gevolgd bij een vierde poging. Nu sprak het immers vanzelf, dat hij de studie moest afbreken om het bevel te gaan voeren over een textiel fabriek van meer dan landelijke betekenis en meer dan duizend slaven.

Zo eenvoudig was het niet. De houding der arbeiders was nooit minder slaafs geweest. In november van het laatste oorlogsjaar was er met revolutie bedreigd en de regering was de schrik nog niet te boven. Overigens had Lowieke vijftientig jaar de tijd gehad zijn zoontje te leren kennen en was zo wijs geweest zijn fabriek bijtijds om te vormen tot een naamloze vennootschap. Theodoor, die was blijven steken in het Romeinse recht, dat nog geen naamloze vennootschap kende, had niet eens nagedacht over de consequenties; met al die naamloze flauwe kul was en bleef het immers *zijn* fabriek! En toen hij dacht als troonopvolger zijn blijde inkomste te houden, bleek dat daar in Dombergen niemand op hem zat te wachten. Er was al een directeur, want de thans grijze ingenieur was reeds in de oprichtingsakte als opvolger van Lowieke aangewezen.

Voorts was er een raad van commissarissen, bemand met vooraanstaande juristen, politici en zakenlieden, onder wie ook Lowieke's boezemvriend de accountant. Ten overstaan van zo'n machtig bolwerk kon een gesjeesde student zich alleen nog wat belachelijker maken dan hij al was, hetgeen hij ook prompt deed.

De directeur poogde hem vergeefs aan het verstand te brengen, dat hij slechts aandeelhouder was en dan nog op verre na niet de belangrijkste; een royale meerderheid was bij testament toebedeeld aan zijn moeder. Theodoor liet zich niets wijsmaken en wendde zich tot de president-commissaris, een der voornaamste advocaten van Hagenburg, die hem met een ernstig gezicht de raad gaf nu zo gauw mogelijk af te studeren en zich dan grondig op de hoogte te stellen van het bedrijf door op elke afdeling een tijd te gaan werken, waarna hij ongetwijfeld benoemd zou kunnen worden in 'een meer leidende functie'. Als antwoord op zijn verontwaardigde protesten kreeg Theodoor een lesje in vennootschapsrecht, dat op verbaasde toon gegeven werd; een vierdejaars student in de rechten moest dat toch weten!

Daarop probeerde hij zijn moeder zoveel aandelen af te troggelen dat hij de volstreckte meerderheid zou bezitten, eerst zoetjes, later met geschreeuw en bedreigingen. Maar ook zij had veel van haar illusies verloren en Lowieke had zeer duidelijke orders nagelaten. Al had zij dan wat slapeloze nachten, eenparig gesteund door haar vele raadslieden hield zij voet bij stuk.

Met dat al was hij volstrekt niet te beklagen. Wel had Lowieke de fabriek voorlopig veilig gesteld en aan zijn vrouw de grootste voordelen vermaakt, die de wet toestond, voor Theodoor bleef er nog een beduidend fortuin over aan geldswaarden, een viertal 'kapitale' boerderijen en uitgestrekte bouwterreinen, speculatief gekocht met het oog op de snelle uitbreiding van de gemeente. En mét de boerderijen vielen hem grote belangen toe in de bloeiende boerenorganisaties, waarin Lowieke geld had gestoken en zich enkele bestuursfuncties had laten opdringen. Het duurde niet lang of Theodoor werd door de geestelijkheid uitgenodigd tot het drukken van de voetsporen.

En hier voelde hij zich beter op zijn plaats. De kapelaans behandelden hem met vleiende onderscheiding en de boeren namen onderdanig hun petje voor hem af. Nooit had hij een geringe dunk van zichzelf gehad, nu kreeg hij adellijke allures. De aanleiding was, dat hij in de boerenorganisaties regelmatig te doen kreeg met een paar landjonkers, die er hun belang in zagen hem bijna als hun gelijke te behandelen en die hij onverwijd in alles begon na te apen. Ter gelegenheid van zijn huwelijk met een rijke erfdochter bouwde hij langs de fraaie Meelsterweg een landhuis, dat al aardig op een kasteeltje begon te lijken en dicht er naast een voor Brabant nogal royale hofstee, met een schuur die bijna Fries aandeed.

Aanvankelijk boerde hij hier voor eigen rekening met Daan Voskens als zetbaas. In deze periode heeft hij het bestaan een landbouwpaard, dat in een aanval van steegsheid niet van zijn plaats te krijgen was, na schromelijke mishandelingen een vuurtje van krantepapier aan de achterbenen te leggen. Van paarden had hij al even weinig benul als van de hele boeren-doening, hij wist niet, dat een steegs dier een zenuwpatiënt is en eerder medelijden verdient, hij zou eens zien wie er baas was. Een verpleegster van het naburige sanatorium, die een fietsritje maakte langs de landwegen, sprong over het slootje en trapte het vuur uit. Zijn geschreeuw maakte geen indruk; zij waarschuwde hem slechts niet opnieuw te beginnen, want zij ging de marechaussee halen, die ook prompt verscheen. Geprikkeld door zijn arrogant optreden, deden alle betrokken ambtenaren eens bijzonder hun best en een veroordeling volgde. Van een strafvordering tegen Daan Voskens en een knecht wegens deelneming werd afgezien, toen gebleken was, dat zij vruchteloos gepoogd hadden mijnheer tot betere gedachten te brengen.

Bij zijn aristocratische manieren behoorden natuurlijk ook een drietal dure rijpaarden, waarmee hij op concoursen uitkwam, maar die door anderen moesten worden voorgereden, sinds hij na één belachelijke poging had moeten inzien, dat rijkunst meer talent, geduld en dierenliefde vereist, dan hij kon opbrengen.

Dat alles was niet genoeg. Het had hem steeds gehinderd, dat hij zo'n 'gewone' naam had, veel voorkomend in de streek en dan nagenoeg uitsluitend onder de kleine luiden, boeren en arbeiders. En dat de naam in het plaatselijk dialect algemeen uitgesproken werd als 'vriel' maakte het er niet mooier op. Of het zo zijn moest, kwam hij op boerenvergaderingen regelmatig in aanraking met Januske van Riel, voorzitter van de coöperatieve boterfabriek in Meelst, wat aanleiding gaf tot vrolijke verwarringen tussen de ene Vriel en de andere, de boer en de heer.

Maar voor geld is veel te koop. Er kwijnde in Hagenburg nog altijd een alleenstaande achterlicht van moederszijde, een door de oorlog verarmde juffrouw Sterkenburg, de laatste van haar stam.

Sterkenburg! Klonk dat niet middeleeuws en ridderlijk?

Het menske was al bedlegerig, zij werd door de rijke weduwe Van Riel geldelijk gesteund en had dus alle redenen om meegaand te zijn. Theodoor ontdekte haar opnieuw na lange jaren van vergetelheid en speelde het lieve neefje. Om het heel echt te maken stortte hij het geld te haren name op een bank en zo kon zij hem een legaat van enkele duizenden nalaten, onder voorwaarde dat hij haar naam zou bestendigen door hem aan de zijne toe te voegen. Na haar dood was er dus een geldig motief voor een rekest aan de Koningin en weldra prijkte de dubbele naam in de Staatscourant. Een poging om het 'verlengstuk' te verfraaien tot 'Sterckenborgh' had zijn advocaat hem moeten ontraden. Dan zou het rekest zichzelf immers tegenspreken; de juffrouw heette nu eenmaal Sterkenburg.

HOOFDSTUK 5

Omstreeks deze tijd werd Vlimmen 's avonds rond elf uur door de fiet-senmaker aan de telefoon geroepen. Er meldde zich Daan Voskens, de knecht van meneer Vrie — uh, Sterkenburg Vriel van de Eikenhof aan de Meelsterweg. Het was voor een paard, dat erg ziek was en niet meer op kon, en meneer-zelf was er ook en stond al op meneer-dokter te wachten. Met andere woorden: Of meneer-dokter maar als de donder wou komen. En hij rept zich. Dit was een belangrijke kans, ja zelfs een soort proef-werk. Van deze Sterkenburg van Riel wist hij alleen dat hij een machtig kanon moest zijn in de Boerenbond en de honende grapjes van de socië- teitsleden over de naamsverandering konden daar niets aan verande- re. Dit was zijn eerste 'betere' cliënt, een invloedrijk boerenpotentaat van wiens protectie een beginnend dierenarts 'het moest hebben'. Dat hij die invloed sterk overschatte, ondervond hij eerst later.

Hij stak al wat hij nodig kon hebben in de tassen van de motorfiets en reed er in dolle vaart op af, al spelend met zijn illusies. Hier zou hij met zijn systematisch onderzoek, dat hem reeds enkele succesjes bezorgd had, een resultaat behalen, waarover deze boerenorganisator op alle ver- gaderingen met geestdrift zou spreken. Na afloop van de behandeling zou hij met de dankbare gastheer een afzakkertje drinken in de villa en in deze vooruitzichten arriveerde hij op het terrein van zijn operaties.

Hij reed op de verlichte staldeur toe, waarin de schim van de zetboer al gejaagd stond te wenken. Langs een brede, propere gang, met aan weers- kanten een twintigtal dommelende koeien, bereikten zij in gestrekte pas de paardenstal, die uit een viertal boxen bleek te bestaan. Uit een er- van verscheen een piekfijn en nogal pruilerig heerschap, dat nauwelijks de tijd had de naam Vlimmen aan te horen, hem met driftig gebaar de box inloodste, alsof hij een knecht was, en op bevelende toon zei:

'Daar ligt hij. Mijn beste paard. Zorg maar dat u hem gauw opknapt.'

Het klonk alsof Vlimmen de schuldige was en hem nog genadiglijk de ge- legenheid geschonken werd de fout goed te maken, anders zou het er slecht voor hem uitzien.

Hij wist niet zo gauw wat hem het meest ontgoochelde, het optreden van die verwaande fat of de bittere teleurstelling van de practicus. Want wat hij daar zag was ver van bemoedigend. De mooie, slanke merrie lag plat op de zij, de benen gestrekt, en alleen aan de jagende flanken was te zien, dat er nog leven in zat. De ademhaling was uiterst moeilijk en ging stotend. Hij zag de neusgaten opengesperd tot gespannen, vierkante holtten. Het bovenliggende oog was gezwollen en zat dicht, een bewijs, dat het dier in zijn helse pijnen woest met het hoofd op de vloer had ge- slagen. En de merrie was drijfmat, maar er kwam geen damp af, ze moest steenkoud zijn...

Roerloos bleef hij kijken. Wat hem temeer op de zenuwen werkte was,

dat het bedorven kind achter hem stond en ongeduldig met de vingers knipte, de vingers van beide handen, steeds vlugger en harder. Juist daarom scheen hij zich maar niet te kunnen bewegen en al gauw klonk de bazige stem: 'En?... Doét u niets?'

Hij voelde de woede in zich opstijgen en wachtte nog even, voor hij langzaam en duidelijk zei: 'Eerst — even — kijken!' Hij wist nu, dat het een geval van grove verwaarlozing was en dat hij te laat kwam.

En daar begon de ander te snauwen: 'Met kijken komen we niet verder! Ik hoop dat u eindelijk eens zult aanpakken. U hebt hier te doen met een heel duur paard en ik kan me niet permitteren het dier zo maar te laten creperen!'

'Dat had u eerder moeten bedenken,' zei Vlimmen. Tergend langzaam trok hij de fonendoscoop uit de zak, bukte zich en luisterde al tellend naar het hart, lang en nauwkeurig. Hij zocht de hartsgrenzen op en vond het orgaan nogal aan de grote kant. Was de merrie tevoren al door die bruit zo afgejakkerd, dat zij een hartvergroting had opgelopen? Het zou hem niet verbazen.

Dan richtte hij zich op, keek het heertje strak aan en zei: 'Honderdveertien.'

Ietwat verbijsterd door die onbegrijpelijke taal, achtte Van Riel het nodig zijn verlegenheid te overschreeuwen: 'Nou, wat zou dat?'

Vlimmen sprak geduldig en vermoeid, als een schoolmeester tot een zeer dom kind: 'Als het paard gezond was, zou het niet meer dan veertig hartslagen in de minuut hebben.'

'Als het paard gezond was,' bouwde de ander hem na, 'had ik u niet nodig. U hoeft me heus niet te vertellen dat het dier ziek is.'

'Nee, dat wist u al véél langer. En dat is het hem juist.'

Voorlopig had hij het laatste woord. Hij hurkte neer en begon met de fonendoscoop de buik af te tasten, deed er lang over. Eindelijk kwam hij overeind en keek de schuldige een poosje vernietigend aan.

'Niéts te horen!' zei hij dan.

Het leek wel een beschuldiging van moord, maar nu scheen de ander toch onder de indruk te zijn geraakt van het 'systematisch onderzoek'. Hier zag hij voor het eerst, dat een paard als een mens onderzocht werd, met dezelfde zorg en grondigheid. Er volgde geen antwoord.

Vlimmen wist, dat elk ander dierenarts nu zou zeggen: Ik wil u niet langer ophouden. Vannacht zult u wel geen gelegenheid meer hebben het dier nog levend te laten slachten en morgen is het te laat. Tot weerziens, goedenavond, welterusten, saluut!...

Maar nee, hij wilde volstrekte zekerheid hebben en alle geroddel zoveel mogelijk de kop indrukken. Zwijgend kleepte hij zich uit tot hij zijn bovenlijf ontbloot had, haalde een fles uit zijn leren motorjas en smeerde zijn arm in met een olieachtige vloeistof. Hij vroeg Daan het hoofd vast te houden, ging achter zijn patiënte in het stro liggen, wriemelde zijn

hand in het achterlijf en zat weldra tot aan zijn schouder in de darm. De merrie reageerde er niet eens meer op. En wat hij daarbinnen zoal voelde ontnam hem zijn laatste twijfel. Toen hij weer op zijn benen stond, zijn onfris arm schuin van zich af houdend, sprak hij maar één woord:

'Hopeloos.'

Het kon hem nu niets meer schelen. Dacht die zure haring, dat hij eerst een goed paard moedwillig kon laten vervallen en dan voor een paar gulden midden in de nacht een afgestudeerde slaaf kon commanderen om gauw even een wonder te verrichten op een stervende merrie? Dat hij barste, aanvoegende wijs, punt, uit!

Maar zo kwam hij er niet af. De heer Sterkenburg van Riel stiet een vreemd soort lachje uit en begon luid te praten.

'Denkt u dat ik dáárvóór betaal? Om mij te komen vertellen dat mijn paard hopeloos ziek is? Ik heb u een kans willen geven, maar u brengt er niets van terecht, meneer, niets! Om de eenvoudige reden dat u er niet tegen opgewassen bent. U hebt geen ervaring, meneer, u komt pas van school! Begrijpt u dat goed, meneer!'

Bijna was het die nacht tot een politiebericht gekomen. Want op zoiets kon je naar studentenbegrippen alleen nog antwoorden met een pak slaag. Maar ofschoon hij zijn remmen al gevaarlijk voelde slippen, wist hij zich nog net te beheersen, misschien doordat hij zo vuil was en een royaal hoofd boven zijn tegenpartij uitstak. En je wás nu eenmaal geen student meer en dat nare mannetje zou je ernstig kunnen schaden in een praktijk, die je maar juist begonnen was op te bouwen...

De baas negérend vroeg hij de knecht hem aan water, zeep, en een handdoek te helpen. De brave Daan, die het tafereel met open mond had gevolgd, schrok op en rende weg zonder een bevel van zijn meester af te wachten. En Vlimmen nam het woord.

'U spreekt van betalen? Heel juist, maar in de prijs van mijn bezoek is niet inbegrepen dat u onbeschoft tegen mij kunt zijn. U bent in de verste verte niet bekwaam om te oordelen over de waarde van mijn werk. En toch hebt u de brutaliteit mij van onkunde te beschuldigen —'

'Ik heb —,' begon Van Riel heet. Maar Vlimmen strekte zijn glibberige, stinkende arm uit en de ander week verschrikt een paar schreden terug. 'Eén ogenblik! Nu ben ik aan 't woord en ik zal u óók mijn mening zeggen. U hebt dit dier schandelijk verwaarloosd...'

Hier kwam Daan Voskens al aanzetten met het wasgerei, dat waarschijnlijk gereed had gestaan om de hoek van de koestal.

'...het is al verscheidene dagen hard ziek geweest en nu het op sterven ligt, eist u van mij dat ik het gauw even zal opknappen. Daarvoor is het nu onherroepelijk te laat en daarom breng ik er inderdaad niets van terecht. Maar ik duld niet, dat u mij er de schuld van geeft.'

Hij wendde zich af en begon uiterlijk bedaard aan de schoonmaak. Maar Van Riel gaf zich niet gewonnen, hij vroeg op dezelfde sarrende toon:

'Weet meneer eigenlijk wel wat het paard scheelt?'

'Dat weet meneer heel precies,' zei Vlimmen tot de emmer. 'Dit paard heeft de ergste verstopping van de dikke darmen, die zich maar kan voordoen. En dat is zowat een week geleden begonnen... Is 't niet waar, Voskens?' wendde hij zich onverwacht tot de knecht, die al antwoordde voor hij het zelf goed beseftte.

Ja, een dag of acht geleden was Nelly slechter gaan eten, maar toen was ze nog niet ziek om te zien.

'Dat klopt,' ging Vlimmen verder. 'En het zou me niet verwonderen als ze tussendoor nog góéd gegeten heeft.'

Daan knikte bevestigend.

'Juist. En om de scha in te halen kreeg ze een schepje extra en dat was juist haar ondergang. Want die verstoppingen zijn wel geneigd uit zichzelf af te brokkelen, maar als er volop voer bijgestopt wordt, raken ze vast, zo vast als een blok beton. Intussen heeft ze af en toe razend van de buikpijn over de grond gerold en de stomste boer zou al bij de eerste keer de veearts gehaald hebben. In dat geval zou er nog iets aan te doen zijn geweest, maar nu is het hart naar de bliksem, maar dan ook finaal, en misschien zijn de darmen al gescheurd, dat kon ik niet uitmaken. In ieder geval is het paard snel aan 't sterven en als u iemand de schuld wilt geven, moet u beginnen met u zelf... Mensen als u zouden geen dieren mogen houden!'

Dit laatste sloeg veel harder aan dan hij kon vermoeden. Juist twee dagen van tevoren was tegen Van Riel proces-verbaal opgemaakt, omdat hij het steegse paard een vuurtje onder het kruis had gelegd, maar het nieuwtje had Vlimmen nog niet bereikt.

Van Riel werd akelig wit en begon te krijsen. 'Maar die onbeschoftheid gaat te ver! Dat zal ik u betaald zetten, begrijpt u dat goed? Kleed u aan, meneer, en maak dat u weg komt met uw idiote kletspraatjes. U probeert er u uit te praten, u weet er niets van! Ik bel dadelijk dokter Koersen op en komt u dan de volgende week nog maar eens kijken, dan zal ik u dat paard eens voorrijden!'

'Jawel,' zei Vlimmen, de ogen strak op de zieltogende merrie. Hij had al gezien, dat zij spiertrillingen vertoonde. Nu strekte zij met een felle, stuipachtige ruk de vier benen stijf uit. Haar onderkaak begon te klapperen, als rilde zij van kou. Nog een laatste zucht en het leven was geweken. 'Afgesproken, meneer Van Riel! En dan wil ik u wel eens op een dood paard zien zitten!'

'Z'is kapot,' zei Voskens en keek hoofdschuddend naar het kadaver.

Van Riel keerde zich schielijk om en verdween zonder nog iets te zeggen uit de stal.

Terwijl Vlimmen zich aankleedde, begon Daan, met af en toe een schuwe blik op de deur van de koestal, fluisterend zijn gemoed te luchten. Vier dagen geleden had hij al gezegd, dat het hoog tijd werd de veearts te roe-

pen. Het was niet om aan te zien zoals Nelly te keer ging. Maar meneer wist het natuurlijk weer beter. Het was maar een beetje kou en het zou wel overgaan. En als ge dan dorst te zeggen dat het steeds erger werd, kreeg ge nog een grote smoel op de koop toe...

'Ik zou in ieder geval niet graag paard zijn bij die baas van jou,' zei Vlimmen. 'Is hij tegen iedereen zo vriendelijk?'

'Och, meneer-dokter!' en Daan stak in wanhoop zijn handen op. 'Ge zoudt het ervan in de kop krijgen. 't Is hier 'n compleet zothuis.'

Nog geen maand later zou Daan Voskens er met grote ruzie uit trekken. Op weg naar huis en later in bed, voerde Vlimmen de strijd voort in eindeloze herhaling. Hij had beter dit kunnen zeggen en dat. Weldra werd het een woordenwisseling tussen twee zeer tegengestelde Vlimmen's, een brave conformist en een waaghalzige oproerling:

— Je bent stom geweest, knaap!

— Maar zoiets hoef ik toch niet te nemen!

— Als je er in wilt komen, moet je wat kunnen slikken.

— Ik verdom het voor zo'n verwaande stommeling te kruipen.

— De klant is koning.

— Maar ik ben geen kruidenier.

— Je wou hem op een dood paard zien zitten. De laatste slag was aan jou, maar de pot heb je verspeeld.

De eerste dagen kwam hij er niet van los, temeer omdat er toevallig zo goed als niets te doen was, en op sommige ogenblikken verbeeldde hij zich in alle ernst, dat de heer Sterkenburg van Riel snel werk had geleverd. Dan opeens, als met een schok, nam de praktijk haar aanloop op een golf van kopziekte, die hem geen tijd meer liet voor sombere begoochelingen. Wel bracht hij waar mogelijk het gesprek op 'meneer Vriel' en ontdekte gaandeweg, dat de boeren te verdelen waren in twee soorten: zij die lachten en zij die zich ergerden. En alle zorgen waren geweken, toen hij weldra weer op de Eikenhof werd ontboden. Want toen het daar tot een ontploffing was gekomen en Daan Voskens met slaande deuren heengegaan, had Van Riel inmiddels toch wel ingezien, dat een boerenbedrijf geen kwajongensspel is. Met Pietje Spijkers, een mooi-pratend boerke, dat hem te slim af was, had hij een normaal pachtcontract aangegaan, in zoverre dat hij als een seigneur van vóór de Franse Revolutie ettelijke herendiensten had bedongen, waaronder ook de stalling en verzorging van zijn luxe-paarden. En zo heeft Vlimmen daar regelmatig gedokterd, ook aan de paarden van mijnheer, waarvan er trouwens na verloop van enkele jaren maar één overbleef, wat adellijk genoeg scheen te zijn. Maar de mislukte hereboer heeft zich al die jaren nooit laten zien en de pachter betaalde prompt de rekeningen.

Sedert kort is daar de toestand weer veranderd. Pietje Spijkers is met al zijn hebben en houden in het kwijnend gedoente van zijn zuster getrokken, die kort voor de oorlog weduwe was geworden en tot overmaat van

tegenspoed haar enige zoon had verloren aan de Grebbelinie. Van deze gelegenheid heeft Van Riel gebruik gemaakt het bedrijf weer in eigen beheer te nemen met de hulp van een jong boerengezin en een oudere knecht. Hij had begrepen, dat een boerderij in tijden van oorlog en rantsoenering van meer onmiddellijk belang was dan een grote weverij, die voorlopig alleen nog Feldgrau en Fliegergrau fabriceerde onder het wakend oog van een Duitse Verwalter.

En nu Vlimmen het erf op rijdt, vindt hij het een gedenkwaardig ogenblik. Voor het eerst sedert twintig jaar is de heer Sterkenburg van Riel weer rechtstreeks zijn cliënt.

Het is een keur van stamboekvee, dat nu aan weerskanten van de brede gang staat, vierenveertig stuks. De heer Sterkenburg van Riel heeft geen kosten gespaard bij deze voordelige belegging. Er wordt ook gefluisterd, dat hij met zijn boerderij heel wat geld verdient in de zwarte handel.

Lang geleden, toen zij nog schier dagelijks samen de boer op gingen, heeft Dacka eens gevraagd hoe Vlimmen in een grote stal zonder iets te vragen al dadelijk wist bij welke koe hij moest zijn.

'Als jij in de rechtszaal komt, weet je ook onmiddellijk wie de verdachte is,' heeft hij gezegd, maar zo'n valse vergelijking werd niet aanvaard. Tja, het was moeilijk te zeggen, er waren zeer uiteenlopende maar ook fijne schakeringen in al die kentekenen: de houding — een opgetrokken rug bijvoorbeeld — de glans van de huid, te grote onrust met gejaagde ademhaling, of omgekeerd te veel lusteloosheid enzovoort. Vaak genoeg was het ook een kwestie van aanvoelen. Tenslotte was het maar — hoe wou je het noemen: koketterie, branie? — van de dierenarts. En er was weer een schoon, leerrijk verhaal aan verbonden, het zou in de bijbel kunnen staan:

Hannes Krop van de Seefhoek had de hebbelijkheid steeds groot misbaar te maken over elke rekening, die hij kreeg, waarna hij meende te mogen afbieden, als stond hij op de veemarkt. En dat was het niet alleen; hij eiste ook allerlei overbodige kunststukjes voor zijn geld. Zo kon hij over de telefoon, wanneer Vlimmen vroeg, wat het dier scheelde, in alle vrolijkheid antwoorden: 'As we dà wiste, hadde we ginne veearts nodig, hahaha!' Uiterlijk was het niet kwaad bedoeld, het ging altijd onder een lach door, maar intussen...

Hannes hield destijds zestien beesten en toen Vlimmen eens op de stal kwam, vroeg hij tegen zijn gewoonte in waar de zieke koe stond.

'Da zou-de-gij toch beter moete wete als ikke,' zei de boer.

'O, wil je hebben, dat ik zelf de zieke koei vind?' vroeg Vlimmen.

'Allicht,' grijsde Hannes Krop. 'Zij-de-gij de veearts of is ons-Mie 't?'

'Goed,' zei Vlimmen. 'Je hebt groot gelijk, Hannes, jij bent een verstandige boer.'

Het was een rustig ogenblik in de praktijk en hij had tijd genoeg voor een leerzaam grapje. Met thermometer en fonendoscoop begon hij op de rij af alle dieren nauwkeurig te onderzoeken. Hij hield niet op bij de zieke koe, die hij trouwens tijdens het gesprek al op het oog had onderkend, maar werkte alle zestien dieren zwijgend af. Dan keerde hij zeer gedecideerd terug naar de patiënte. 'Krek!' prees Hannes. 'Da's goed gewerkt.' 'Ik moest ze allemaal onderzoeken,' verduidelijkte Vlimmen. 'Er zouden meer zieken kunnen zijn, zonder dat je 't wist.'

Hij behandelde de koe en zei verder niets. Maar met het half jaar zond hij een rekening, waarop voorkwam: *Voor onderzoek van 16 koeien, ad f 1,50 per stuk: 24,—*. En gniffelend zag hij uit naar de ontploffing, die zich geen dag liet wachten.

Ook nu hij, gevolgd door het jonge echtpaar Bart en Lieske Verdonk, de fraaie stal van de Eikenhof binnenkomt kan hij niet weerstaan aan de branie van de dierenarts. Hij kijkt eens naar links, dan naar rechts, en marcheert zonder aarzelen op de patiënte af. Maar hier is het niet moeilijk; het dier ziet er uit of het op het punt staat te barsten, zo schrikwekkend is de buik gezwollen. En waarachtig, daar verschijnt de herrezen hereboer in eigen persoon.

'Ha, meneer Vlimmen!' Alsof er nooit wat voorgevallen was.

Vlimmen moet een glimlach onderdrukken: zelfs de dierar.arts schijnt in waarde gestegen. En zeer onchristelijk voelt hij zich temeer verkwikt, nu hij ziet hoe slecht het mannetje zijn jaren draagt. Kaal, pafferig en verlopen, gezwollen zakjes onder de ogen, kortademig. De lever, onder meer. En dan hoogstens drie of vier jaar ouder dan hijzelf. Hij ziet ook de weke kussentjes op die vadsige handen. Als jongen heeft hij eens met de punt van zijn schoenen een pad op haar rug gelegd, zodat hij haar buik te zien kreeg. Het zelfde vaalbleke vlies met de bruine vlekken...

Maar hij moet nu gauw wat zeggen. 'Best vee, dat u hier hebt staan, meneer Van Riel.'

'Dat geloof ik wèl! Het heeft tenminste geld genoeg gekost.'

— Juist, denkt Vlimmen, dat is de eerste reactie. Geld is het begin en het einde van heel dit gedachtenleven.

Nu trekt Van Riel een pruilend gezicht. 'En toch is er iets niet in orde met dat beest. Het is zo kolossaal dik geworden, ziet u wel. Ze moet over 'n goeie maand kalven, maar dat kan het toch niet alléén zijn, vrees ik.' 'We zullen eens zien,' zegt Vlimmen en begint zich uit te kleden. Op het eerste gezicht heeft hij al besloten, dat het hydrallanthois moet zijn, maar hij past alle onderzoekingsmiddelen toe en intussen worden er weinig woorden gewisseld. Dan zegt hij, dat het waterzucht van de vruchtvliesen is.

'O,' zegt de cliënt nog even wijs. 'Is dat erg? Is daar iets aan te doen?'

Vlimmen trekt wat hulpeloos de schouders op. 'Een gat in de buik en leeg laten lopen. Dat is alles wat we kunnen doen.'

De eerste ogenblikken is de hereboer ervan overtuigd, dat hij grof in de maling genomen wordt, en woedend kijkt hij naar die onbeschofte pummel, die er evenwel niets van merkt. Hij klaart wat op, nu Bart Verdonk het heel gewoon schijnt te vinden, dat de dokter om een paar emmers vraagt. En alle argwaan is geweken, wanneer de blinkende trocar tevoorschijn komt, een cilindrische dolk ter dikte van een potlood, nauw passend in een verchromde stalen buis. De naaldscherpe punt, driekantig aan het ronde lemmet geslepen, is voorlopig beschermd door een kurk. De emmers staan gereed. Vlimmen vindt het juiste plaatsje, een beetje naar rechts aan de onderbuik, en steekt met een forse duw de priem met de canule door de taaie huid tot diep in de buik. Het gebeurt snel en tegelijk stapt hij als een stierenvechter opzij voor het smijtende achterbeen. Maar na de eerste schrik houdt de koe zich rustig en als de dolk is teruggetrokken, stroomt het vocht rijkelijk uit de canule in de emmer. Zwijgend staren zij naar het straaltje. Als de eerste emmer volraakt, worden er op de villa enkele slagen geluid met het klokje, dat zo adellijk te pronk staat in een sierlijk klokkenhuisje op de nok van het leien dak. Vlimmen zegt, dat het wel 'n drie kwartier kan aanlopen. O, dan zal de heer Sterkenburg van Riel maar gauw even gaan eten. En dat was ook de bedoeling. Vlimmen weet niet hoe hij met deze klant een gesprek gaande zou moeten houden. Lieske vraagt of meneer-dokter haar nog nodig heeft, anders gaat ze voor het eten zorgen. 'Ga maar, Lieske, we zullen het samen wel klaren.' Hij kan zich nu wel wassen en aankleden, bij hetgeen hij straks nog te doen heeft, hoeft hij zich niet te bevuilden.

Opeens herkent hij het profiel van Tilly in de grillige, roodbonte tekening op de flank van de koe. Het is een volmaakte gelijkenis, een bijna griezelig toeval. De beste tekenaar van silhouetten zou het niet beter kunnen, het rechte neusje, de zachte welving van het voorhoofd en zelfs de vorm van haar kapsel. Zij steekt de kin naar voren en haar hals verliest zich in een vormloze, roodbruine massa. Als hij deze huid kon kopen, zou hij de kop daar, bij de hals, uitsnijden en laten prepareren. Hij kan er zijn ogen niet afhouden...

Bart Verdonk loopt af en aan om de emmers te ledigen. Hij hoeft zich niet te haasten; het straaltje wordt geleidelijk dunner. Bij de achtste emmer verschijnt weer de eigenaar. 'Dat is zowat honderd en twintig liter,' zegt Vlimmen, als de voorraad is uitgeput. 'Het kan schikken.'

Hij laat wat jodium op zijn duim druppelen, trekt met een snelle ruk de canule uit de buik en houdt de duim een poosje op het wondje gedrukt. 'Ze ziet er nu heel wat beter uit,' vindt de baas.

'Ja, maar dat is de buitenkant,' waarschuwt Vlimmen. 'Van binnen ziet het er minder fraai uit. Zo goed als zeker zal het kalf dood zijn en moet de nageboorte er afgehaald worden. Meer dan zes of zeven liter per dag zal ze niet geven. En de kans, dat het beest later nog eens normaal zal

kalven, kunt u wel verwaarlozen.'

'O jaa?' Van Riel laat weer een pruilende lip hangen. Maar dan is het of er een heilig vuur opgaat in die waterige ogen. 'Wacht even! Dan weet ik wel wat ik doe! Dan gaat ze woensdag naar de Hagenburgse markt! Goed dat ik het weet.'

— Je bent nog altijd hetzelfde schoffie, denkt Vlimmen. En in alle onnozelheid nog trots op zo'n geniale inval, kijk me dat eens aan! Dat staat eenvoudig paf van zichzelf en verwacht dat ik hem zal bewonderen. Want ongetwijfeld verkoopt hij het dier voor eerlijk en voor de hoogste prijs. Voelt die flessentrekker dan niet hoe hij zich omlaag haalt?

Als wilde hij elke twijfel de kop indrukken, zegt Van Riel, nog even stralend: 'Ze ziet er nu weer even goed uit als ooit tevoren, vindt u niet? Er is niets meer van te zien! Een hoogdrachtige stamboekkoel' Hij lacht in oprechte hartelijkheid als een kind, dat een onschuldig guitigheidje heeft bedacht. Dat de anderen hem strak en verbaasd aankijken, zijn geluk niet kunnen delen, dringt niet tot hem door.

Vlimmen denkt na. Wat moet een simpel dierenarts bij zoiets doen? Hij is geen zedenmeester. Zolang hij niet als getuige-deskundige voor de rechtbank staat, gaat dit vuiltje hem geen sikkepit aan. Maar als hij niets zegt, zal hij zich straks verwijten maken en blijven piekeren.

Wacht, hij kan het de vorm geven van een veterinaire advies: 'Dat zou heel grappig zijn, meneer Van Riel, maar dan moet ik u toch even waarschuwen. Het is een koop-vernietigend gebrek, weet u. Als u dat beest voor gezond verkoopt, kunt u er last mee krijgen. En dan zou het u een hoop geld kunnen kosten.' Als dit laatste het niet doet helpt niets meer. 'O, laat dat maar aan mij over,' glorieert de ander. 'Ik weet wel hoe ik zoiets aan boord moet leggen.'

Hiermee is de interventie doodgelopen en Vlimmen kan zich alleen nog haasten hier weg te komen. In de nabijheid van dit wezen met de paddehandjes voelt hij een lijfelijke weerzin, alsof een man die hij al niet mag, een van de kleverige soort, zijn hand te lang vasthoudt. Als om zich te verfrissen kijkt hij eens naar de gezichten van Bart en Lieske Verdonk. Hij kent de families van weerskanten, boeren van onbesproken roep, met zoveel kinderen dat zij er graag enkelen wilden missen op hun overbevolkt gedoente. Thuis blijven hangen als het zoveelste wiel aan de wagen, of trouwen en dit twijfelachtig baantje aanvaarden, er was geen andere keus, ook al schudden de burens het hoofd. Wat gaat er nu om achter die heldere, gedweë ogen? Voelen zij zich dom en hulpeloos, denken zij steeds arm te moeten blijven, omdat zij nooit zo sluw en gemeen zullen worden als deze rijke mijnheer? Zouden zij ook zo wensen te zijn, zouden zij het willen proberen? Of zien zij het als iets onmogelijks, omdat zij nu eenmaal anders gemaakt zijn?

Bij het weggaan weet hij het zo te draaien, dat hij kan vermijden het paddehandje te drukken, zonder dat het opvalt.

Als hij thuiskomt, is Klaartje al naar school, maar Tilly heeft op hem gewacht met de koffie, of wat erop gelijkt. Hij drukt zijn neus plat in haar geurige wang. 'Ik heb een geslaagd portret van je gezien, iets heel bijzonders.' En hij vertelt haar de hele belevenis, in stijgende verontwaardiging. 'Laten we hopen, dat die koe terecht komt bij een nog grotere schurk,' zegt zij. 'Dan is het evenwicht hersteld.'

HOOFDSTUK 6

En maar steeds laat het voorjaar op zich wachten. Bij Kees Wouters, achteraan op de Zandstraat onder Meelst, heeft hij een moeilijke verlossing gedaan en nu hij zich aankleedt in de huiskamer, ziet hij op een eiken plankje aan de wand het glanzende toestel.

'Zo-zo, jullie hebben tegenwoordig telefoon!'

Kees probeert op een verlegen manier trots te zijn. Ja-ja. En hij hoopt maar, dat ze 't hem niet al te kwalijk zullen nemen.

Vlimmen begrijpt de toespeling maar al te wel. Deze boer is een uitzondering, een ondernemer, een mild soort nonconformist. Er bestaat zelfs een begin van geestverwantschap tussen hen beiden. Zo was Wouters de eerste van heel de Domborgse praktijk, die een installatie liet aanleggen om de koeien elektrisch te melken, hij had toen zowat veertig beesten op stal. Dat zal kort voor de crisis van '29 zijn geweest en het heeft toen heel wat opschudding verwekt onder het boerenfolk. Ook de pastoor was eens komen kijken wat voor een nieuwerwets verzinsel dat nu weer was. Met een afkeurend gezicht had hij de machinerie aan het werk gezien en gezwegen. En toen hem alle voordelen waren opgesomd, zei hij slechts: 'As ge d'r mar geen spijt van krijgt.' De vrouw had er een paar nachten slecht van geslapen en later werd aan Kees overgebrieft, dat de pastoor herhaaldelijk aan de burens had gevraagd of dat kunst- en vliegwerk daar bij Wouters nog altijd marcheerde en of Kees er nog geen malleuren mee had gehad.

't Leek wel of ie daar op zat te wochte,' zei de vooruitstrevende boer en het moet hem wel hebben gewrongen, want hij is nog steeds bereid de geschiedenis te herhalen, telkens wanneer zijn elektrische melkerij ter sprake komt.

Dan heeft hij Vlimmen eens aangesproken over een negenjarig dochtertje, ons-Treeske. Het durske had koks... koks...

'Coxitis?' hielp Vlimmen. 'Ontsteking van een heupgewricht?'

Precies. En de dokter had gezegd, dat het wel zou beteren, maar ondertussen bleef het toch maar duren. Het durske had dikwijls veel pijn in haar heup en ze trok aan die kant nog al erg met haar beentje. De vrouw had geen rust meer: zo'n schoon durske en dan misschien voor haar leven lang kreupel! Ze had al kaarsen laten branden en missen la-

ten lezen en daags tevoren was ze thuisgekomen met de boodschap van de kapelaan, dat ze het kind mee moest nemen naar Lourdes. Volgende week vertrok er een bedevaart, die trouwens al dikwijls genoeg 's zondags was afgelezen op de preekstoel, en de kapelaan had gezegd, dat er nog precies twee plaatskes over waren in de autobus, dus als ze er nu heel vlug bij was, zou ze nog net mee kunnen, maar dan moest ze niet te lang meer semmelen...

'n Ogenblikke,' had Kees gezegd. De economische crisis was toen op haar hevigst en ook de beste boeren hadden geldzorgen.

Maar ons-moeder was er helemaal van ondersteboven. Als ons-Treeske naar Lourdes werd gestuurd, dan wou dat zeggen, dat er niks meer aan te doen was en dat de dokter haar had opgegeven... Dat was het mens niet uit de kop te praten: Lourdes, dat was de allerleste remedie.

Kees had er dadelijk dokter De Vos over aangesproken en die had het heel ver van zich afgegooid, dat er geen hoop meer zou zijn; het kind was al aan de beterhand...! Maar voor de rest had hij zich niet in de kaart laten kijken. Kees had hem op de man af gevraagd of hij geloofde, dat daar wonderen gebeurden, en het was geen ja en geen neen: Tja, kijk eens hier, hij had er geen aparte studie van gemaakt, van die wonderen in Lourdes, maar het scheen toch wel waar te zijn, dat er dingen waren gebeurd, die door de wetenschap niet goed verklaard konden worden... Afijn, ge kondt heel goed zien, meende Kees, dat hij bang was zijn vingers te branden aan de kapelaan.

'En gij, vroeg hij toen, 'geloof-de-gij da daor wondere gebeure?'

'Nee,' zei Vlimmen. 'Er zijn al zo véél dingen geweest, die de wetenschap gisteren niet kon verklaren en vandaag wel. Zolang ge nog aan een wonder kunt twifelen, is het geen wonder. Een wonder moet eenvoudig verpletterend zijn. Bijvoorbeeld dat iemand, die een been heeft verspeeld, daar in dat water gaat en er op twee benen uitkomt. Maar iets zo duidelijk als dat is daar nooit gebeurd. Dat is ook een beetje te veel gevraagd, zul je zeggen? Nee! Een wonder kent geen grenzen, een wonder staat voor niets. Daarentegen lopen de wonderen van Lourdes altijd langs de kantjes van een wetenschappelijke verklaring... En wat leest ge er nog van? De laatste jaren bijzonder weinig en dan nog alleen in de katholieke kranten. Dan gaat het tien tegen één over een verlamming. Iemand, die al jaren in een wagentje zat of op krukken liep, kon opeens weer lopen. Dat wil ik met plezier aannemen, maar daar hoeft ge niet voor naar Lourdes. Zoiets krijgt hier een psychiater of een magnetiseur ook wel eens gedaan, denk maar aan die zogenaamde Professor Otto Otto. Die speelde dat klaar op het toneel van een zaal vol opgewonden toeschouwers. Want wat zijn dat voor verlammingen? Er is niets kapot; alle spieren en pezen zitten op hun plaats. Dat de machinerie niet werkt, komt door een zenuwstoring, waar we nog niet veel van weten. En zo kan het voorkomen, dat door een andere zenuw-

aandoening, een grote opwinding en een sterke verbeelding, de hapering wordt opgeheven en de man loopt. Voor hoe lang, komt ge later nooit te weten. Als de sukkelaar een tijdje terug is uit Lourdes en hij wordt opnieuw lam, zetten ze 't vast niet in de krant... Maar die exploitatie levert verschrikkelijk veel geld op, Kees! Dat loopt daar elk jaar in de miljoenen. En als de paus ziek is, gaat hij niet naar Lourdes, dan roept hij om de ene specialist na de andere.'

Dat had Kees ook al gedacht. Maar wat moest hij nu doen? Als hij neen zei, zou hij uitgemaakt worden voor ontaarde vader en godloochenaar en meer van die dingen.

'Als het mijn kind was,' zei Vlimmen, 'zou ik mijn geld beter besteden. Dan stuurde ik ze precies de andere kant uit. Naar Utrecht. Vraag maar aan dokter De Vos bij welke specialist je moet zijn. En anders zal ik je wel een goed adres geven.'

Of Vlimmen dacht, dat zo'n ziekte kon genezen, wilde Kees weten. Dat was moeilijk te zeggen. Een ontsteking van het heupgewricht kon heel veel zijn en heel weinig. Door die ontsteking kwam er vocht in de gewrichtsholte. Die vloeistof kon dun en waterachtig zijn en dan was het niet zo erg, dan kon het in veel gevallen wel vanzelf genezen. Was het vocht vezelachtig, dan zag het er al minder mooi uit, dan werd het gewricht ook min of meer stijf. Maar liep de holte vol etter, dan werd het gevaarlijk, dan kon het been aangevreten worden en dan zouden ze waarschijnlijk wel moeten gaan snijden. Zo ernstig zou het zeker niet zijn. Dokter De Vos was geen domme jongen en als er zo'n groot gevaar dreigde, zou hij zeker allang andere maatregelen genomen hebben.

'Dan gao ze achter-mekkaar nor Utrecht,' zei de boer. En toen Vlimmen een half jaar later weer eens op de hofstee kwam, was ons-Treeske aan het touwtjespringen in een verbijsterende snelheid. Maar Kees Wouters staat niet al te best aangeschreven in de pastorie. En ofschoon hij de grootste boer is van de gemeente, zijn woord weet te doen en vaardig is met de pen, heeft men hem nooit aangezocht voor een bestuursfunctie in een van de boerenorganisaties. Hij is het die eens aan Vlimmen gezegd heeft: 'De pestoor is aon 't woord op z'ne prikstoel en ik op m'n boerderij.'

Vlimmen prijst de voortvarendheid van zijn klant. Een telefoon brengt altijd zijn geld op. Je leven zou er zelfs op een gegeven ogenblik van af kunnen hangen. En nu dat ding er toch staat, kan hij zeker wel even naar huis bellen?

Het lijkt wel een ingeving. Tilly zegt, dat er zojuist een boodschap is gekomen van Keeke Mulders in het Zuurland. Een koe, die niet kan kalven...

Dat is niet zo ver ui: de gooi; hij zit hier bijna op de grens van Wolfschot en het scheelt hem zeker twintig kilometer, heen en weer.

Altijd als er iets bij Keeke Mulders te doen is, haast hij zich, zonder het

zich duidelijk bewust te zijn. De oudste zoon, Nelis is kort voor de Duitse inval nog opgeroepen, maar toch al gauw heelhuids thuis gekomen. Dat had er nog aan gemankeerd.

Er is haast geen wind en terwijl hij bij Wouters doende was, is er een schuchter, wazig zonnetje doorgebroken. Hij ruikt waarachtig de lente! In het schaarhout langs de binnenweg, die hij volgt, komen de eerste katjes al uit. Dat laatste karweitje was om de dood niet eenvoudig, maar hij heeft het kalf er nog juist levend afgehaald. Op het nippertje; het had niet vijf minuten langer moeten duren. En waarom zou het bij Keeke Mulders slechter moeten aflopen? Zonder het te weten, neuriet hij een vrolijk deuntje.

Daar, om de bocht in de zandweg, naderen twee mannen van de groene Duitse politie, gewapend met machinepistolen. Een goed jaar geleden zou zo'n ontmoeting hem een gevoel van onzekerheid en van angst gegeven hebben, zou hij dadelijk met schrik hebben gedacht aan Dop. Nu voelt hij zich opgelucht. En nog vroeger, toen hij Tilly nog niet had, kon een luttel incident als dit zijn beste stemming laten kantelen en heel zijn dag bederven. Dan vond hij opeens het leven een onzinnig geploeter, een nare droom over een huis, krioelend van ongedierte, dat veel sneller aanwies dan het te verdelgen was. Nu wordt zo'n aanval van vage somberheid onmiddellijk opgevangen door de gedachte aan haar eeuwig-zoete tegenwoordigheid en aan de volmaakte rust, die vloeit uit haar handen op zijn voorhoofd.

Hij rijdt langzaam voor het geval de Duitsers hem willen aanhouden om zijn persoonsbewijs te zien. Bij het passeren kijken zij hem niet zo zelfbehaaglijk meer aan als voorheen, dunkt hem, zij wenden zelfs al gauw hun ogen af. Een beetje bedremmeld? Tja, voor die lui moet de aardigheid er nu wel af raken. De Russen schijnen goed op weg in hun eentje de oorlog te winnen en als de anderen nu eindelijk ook eens loskomen... Terwijl hij door het karrespoor rijdt, dat vijf of zes jaar geleden nog een voetpad was, moet hij denken aan die keer, dat hij met Dacka hier is geweest, dat zal zowat in '30 zijn geweest. Er is toch vooruitgang te bespeuren, al ging het langzaam. Toen was er nog een potstalletje, dat slechts door een deur, die de helft van de tijd openstond, gescheiden was van de woonruimte, krioelend van klein grut, dat is opgegroeid met één voet in de mest... Maar een oude collega, niet de eerste de beste, durfde beweren: 'Er is niets zo aseptisch als een vuile, stinkende boerenstal! Die voortdurende stroom van ammoniak en de gisting van de mest houden een prachtige opruiming onder alle pathogene kiemen.' Misschien heeft hij gelijk... Toen hadden ze één koe en zes kinderen. Nu staat er al jaren een kleine, nieuwe stal op het erf en de potstal is bij de woonruimte getrokken. Voor de oorlog stonden er al vier koeien...

Nu staan er vijf en het is de laatste aanwinst, die in moeilijkheden verkeert. In de woonkamer trekt hij zijn leren overall aan. Och, het gaat

wel, zegt Keeke aarzelend. Er zijn nu al drie jongens aan het werk en twee durskes. Maar denkt meneer-dokter dat de oorlog nog lang zal duren? Ze zeggen, dat onze Nilles wel eens gepakt zou kunnen worden om in Duitsland te gaan werken.

Tegenwoordig kan alles, zegt hij. 'Ik kan ook naar Duitsland gestuurd worden... als ze me dan te pakken krijgen. Maar ik geloof niet, dat het zo ver zal komen. Als Nelis opgeroepen zou worden, moet ge 't direct laten weten, dan is er allicht nog wat aan te doen. En geen zorgen voor de tijd, Keeke! Is het een maaltje?'

Heel de familie verzamelt zich in de stal. Nelis zegt, dat ze niet te hard getrokken hebben. Meneer-dokter had ommers gezegd, dat ze niet te lang mochten wachten, als er iets niet goed ging.

De trektouwen hangen uit de koe. Vlimmen duwt de pootjes terug en schuift zijn arm naar binnen. Na een poosje zegt hij: 'De kop lag verkeerd... Nu zal het beter gaan.'

Dieper gaat zijn arm. Dan houdt hij heel zijn lichaam stil en trekt een gezicht als luisterde hij daarbinnen vol spanning met zijn hand.

'Dat is een tegenvaller, Keeke. Het kalf is dood.'

'Och, jammert zij. 'Da's zéker 'ne tegenvaller, meneer-dokter.'

'Maar het is een heel kleintje. We zullen het er gemakkelijk genoeg afhalen.'

Nelis en zijn broer staan al gereed met de dwarshouten, die zij nu vlug in de touwen strikken... Zij mogen alleen trekken als hij het zegt. Als het achterdeel komt moeten zij zeer voorzichtig zijn, voor inscheuring of voor uitstulping van de baarmoeder... Goed zo!

Het is inderdaad een miserabel hoopje kalf, dat daar levenloos achter de koe ligt. Voor het eerst bekijkt hij het moederdier wat nauwkeuriger. Het heeft toch een goed model, ziet er helemaal niet zo slecht uit. Maar ja, zoiets kan de beste kraamvrouw overkomen...

'Wel, godverr—!' roept hij dan en bedwingt zich wel wat laat. Op de rechterflank van de koe heeft hij in de tekening van de huid het profiel herkend van Tilly, die met vooruitgestoken kin, als een zwevende engel, uit een roodbruine wolk komt kijken. En dat kan niet missen, dat komt maar één keer voor, zoals ook een vingerafdruk zich nooit herhaalt...

Zij staren hem verschrikt aan. Er komt een verticale rimpel tussen zijn wenkbrauwen en hij wordt zeer rood.

'Keeke! Van wie heb je dat beest gekocht?'

Zij krimpt ineen van zijn harde, dreigende stem. Zij weet niet wat er gaande mag zijn, maar kijkt al woedend naar de schuldige. Want het is onze Nilles, die ze gekocht heeft, op de Hagenburgse markt. En Nelis staat daar zeer beteuterd te kijken, begint zich nu stamelend te verdedigen. De koei zag er zo goed uit als ge maar verlangen kondt en ze was niet te duur en hij heeft ze voor eerlijk gekocht. Van 'ne mens uit

Meerendonk. Die heette Bastiaansen en het adres heeft hij opgeschreven. A-honderd zoveel in Meerendonk, het papierke ligt binnen... Wanneer? Dat was verleden woensdag vier weken geleden...

Dat zal kloppen, meent Vlimmen, hij zal het dadelijk even nakijken in zijn agenda. Dus Mijnheer Sterkenburg van Riel is niet in eigen persoon opgetreden, hij wist wel hoe hij zoiets aan boord moest leggen, heeft hij toen immers gezegd. Dat zal op vrijdag zijn geweest en Meerendonk is niet bij de deur. Dat dit beest tussen vrijdag en woensdag nog eens van eigenaar zou zijn verwisseld, de reis Dombergen-Meerendonk zou hebben gemaakt en van daar weer naar de Hagenburgse markt zou zijn vervoerd, belooft hij niet te geloven. Het is natuurlijk een doorgestoken kaart...

'Keeke, ik heb dit beest 's vrijdags vóór ze verkocht werd nog behandeld. Bij onze mooie meneer Van Riel op de Eikenhof. Ze stond te barsten van waterzucht in de baarmoeder en ik heb er meer dan honderd liter vocht afgetapt. Ik heb hem ook duidelijk gezegd, dat het niks meer zou worden met dit beest —'

'Jizzus van marante!' schrikt Keeke en slaat een kruis.

'— dat het kalf dood zou zijn en dat de nageboorte gehaald zou moeten worden. Toen zei die Van Riel uit zichzelf, dat hij ze dan maar de volgende woensdag naar de Hagenburgse markt zou sturen!'

Zij slaat de handen ineen en kreunt. Maar Nelis, die al een paar keer zijn mond heeft opengedaan, barst nu los.

'Wocht 'ns evekens, dokter! Dieje meneer Vriel heb ik toen ok op de mert gezien!'

Terwijl hij zich wast en aankleedt, laat Vlimmen zich alle bijzonderheden vertellen... Nee, meneer Vriel heeft zich op de markt niet met dit beest bemoeid. Hij is er alleen een paar keer langs komen lopen, toen Nelis aan het handelen was, want hij heeft er nog vijftien gulden afgepingeld. De koop werd gesloten al vroeg in het begin van de markt en alle mensen die hem er over aanspraken, zeiden dat hij helemaal niet slecht gekocht had...

'Dan ga je maar eens zo gauw mogelijk naar Meerendonk, naar die Bastiaansen, en zeg hem wat ik geconstateerd heb. En dat het een gebrek is, dat de koop ongedaan maakt. Hij moet die koe hier weghalen en de prijs terugbetalen. Het vervoer en alle andere kosten, die je er aan besteed hebt, moet hij ook vergoeden. Dat alles kan hij op zijn beurt weer verhalen op meneer Van Riel, die blijksems goed wist wat hij deed... En nu zul je zeker vragen, hoe het komt, dat ik de koe zo goed kon herkennen? Hebben jullie al eens naar deze vlek gekeken?'

'Dieje vrouwekop!' roepen zij, drie-vier tegelijk.

'Precies. En die zou ik overal herkennen, als was het over twintig jaar. Ik heb er bij dat aftappen zeker een half uur naar staan te kijken... En kom eens hier, Nelis.. Voel hier eens met je vinger... Voel je dat knob-

beltje? Dat is het litteken van de buis, die ik er ingestoken heb... Dus maar even afwachten wat die Bastiaansen ervan zegt. Als de nageboorte er niet van zelf afkomt, moet je het laten weten. En is er een stuk schrijfpapier in huis?

Er zijn al enkele pogingen gedaan om de huiskamer wat op te vrolijken, ziet hij nu. Prullerige pronk uit de marktkramen van een bedevaartsplaats of uit een dorpsbazaar. Een korrelig verzilverde jachthond met opgetrokken voorpoot. Enkele bonte heiligenbeeldjes met veel verguldsel op gewaden van een satijnachtig glinsterende kleur. Is dat lichtgevendde verf? In ieder geval is het hartverscheurende kitsch.

Op een blocnote van gelinieerd schrijfpapier verklaart ondergetekende Dr. J. M. Vlimmen wat hij geconstateerd heeft, onder vermelding van de naam Sterkenburg van Riel en van de eigenaardige vlek in het haarkleed, waardoor hij bedoelde koe zonder de geringste twijfel kon identificeren.

Op zijn verdere rondrit rijdt hij als bezeten. In de stallen is hij verstrooid en kortaf tegen de boeren. Bij Mathijsen vraagt hij drie keer: 'Wanneer heeft ze gekalfd?'

Het is maar goed, dat er nu thuis iemand is, bij wie hij zijn gemoed kan luchten. Hij zegt nauwelijks goedendag en begint Tilly onverwijld, op een harde ruzietoon, uiteen te zetten hoe en waar die ongelukskoe van dat ploertje van een Van Riel... Opeens ziet hij, dat haar ogen dansen van ingehouden lach, en houdt op, midden in een woord.

'O, je schijnt het wel lollig te vinden,' zegt hij verontwaardigd.

'Ja,' zegt ze. 'Ik vind het prettig, dat jij je nog zo kunt opwinden over zo'n bagatel, in een tijd, dat er zulke verschrikkelijke dingen gebeuren.'

'n Bagatel?' vraagt hij ademloos.

'Weet je dan niet, dat we een bombardement hebben gehad?'

'n Bombardement...? Ja, ik heb wel vliegtuigen gehoord en wat gebons, toen ik ergens in een stal bezig was. Ik dacht, dat het om het vliegveld te doen was, zoals gewoonlijk.'

'We hebben drie kwartier in de kelder gezeten en heel het huis stond te schudden. Het moet om die fabriek van Eysbouts te doen zijn geweest, waar ze onderdelen van vliegtuigen maken, maar de meeste schijnen er naast gevallen te zijn. Ze spreken van dertig of veertig doden. Ik heb de Dacka's al opgebeld, want die zitten er wat dichterbij. Ze hebben alleen maar een gebarsten ruit in de serre, zei Pauline. De kleine Floris klapte in zijn handen en kraaide van pret bij elke donderbui...'

Nu wordt hij vreselijk boos op de geallieerden. Er zijn duizenden fabrieken in Duitsland, die op volle toeren draaien. Dat ze die eerst eens gaan plat leggen! En hij gaat de aannemer Schuurmans opbellen, dat hij eens komt kijken of het niet aan te bevelen is de kelder te laten stutten....

Reeds de volgende avond, rood en bezweet na een fietstocht van ruim tachtig kilometer, staat Nelis Mulders zijn zondagse pet te kneden in de apotheek.

Ja, hij is er geweest, hij komt er krek vandaan, maar dat moet een heel vuil zaakske zijn, meneer-dokter! Daar woonde helemaal geen Bastiaansen op dat nummer in Meerendonk; die mensen waren geeneens boer en ze hadden nooit van d'r leven een koei gehad, ze moesten ermee lachen: een *koei!* Toen heeft hij de veldwachter aangesproken en die heeft hem twee Bastiaansen aangewezen, meer woonden er niet in Meerendonk. De ene was werkman op de steenovens, een jong huishouden met kleine kinderen, en de andere was klerk op de boterfabriek. Nelis is er geweest en het leek er niet op, in de verste verte niet. Die van de boterfabriek kende alle boeren, maar een Bastiaansen zoals Nelis beschreef, kon hij in Meerendonk niet thuisbrengen.

Het eerste wat Vlimmen gewaarwordt is een wilde vreugde, nu die doortrapte fielt eens lekker tegen de lamp gaat lopen en publiekelijk in zijn blote dinges komt te staan. Eerst dan wordt hij maatschappelijk: zulke arme, hardwerkende mensen de dupe van die rijke, luie stinker? Wacht even!

'Ken je die jongen, die bij Van Riel werkt: Bart Verdonk? En de ouwere knecht, die daar is?'

Met Bart Verdonk is Nelis bij de soldaten geweest, bij dezelfde compagnie, dus die kent hij heel goed. En die andere knecht is een mens van in de vijftig, met zo'n vetbult in zijn nek. Nee, waar hij in Hagenburg mee te doen had, was iemand van rond de veertig, met een rood gezicht en donker van opslag... En dan is er nog iets. Toen Nelis in Meerendonk was, viel het hem al direct op dat die mensen daar een heel andere spraak hadden, terwijl die daar op de markt heel gewoon praatte zoals alle mensen hier in de omtrek...

'Ben je nogal goed bevriend met Bart Verdonk?'

Jawel, ze zijn altijd heel goeie kameraden geweest. Maar Nelis is bang, dat dat een bietje te veel gevergd zal zijn. Die jongen zijn boterham is ermee gemoeid!

Nelis heeft een trek van zijn moeder meegekregen, meent Vlimmen. Altijd bang, dat ze te veel zal vergen.

'Je moet hem natuurlijk niet plompweg gaan vragen of hij onder ede tegen zijn baas wil getuigen, dat begrijp ik ook wel, Nelis. Maar je zou er op een handige manier achter kunnen komen wie die Bastiaansen is geweest. Je komt zo maar eens aanlopen om te zien hoe hij het stelt. En of hij gelooft, dat jongens als jullie wel eens opgepakt zouden kunnen worden om in Duitsland te gaan werken. Je praat wat over je diensttijd en eerst na een hele tijd vraag je of je de stal eens mag zien — je hebt gehoord, dat er zulk mooi vee moet staan. Dan zeg je, dat het er zo gezond uitziet. Of ze dikwijls de veearts over de vloer hebben,

met zo'n grote stal. Tien tegen één, dat hij uit zichzelf heel het verhaal gaat vertellen, want die acht emmers vocht, die ik er afgetapt heb, zullen wel indruk op hem gemaakt hebben. Of anders vraag je heel onnozel wat er verder met die koe is gebeurd.'

De jongen aarzelt nog steeds. 'Jao, da zeu te probere zen.' Het klinkt zeer lam.

'Je moet nu eenmaal in het leven een beetje slim weten te zijn, Nelis, anders kom je d'r niet. En als je met zo'n brutale bedrieger te doen hebt, moet je minstens even brutaal zijn. Hij is de oplichter en jij vecht voor je goed recht. Intussen zal ik er eens met een advocaat over spreken en horen wat je precies te doen hebt.'

Nelis schrikt ervan... Maar ons-moeder zal er nooit over gaan rechten. Dat zou wel het ergste zijn, dat haar kon overkomen, ze zou er niet van slapen! En op 't ogenblik, na deze strop, is er ommers geen geld om grote kosten te gaan maken voor een avvekaat.

'Voorlopig hoeft dat geen cent te kosten,' stelt Vlimmen hem gerust. Hij zou niet meer kunnen zeggen hoeveel zaken hij Dacka in de loop der jaren aan de hand heeft gedaan. Die weledelgestrenghe meester mag het nu voor een keertje wel eens gratis doen.

Nu vindt hij een beter gehoor. Tilly is ontsteld en geërgerd in de gewenste maat. Ja, daar moet iets aan gedaan worden; dat gaat te ver. Dat zou hij ook zeggen en daarom zal hij vanavond maar even naar Floor gaan; het is te ingewikkeld om het allemaal over de telefoon uit te leggen.

'Bel eerst even op of het gelegen komt,' zegt zij.

En dat is jammer. De Dacka's hebben een afspraak. Morgenochtend dan maar. Is negen uur niet te vroeg? Afgesproken.

Na het eten is hij ongedurig. Vergeefs tracht hij in het magere pamfletje, dat nog steeds Nieuwe Dombergsche Courant heet, iets wijzer te worden van de geslaagde terugtochten in het oosten.

Dan wordt hij zelf in de rug aangevallen en nu is alles anders. Haar handen tintelen zacht op zijn voorhoofd en weer voelt hij de sombere wolken wegtrekken.

'Er zijn belangrijker dingen,' zegt zij.

'Wat bedoel je?'

'Een opgewekt humeur, bijvoorbeeld, is een kostbaar bezit.'

De volgende ochtend parkeert hij zijn Harley naast de huisdeur van Dacka op het ogenblik dat Nelleke de deur opendoet om de twee typistes binnen te laten.

HOOFDSTUK 7

Dacka herinnert zich nog zeer goed, dat hij daar met Vlimmen eens in dat armzalige hutje is geweest. Dat zal hij nooit vergeten. Daar heeft zich immers dat schone verhaal afgespeeld, dat die oude pastoor van Wolfshot hun vertelde. Het vrouwtje had voor haar man een nieuwe broek gemaakt en die moest een beetje scheef in elkaar hebben gezeten, want zo gauw de baas ze aantrok kreeg hij een gevoel of hij gedurig moest plassen... En heeft Vlimmen daar niet die grote operatie gedaan, de buik opengesneden om er een aardappelmesje uit te halen?

'Een stopnaald,' zegt Vlimmen. 'De tijd schijnt niet alleen te helen, maar ook te vergroten.'

'Ik wil graag mijn best doen om die bollebof van de Eikenhof op zijn nummer te zetten, maar de zaak is nog ver van rond. En je zegt, dat die mensen terugdeinzen voor een procedure?'

'Dat is hoofdzakelijk vanwege de kosten. En als die vervallen, zal ik Keeke er wel toe over kunnen halen, denk ik.'

'Wacht nog even met overhalen. Als ze de zaak verliest, krijgt ze de kosten van de tegenpartij te betalen, en dat loopt ook in de honderden.'

'Kunnen die twee bandieten dan zó'n vuile zaak winnen?'

'Gemakkelijk. Laten we aannemen, dat die Bastiaansen opgespoord kan worden. En laten we dan eens beginnen bij het begin. Keeke moet bewijzen, dat de koe voor zoveel gulden is gekocht van iemand, die beweerde, dat hij Bastiaansen heette en in Berendonk woonde —'

'Meerendonk,' verbetert Vlimmen.

'Goed: Meerendonk... Daarvoor hebben we voorlopig maar één getuige en dat is de zoon. Kan die jongen er meer vinden? Mensen, die erbij zijn geweest, toen de koop gesloten werd? Die de verkoper kennen, of hem kunnen herkennen?'

'Ja, als je zó begint... Dan wordt heel het dagelijks verkeer onmogelijk. Waar dient dan al jullie recht voor, als het in de praktijk niet bruikbaar is?'

'Jus vigilantibus scriptum est, meneer-dokter! Het recht is geschreven voor Pietje Secuur. En dagelijks verkeer? Een koe koop je toch niet over de toonbank als een pakje sigaretten? Er is wat meer risico aan verbonden, zou ik zeggen. Het zou toch niet te veel verlangd zijn, dat die jongen een kwitantie had laten tekenen, waarop stond, dat de koe voor eerlijk verkocht was door die-en-die, wonende daar-en-daar? Dan zouden we te doen hebben gehad met valsheid in geschrifte en dan konden we de politie er op afsturen. Nu heeft de jongen zelf de naam op een papertje geschreven en van de bedrieger is geen spoor achtergebleven. Die Van Riel en zijn handlanger hadden het al te gemakkelijk.'

'Maar als Van Riel —,' begint Vlimmen.

'Néé!' roept Dacka ontsteld. 'Je mag die naam niet ijdel gebruiken! Voor-

lopig hebben we niets, maar dan ook niets op hem aan te merken. Het zou de reinste laster zijn. En zelfs als we de koop met getuigen kunnen bewijzen, wat lang niet zeker is, staat hij nog altijd buiten het geding. Zolang die Bastiaansen hem er niet in betreft, kunnen we hem niets maken. En als die twee onder één hoedje spelen, wat ik graag geloof, zal hij er wel nooit in betrokken worden. Dan betaalt hij en zwijgt.'

'Dus het legt absoluut geen gewicht in de schaal, dat —?'

'O, jij bent een wonder van een getuige, jij kunt toevallig zweren, dat het dezelfde koe is, die je een paar dagen tevoren behandeld hebt voor een verborgen gebrek, waarvan de eigenaar op de hoogte was. Maar je staat alleen en je roept in de woestijn. O, de rechtbank zal je ongetwijfeld geloven, maar ze mag met één enkele, op zichzelf staande getuigenverklaring geen rekening houden. Dan is het zeer de vraag, of die knecht van Van Riel wil verklaren, dat hij ook de koe herkent.'

'Denk je dat een fatsoenlijke boerenzoon als Bart Verdonk zo'n brutale meeneed zou durven afleggen? En zijn vrouw ook?'

'Er staat voor die twee heel wat op het spel. De gewone man weet, dat hij onder ede geen opgemaakte leugens mag vertellen, en dat gebeurt ook zelden. Maar de meesten schijnen te denken, dat ze géén valse eed afleggen, wanneer ze niets zeggen. Dan durven ze er geen eed op te doen. Het kan zijn, dat het dezelfde koe is, maar ze kunnen het niet met zekerheid zeggen. Ze herinneren zich alles niet zo goed meer. Dat geldt ook voor hetgeen er toen door hun baas in de stal gezegd is. Van getuigen ben je nooit zeker.'

'Dus we moeten die vuile rotstreek maar over onze kant laten gaan?'

'Er is nog een veel betere oplossing, maar die hebben we niet zelf in de hand. Aangifte van een strafbaar feit, want er zitten elementen in van bedrog. Als de justitie er aan wil, gaat alles gemakkelijker en zonder kosten. Dan zal Van Riel móéten verklaren, aan wie hij de koe verkocht heeft, of door wie hij ze heeft laten verkopen aan de jonge Mulders. Dan worden de knecht en zijn vrouw anders aangepakt dan bij een vreedzaam burgerlijk getuigenverhoor en dan is de kans groot, dat ze door de mand vallen. En de justitie zal er wel iets voor voelen, denk ik. Een vals adres is al heel aardig en als Bastiaansen nog een pseudoniem blijkt te zijn, is alles in orde. Ik zou zeggen: laat ik er voorlopig buiten blijven. Laat die jongen heel eenvoudig zijn verhaal gaan vertellen aan de veldwachter... Wolfschot, zei je toch?... Jammer, daar zit die ouwe lijntrekker van een chef-veldwachter, die het wel veel te moeilijk zal vinden en de jongen zal doorsturen naar Hagenburg, want daar is het feit gepleegd.'

'De marechaussee?' probeert Vlimmen.

'Juist. De opperwachtmeester Reynders is voor zijn doen een hele jurist en hij voelt wel iets voor een ingewikkeld zaakje. Eens heeft hij in een faillissementje, waarin ik curator was, een geval van bedrieglijke bankbreuk zó netjes op papier gezet, dat de officier nauwelijks kon dagvaar-

den. En dat is toch geen alledaags karweitje voor een marechaussee. Kijk, het is beter, dat de zaak zijn natuurlijke loop neemt. Die lagere ambtenaren beschouwen het geval dan als hun zaak en zullen er zich meer voor inspannen. Ik kan natuurlijk direct een heel geleerde klacht aan de officier schrijven, maar dan krijgen ze de zaak van boven opgelegd en zijn ze wel eens geneigd er de kantjes af te lopen. Ik treed liever pas op, wanneer die jongen niet verder komt, dat heeft de praktijk me al geleerd. En Reynders is er voor geknipt, hij kent de streek en weet precies wat voor arme duvels hier zijn beetgenomen door welke lekkere jongen.'

Nog geen uur later nadert hij Oetelbeek, waar hij niets te maken heeft, en kan de verleiding niet weerstaan.

De opperwachtmeester Reynders zit alleen in zijn kantoortje en is bezig een groot vel papier vol te tikken, met twee vingers, maar in een verbaasende snelheid. Zijn piekerend gezicht ontspant zich en hij wijst met een gestrekte handpalm naar de stoel voor de bezoeker... Goedemorgen, dokter en mag hij deze zin even afmaken?... Hij is weer eens aan 't werk voor onze beschermers en dan is het de kunst hun heel veel te vertellen, waar ze geen sikkepit wijzer van worden. Vroeger heeft hij nooit van zichzelf kunnen dromen, dat hij nog eens zo'n geslepen en onbetrouwbaar individu zou worden. Maar de Duitsers hebben hem al een bekwaam en 'gründlich' politieman genoemd, naar hij heeft mogen vernemen, dus iedereen is gelukkig. En wat voor goed nieuws brengt de dokter?

Vlimmen vertelt het zo kort en volledig mogelijk. Als hij toe is aan de vergeefse speurtocht van Nelis Mulders in Meerendonk, verstaat Reynders evenals Dacka: Berendonk, maar hij heeft er een goede reden voor. Hij kent namelijk 'n heel mooie Bastiaansen in Berendonk en hij gelooft zelfs, dat hiermee het raadsel al is opgelost. Want dat is juist het geknipte boefje om zoiets in elkaar te zetten. De vent heeft van jongsaf de justitie handen vol werk verschaft, als stroper, smokkelaar en ongetwijfeld ook als kippendief, maar dat is nooit bewezen. En ook voor de rest was hij zelden of nooit te vangen. Al die stapels papier, die voor hem zijn volgeschreven, hebben maar drie of vier pietluttige vonnisjes opgeleverd, geldboeten. Hij is zo glad als een aal in een emmer met olie en op het ogenblik schijnt hij er helemaal bovenop te zijn. Er gaan machtige verhalen over de kapitalen, die hij verdiend zou hebben in de zwarte handel. We weten ook, dat hij in dat soort zaakjes de aangenaamste relaties onderhoudt met de heer Sterkenburg van Riel. Maar ja, de zwarte handel is op 't ogenblik erg vaderlandslievend, nietwaar? Straks wordt het nog gerangschikt onder het verzet. In het begin van de oorlog vonden de mensen het nog stichtelijk, wanneer we een zwarte piet of een sluikslachter bij zijn lurven pakten, nu spreken ze al van hulp aan de vijand en van verklikking, als we de zwarte markt durven te verontrusten. Wat zal me dat een

janboeltje worden, na de oorlog! Eén op de tien inwoners heeft nu al een aanklacht gereed tegen zijn buurman.

En nu ziet de dokter wel wat een fijn foefje meneer Bastiaansen hier heeft gebruikt. Eenvoudig maar netjes. Er heerst immers in gesprekken en vooral over de telefoon 'n voortdurende spraakverwarring tussen Meerendonk, Berendonk en Beek-en-Donk, nog veel erger dan tussen Haarlem en Arnhem... A — 194 in Meerendonk, zei de dokter? Reynders durft er van hier af op te zweren, dat het nummer haarfijn klopt. In Berendonk, dan altijd. Maar voor alle zekerheid... Ogenblikje.

De marechaussee stapt op, grijpt een lijvig register van de boekenplank, bladert er wat in en knikt. Natuurlijk, dat kon niet missen. En heeft de jonge Mulders ook nog een soort signalement opgegeven?

Ja, herinnert zich Vlimmen. Iemand van rond de veertig, met een rood gezicht, en donker van opslag.

Juist, zo zou Reynders het ook zeggen. Dus alvast geen valse naam en geen gefingeerd huisnummer. Al wat er van ons bedrog overblijft is een verkeerd dorp en als we daarmee bij hem aankomen, zegt hij: 'Maar dan heeft die jongen me verkeerd verstaan! Ik heb duidelijk gezegd: A-honderd vierennegentig in Berendonk. Met een Buh!...' Sluw! De mensen op een verkeerd spoor zetten, met grote kans dat ze de moed verliezen, en zelf buiten schot blijven... En daarmee valt heel de bodem uit de strafzaak. Dan is er geen schijn of schaduw van bedrog meer te bewijzen, ook al blijft de jonge Mulders schreeuwen tot hij blauw wordt, dat er Meerendonk is gezegd, waar ik trouwens van overtuigd ben. Maar het misverstand komt dagelijks voor en is voor iedereen aannemelijk. En zo heeft de justitie er niets meer mee te maken, zo is het een zuiver civiele zaak geworden, waar de marechaussee zich vooral niet mee moet bemoeien. Dat zou een soort heiligschennis zijn...

En nu hoeft de dokter niet zo sip te kijken, want er valt altijd nog wel iets te doen. Reynders is onmiddellijk bereid om de heer Sterkenburg van Riel eens op zijn zenuwen te gaan werken, want dat is ten volle verdiend. Tegelijkertijd gaat er dan een handige wachtmeester naar Berendonk om ons aller Bastiaansen eens aan de tand te voelen, zodat die twee elkaar niet kunnen voorbereiden en inlichten. Dan is de kans groot, dat hun verklaringen uiteenlopen en zo komen we mogelijk achter bijzonderheden, die van groot belang kunnen zijn voor de advocaat in de civiele procedure. Op een strafvervolgning moet de dokter niet meer rekenen. Het resultaat staat van tevoren vast, dat is nul komma nul repetent...

Maar eerst en vooral moet de jongen aangifte doen van het bedrog. Gewapend met dit proces-verbaal, kan Reynders op audiëntie gaan bij de heer Sterkenburg van Riel om enkele inlichtingen te vragen. Dan doet hij onnozel en weet van de prins geen kwaad. Er is op de Hagenburgse markt een koe verkocht door iemand, die een valse naam en adres heeft opgegeven. Die man moet opgespoord worden. Nu staat het vast,

dat de koe afkomstig is van de stal van de Eikenhof, en of hij dus even van meneer Van Riel mag vernemen, aan wie de koe verkocht is... En zodra hij iets meer weet, zal hij de dokter opbellen.

Terwijl hij naar Zuurland rijdt is hij zo moedeloos, dat Tilly weer te hulp moet komen om hem niet alle levenslust te doen verliezen. Hij schaamt zich nu dat hij zo flink heeft gedaan tegenover die stumperds en uiteindelijk niets zal bereiken. Maar het kan toch niet waar zijn, dat twee van die doortrapte schurken zich ongestoord verlustigen wanneer ze zulke arme zwoegers hebben bestolen! En hij kan niet nalaten zich te ergeren aan de gelatenheid, waarmee Dacka zowel als Reynders zo'n zaakje schijnen te bekijken, ook al weet hij wel, dat dit weer een staaltje van beroepsmisvorming moet zijn. Bij hen hopen dergelijke schunnigheden zich dagelijks op en als zij zich, jaar in jaar uit, al die gemeenheden zo sterk hadden aangetrokken, zouden ze allang in een gesticht zitten.

Van Keeke hoort hij, dat de nageboorte er nog niet afgekomen is. En het is om te schreeuwen hoe weinig melk het beest geeft: nog geen half emmerke!

Hij kleedt zich uit en laat Nelis komen. Nelis moet zonder uitstel naar de marechaussee in Oetelbeek en daar aan de opperwachtmeester precies vertellen hoe het hem vergaan is op de Hagenburgse markt en in Meeren-donk.

De jongen zegt niet nee, maar trekt een ongelukkig gezicht. Vlimmen verheft zijn stem: Als zij zich maar altijd laten trappen, zullen zij er nooit bovenop komen! Ze moeten van zich afslaan!

Keeke zwijgt en ziet er bezorgd uit. Dat windt hem nog meer op: Maar het ligt toch voor de hand, dat ze naar de politie gaan, wanneer ze op zo'n vuile manier bedrogen zijn! Dat doet toch iedereen!

Dan begint ze voorzichtig te jammeren: Het is toch niks voor haar soort mensen om moedwillig het gerecht op haar hals te gaan halen. Ge weet wel waar ge begint, maar nooit waar ge terechtkomt. Wat kan zij beginnen tegen zulk groot volk als meneer Vriel? Die hoeft op geen geld te kijken en dan moeten arme mensen als zij toch ommers het looike leggen. Misschien wordt hij zó kwaad, dat hij met grof geld heel dure processen tegen haar gaat inspannen en dan zou ze helemaal gerinneveerd zijn.

Maar *willen* ze dan niet geholpen worden?

O ja, het is natuurlijk heel vriendelijk van meneer-dokter, dat hij zoveel moeite voor haar doet, maar ze is nu eenmaal schouw van dat soort dingen, ze zou er niet van kunnen slapen.

'Er kan je niets overkomen, Keeke,' zegt hij dan. 'Ik sta voor alles in.'

Nu is haar terugtocht vrijwel afgesneden... Tja, als meneer-dokter er zó op gesteld is, dan moet onze Nilles maar gaan, in godsnaam dan maar... Zodra hij een ogenblik alleen met de jongen in de stal is, vraagt Vlimmen of Nelis het niet verkeerd verstaan kan hebben. Het schijnt, dat er in Berendonk een Bastiaansen woont, ook op nummer A - 194.

De jongen antwoordt fel genoeg, dat het niet mogelijk is. Ge denkt hier ommers altijd het eerst aan Berendonk, omdat het veel dichter bij is, en daarom heeft hij het tot drie keer toe laten zeggen en de leste keer zei die vent uit zijn eigen nog: Meerendonk bij Laarschot. Nee, het lag er dik boven op, dat hij Nelis voor zot naar Meerendonk wou sturen.

Waren daar getuigen bij?

Nee, tenminste daar heeft Nelis niet op gelet.

De koe is gereinigd en bij wijze van afscheid tracht Vlimmen hen wat moed in te spreken. Zij hebben niets te vrezen.

Drie dagen lang vraagt hij telkens bij zijn thuiskomst, of er ook opgebeld is door de marechaussee in Oetelbeek. De vierde dag wordt het hem te dol en belt hij zelf op.

Ja, Reynders heeft al enkele dagen uitgekeken naar die knaap, maar volgens het dagelijks rapport is er geen enkele Mulders op de kazerne geweest.

Vlimmen stoot enkele korzelige klanken uit. Intussen denkt hij al, dat hij zulke ongeneeslijke slavenzielen nu maar moet laten gaar stoven in hun eigen vet. Tegen zoiets strijden de goden vergeefs. Waar bemoeit hij zich eigenlijk mee?... Maar al met zijn eerste woorden begint hij de familie Mulders te verontschuldigen, tegenover de marechaussee... Ziet u, dat verwondert hem niet zo sterk, meneer Reynders. Die mensen hebben nu eenmaal een dodelijke vrees voor alles wat op rechtzaken lijkt. Voor hen is dat een simpel rekensommetje. De heer Van Riel is rijk, zij zijn arm, dus zij moeten onvermijdelijk de zaak verliezen.

'Daar kan onze rechterlijke macht het voorlopig mee doen,' lacht Reynders.

'Maar misschien hebben ze intussen een betere oplossing gevonden?'

'Een betere oplossing? Wat zou dat kunnen zijn, denkt u?'

Kijk, daar zal Reynders zich maar niet onvoorzichtig over uitlaten. Het is trouwens maar een heel vaag idee. Maar als het waar mocht zijn wat hem voor de geest staat, dan hoopt hij er nóóit iets van te horen...

En in alle geheimzinnigheid neemt de opperwachtmeester afscheid, beleefd maar onhoudbaar.

Een goed uur later maakt Vlimmen een grote omweg tussen twee van zijn gevallen om eens te zien, of hij zelf de oplossing kan vinden.

Wanneer hij aankomt op het hoefje, ziet hij tot zijn verbazing, dat het harde, platgelopen stukje erf voor het huis feestelijk is aangeveegd in een ingewikkeld patroon van blokjes, visgraten en halve maantjes. Op dit zandtapijt is zelfs nog geen voetstap te zien; de ontwerpster heeft zichzelf de hoek om geveegd. Dat is vreemd op een gewone weekse dag; dit is vanouds een karweitje voor de zaterdagavond.

Hij loopt ongemerkt om het oude huisje heen naar de nieuwe stal. Ook het achtererf is al even kunstig met de bezem bewerkt, maar hier staan toch al enkele voetstappen. En als hij zijn neus om de openstaande stal-

deur steekt, weet hij meteen wat er gebeurd is, of liever: hij ruikt het. De stal heeft een grote beurt gehad en de vloer is nog nat. Nelis is aan het strooien, laat van schrik een schoof vallen en begint op zijn nagels te bijten als een betrapte kwajongen.

'Zo-zo!' knikt Vlimmen. 'Dat is dus de oplossing.'

Nelis begrijpt wel, dat hij de dokter niets hoeft wijs te maken. Hijgend fluistert hij: 'Och meneer-dokter, maakt toch asteblief ons-moeder nie te bang. We hebben er toch al genog mee te stellen...'

'Ik begrijp tenminste niet, hoe ze zoiets gedurfd heeft. Ze is immers altijd zo bang voor het gerecht?'

Nelis doet eerst voorzichtig de staldeur dicht en zal het dan eens precies uitleggen. Er moest toch op een of andere manier een mouw aan gepast worden om de strop goed te maken. Meneer-dokter had zelf gezegd, dat ze wat slim en brutaal moesten zijn, anders kwamen ze d'r niet. Van procederen zou niets gekomen zijn, als ge ons-moeder kent, en het zou ook veel te lang geduurd hebben. En gesteld, dat meneer Vriel alles had terugbetaald, dan waren ze nog maar zo ver geweest, als toen ze begosten. In 't eerst wilde ons-moeder er natuurlijk niks van horen; ze sloeg hem om zijn oren, toen hij ermee voor de dag kwam. Toen heeft hij de ouwe Willem Schepers in de arm genomen. Daar heeft ze nogal vertrouwen in, omdat hij heur altijd goeie raad gegeven heeft, hij is veurzitter van het fonds. En die heeft zolang gepraat tot ze 't eindelijk goedvond. Hij zei, dat er niet veel gevaar bij was op zo'n afgelegen gedoente, en er werd de laatste tijd lang niet zo streng meer op gelet... Gisteravond tegen elven zijn ze gekomen en heel de nacht hier gebleven, tot het licht werd, en al heel vroeg hebben ze vanmorgen het vlees met twee wagens langs verschillende wegen naar Dombergen gereden en alles is goed afgelopen...

Het is of Vlimmen zich al een beetje medeplichtig voelt. 'Waar ben je met de darmen gebleven?' vraagt hij bezorgd.

O, die hebben ze al begraven, die kan geen mens meer vinden. En 't is een goed zaakske geweest, meneer-dokter, potverdikke! Op de koei hebben ze honderdvijftig gulden gewonnen en de slachter gaf nog honderd gulden toe, als ze hier geslacht mocht worden, omdat het hier zo ver uit de gooi en zo veilig was.

'Dat mocht ook wel,' zegt Vlimmen. 'Er worden duizenden op verdiend. En hoe zag het vlees er uit?'

Heel goed, heeft de slachter gezegd; ge kondt het niet beter verlangen. Het beestje is ook eerst geschoten en het vlees ingepakt in doeken en opgeladen onder een vrachtje strooi.

'Is er nog wat kortigheid overgebleven?'

Ja, ze hebben wat van de lever achtergelaten en wat van de nieren en een ferm stukske biefstuk; het staat in de kelder.

Dan wil Vlimmen het wel eens zien. Het zal wel niet zo erg zijn, maar als er in Dombergen een grote vleesvergiftiging zou uitbreken, was het

leed niet te overzien, dan werd alles haarfijn uitgezocht. Is de milt ook begraven?

Nee, die heeft Nelis bewaard voor de hond. En als meneer-dokter zo vriendelijk wil zijn om ons-moeder een bietje op heur gemak te stellen: ze loopt nog altijd te bibberen... Hij doet de staldeur open en daar komt Keeke al aanfladderen als een opgejaagde kip. Haar gezicht staat op huilen.

'Kalmkens aan, Keeke!' sust hij. 'Het zal beter aflopen dan ge denkt. Ik zal de resten van het vlees eens nakijken en als dat in orde is, zou ik me maar niet te veel zorgen meer maken. Zoiets gebeurt tegenwoordig iedere dag. Het is niet zo slecht bekeken van Nelis en ge zijt nu van de strop af. Maar ik zou er toch geen gewoonte van maken.'

Nóóit van haar leven niet meer! Ze zou er wat van krijgen! En terwijl zij voortgaat haar angsten af te tellen, doet hij nogal gewichtig over het vlees en de organen. De boeren moeten niet gaan denken, dat de vleeskeuringswet een flauw fantasietje is, om de boeren te plagen.

'Goed, dat ik niet meer aan het slachthuis ben, Keeke! Anders had ik je erbij moeten lappen.'

Voor het eerst schijnt er een lachje door haar bekommering: Daar meent meneer-dokter niks van, dat ziet ze wel aan zijn gezicht!

'Het vlees is wel in orde. Tegenwoordig is alles goed wat goed afloopt. En het zal wel goed aflopen. Als de familie Mulders tenminste zo verstandig zal zijn om alle monden goed dicht te houden.

Dat wordt hem in koor verzekerd. En zó geraakt hij niet weg, hij moet en zal een stukske meenemen, een dik, mals kussentje van de haas...

Halverwege het karrespoor keert hij om en rijdt terug: Als Nelis weer eens een koe koopt op de Hagenburgse markt, moet hij een kwitantie laten tekenen... Op een blaadje van zijn agenda schrijft hij wat daar zoal op moet staan.

Op weg naar zijn volgend adres is hij halfbewust bezig zichzelf moed in te spreken. Zou Reynders nu al geruchten gehoord hebben over een sluikslachting op Zuurland? Nee, dat is haast niet mogelijk in die enkele uren. En van die kant schijnt weinig gevaar te duchten. 'Ik hoop er nooit wat van te horen,' zei Reynders. De zwarte piet en zelfs de sluikslachter verrichten slechts onbaatzuchtige en vaderlandslievende daden van verzet tegen de vijand. In het begin van de oorlog hoorde je toch van zware straffen, zelfs van concentratiekamp. Nu schijnt het al een lofelijke gewoonte geworden te zijn. Het zal wel loslopen, maar toch... Er schijnen overal verklikkers te zitten. Jammer, dat die vuile Van Riel er weer zo lekker doorglipt. Dat soort schoften schijnt alles mee te lopen... Als hij thuiskomt is hij in een uitgelaten bui. Met het pakje vlees precieus op de vingertoppen, komt hij als een voornamen kelner de zitkamer binnen-zwieren en zingt: 'Eén châteaubriand voor mevrouw!'

Van schrik laat hij het pakje vallen. Tilly en Klaartje zitten hem met be- traande ogen aan te staren. Het eerste ogenblik denkt hij aan Dop...

'Wat is er gebeurd?!

'We hebben juist bericht gekregen van Paula Lotgerinck,' snikt Tilly. 'Over Oom Karel en Nell... Ze zijn allebei omgekomen bij een bombardement.'

HOOFDSTUK 8

Hij was bijna klaar geweest in de ziekenstal, toen de stalwacht kwam zeggen, dat er een luitenant op het erf stond, die vroeg of hij de dokter even kon spreken.

Het was enkele dagen na de capitulatie van de Nederlandse strijdkrachten. Het regiment was uit de stellingen, waar het geen schot had kunnen lossen, teruggedreven en ondergebracht in een dorp van de Alblasserwaard. Vlimmen had er een schuur gevorderd en ingericht als ziekenstal. Zijn oorlogsverliezen beperkten zich tot één paard, dat hij vóór de verplaatsing moest laten afmaken — van vervoer was geen sprake — de rest van zijn patiënten had hij zo goed als 't ging meegenomen. En eens te meer was hij tot de overtuiging gekomen, dat het paard in de moderne oorlog niet meer thuishoorde. Hoe Napoleon met zijn grote drommen ruitery en al zijn voertuigen ooit in Moskou was geraakt, was iets waar een paardenarts maar liever niet aan moest denken. Dat leger van een half miljoen mensen moest wel heel wat vlees van zijn eigen paarden gegeten hebben, ook als er niet gevochten werd. En onderweg hadden ze natuurlijk, overal waar ze passeerden, alle dieren geroofd om de enorme dagelijkse verliezen aan te vullen...

Door de kier van de schuurdeur zag hij daarbuiten een artillerieofficier heen en weer slenteren in het voorjaarszonnetje. Blozend, welgedaan en zo te zien niet zo jong meer voor een eerste-luitenant. Naar zijn uiterlijk zou hij al enkele jaren kapitein moeten zijn. Groot en breed en de slanke lijn in ernstig gevaar. Bij zo'n postuur paste een stevig paard van behoorlijke stokmaat, anders werd het een topzwaar standbeeld.

— Kan hij niet hier komen? dacht Vlimmen. Moet de kapitein zich tegenwoordig bij de luitenant gaan melden? Of is de boodschap zo geheim, dat zij niet in bijzijn van de oppassers behandeld kan worden? Overigens schijnt meneer niet gebukt te gaan onder de schokkende gebeurtenissen, moet je dat zien! Loopt duidelijk in zichzelf te grinniken, nogal opvallend in deze dagen van sombere gezichten, zelfs bij de borrel. Een van de velen, die denken dat zij eigenlijk niet betrokken zijn bij deze twist? Destijds noemde Leonieke zoiets een *s'en-foutiste*.

De glundere luitenant achtte het niet nodig de militaire groet te brengen, maar reikte hem de hand en zei: 'Dag neefje!... Ik ben je oom Karel.'

'n Suikeroom,' constateerde Vlimmen opgewekt.

'Alle hoop is nog niet verloren,' zei Karel ten Broecke. 'Maar dat is een heel verhaal.'

Enkele dagen later kreeg Vlimmen het verhaal te horen. Aanvankelijk vergde het wel wat van zijn geduld, want in zijn schrijnend heimwee bestond er voor hem maar één onderwerp van gesprek. Maar na uren van beschouwingen en het ophalen van jeugdherinneringen, waarin Tilly betrokken was, vond Karel dat zij nu vrijwel doodgepraat was. Beiden wisten met hun tijd geen raad. De troep had niets te doen dan paarden afstappen en poetsen, sport en spelen. De luitenant Ten Broecke was kort voor de Duitse overval naar Den Haag gedetacheerd voor een cursus en eerst na het staken van de vijandelijkheden naar zijn regiment teruggezonden. Niet bepaald met roem overladen, zei hij. Hij was met wat samengeraapte manschappen, baantjesgasten, op wacht gezet bij een brug en men had blijkbaar geen gelegenheid gehad hem af te lossen.

Die middag zaten zij rustig in de zon en uit de wind op een paar kruiwagens bij de ziekenstal en Karel vond, dat hij nu eindelijk van Vlimmen enige belangstelling mocht verwachten voor een van de merkwaardigste processen, die er op het ogenblik in het land gevoerd werden.

Het verhaal begon al in de vorige eeuw en hij kende zowat alle belangrijke jaartallen uit zijn hoofd. In 1884 trouwde Oom Paul van Ameide met Tante Greet, een meisje zoveel jonger dan hij, dat het haast niet fatsoenlijk meer was. Zesenvestig en tweeëntwintig, om precies te zijn. Hij was dokter op een groot dorp in Overijssel, maar had lang gevaren als Officier van Gezondheid bij de Marine, vandaar het late huwelijk. Volgens de akte huwelijkse voorwaarden bezat zij geen duit en hij ruim drie ton. Dat was veel in die tijd, dat bracht ook de meest romantische bruid tot nadenken. In het begin van deze eeuw stond het wel vast, dat hij kinderloos zou blijven en om zijn vrouw wat meer interesse te verschaffen, kwam hij ertoe een weesje, een vijfjarig achternichteje, dat zijn naam droeg, aan te nemen als kind.

Dat gebeurde in zesennegentig en het marcheerde zeer goed, het was zelfs een prachtige oplossing. De pleegouders fleurden er zichtbaar van op... En je kon het een raar toeval noemen, een jaar of tien later kwam er waarachtig wéér een weesje op de proppen, ditmaal een nichtje van haar kant, een dotje van vier jaar, nu Karels vrouw en nog altijd een dotje, of liever een dot, van één meter vijfenzeventig... Nu viel er niets meer te reclameren, zei Oom Paul, nu hadden ze allebei hun eigen kind. En dit be-ginsel voerde hij ook door, toen hij zijn testament maakte...

'Ik geloof verdomd dat de ouwe heer al onraad speurde,' onderbrak Karel zijn verhaal. 'In ieder geval had hij een vooruitziende blik.'

Want Oom Paul verdeelde zijn boedel in twee zowat gelijke delen. 'Zorg jij later maar voor jouw kind; ik zorg voor het mijne.' En na zijn dood was inderdaad 'zijn' kind, Paula, die toen juist getrouwd was, afgemarcheerd met een keurig opgetast fortuintje van bijna twee ton, goudguldens van het jaar 1913, alstublieft. Pak aan, zus, goed vasthouden, hard lopen, niet vallen en beleefd zijn tegen de mensen... En de duiten waren

'Wat is er gebeurd?!'

'We hebben juist bericht gekregen van Paula Lotgerinck,' snikt Tilly. 'Over Oom Karel'tje en Nell... Ze zijn allebei omgekomen bij een bombardement.'

HOOFDSTUK 8

Hij was bijna klaar geweest in de ziekenstal, toen de stalwacht kwam zeggen, dat er een luitenant op het erf stond, die vroeg of hij de dokter even kon spreken.

Het was enkele dagen na de capitulatie van de Nederlandse strijdkrachten. Het regiment was uit de stellingen, waar het geen schot had kunnen lossen, teruggenomen en ondergebracht in een dorp van de Alblasserwaard. Vlimmen had er een schuur gevorderd en ingericht als ziekenstal. Zijn oorlogsverliezen beperkten zich tot één paard, dat hij vóór de verplaatsing moest laten afmaken — van vervoer was geen sprake — de rest van zijn patiënten had hij zo goed als 't ging meegenomen. En eens te meer was hij tot de overtuiging gekomen, dat het paard in de moderne oorlog niet meer thuishoorde. Hoe Napoleon met zijn grote drommen ruitery en al zijn voertuigen ooit in Moskou was geraakt, was iets waar een paardenarts maar liever niet aan moest denken. Dat leger van een half miljoen mensen moest wel heel wat vlees van zijn eigen paarden gegeten hebben, ook als er niet gevochten werd. En onderweg hadden ze natuurlijk, overal waar ze passeerden, alle dieren geroofd om de enorme dagelijkse verliezen aan te vullen...

Door de kier van de schuurdeur zag hij daarbuiten een artillerieofficier heen en weer slenteren in het voorjaarszonnetje. Blozend, welgedaan en zo te zien niet zo jong meer voor een eerste-luitenant. Naar zijn uiterlijk zou hij al enkele jaren kapitein moeten zijn. Groot en breed en de slanke lijn in ernstig gevaar. Bij zo'n postuur paste een stevig paard van behoorlijke stokmaat, anders werd het een topzwaar standbeeld.

— Kan hij niet hier komen? dacht Vlimmen. Moet de kapitein zich tegenwoordig bij de luitenant gaan melden? Of is de boodschap zo geheim, dat zij niet in bijzijn van de oppassers behandeld kan worden? Overigens schijnt meneer niet gebukt te gaan onder de schokkende gebeurtenissen, moet je dat zien! Loopt duidelijk in zichzelf te grinniken, nogal opvallend in deze dagen van sombere gezichten, zelfs bij de borrel. Een van de velen, die denken dat zij eigenlijk niet betrokken zijn bij deze twist? Destijds noemde Leonieke zoiets een *s'en-foutiste*.

De glundere luitenant achtte het niet nodig de militaire groet te brengen, maar reikte hem de hand en zei: 'Dag neefje!... Ik ben je oom Karel.'

'n Suikeroom,' constateerde Vlimmen opgewekt.

'Alle hoop is nog niet verloren,' zei Karel ten Broecke. 'Maar dat is een heel verhaal.'

Enkele dagen later kreeg Vlimmen het verhaal te horen. Aanvankelijk vergde het wel wat van zijn geduld, want in zijn schrijnend heimwee bestond er voor hem maar één onderwerp van gesprek. Maar na uren van beschouwingen en het ophalen van jeugdherinneringen, waarin Tilly betrokken was, vond Karel dat zij nu vrijwel doodgepraat was. Beiden wisten met hun tijd geen raad. De troep had niets te doen dan *paarden afstappen en poetsen, sport en spelen. De luitenant Ten Broecke* was kort voor de Duitse overval naar Den Haag gedetacheerd voor een cursus en eerst na het staken van de vijandelijkheden naar zijn regiment teruggezonden. Niet bepaald met roem overladen, zei hij. Hij was met wat samengeraapte manschappen, baantjesgasten, op wacht gezet bij een brug en men had blijkbaar geen gelegenheid gehad hem af te lossen.

Die middag zaten zij rustig in de zon en uit de wind op een paar kruiwagens bij de ziekenstal en Karel vond, dat hij nu eindelijk van Vlimmen enige belangstelling mocht verwachten voor een van de merkwaardigste processen, die er op het ogenblik in het land gevoerd werden.

Het verhaal begon al in de vorige eeuw en hij kende zowat alle belangrijke jaartallen uit zijn hoofd. In 1884 trouwde Oom Paul van Ameide met Tante Greet, een meisje zoveel jonger dan hij, dat het haast niet fatsoenlijk meer was. Zesenvertig en tweeëntwintig, om precies te zijn. Hij was dokter op een groot dorp in Overijssel, maar had lang gevaren als Officier van Gezondheid bij de Marine, vandaar het late huwelijk. Volgens de akte huwelijkse voorwaarden bezat zij geen duit en hij ruim drie ton. Dat was veel in die tijd, dat bracht ook de meest romantische bruid tot nadenken. In het begin van deze eeuw stond het wel vast, dat hij kinderloos zou blijven en om zijn vrouw wat meer interesse te verschaffen, kwam hij ertoe een weesje, een vijfjarig achternichtje, dat zijn naam droeg, aan te nemen als kind.

Dat gebeurde in zesennegentig en het marcheerde zeer goed, het was zelfs een prachtige oplossing. De pleegouders fleurden er zichtbaar van op... En je kon het een raar toeval noemen, een jaar of tien later kwam er waarsachtig wéér een weesje op de proppen, ditmaal een nichtje van haar kant, een dotje van vier jaar, nu Karels vrouw en nog altijd een dotje, of liever een dot, van één meter vijfenzeventig... Nu viel er niets meer te reclameren, zei Oom Paul, nu hadden ze allebei hun eigen kind. En dit berginsel voerde hij ook door, toen hij zijn testament maakte...

'Ik geloof verdomd dat de ouwe heer al onraad speurde,' onderbrak Karel zijn verhaal. 'In ieder geval had hij een vooruitziende blik.'

Want Oom Paul verdeelde zijn boedel in twee zowat gelijke delen. 'Zorg jij later maar voor jouw kind; ik zorg voor het mijne.' En na zijn dood was inderdaad 'zijn' kind, Paula, die toen juist getrouwd was, afgemarcheerd met een keurig opgetast fortuintje van bijna twee ton, goudguldens van het jaar 1913, alstublieft. Pak aan, zus, goed vasthouden, hard lopen, niet vallen en beleefd zijn tegen de mensen... En de duiten waren

goed besteed; er werd een fabriek mee opgericht in Twente, een bedrijf, dat al meteen profiteerde van de oorlog en ook in het diepste punt van de crisis nog altijd aan enkele honderden mensen werk verschaft. Bovendien had Paula vijf kinderen ter wereld gebracht.

Maar Tante Greet was zoveel jonger en bleef veel langer leven... Nu wist Karel zeer goed, dat een rijke weduwe een object was dat gevaar liep. *Weduwnaars en oude vrijers, die het goed met haar en met zichzelf meenden, huwelijksoplichters, kwartjesvinders in 't groot...*

'Eerwaarde heren,' hielp Vlimmen en dat was midden in de roos, zei Karel. Maar eerst even de godsdienstige verhoudingen in de familie uit de doeken doen.

Oom Paul was van protestanten huize, maar een overtuigd liberaal. Hij zei altijd, dat hij behoorde tot de 'Gematigd Onverschillige Gemeente'. Het dorp had een protestantse meerderheid, onderling nogal verdeeld. Hij kon er zich niet druk over maken, hij gaf iedereen gelijk, kwam in geen enkele kerk en bleef met iedereen goede vrienden. Zijn vrouw was rooms gedoopt, haar vader ongelovig en haar moeder niet al te fel. Toch was Tante Greet als aankomend meisje een paar jaar op een nonnenkostschool geweest in Duitsland. In haar boedel werd nog een heel oud kerkboek aangetroffen, een afscheidsgeschenk van dat klooster en getiteld: *Mit ins Leben...* Om haar en haar moeder een plezier te doen was Oom Paul ook in de roomse kerk getrouwd, dat kon toen nog. Hij zou om haar te krijgen evengoed naar een moskee zijn gegaan, naar hij zei, maar het moest een aardigheidje blijven.

De roomse dorpskerk werd bediend door paters, die natuurlijk aanspraak maakten op de doktersvrouw als behorende tot hun kudde en die haar probeerden te gebruiken voor allerlei propagandakarweitjes. Oom Paul hield zo veel mogelijk de boot af, hij voorzag dat er enkel narigheid van kon komen, ook al was de vriendelijkheid van de heren nauwelijks te overtreffen en hun kijk op de bestaande tegenstelling verwonderlijk breed. Zij deden immers alsof hij ook wel op zijn eigen manier zalig kon worden, maar hij vertrouwde het zaakje niet. Dus gaf hij te verstaan, dat hij nu en dan met pastoor en kapelaans — evenals met de dominees — graag een glas port zou drinken, een sigaar roken en praten over dingen, waar iedereen belang in kon stellen. Maar op hun apartjes met zijn vrouw kon hij geen prijs stellen en of de heren daarom maar wilden komen, wanneer ook hij van hun aanwezigheid kon genieten... Hij maakte zich geen illusies, zei hij aan Tante Greet, hij wist, dat die knapen nu eenmaal tot taak hadden zijn invloed te ondermijnen en de hunne te doen gelden, tot in de keuken, tot zelfs in bed. Ze werden bedankt.

Al dat oude gehaspel van lang vóór hun tijd waren Nell en Karel te weten gekomen van Paula en meer nog van Maartje, de oude gediensstige, een familiestuk van Oom Pauls ouders en nu al zowat acht jaar dood. Maartje was protestant aan de strijdbare kant en volstrekt niet gesteld op die

'roomse goochelaars', zoals zij de paters geliefde te noemen. Zij wist precies hoe de dokter erover dacht, spande ongemerkt met hem samen en ze zou niet kunnen zeggen hoe dikwijls zij bij het opendoen aan haar goochelaars had gezegd, dat de dokter uit was en mevrouw belet had. In zesennegentig, toen de kleine Paula in de familie werd opgenomen, was er nog een belangrijk opstootje. Zodra zij ervan hoorden, schoten de paters toe en eisten, dat Tante Greet het kind rooms zou opvoeden, dat sprak vanzelf, dat was haar eerste plicht, dus of zij morgen om zo laat maar in de kerk wou zijn voor het doopsel...

Daar had de goede ziel in al haar opwindung om de blijde gebeurtenis nog niet eens aan gedacht. En ze kende haar man voldoende om te weten, dat het zó vlot niet zou verlopen. Toen ze haar zagen aarzelen, deden ze hevig ontsteld en lieten de vlammen der hel al spelen voor haar ogen. Maar zij kon er natuurlijk niet langs, zij moest het aan haar man vragen; hij was de voogd en het was zijn nichtje. Bij zoveel goddeloosheid waren zij de wanhoop nabij en hadden medelijden met haar zondige ziel. Het hielp niet; zij moest wel volharden in de boosheid.

Zo heftig als zij tegen háár opgetreden waren, zo voorzichtig sprongen zij om met Oom Paul, die op zijn beurt zeer verbaasd was. Dopen? Maar dat kind was al gedoopt, wist hij, het stond in de familiebijbel, die ze had meegebracht met de rest van haar bezittingen. Op de zoveelste, in de Remonstrantse kerk, door Dominee Dinges — kijkt u maar na... Tja maar... dat doopsel was eigenlijk niet geldig, zeiden de paters. Hoe ze dat wisten, vroeg hij, zij wisten toch immers niet meer dan iedereen kon weten? Volgde een eindeloos en onbegrijpelijk geredeneer, dat duurde tot hij voorstelde de Remonstrantse dominee erbij te halen, dan konden de vaklui het onderling uitvechten — *hij* was nu eenmaal van een andere faculteit. Daar werd natuurlijk niet op ingegaan en hij bepaalde eens en voor al zijn houding. Als fatsoenlijk mens achtte hij zich verplicht de wens van de overleden ouders te eerbiedigen en het kind op te voeden in de richting, die zij al hadden ingeslagen. En of de heren daarover zijn vrouw verder met rust wilden laten, niet met de hel op haar zenuwen werken en haar vooral niet opzetten tegen haar wettige echtgenoot, anders zou hij tot zijn spijt genoodzaakt zijn de kennismaking niet langer voort te zetten... Daarop wasten ze hun handen: Wel, dan hadden *zij* tenminste hun plicht gedaan en lag de verantwoordelijkheid niet meer bij hen. Toen verhief hij zijn stem: En nog minder bij zijn vrouw! De verantwoordelijkheid berustte enkel en uitsluitend bij hém en hij zou haar met een gerust hart dragen!

Daar bleef het toen bij en al wat Tante Greet nog te verduren had, was een meewarig hoofdschudden, wanneer Paula ter sprake kwam.

Tien jaar later, bij de komst van Nell, die ook protestants gedoopt was, voor de verandering Nederduits Hervormd, deden ze nog een zwakke poging om tenminste dit zieltje te redden, maar hoewel het haar nichtje

was, hij was de voogd en hij maakte er een korte pijn van. De ouders waren streng godsdienstig geweest en zouden zich in hun graf omdraaien. Karel ten Broecke had hem nooit gekend, maar volgens de twee pleegdochters was hij de beste pappie van de wereld, een man met een onaanastbaar goed humeur. Als hij de kinderen moest beknorren, deed hij dat zeer onderhoudend, hij knoopte er gewoonlijk een schokkend verhaal aan vast, dat hij staandebeens uit zijn duim zoog. Dan waren zij een en al aandacht en zeer onder de indruk, terwijl mammie de grootste moeite had haar lach te houden. Maar tegenover de paters was hij van lieverlede wat kribbiger geworden en de weinige keren, dat zij hem echt kwaad zagen, was het meestal op hen. Nell herinnerde zich dat al heel vroeg, want zij vond hem zo mooi, wanneer hij boos was. Dan werd hij erg rood en zijn fraaie snor blonk als het witste hermelijn. Een gerede aanleiding was, dat de paters telkens opnieuw Tante Greet trachtten te lijmen voor baantjes als bestuurslid of zelfs presidente van vrome kransjes en liefdadige werkjes van de sjieke soort en dan werd er ook wel op gezinspeeld wat een sociale verheffing het zou zijn, bijvoorbeeld dat zij hier de opvolgster zou worden van een aftandse freule. En zij was de aangezezen persoon om de juiste leiding te geven. Dat was tussen haakjes helemaal niet waar; de lieve schat wat veel te lijdzaam om zelf iets te kunnen leiden, veel te toegeeflijk en gemakkelijk te beïnvloeden...

'Dat was juist de bedoeling,' meende Vlimmen. 'Een kordate, zelfstandige kraai moesten ze helemaal niet hebben.'

'Ja, van die kant bekeken wel,' gaf Karel toe.

In ieder geval begon het Oom Paul gaandeweg knapjes de keel uit te hangen. Hij maakte grimmige grapjes over 'die roomse infectie' in zijn huis, die hij voortdurend de kop moest indrukken, en die arme Tante Greet noemde hij dan 'de infectiehaard'. Zo kwam zij ertoe al die buitenkansjes zelf af te wimpelen. Als doktersvrouw, die zelf grotendeels de apotheek deed, de boeken bijhield, gezegend met één, later twee pleegkinderen, twee dienstmeisjes, een koetsier, een tuinman en een groot huis, had zij het immers veel te druk. Om het goed te maken, tastte zij dan maar eens flink in haar geldkistje, daar was zij toen al scheutig mee. Volgens Maartje, aan wie niet veel ontging, vonden de heren die baantjes maar uit, alleen om mevrouw aan de portemonnaie te zitten.

Eén infectie had Oom Paul toch over het hoofd gezien. Die zag er aanvankelijk onschuldig genoeg uit, maar bleek later nogal funest te zijn. Op een keer dat een jonger dienstmeisje ging trouwen, kwamen de paters, al voor zij vertrokken was, aanrukken met een opvolgster, een tragisch geval, een verlaten kind, dat uit haar roomse weeshuis was gegroeid, en wat veel erger was: ze had een misvormd gezicht. Haar linkerwang was ten gevolge van een of andere woekering sterk gezwollen, wit, onbeweeglijk en dood als een kunstwang van was of van rubber. Bovendien was door die zwelling haar mond vertrokken tot een afschuwelijk gri-

mas. En of het zo niet genoeg was, had zij nog een deemoedig gekromde rug en een platte, zelfs wat ingedeukte borst.

Zielig, ja! Maar ook afstotelijk, om niet te zeggen ondraaglijk. Het was zo erg, dat Karel er nooit helemaal aan gewend geraakt was. Zijn vrouw was er om zo te zeggen mee opgegroeid, maar telkens wanneer hij Annetje te zien kreeg, voelde hij zich wat gedeprimeerd en — gek genoeg — op een vage manier schuldig, misschien omdat hij zelf een normaal gezicht had.

De zieligheid werd er door de paters natuurlijk dik opgesmeerd. Bij alle andere ellende kreeg een meisje met zo'n gezicht haast geen kans om haar brood te verdienen. De meeste mensen waren helaas zo zelfzuchtig, dat ze wel van medelijden wilden getuigen, maar toch liever niet iedere dag zo'n onprettig gezicht voor hun ogen hadden. Voor mevrouw Van Ameide zou het dus een staaltje van oprechte naastenliefde zijn, een offer dat zijn loon niet zou missen, hiernamaals.

Tante Greet was al gauw vertederd, maar toen het meisje zich kwam presenteren, moest zij — hoewel voorbereid — alles doen om haar schrik te verbergen, want zo vreselijk had zij zich het niet voor kunnen stellen. Maartje, een potentaat die in zoiets gekend moest worden, was christelijk genoeg om geen bezwaren te maken, ofschoon het voor haar een belangrijk nadeel was. Met een roomse in de keuken was het immers lang niet zo gezellig; die kwam uit een heel andere wereld. Je kon niet vrijuit babbelen over dominees, ouderlingen en diakenen, over de wrijvingen tussen de gezindten. Je moest op je woorden passen, je kon geen plezierige bijbelteksten aanhalen, als de soep te zout was uitgevallen, en bij zulk soort bezoeken, want van de Schrift kenden de roomsen zo goed als niets... Om haar toegeeflijkheid te verbergen zei ze heel lelijk: 'Zo eentje zal tenminste niet zo gauw een vrijer opdoen als al die anderen.' Toch was zij jegens Annetje veel zachtzinniger dan zij vroeger ooit voor de andere tweede meisjes geweest was... Oom Paul, die al meer narigheid gezien had, kon het meisje heel goed verdragen. Het ergerde hem alleen een beetje, dat het weer van die kerels was uitgegaan, en hij vroeg: 'Was er voor dat ongelukkige kind dan geen plaats op de pastorie?' Daar werd om gelachen, maar het brak lelijk op, toen er een goede maand later een tweede meisje werd aangenomen in de roomse pastorie. Omdat er een kapelaan bij gekomen was, naar verluidde, en omdat de aanwezige pastoorsmeid het niet meer alleen kon bolwerken.

De oude heer voelde zich op de grofste manier te grazen genomen en zijn snor glinsterde weer als het witste hermelijn. Hij kreeg al gauw zijn kans, toen de nieuwe kapelaan, vergezeld van de pastoor, zijn opwachting kwam maken. Nauwelijks waren zij gezeten of hij vroeg waar ze hem wel voor aanzagen en wat die schunnige streek te betekenen had. Hij citeerde ook de zelfzuchtigen, die zo'n ongelukkig monstertje niet dagelijks voor hun ogen wilden hebben, die het offer van de ware naastenliefde en de

beloning hiernamaals liever aan de stommelingen endosseerden... Grote opschudding, rode hoofden, verwarde blikken. Ze herstelden zich vrij traag en dan nog haperend: Toen Annetje bij mevrouw Van Ameide geplaatst werd, wisten zij nog niet dat al die veranderingen op til waren, beweerden zij... Dat kon natuurlijk waar zijn geweest, maar hij geloofde er niet veel van. En toen zij een paar dagen later de zaak nog eens extra kwamen ophelderen met de boodschap, dat een pastoorsmeid volgens de kerkelijke voorschriften veel ouder moest zijn dan de eenentwintig jaren van Annetje, was hij nog veel minder overtuigd. Ze hadden naar zijn gevoelen te veel tijd nodig gehad om dit uitvluchtje te bedenken. Als het werkelijk zo was, zei je zoiets onmiddellijk en wie zich te veel excuseerde, maakte zich dubbel verdacht... Hij was te welgemanierd om te zeggen wat hij dacht, maar toch wist hij nog een treffertje te plaatsen: Als dat zo was, schoot dat voorschrift hier naast het doel, want het tweede meisje van de pastorie zag er oneindig veel appetijtelijker uit dan Annetje.

Even later kreeg Maartje de kans het bakkerszoontje dat wel eens boodschappen bracht, op een gewiekste manier uit te horen. De jongen was misdienaar en hij verklapte zonder erg, dat de komst van de jongste kapelaan al geruime tijd tevoren in het uitzicht was geweest. Over de nieuwe pastoorsmeid kon zij geen uitsluitel krijgen. Dat wist hij niet zo precies meer; dat had hem blijkbaar niet geïnteresseerd.

Wat gaf het trouwens? Aan de enig mogelijke represaillemaatregel, Annetje terugsturen naar het weeshuis, viel natuurlijk niet te denken. Zij deed och arme zo haar best en voldeed al zo goed, dat zelfs Maartje tevreden over haar was en dat wilde wat zeggen.

Alles bijeen was het een pietluttige dorpsgeschiedenis, door Oom Paul misschien wat erg zwaar opgenomen — tenslotte was er niets bewezen — en alleen belangrijk door de latere evoluties, die destijds niemand voorzag. Was Annetje niet zo deerniswekkend geweest, dan was er nooit een katholieke meisje in huis gekomen. Maartje zou, naar ze zelf zei, een gezicht hebben getrokken, wanneer ze met een roomse waren aan komen zetten, en dat zou voldoende zijn geweest om mevrouw ervan te laten afzien. Maartje was nu eenmaal een te zeldzaam juweel van een huishoudster om haar zo ernstig te ontstemmen.

Wat Annetje betrof, zij werd door de paters onverwijld ingelijfd bij alle vrome onderonsjes, die met haar stand overeenkwamen. Zowat heel haar vrije tijd stond zij tot hun beschikking en zo werd ze in de loop der jaren opgeleid tot een volmaakte kwezel, een belangrijk wapen in hun handen, een Zwaard Gods.

Een meer onmiddellijk gevolg van het incident was, dat Oom Paul stugger werd en zo koel, dat de aanloop van de heren sterk begon te minderen, en van lieverlede beperkten de bezoeken zich tot de belangrijke feestdagen. Onder de invloed van Oom Paul begon Tante Greet ook meer en meer langs de kantjes van haar godsdienst te lopen. Hij vond, dat ze niet

zo vaak hoefde te biechten, ze deed immers geen kwaad, ze was zelfs veel te goed. Tenslotte kwam het zo ver, dat zij alleen nog aan het alernodigste voldeed en dan nog half lachend.

De paters lieten haar begaan, ze waren bedroefd, maar maakten er geen drama van, zij hadden geduld, zij beidden hun tijd. Het was een simpel rekensommetje: mevrouw Van Ameide was 24 jaar jonger dan haar ketter van een echtgenoot en zij liep met haar gezondheid te koop.

Intussen bleef de roomse pastorie toch haarfijn op de hoogte van alles wat zich in het doktershuis afspeelde. Niet dan Annetje zo'n kletskaus was, integendeel, ze was bijna te schuw om haar mond open te doen, zolang haar niets gevraagd werd. Maar ze werd eenvoudig in verhoor genomen, wat zij in haar onschuld aanvankelijk ook een paar maal verklapte aan Maartje. Zo had meneer kapelaan gevraagd of de dominees en hun dames nogal veel op bezoek kwamen bij de familie. Er passeerden nog enkele van die beuzelarijen, tot de bom veel te vroeg barstte, toen mijnheer pastoor had gevraagd of Paula graag naar de catechisatie ging... Nu was het ook in de keuken volstrekt geen geheim, dat Paula een hekel had aan de catechisatie, en Maartje, die niet kon verdragen dat er iets op de kinderen af te dingen zou zijn, schoot ondoordacht uit haar slof: Waar die pastoor zich wel mee bemoeide! En Annetje had toch zeker niets gezegd?! Toen het meisje daarop een schuldige kleur kreeg, begreep Maartje te laat, dat ze een diplomatieke domheid had begaan. En inderdaad, van toen af zou zij moeten aannemen, dat de familie Van Ameide tussen Annetje en de paters nooit meer ter sprake kwam, en dat was te dom om los te lopen. Zij probeerde nog wel eens voorzichtig te tasten, wanneer het meisje thuiskwam van haar godvruchtige bijeenkomsten, maar zonder resultaat. Zelfs toen mevrouw in alle haast naar de stad moest vervoerd worden voor een blindedarmoperatie, greep Maartje er naast. In een verwarring en op een toon, die het tegendeel bewezen, ontkende Annetje dat de pater naar mevrouw zou geïnformeerd hebben, nota bene op een ogenblik dat heel het dorp haast over niets anders sprak...

Het meisje moest dus wel zeer strikte orders gekregen hebben, die zij blindelings opvolgde. Tot haar eer diende gezegd, dat zij veel te doorzichtig was voor zulke achterbaksheden — een bijzonder slechte komediantel! Wanneer zij in het nauw zat en moest liegen, kon je het wel op vijftig meter afstand aan haar zien. En overigens werd zij nooit op de kleinste onwaarheid betrapt, ze was doodeerlijk, scrupuleus tot op een half centje, zodat Maartje wel moest aannemen, dat zij alleen jokte op bevel van haar geestelijke herders. De sukkel was ongetwijfeld al geboren met een overdreven-angstvallig geweten, een eigenschap die door de nonnen van het weeshuis stelselmatig was vergroot. In dat klooster moest zij, altijd volgens Maartje, wel opzettelijk dom gehouden zijn. Ze was van haar zesde jaar tot aan haar mondigheid vierentwintig uur per dag in handen geweest van de nonnen, die toch ook met het onderwijs belast

waren. Voor hoeveel andere meisjes van haar soort bestond er zo'n gunstige gelegenheid om wat meer onderricht te krijgen? Maar Annetje, die bevattelijk genoeg was, schreef bij haar komst als een kind uit de derde klas en buiten het huishoudelijk werk wist zij niet de simpelste dingen. Maartje had een zwak voor geschiedenis en historische verhalen, ze had zich onder meer zelfs door de drie dikke delen Geschiedenis van het Protestantisme heengeworsteld... En geschiedenis had Annetje ook heel goed geleerd, ze had bijna het hele boekje van buiten gekend. Willem de Zwijger? Dat was een afvallige oproerling, die tegen de kerk gevochten had, die de martelaren van Gorcum had laten vermoorden, die huilde met de wolven waarmee hij in het bos was...

'Ja!' riep Vlimmen. 'Diezelfde wolven stonden ook in mijn boekje van de lagere school. Ik kende die uitdrukking nog niet en ik was er lang van onder de indruk. Iemand, die zomaar in een bos met wolven dorst te komen en dan nog met ze mee huilde, vond ik een prachtkerel, wat ze verder ook van hem geliefden te zeggen. En de bladzijden over de tachtigjarige oorlog waren voor zestig of zeventig procent gewijd aan de martelaren van Gorcum. Dat klopt dus precies. Annetje en ik hebben dezelfde wetenschappelijke opleiding gehad. Die boekjes zullen nu wel vernietigd zijn. Ze bleven eigendom van de school; we moesten ze na afloop inleveren. Ik wou, dat ik nog eens zo'n exemplaar kon bemachtigen.'

Toen Maartje wat bekomen was van haar verbijstering, vroeg ze bij wijze van contrast naar Alva... O, die had goed zijn best gedaan, wist Annetje. Hij was landvoogd en had de kerk verdedigd. Maar zijn belastingen waren nogal hoog — de Tiende Penning heette dat — en zo kon Willem de Zwijger veel katholieken opruien en afvallig maken... Luther? O ja, dat was een zedeloze monnik geweest, die uit zijn klooster was weggelopen om te kunnen trouwen en die een valse leer had gepreekt om aan de kost te komen.

Dat alles in de reinste argeloosheid, alsof zij een lesje opdreunde.

Maartje was er zo van uit haar tramontane, dat zij niet kon nalaten haar gemoed te luchten bij de dokter. Waren dat geen hemeltergende staaltjes van leugen, laster en bedrog? Maar hij had juist een belastingpapier ontvangen en hij zei: 'Kwam die ouwe Alva maar terug met zijn Tiende Penning!'

Dat was dus de bagage, waarmee Annetje uit haar weeshuis was gekomen. Op hun beurt deden de paters alles om de overgevoeligheid van haar consciëntie tot het uiterste op te voeren, zoals ook haar slaafse volgzzaamheid. Maar ze hadden haar geweten veel meer ruimte moeten laten, dan zou ze waarschijnlijk wat beter geschikt zijn geweest voor haar taak als Vijfde Colonne in den huize Van Ameide. Toen het daarvoor te laat was, toen zij definitief verkweseld was, zouden ze gewaarworden, dat ze hun Zwaard Gods zo bovenmatig hadden gescherpt dat zij er zichzelf aan konden bezeren.

Begin 1913 stierf Oom Paul...

Hier werden zij onderbroken door de trompetter, die voor het eten blies. De luitenant Ten Broecke herinnerde zich, dat hij officier van de week was, en haastte zich naar de keuken.

HOOFDSTUK 9

Aan de officierstafel was de stemming weer even somber geweest en Vlimmen had nauwelijks aan het gesprek deelgenomen. Het oude verhaal had hem gaandeweg zo betoverd, dat hij in kinderlijk ongeduld naar het vervolg verlangde. Misschien had hij een voorgevoel, dat hij er nog eens zeer na bij betrokken zou worden. Zij hadden zich al vroeg verontschuldigd.

Karel was ingekwartierd bij de gemeentesecretaris, in een oud, ruim dorpshuis, waar hij als zitkamer een laag en half donker vertrek had gekregen, dat ongebruikt en kil aanvoelde. Aan de wanden heerste veel rumoer van enorme, parse bloemtrossen op een vaalgroen veld. Het eerste dat Vlimmen in de ogen stak was een ovale, houten portretlijst van wel een meter breedte, besneden met een grof, gestyleerd bloemenmotief en verzilverd, naar het scheen, met hetzelfde smeersel waarmee kachelpijpen behandeld worden. In die lijst een doodgelikte fotografische vergroting: de aanminnig naar elkaar gebogen hoofden van een onschoon bruidspaar, omstreeks 1920. Hij wist het zo te schikken, dat hij er met zijn rug naar toe kwam te zitten. Van Tilly en hem bestond er godzijdank geen bruidsfoto...

De gastvrouw overwon haar verlegenheid in zoverre, dat zij aanklopte en vroeg of de heren trek hadden in een 'kopje kofje'. Zij had zich zo sterk ingeprent niet 'koppie' te zeggen, dat zij zich versprak en een kleur kreeg. Vlimmen werd voorgesteld en hij herkende de kalfsogen van de grote foto. Maar zij was geëvolueerd, zij zag er nu veel minder dom uit, vond hij. Er was nog allerlei gehaspel, dat hem kriebelig maakte. Karel verblijdde haar met het grappige toeval, dat hij de oom was van Dr. Vlimmen. Nee, dat zou ze nooit gedacht hebben, maar ze had zoiets toch al eens meegemaakt op school; daar zat een meisje naast haar tante. Dan rommelde Karel in een koffer en vond een klein, plat flesje cognac. Maar de glaasjes, die te zien waren achter de ruitjes van het buffet met de leeuwekoppen, mocht hij niet gebruiken van mevrouw; die waren niet schoon genoeg. Zij zou andere brengen...

Eindelijk kon Vlimmen zeggen: 'Dus Oom Paul was overleden.'

Ja en de paters lieten geen gras groeien over zijn graf. Zijn lijk stond nog boven aarde, toen zij Tante Greet wisten te overvallen op een ogenblik dat de meisjes uitgegaan waren. Paula was toen nog niet zo lang terug van haar huwelijksreis en Nell was twaalf jaar. Maartje wist, dat zij op be-

zoek zouden gaan bij de jonge dokter Hartingsveld, die al een jaar tevoren de praktijk overgenomen had, en dat zij dus langs de roomse pastorie gekomen waren, wat volgens haar voor die heren het sein was geweest, dat de baan veilig was. Zij was toen al achterdochtig genoeg en schaamde zich niet aan de deur te luisteren. Toen zij genoeg gehoord had, telefoneerde zij naar de doktersfamilie of de meisjes zo gauw mogelijk naar huis wilden komen — er was haast bij!

Want de paters waren al gauw gereed geweest met hun rouwbeklag en hadden zich daarna bereid verklaard alles te doen om de ziel van de overledene nog te redden. Dat mevrouw niets liever wenste, werd als vanzelfsprekend aangenomen. En zij lieten duidelijk voelen, dat het niet eenvoudig zou zijn, een opgaaf voor kampioenen! Zij noemden dat 'de hemel een heilig geweld aandoen'. Alle strijdmiddelen moesten in het veld gebracht worden, gebeden, missen en vooral goede werken...

'Een mooi woord voor ping-ping,' vond Vlimmen.

Ongetwijfeld. Met dat al zou je haast gaan geloven, dat er hier een zeldzame schurk gestorven was, terwijl Oom Paul toch door de hele bevolking ten zeerste werd gerespecteerd, en ook de paters hadden hem altijd behandeld met zoveel vleierende consideratie, dat hij het niet goed verdragen kon. En over goede werken gesproken: in zijn boeken kon je een koket fortuintje optellen aan posten, waar hij forse rode strepen doorheengetrokken had, en dat wilde zeggen, dat die arme duvels niet eens een rekening gekregen hadden. Het lompenproletariaat van het Neerkantje, een slecht befaamd buurtje van krotwoningen, had centen verzameld om een rouwkrans te kopen en op het lint stond te lezen: Van de Neerkant aan onze bevriende dokter...

Intussen deed Maartje, nadat zij getelefoneerd had, alles om maar tijd te winnen en gedroeg zich als een lastige horzel. Het leek veel op een ouderwetse Franse toneelklucht. Telkens wanneer daarbinnen de situatie kritiek werd en mevrouw al te zeer in het nauw geraakte, klopte zij aan. Wat voor smoesje ze zo gauw bedacht, mag de Heer weten, en al werd ze weinig vriendelijk aangekeken, ze gaf geen koop, want mevrouw zag er betraand en hulpeloos uit. Tot een van de heren op hoge toon, zei dat men iets belangrijks te bespreken had en liefst ongestoord, Maartje! Alsof zij met ingang van die datum het bevel hadden overgenomen.

Maartje ging niet verder dan de deur en hoorde, dat de operaties ingeleid zouden worden met een bijzonder plechtige mis, een rouwdienst zolang er nog nooit een op het dorp was vertoond, waarvoor zowat heel de kerk zwart gemaakt zou worden, en wel op de dag van de begrafenis. Dat alles werd opgediend in de vorm van een uitzonderlijke gunst, waarvan mevrouw ongetwijfeld een dankbaar gebruik zou maken.

Maar mevrouw begon slapjes tegen te stribbelen. Zij begreep er eerlijk gezegd niets van! Haar man was immers niet katholiek?

Dat was niet het belangrijkste, wist Maartje. Nu zou de dokter aan de

beurt zijn om zich in zijn graf om te draaien. En het zou een groot kabaal verwekken in het dorp, vooral onder de notabelen, die op weinigen na protestant waren en heel goed wisten hoe de dokter steeds over de katholieke kerk en over de godsdienst in het algemeen had gedacht. Ze zouden het ergerlijk en belachelijk vinden, ze zouden mevrouw in gehuichelde ernst vragen of haar man op zijn sterfbed nog gauw even rooms geworden was. Van de andere kant begreep Maartje ook wat een prachtige reclamestunt het zou zijn voor haar goochelaars.

Ze had geen tijd om zich in alle consequenties te verdiepen, want daarbinnen stak een kleine storm op. De eerste ogenblikken spraken zij alle drie tegelijk: Nee, de dokter was helaas niet katholiek, maar *zij?! Was zij dan niet katholiek?... Jawel, maar... Dus zij was katholiek en was het dan niet haar plicht om te bidden voor het zieleheil van een dwalende broeder, die haar zó na had gestaan?... O, als de heren meenden, dat het enig nut had, zou zij heel graag voor hem bidden, maar dan in stilte. Zij kende haar man beter dan wie ook en wist veel te goed wat een hekel hij steeds had aan uiterlijk vertoon. Zij wilde niet graag iets doen dat hij zelf nooit zou hebben goedgevonden.*

Daarop werd de stem van de pastoor vaderlijk en bezorgd: Ja, nú werd het toch werkelijk tijd, dat mevrouw haar geweten eens ging onderzoeken. Bij haar huwelijk was zij door God gesteld op een plaats, waar zij een bijzondere taak te vervullen had. Het apostolaat was wel de eerste plicht van elke ware katholiek. Een vrouw, die doortrokken was van de echte geest des geloofs, zou alles in het werk gesteld hebben om haar man nader tot God te brengen, dat wilde zeggen tot de alleenzalgmakende kerk. En we wisten toch allemaal, dat iedere vrouw door geduld, liefde en toewijding een sterke invloed op haar man kon uitoefenen. Men kon ook zondigen, en zelfs zwaar zondigen door verzuim! Zou zij met een rein geweten kunnen verklaren, dat zij niets had nagelaten en steeds al haar krachten had aangewend om deze arme, verblinde en onwetende mens langzaam maar zeker te voeren tot het ware geloof?

Toen werd mevrouw Van Ameide een beetje kwaad. Onwetende mens? Was haar man dan niet oud en wijs en ontwikkeld genoeg om er een eigen mening op na te houden?

Nee, zei de pastoor, niemand was oud en wijs en ontwikkeld genoeg om God de rug toe te keren... Maar hoe kon hij God de rug toekeren, vroeg zij, wanneer hij eenvoudig niet in staat was om in een God te geloven? Voor hem bestond er geen God; dat was zijn eerlijke overtuiging en huichelen kon hij niet.

Dat wist niemand ter wereld, zei de pater, dat wist God alleen. De overledene had hier op aarde zijn kansen gehad en God zou over hem oordelen. En zij zou toch wel weten, dat de heilige kerk beschikte over een onuitputtelijke bron van genademiddelen, die haar in staat zouden stellen voor de ziel van haar man nog te redden wat er te redden viel. Het was

haar plicht om uit die bron te putten enzovoort, maar dat ogenblik vond Maartje het nodig om aan te kloppen. Zij trok zich niets aan van de woedende blikken en berichtte, dat Dominee Wintermans aan de telefoon was om te vragen wanneer het mevrouw schikte.

Even later kwamen de meisjes thuis. Maartje fluisterde hun gauw in het oor wat er aan de hand was en loodste hen de salon in. Paula was van jongsaf een bijdehandje geweest en zij zeilde met opgestoken kin naar binnen. Het was de hoogste tijd, placht zij te vertellen, want een van de paters liet zijn potlood al boven zijn boekje zweven om de bestellingen te noteren. Hij zag eruit of hij betrapt was en probeerde stiekem zijn schrijfgerei weg te moffelen.

Dat diefse gebaartje trof haar als een symbool en wel zo sterk, dat zij er heden ten dage nog steeds op moest terugkomen. Zij zag die zwarte gedaanten daar zitten als drie raven, onweerstaanbaar aangetrokken door de lucht van een lijk, het lijk van haar pappie! En het eerste moment kon ze wel huilen van woede.

Maar ze kreeg tijd om zich te herstellen. De heren kwamen overeind en zij moest hun zalvende condoleanties over zich heen laten gaan. Even later zagen zij er zeer verstoord en beteuterd uit, toen mammië, stamelend en zoekend naar steun, begon te vertellen wat er van haar verlangd werd. Paula zei kortaf, dat het uitgesloten was. Pappie had in zijn testament uitdrukkelijk laten opnemen, dat hij zonder godsdienstige plechtigheden begraven wenste te worden. En als erfgename kon mammië natuurlijk niets anders doen dan de laatste wil van pappie eerbiedigen. Notaris Eeckels was executeur en zou er zich zeker tegen verzetten. Zou ze hem opbellen en verzoeken even hier te komen? Dan konden de heren zich overtuigen. O nee, dat was helemaal niet nodig, dat geloofden ze zó wel. Tussen haakjes: ze wisten wat ze van zo'n oude ketter als Eeckels konden verwachten. Toch begonnen ze weer, maar nu zeer voorzichtig, over te schakelen op mevrouw Van Ameide en haar plichten als katholiek... Volgens Paula was het de plicht van mevrouw Van Ameide géén godsdienstige plechtigheden te laten verrichten bij de begrafenis van pappie. Wat mammië later wenste te doen was haar zaak. Dit plan was duidelijk in strijd met de laatste wil, dat kon een kind zien. Zou zij de notaris?...

De paters stonden zuchtend op. Dan zouden ze noodgedwongen maar afzien van plechtigheden op de dag van de begrafenis, ofschoon... Ze zwaaiden hun hoofden heen en weer als over een gevaarlijk zaakje en gingen heen. In het bijzijn van zo'n ketterse katekop viel er niets meer te bereiken.

Maar wat zij in het vat hadden, zou niet verzuren. Een week na de begrafenis vernam Maartje, dat er in de roomse kerk van de kansel was voorgelezen, dat er een mis zou gehouden worden voor wijlen dokter P. van Ameide. En dat herhaalde zich iedere maand, jarenlang, misschien

tot op heden nog steeds. Zo iets zou een stichting heten en je kon het ineens kopen, desgewenst voor honderd jaar. Hoeveel dat Tante Greet mocht hebben gekost, had Karel nooit kunnen achterhalen, waarschijnlijk was het klein begonnen en later uitgebreid. En dat kon hem ook niets schelen. Tenslotte was het haar geld en ze had het even goed kunnen vergokken aan de Riviera. Van dat standpunt was hij tot zijn schade nooit afgeweken, hij had het nooit van zichzelf kunnen verkrijgen met Tante Greet over geld te praten, of ook maar te zinspelen op de manier, waarop zij haar duiten besteedde. Dat de eerwaarde paters op dit gebied minder fijn besnaard waren, bleek pas, toen het te laat was.

Maar zo begon het en zo werd de behandeling voortgezet, Maartje ging voort met luistervinken en spioneren, als ze maar even de kans kreeg. Uit de honderden beuzelarijen, die ze later wist op te sommen, kon je het systeem van de heren als een legpuzzel ineenpassen. Eerst en vooral het opwekken van een schuldgevoel. Dat opblazen tot een slecht geweten en door genadeloos intimideren opvoeren tot iets ziekelijks. Dat Oom Paul als een ongelovige was gestorven, was geheel en al haar schuld, naar ze bereids hadden uitgemaakt. Daarbij kwam de enorme schuld, die ze op zich had geladen door zonder enig protest toe te laten, dat de kinderen, die door God aan haar waren toevertrouwd, protestants werden opgevoed. Twee kostbare zielen waren dus door haar zondig verzuim voor de heilige kerk verloren gegaan. Ook had zij, als dame uit de eerste kringen van het dorp, zich jarenlang bezondigd aan het geven van een voorbeeld van onverschilligheid. God alleen wist hoeveel schade zij daardoor had toegebracht aan de simpele zielen, die tegen haar opkeken. Om al die misdaden goed te maken zou ze heel haar verder leven moeten besteden aan godvruchtige werken, als zij haar ziel nog wilde redden. Dat aangekweekte schuldbesef ging natuurlijk hand in hand met een groeiende vrees voor helse straffen, op zijn minst zoveel jaren vagevuur. Die angst kon weer afgekocht worden met aflaten, die ze moest verdienen met goede werken, en de duurste waren als altijd de beste. Al die verdiensten werden afgetrokken van de hoofdsom, maar de rekening kon nooit afgesloten worden; ze moest er heel haar leven aan wijden, omdat God alleen wist hoeveel het bedrag van de schuld beliep.

Een dergelijke psychose schiepen ze natuurlijk niet in vijf minuten. Toen Maartje zo geschandaliseerd vertelde van de missen die voor de dokter zouden gelezen worden, trok mevrouw de schouders op en suste haar met te zeggen: 'Och, nu hebben ze niets meer te reclameren, nu hebben ze hun deel van de buit dubbel en dik te pakken en nu zullen de heren me verder wel met rust laten.' Dat klonk nuchter genoeg.

Ze lieten haar natuurlijk niet met rust. Hoe dan ook, ze moesten en zouden een vrouw, die nooit iemand kwaad gedaan had en de goedheid zelf was, bang en ongelukkig maken, haar zolang op de zenuwen werken, tot zij zich voor een verdoemelijke zondares ging verslijten: zij was veruit

de rijkste van heel de parochie! De eerste zeven of acht jaar na de dood van Oom Paul schoten ze maar weinig op met hun hersenspoeling, al was het ook geen verloren moeite. Nell, Maartje en ook Paula die zo dikwijls mogelijk op bezoek kwam, vormden nog altijd een tegenwicht van belang. Bovendien had Nell een nieuwe, jonge dominee gekregen, heel wat sportiever en aantrekkelijker dan de vorige. Het was een type waarmee een bakvis als zij een beetje kon dwepen en voor hem deed ze zelfs wat beter haar best op de catechisatie. Het gevolg van die bewondering was, dat het jonge domineespaar vrij veel aan huis kwam. Maar ja, wat agressiviteit en onverdraagzaamheid betrof, kon die jongeman nog alles leren van de paters. Hij wist als iedereen, dat mevrouw Van Ameide als katholiek te boek stond, en hij was, als de meeste van zijn collega's, veel te correct om haar zijn mening te zeggen over de paters en hun bedrijf. Nell was ondeugend genoeg hem bijwijlen uit zijn schulp te lokken met directe vragen over de roomse kerk, maar dan antwoordde hij zó academisch en met zóveel intellectuele voorzichtigheid, dat niemand er veel wijzer van werd. 'Het protestantisme protesteert niet meer', hoorde je wel zeggen en je zou het gaan geloven. In ieder geval droeg hij toch wat bij tot de sfeer van kritische beschouwing in den huize.

Een betere schutsengel was de notaris Eeckels, een wantrouwig en secuur manneke. Hij was wel de beste vriend geweest van Oom Paul en had steeds zowat heel het familievermogen beheerd. Tante Greet noemde hij 'meisje' en hij betuttelde haar op een knorrige manier. In de huiselijke kring werd gedurig gelachen om zijn grimmigheden. Zo was zij eens teruggekomen van zijn kantoor en had proestend verteld wat hij weer gezegd had over de paters: 'Meisje, pas op! Ik kèn die kerels. Ze zullen je nog je laatste hemd aftroggelen, als ze de kans krijgen. En dan sta je daar mooi te kijk!' Dat gebeurde al kort na de dood van Oom Paul, wie weet naar aanleiding van het geld, dat zij moest opnemen om al die missen te betalen.

Jammer genoeg was Eeckels veel te oud om zijn beheer tot een goed einde te brengen. Toen Nell een jaar of achttien geweest zal zijn, moest zij eens een brief bij hem afgeven, en hij zei: 'Ik maak me zorgen om jou, liefje! Ik doe mijn best om de nalatenschap van je pappie tegen alle aasgieren te beveiligen, maar wat er na mijn dood gaat gebeuren mag de duivel weten.' Kort na het huwelijk van Karel en Nell stierf hij en werd opgevolgd door Judig, die in naam katholiek was, maar zich zo neutraal mogelijk wenste voor te doen in die gemengde omgeving. Jood met de Joden, Griek met de Grieken en katholiek genoeg om Tante Greet vooral niets te adviseren wat tegen de belangen van de paters in zou gaan. Het kon hem geen bliksem schelen wat zij met haar geld van plan was, al wou ze er een vuurtje mee stoken. Zijn beheer zou niet zo heel lang duren, maar toch lang genoeg om enkele belangrijke gaten achter te laten.

Al hadden de paters in de tien jaar tussen de dood van Oom Paul en het huwelijk van Nell naar alle waarschijnlijkheid nog geen al te grote schade kunnen aanrichten, er was toch heel wat veranderd. Maartje, toen al in de zeventig, had een paar jaar tevoren last gekregen met haar been. Ze had er een hele tijd niet aan willen toegeven; het zou wel beteren. Maar het werd erger; al gauw kon ze nog maar één keer per dag kreunend de trap op en af en deed ze in de keuken nog hoofdzakelijk zittend haar werk. Tot ze 's avonds naar boven geholpen moest worden. De dokter zag er niet veel heil in, tenslotte moest hij haar een paar krukken aanmeten en het liep uit op een christelijk tehuis voor ouden van dagen in een naburig dorp. De oude notaris Eeckels had het piekfijn geregeld. Hij wilde niet, dat Tante Greet iedere maand de kosten zou betalen, hij sloot een lijfrente af en wel zo, dat er boven de pensioenprijs voor Maartje nog een behoorlijk zakcentje overbleef. Nu zou zij zich niet als een gevangene hoeven te beschouwen, nu was zij zelfstandig, betaalde zelf de rekening, kon er weggaan, als ze wou, en zou veel beter behandeld worden. Hij kènde die gestichten! Bovendien gaf het aan beide partijen meer zekerheid, want ook met haar kwaad been zou Maartje best honderd jaar kunnen worden, had de dokter gezegd.

Zo'n vaart had het niet gelopen, maar ze had toch kans gezien om de drieëntachtig te halen. Karel was er met de dames herhaaldelijk op bezoek geweest en het oudje was daar een hele dame. Het gesticht zag er fleurig uit en het eten was prima; hij zou er zelf direct voor willen tekenen! En het was verbazend hoe handig zij kon omspringen met haar krukken. Op de bruiloft was zij natuurlijk een belangrijke gast en ze kwam zo statig en zonder schokken op haar drie benen de kerk binnen, dat ze nauwelijks opviel.

Een meer sluipende verandering was de laatste jaren vóór Nells huwelijk al merkbaar geworden in Tante Greet. De paters hadden zich al dadelijk na de dood van die lastige dokter niet gegeneerd. Hun aanloop werd steeds drukker en ze kwamen bij voorkeur in de afwezigheid van Nell, die toen met het boemeltje heen en weer naar de stad reisde voor de HBS. Bij haar thuiskomst was er de meeste dagen een sterke sigarenlucht blijven hangen van het bezoek. Maartje mopperde, dat heel het huis weer stonk naar de goochelaars en dat ze weer het geldkistje had horen rammelen. Met hun drieën hadden ze al niet genoeg meer aan één fles port, ze veegden niet eens hun voeten, ze vroegen niet of er belet was, ze liepen haar gewoon ondersteboven! Ze deden waarachtig net of het hier een rare kroeg was, met vrij verteer en nog geld toe. En damesbediening! Nell stikte bij zoiets, als een zorgeloze jongemeid. Die gekke Maartje!

Toch moest zij het op de duur wel anders gaan bekijken. Tante Greet had zich normaal hersteld van haar verdriet om het grote verlies en was al jarenlang weer de oude, gezellige mamme geweest, zich van geen

kwaad bewust, altijd even opgewekt en goedlachs. Maar zonder dat er bepaald een begin te onderscheiden viel, was langzaam maar zeker het gif gaan werken. Bij onmerkbare beetjes werd zij neerslachtig en saai; het was al gauw te zien, dat zij piekerde. Even geleidelijk kwam er een eind aan de huiselijke grapjes over de brutale geldklopperij van de paters en de meer koddige kanten van het roomse geloof. Wanneer Nell en Maartje zich op dat gebied nog eens van die spitsheden à la Oom Paul veroorloofden, kregen ze geen aansluiting meer, later zelfs een bedenkelijk gezicht. En ze begon meer en meer naar de kerk te lopen. Ook de heilige bondjes kwamen weer aan bod. Zij scheen er zich toch een beetje voor te schamen, want eerst weken of maanden later werden Nell of Maartje gewaar, dat zij zich had laten bombarderen tot zelatrice — wat dat zijn mocht — donatrice en ook al penningmeesteresse, in afwachting van hogere rangen. In die tijd begon ook de roomse pers het huis binnen te dringen. Nell, die toen in het Handelsblad de sensationele brieven uit Berlijn volgde, over Spartacus, Liebknecht, Kapp enzovoort, moest een beetje op haar poot spelen en half gaan huilen — jakkes néé, mammié! — of het deftige lijfblad van Oom Paul was op last van de paters uitgebannen als de baarlije duivel. De krant mocht tenslotte blijven, maar werd zo veel mogelijk aan het oog onttrokken. Bij korte tussenpozen deden de bekende roomse dagbladen en tijdschriften hun intrede, maar ook een verbijsterend aantal kwezelblaadjes, waarvan je het bestaan nooit had vermoed, over missie, Maria-aanbidding, kuisheid, rozenkrans, Heilig Hart, Heilige Familie, Heilig Land, Heilige Kindsheid, tot Heilige kleuterblaadjes toe. En de inhoud was wel zo volmaakt onleesbaar, dat de arme ziel het bij de eerste poging moest opgeven. Al dadelijk kwam alles, met de kruisbandjes er nog om, in de keuken terecht, maar zelfs de vrome Annetje was er niet tegen opgewassen. In Nells tijd was de toevloed niet zo groot geweest, later had het een krankzinnige omvang aangenomen. Na het overlijden van Tante Greet, toen haar poststukken aan zijn adres werden doorgezonden, had Karel al die contributies en abonnementsgelden eens opgeteld en hij kwam tot een bedrag, waarvan een weduwe met een paar kinderen behoorlijk had kunnen leven. Zelden of nooit was mevrouw Van Ameide maar doodgegewoon lid van zo'n samenzwering, ze was donatrice of erelid en het tarief was navenant. Er waren kanjers bij: de roomse universiteit bijvoorbeeld kreeg vijftienhonderd gulden per jaar. Och als het daarbij gebleven was...

Veel erger dan al die uiterlijkheden was de dagelijks aangewakkerde en steeds toenemende neurose van Tante Greet. Na het vertrek van Maartje was ze al goed op weg heel haar evenwicht te verliezen, ze was of te gejaagd en ongedurig, of veel te stil en suffig. Wel een half uur aan een stuk kon ze roerloos verzonken zijn in haar gepeins en dan hevig opschrikken, als Nell vroeg: 'Maar wat valt er toch zo zwaar te zuchten, lieverd?' Nu en dan, zonder enige aanleiding, kon haar neerslachtigheid

onderbroken worden door een uitbarsting van baldadige vrolijkheid, een dolle, opgeschroefde kinderpret, waarbij ze veel driester dan ooit tevoren de paters in de maling nam. Dat eindigde gewoonlijk met een woedende tirade: dat ze konden opvliegen met hun gefemel, dat ze heel goed wist waar het om te doen was, dat ze hun de waarheid eens zou zeggen, dat het afgelopen moest zijn met hun gezeur en wat ze wel van haar dachten... Het klonk zo onecht en haar uitgelatenheid was zo overspannen, om niet te zeggen hysterisch, dat Nell er op háár beurt stil van werd. Aangespoord door Paula, had ze toch eens tijdens zo'n oproerige bui haar kans gewaagd: Als ze nu eens weggingen van dit bekrompen dorp, waar iedereen er op uit was iedereen te bedillen, als ze nu eens in een grote stad gingen wonen, Amsterdam of Den Haag? Dan zouden ze een veel prettiger leven hebben en zou het ineens afgelopen zijn met het gezanik van die paters... Maar het was goed te zien, dat mammië er hard van schrok, ook al zei ze aarzelend, dat het misschien niet zo'n slecht idee was. Meteen keek ze al angstig de kamer rond bij de gedachte dat ze ooit uit haar oude omgeving weggerukt zou kunnen worden. Uit zichzelf kwam zij niet meer op het plan terug en alle verdere pogingen hadden hetzelfde effect.

Op zo'n vlaag van overmoedigheid volgde natuurlijk een even onzinnige aanval van angst en wroeging. De paters verloren er niets bij, integendeel.

Met dat al scheen zij zich niet alleen schuldig te voelen tegenover de roomse kerk, maar ook jegens Nell. Ongetwijfeld moest ze begrepen hebben, dat het leven van haar pleegkind er niet prettiger op geworden was. Om het evenwicht te herstellen begon ze het meisje te verwennen, dat het niet mooi meer was, liep haar als een hondje achterna, voorkwam al haar wensen en het beste was niet goed genoeg. Het werd vervelend, zelfs wat griezelig en op de duur ondraaglijk, zodat Nell op een voorzichtige manier moest laten weten, dat het wel wat minder kon.

De pogingen van zo'n luchthartige jongemeid om de kwaal te keer te gaan waren uiteraard vrij oppervlakkig. Het bleef bij: 'Jakkes, mam, doe toch alsjeblieft niet zo overdreven!... Ik zou het zo naar vinden, als de mensen gingen zeggen, dat mijn mammië een kwezel was... Laat je toch niet zo bang maken om niets... Als zo'n goeie schat als jij niet in de hemel komt, komt niemand er... De andere katholieken zijn heel wat slimmer dan jij, die laten zich niet gek maken door de paters. Behalve dan enkele zure kwezels, maar die waren van huis uit al getikt... Dominee Wachtendorp zei... En pappie heeft altijd gezegd...'

Paula ging aanvankelijk heel wat forser te werk. Ze was zeer gevoelig, maar ook een tikje bazig, ze kon zich opwinden en gebruikte dan krachttermen, die er niet om huichelden, ze sprak bijvoorbeeld van 'sjacherraars in hemelse koopwaar'. Op haar vingers telde zij de *arme* roomse weduwen af, om wier zieleheil de paters zich allerm minst schenen te be-

kommeren. En bij elk bezoek bleef zij hameren op verhuizing naar een grote stad. Maar het duurde niet lang of Nell moest haar zuster waarschuwen: Mammie was bang geworden van Paula en het werd steeds erger. Tegen dat Paula moest komen, was er met mammie haast geen huis te houden: wat zou Paula wel zeggen van dit, zou Paula niet kwaad worden om dat, vertel het in godsnaam niet aan Paula...

Paula viel er compleet van op haar bibs... Bang?! Van háár? Die lieve, goeie mammie?

Er vielen tranen van woede. Zo ver hadden die tovenaars, die bloedzuigers dat arme mens al gedreven! Bang van de mensen die het meest van haar hielden!

Het resultaat was, dat Paula eens en voor altijd inbond. Ze deed alles om het goed te maken, vleide en koesterde tot de oude vertrouwelijkheid hersteld scheen. Wel gaf ze de strijd niet op, maar ging voortaan zeer behoedzaam te werk. Wat kon ze doen? Mammie zo dikwijls mogelijk weglukken van de paters door haar te logeren te vragen. En dan proberen bij kleine beetjes en zoet als suiker wat tegengif toe te dienen. Kort voordat Nell en Karel elkaar leerden kennen, was er nog een voorvalletje, waaruit je kon proeven hoe Tante Greet toen al was aangetast door al die ingeblazen angsten, speciaal voor de helse straffen, die ze verdiend zou hebben, omdat de meisjes in ketterij waren opgevoed. Babelend over een rooms-protestantse verloving, waar toen in het dorp veel over te doen was, vroeg ze quasi-terloops aan Nell: 'Jij zou zeker nooit met een katholiek willen trouwen?' Nell speurde zo gauw geen kwaad en zei: 'Waarom niet? Als ik erg dol was op een man, zou het me niet kunnen schelen, al was hij mohammedaan.' Ineens klaarde dat gezicht op, zag Nell. Toch kwam het er nog vrij bedremmeld uit: 'Maar dan zou jij ook rooms moeten worden.' Nu begreep Nell, dat het méér was dan luchtige kout. Aan het kantongerecht was een nieuwe griffier benoemd, een Meester Couvreur. Hij had al een visite gemaakt en mammie was bijzonder met de jongeman ingenomen. Rooms natuurlijk. Nell kon zichzelf helemaal niet voorstellen in de armen van Meester Couvreur en maakte het kort: 'Als een man me niet wil hebben zoals ik ben, kan hij opvliegen. Met evenveel of weinig recht zou ik kunnen eisen, dat hij protestant werd, en dan zou ik gek verklaard worden. Waarom niet omgekeerd?'

De laatste hoop was vervlogen, toen zij met deze ketter trouwde. Maartje was al twee jaar weg, opgevolgd door een rooms tweede-meisje, een vondst van de paters. Onder de hoede van Annetje, hun Zwaard Gods, bleef Tante Greet alleen achter in die grote, holle villa. Onder de ingezetenen verspreidde zich al gauw het grapje, dat de gemeente snel vooruitging: er waren nu al twee roomse pastorieën! De officiële dorpskwezels, die Tante Greet altijd van harte verfoeid had, gebruikten nu haar huis als verenigingslokaal, zaten er eindeloze uren thee te lebben, te

lasteren, te hitsen en baas te spelen over de boetvaardige zondares. En nu waren het de dominees, die op de stoep van Annetje te horen kregen, dat mevrouw belet had. Onder die omstandigheden was het geen wonder, dat alle niet-roomse kennissen de een na de ander wegbleven, hoe goed zij ook jarenlang bevriend waren geweest. De dames en heren wensten daar niet bij elk aanloopje in aanraking te komen met allerlei roomse vogelverschrikkers van ver beneden hun stand. 'Greet van Ameide voelt zich blijkbaar in onze kring niet meer thuis, zij heeft een b eter milieu gevonden,' zou de vrouw van de kantonrechter gezegd hebben.

In het begin van die periode stierf ook de notaris Eeckels en daarmee was het laatste bolwerk in handen van de paters. De omsingeling was volledig en werd alleen nog doorbroken tijdens de weekends. Paula had verordonneerd, dat minstens   en van de pleegdochters iedere week aanwezig moest zijn, met of zonder man.

Dat duurde zowat drie jaar en daar kwam het bericht, dat Tante Greet haar huis zou verkopen aan dokter Hartingsveld, de opvolger van Oom Paul.

Later had Karel vernomen, dat er strijd geleverd was. De bevolking had zich met de jaren uitgebreid, de geneeskundige verzorging was veel intensiever geworden en sinds enkele jaren waren er twee dokters bijgekomen, waarvan   en katholiek, die er natuurlijk door de paters met alle middelen bij hun kudde werd ingewerkt. En zij hadden een ernstige poging gedaan om het huis in handen te spelen van hun dokter, waarbij ze zelfs verregaande betalingsfaciliteiten ge  ist hadden. Maar Tante Greet had het niet bestaan zo honds te zijn tegenover Hartingsveld, met wie zij al zolang bevriend was, die een beter bod deed en geen afbetaling verlangde. Bovendien zou volgens de ingewijden de roomse dokter niet al te happig zijn geweest, hij zou het niet goed aangedurfd hebben. En als je Tante Greet kende, zou dit wel de voornaamste reden zijn geweest waarom de paters dit keer hun zin niet doordreven.

Ook al namen de zusjes niet graag voor altijd afscheid van het ouderlijk huis, ze vonden het prachtig en maakten allerlei plezierige plannetjes. Eindelijk zou mammi e dan bevrijd zijn van die paters!... Ook zonder dat was er alles voor te zeggen. Het was een bakbeest van een villa met een grote tuin, een dagelijkse beslommering van belang, wel wat dwaas voor   en bewoonster met anderhalf dienstmeisje.

Eerst toen het huis overgeschreven was en alles geregeld, kwam de truc aan het licht. Wat de meisjes al die tijd niet van mammi e hadden gedaan gekregen, was voor de paters een zacht karweitje geweest. De pastoor — ja, wacht even: dat was de vierde, die Tante Greet al meegeemaakt had, hij was in functie geweest van kort voor de dood van haar man, veruit de brutaalste van allemaal; de anderen telden eigenlijk niet mee — de pastoor dus, een Pater van Cuyck, was bevorderd tot iets hoogs

en moest terug naar zijn basis in de stad, naar het nieuwe kloosterpaleis, dat de heren kort tevoren hadden laten bouwen. Maar hij ging niet alléén, hij vertrouwde het kluijfe aan niemand anders toe, hij nam zijn gedresseerde weduwe heel eenvoudig mee! Voor de familie wist wat er gaande was, had hij al een bovenhuisje gehuurd, waar hij zijn buit in veiligheid bracht, met Annetje als bewaakster, en wel in de straat van het klooster, op een afstandje van nauwelijks honderd meter. — Het gemak dient de mens, had hij ongetwijfeld gedacht.

De meisjes schoten toe. Dat was al te verschrikkelijk; daar moest iets aan gedaan worden! Bij hun thuiskomst zeiden ze, dat ze mammie nooit zo bang en nerveus hadden gezien. Bevend en stamelend was ze begonnen met: Pater van Cuyck was zó lief geweest en zó behulpzaam, Pater van Cuyck had zich zó voor haar uitgesloofd... Toen die twee van leer trokken tegen de lieve pater, barstte zij in snikken uit en hield voorlopig niet op. Later herhaalde zich dat steevast, telkens wanneer er ook maar op het onderwerp gezinspeeld werd. Jaap Lotgerinck, de man van Paula, deed een uiterste poging hij kwam enthousiast aanzetten met een voordelige optie op een aardige, kleine villa aan de grens van Den Haag, met foto's en plattegronden... Eenzelfde bad van tranen was al wat hij bereikte. En de familie zweeg om de patiënte niet op te winden.

Jaap Lotgerinck had waarschijnlijk gelijk, hij zag het zó: de arme ziel huilde van louter machteloosheid, ze wist heel goed, dat ze verkeerd had gedaan, dat ze zich domweg er onder had laten werken, maar ze wist ook, dat niets of niemand haar nog helpen kon... Wanneer de meisjes alles hadden gedaan om haar te sussen en de bui eindelijk uitgewoed was, schaamde zij zich en wist haast niet wat ze wel moest bedenken om alles weer goed te maken. Haar enorme inboedel — er waren veel anti-quiteiten bij — kon niet voor de helft in dat huisje gepropt worden en de meisjes mochten uitzoeken wat ze maar plaatsen konden; de rest werd opgeslagen. Na de mislukte poging van Jaap, toen ze, om haar tot bedaren te brengen, hadden beloofd dat ze niet meer zouden aandringen, stopte zij Nell — haar universele erfgename, nietwaar — bij het weggaan een briefje van duizend in de hand. Heel prettig natuurlijk, maar ook een beetje angstwekkend.

De nieuwe residentie lag boven een goedkope meubelwinkel en had twee verdiepingen plus een zolder. Beneden twee kamers en een keuken, met een platje waar de vuilnisbak moest staan; boven twee slaapkamers, een kamertje voor Annetje en een badkamer. Je kon niet zeggen, dat het voor een oude dame met één huishoudelijke hulp te weinig was, wel was het voor zo'n gefortuneerde doktersweduwe aan de schunnige kant, in een vrij minne buurt. Als zij met vieren tegelijk overkwamen, moest één stel overnachten in een hotel. Het verschil was al te groot en het hartzeer van de meisjes nam geen einde.

Toen Karel haar voor het eerst ontmoette, zag Tante Greet er nog zeer

knap en gezond uit, ze was toen hoog in de vijftig en jong voor haar leeftijd. In de vier of vijf jaar, die er op volgden, zag hij haar vervallen tot een nerveus wrak, snel verouderend, vermagerd, sukkelachtig. Steeds had ze op een bescheiden manier van mooie kleren gehouden en heel wat zorg besteed aan haar toilet, op haar bovenhuisje begon zij zich tot wanhoop van de meisjes meer en meer te verslonzen. Als hun bezoek was aangekondigd, poetste zij zich nog wat op; bij onverwachte aanloopjes konden zij haar aantreffen in de sombere tenue van alle kwezels. Volgens de deskundigen zagen die dames op elkaar toe als haviken en moest je in dat wereldje er zo afstotelijk mogelijk uitzien, of je was al verdacht. Over hetgeen zich in de volgende jaren op dat bovenhuisje mocht hebben afgespeeld hing een zwaar rookgordijn. In de stad woonden nog enkele oude kennissen, die door de meisjes werden aangepord om eens bij mammië aan te lopen, ze was de hele week zo alleen... Later rapporteerden ze, dat je mevrouw Van Ameide niet bepaald eenzaam kon noemen, je kon er zelden komen of je trof er een collectie roomse taarten, die fanatiek, zelfs uitdagend over hun godsdienst bleven doorratelen en je aankeken of je een gevaarlijk beest was. Ze hadden er ook een dikke pater ontmoet, die zich gedroeg alsof hij eens met zijn hondje kwam spelen... Daarom hadden ze er de voorkeur aan gegeven haar bij hen aan huis te vragen en ze was ook een enkele keer gekomen, na veel aandringen, maar ze scheen zich zó slecht op haar gemak te voelen! En wat was ze zenuwachtig geworden!

Wat na korte tijd wèl bleek was, dat het er boven die meubelwinkel zeer sober toeging. Wanneer de familie kwam, was zij als van ouds de perfecte gastvrouw en haalde feestelijk uit, maar de dochters keken verder dan de schoonzoons, ze snuffelden in kasten en keuken, ze hoorden op een sluwe manier Annetje uit en waren ontsteld over het armelijke leventje, dat mammië achter hun rug leidde. Ze was weliswaar altijd nogal zuinig geweest op de dagelijkse kleine uitgaven, maar dit ging te ver. Ze probeerden haar wat meer van haar fortuin te laten genieten, namen haar mee naar de modemagazijnen en naar de kapper, naar de bioscoop en de fijne eethuizen.

Over zuinigheid gesproken, viel er nog een welsprekend kleinigheidje te noteren. Maartje had destijds een gesprek afgeluisterd, waarin de paters zich vrolijk hadden gemaakt over de zuinigheid, die helemaal geen deugd was; hoe kwam ze dáár bij? Dat was een protestantse deugd, hahaha, belachelijk! Het geld moest juist rollen! Ter ere Gods dan altijd...

'Is dat géén roomse deugd?' onderbrak Vlimmen verbaasd. 'Van jongens af werd het me toch altijd en overal ingeprint. Maar bij nader inzien is het begrijpelijk genoeg. De paters zouden wel gek zijn de deugd van zuinigheid te gaan preken. Van een spaarzame kudde zouden ze niet vet smeren.'

Dus het geld moest rollen en hierin was Karel het voor een enkele keer

met de heren eens. Maar het was al te duidelijk in welke richting het geld moest rollen...

HOOFDSTUK 10

Karel keek verschrikt op zijn horloge. 'Als ik je verveel, moet je 't —' 'Ga verder!', riep Vlimmen. 'Ik heb een hekel aan feuilletons, ik wil weten hoe het afliep. En haast je vooral niet.'

Tja, nu moest Karel het ook eens over zichzelf hebben. Vlimmen zou wel van Tilly gehoord hebben, dat hij een fabriekje had van kleine motoren, van die hakkepoffertjes, die je aan een fiets kon hangen en die dan door geestige lieden betiteld werden als 'een hoestbui-op-wielen'. Dat was al in zijn studententijd een hobby van hem geweest, hij had jaren met het idee gespeeld en geëxperimenteerd, tot hij een vrij origineel resultaat had bereikt, al zei hij het zelf. Het moest een stukje gereedschap worden voor de kleine man, dus goedkoop, licht, zuinig, eenvoudig en gemakkelijk te monteren, zonder verbouwingen aan de fiets. Geen extra-wiel, geen drijfriem of kabel; de drijfkracht werkte rechtstreeks van de motor op de achterband. Je reed op een willekeurige fiets naar de winkel en in twee minuten was je gemotoriseerd. In enigszins andere vorm waren de motortjes ook bruikbaar voor lichte bootjes.

Hij had heel klein moeten beginnen. Zijn ouders waren al op gevorderde leeftijd, toen hij tot ieders verbazing nog gauw even ter wereld kwam, negentien jaar na de geboorte van zijn enige zuster, de moeder van Tilly. Als gepensioneerd rector van een gymnasium had zijn vader hem geen bedrijfskapitaal van enig belang na kunnen laten, het was al mooi geweest dat Karel'tje zonder krimp had kunnen studeren. Toen hij kort na de oorlog klaar was in Delft, spraken ze ook al van malaise en je hoorde aandoenlijke verhalen over jonge ingenieurs, die dienst deden als trambestuurder. Maar hij was zo bezeten van zijn idee, dat hij heel zijn erfdeeltje te gelde maakte en met veertienduizend gulden in de hand een bouwvallig fabriekje huurde. Er waren natuurlijk ogenblikken genoeg, waarop hij blij zou zijn geweest, als hij die zotte streek ongedaan had kunnen maken en een klein baantje vinden. Maar er wáren geen baantjes, gelukkig eigenlijk, want wonder boven wonder begon het ding te lopen; hij kwam al gauw handen en middelen te kort. Aanvankelijk moest hij zowat alle onderdelen laten maken bij verschillende machinefabrieken; van lieverlede kwamen er wat kleinere machines en begon hij de eenvoudige stukken zelf te fabriceren.

Na zijn huwelijk ging het weer wat gemakkelijker. Nell had van wijlen haar ouders nog een bescheiden erfenisje te goed, dat door notaris Eeckels heel secuur belegd was, en wat ze toen eerst vernam: Oom Paul had het op haar verjaardagen telkens met vijfhonderd gulden verfraaid.

Lollig van die man om daar niets van te zeggen... En bij wijze van bruidsschat had ze van haar mammië het huis gekregen, dat ze nu nog bewoonden. Toen de grote crisis begon, werkte hij al met twintig man personeel en hij barstte langs alle kanten uit dat ongelukkige fabriekje. Ja, toen werd het moeilijk. Ofschoon het motortje al scherp gecalculeerd was, moest het nóg goedkoper worden. Het werd hard ploeteren voor heel weinig geld en veel koppijn. Na aftrek van de onmisbare auto, het borreltje, het uitje en de kosten van een veel te royale behuizing — Tante Greet had haar cadeautje wel wat groot aangepakt — bleef er maar een smal burgermansbestaantje over, en dat was tot daar aan toe. Veel erger was, dat er niet meer te denken viel aan het maken van kleine reserves voor uitbreiding, zoals voorheen. Het was zelfs gelukkig, dat er geen kinderen waren, en te midden van al die grote financiële catastrofen mocht hij niet eens morren, hij zwom nog juist met zijn neus aan de oppervlakte; er was geen centimeter speling, maar hij bleef tenminste boven water. Eén flinke oplazer zou overigens genoeg zijn geweest om het spul te kelderen. Toch had hij zijn twintig mensen, waarvan veertien met een gezin, tot nu toe door heel die eindeloze crisis weten te slepen. Met pijn, welteverstaan.

De enige oplossing was goedkoper en meer fabriceren, dus vergroting van de ruimte en aankoop van dure machines. Tijdens de hoogconjunctuur vóór de crisis, toen hij te klein was en niet genoeg kon leveren, had hij al gedroomd van bouwen en wel niet direct van een lopende band, maar toch van een behoorlijke bedrijfstechniek, die de kosten belangrijk zou drukken. In dat krot dorst hij niemand binnen te laten; er heersten toestanden, waarvan iedereen met een beetje begrip van bedrijfsleiding een koude rilling zou krijgen. Omdat het eenvoudig niet anders kon...

'Maar had je in die rijke tijd geen kapitaal op kunnen nemen, had je er geen n.v. van kunnen maken?' vroeg Vlimmen alsof hij er ook verstand van had.

O ja, en Karel had er niet eens om hoeven te vragen. Het was ook bijna gebeurd. In '28, toen het geld om zo te zeggen los door de straten rolde, had een bankdirecteur, met wie hij nogal bevriend was, enkele grote financiers aangesproken: Dat fabriekje van die ingenieur Ten Broecke was een onooglijk gedootje, maar er zat muziek in, mijne heren! Daar was iets van te maken. Zonder noemenswaardige publiciteit overtrof de vraag nu al met zoveel procent de capaciteit van het bedrijf. En dat motortje moest wel heel goed zijn; er waren kopers die er zondig twee maanden op bleven wachten, omdat ze geen ander wilden hebben. Enzovoort, enzovoort.

Het kwam zelfs tot grote projecten, waar tonnen mee gemoeid waren. Behalve zijn knorrepotje zouden er lichte motorfietsen gemaakt worden en meer van die toekomstmuziek. Er werden ontstellende bedragen ge-

noemd voor een grote reclamecampagne; hij zelf had nooit veel aandacht besteed aan publiciteit, omdat hij de bestellingen toch al niet goed kon bijhouden...

Nu moest hij ook eerlijk bekennen, dat hij meer werktuigkundige, of laat ons zeggen fabrikantje was dan koopman. Van aanleg was hij nogal huiverig op het gebied van geld en had een overdreven angst voor schulden. Het roekeloos jongleren met andermans penningen, wat je heel normaal zou moeten vinden als je sommige grote heren bezig zag, zou hem slecht afgaan. En als hij erop inging, zou het niet meer *zijn* schepping en *zijn* koninkrijkje zijn. Soms kreeg hij warempel het gevoel, dat hij bezig was zijn eigen kind te verkopen. Daar kwam bij, dat hij toen nog dacht het wel alléén te kunnen rooien, maar dan langzamer en veiliger. Hij had al een bouwterreintje op het oog, schetsen gemaakt van de inrichting, prijzen gevraagd, gerekend en gecijferd tot op een tientje nauwkeurig. Met een bescheiden hypotheek zou het gaan. Intussen had dit kleine baasje het verschrikkelijk druk. Iedere dag werd het theoretische hypotheekje wat kleiner. Nog éven wachten, nog éven geduld...

Om al die redenen was hij een beetje schuw voor de grote plannen, hij aarzelde, stelde uit, had het zo druk. Het gevolg was, dat de voorwaarden telkens wat lekkerder gemaakt werden en toen hij eindelijk aan het idee begon te wennen, kwam de grote krach en trokken de geldschieters zich natuurlijk hals over kop terug. Zowel hij als zij konden nog van geluk spreken; zo'n hoog opgetrokken gevaarte, in zijn beginstadium, wellicht nog in aanbouw, had de beste kans gehad meteen te kapseizen.

Het spaarpotje voor de bouw en de machines moest al gauw aangesproken worden om gaten te stoppen. Enkele groothandelaars, van wie de rekeningen al hoog opgelopen waren, staakten hun betalingen. De orders, die nog binnenkwamen, konden in de grootste kalmte uitgevoerd worden en tijdens het dieptepunt van de crisis waren er wel eens geen orders genoeg. De rest van de beschikbare duiten moest zorgvuldig bewaard blijven om de volgende klappen op te vangen.

Kijk, wanneer je zoiets zelf had opgebouwd, met de onvermijdelijke pech en spanning en slapeloze nachten, afgewisseld door hartverheffende succesjes, en je kwam buiten je schuld opeens vast te zitten, dan was het maar menselijk, dat je ergens achter in je hoofd met de gedachte speelde: 'Eéns, vroeg of laat, krijg ik mijn grote kans.' En dat hield je op de been.

Het was trouwens Tante Greet zelf, die zijn illusie wakker hield. Van het begin af was ze vol belangstelling geweest en had heel de ontwikkeling van zijn keuterfabriekje als een spannend vervolghet verhaal bijgehouden, één aflevering bij elk bezoek. Nell en hij waren amper binnen en gezeten of ze vroeg er al naar. Vóór de crisis was het plezierig genoeg; je was zelf betoverd door al die kleine overwinningen en je sprak er graag

over. In de slechte tijd moest hij wel een toontje lager zingen, maar het ging wel, hoor! Natuurlijk niet zo schitterend als vroeger, maar hij mocht helemaal niet klagen. En meestal, hoe dikwijls zou hij niet eens kunnen schatten, ook nog kort voor haar overlijden, zei ze dan aan het eind van zijn verslag: 'Na mijn dood zullen jullie het heel wat gemakkelijker krijgen.' Wel, als je dat zo dikwijls te horen kreeg...

Een beter koopman dan hij zou het wel anders aangepakt en dan gemakkelijk geld van haar losgemaakt hebben, maar dat ging hem nu eenmaal niet af. Dat alles was stom natuurlijk, maar toen wist hij nog niet beter.

Zo onnozel was hij toch niet, dat hij zich helemaal geen zorgen maakte over de terreur van die dikke pater en wat die gaandeweg al niet van zo'n weerloze prooi kon afpersen. Maar lieve grut, het kon wat lijden! Zoals de goeie ziel daar zat te leven, verteerde ze nauwelijks de helft van haar inkomen.

En wat kon je doen? Nell was er in genen dele de persoon voor om aan haar mammië te gaan vragen, hoeveel de lieve pater haar al gekost had, en hij zelf moest helemaal zijn mond houden, als hij mijnheer wou blijven. Jaap en Paula stonden er wat vrijer tegenover, zij hadden niets meer te verwachten buiten enkele souveniertjes. Toch maakten zij zich nog meer zorgen dan de universele erfgename, ze zagen haar kansen somber in, kwamen telkens met een nieuw verhaal over nalatenschappen van alleenstaande oude dames, die door de roomse geestelijkheid leeggeplunderd waren. Wat ze vooral onheilspellend vonden was, dat mammië nooit over geld sprak en nooit eens raad vroeg, ook niet aan Jaap, die zich bijzonder interesseerde voor de rubriek 'Financiën en Economie' en aardig op de hoogte was. Wanneer hij haar al eens uit de tent lokte door te zinspelen op bepaalde beleggingen, waarover boze geruchten gingen, zei ze dat ze zulke stukken niet bezat, dat alles in orde was, en ze beriep zich op een inderdaad zeer solide bank, waarmee ze zaken deed. En daarmee was Jaap weer eens uitgepraat.

Ook gaf het hun een rillerig gevoel, dat Tante Greet wel niet direct dom was, maar op dit gebied volkomen onwetend, een kind in het bos! Ze had het heel slechte onderwijs gehad van zowat alle 'betere' jongemeisjes uit haar tijd. Uit haar verhalen over het Duitse nonnenpensionaat kwam aan het licht, dat ze daar niets geleerd had dan vromigheid, piano, fraaie handwerkjes en omgangsvormen. Godsdienst en 'Het Wetboek van Mevrouw Etiquette' schenen de hoofdvakken te zijn, dan volgde wat zoete Duitse Literatuur, ofschoon ze de taal zelf lang niet meester was, plus een miserabel beetje Frans en Engels. In de andere vakken kwamen die opgeschoten meiden daar niet verder dan de lagere school. Destijds was mammië dan ook zeer onder de indruk geweest van wat haar arme kinderen al niet moesten leren op die verschrikkelijke HBS, ze vond het onmenselijk!

Van geldzaken had ze niet het schimmigste begrip en er ook geen hoofd voor. In een gesprek liet zij bijvoorbeeld duidelijk merken, dat ze niet wist wat een hypotheek voor een beest was. Toen Maartje gepensioneerd werd, kon niemand mevrouw Van Ameide aan het verstand brengen, wat 'lijfrente' eigenlijk betekende. Van effecten wist ze alleen, dat er nu en dan couponnetjes afgeknipt werden, en ga zo maar voort.

Dit wetende, maakten Nell en Karel zich voor hun eigen gemoedsrust maar wijs, dat mammië nooit over financiën sprak, omdat zij er eenvoudig niet over meepraten kon, en dat zij zich heel verstandig liet leiden door een bank, die als volkomen betrouwbaar te boek stond.

Het was natuurlijk Paula, die er meer van moest weten of barsten. Ze had het juiste oogenblik lang afgewacht en goed gekozen. Mammië was altijd het gelukkigst, wanneer ze kon babbelen over de tijd van pappie, en met Paula had ze uiteraard de meeste herinneringen gemeen: dat gezicht van pappie wanneer Oom Hendrik met zijn afgrijselijke stem bij elk feestdineetje weer dat vervelende liedje wilde zingen van 'Je chanterai toujours, toujours Mireille et mon amour', en dan bleef steken in de hoge noten... Het telegram van pappie uit Parijs, toen hij daar was voor dat medisch congres: 'Kinderen niet met rijtuig langs vaart'. Hij had toen juist een nieuw, jong paard gekocht, dat wel eens dartel kon zijn, en hij zag ze al in het kanaal rijden...

Enzovoort. Paula haalde vooral die anekdoten op, waaruit bleek hoe bezorgd pappie altijd was geweest voor de meisjes. En toen mammië genoeg vertederd scheen, waagde ze haar kans: Wist mammië nog, dat pappie het altijd had over *mijn* kind en *jouw* kind? En dat hij zei: 'Zorg jij later maar voor *jouw* kind, ik zorg voor het *mijne*'? Nu zou ze het zo zielig vinden voor Nell, die het al niet zo breed had, en voor Karel, die toch zo hard werkte — h'm! — wanneer...

Ze had eens voorzichtig willen polsen of Nells erfdeel niet al te zeer was aangetast. Door de crisis welteverstaan, niet door de paters, o nee! Maar het was niet nodig. Mammië straalde van genoeglijkheid en lachte zó gelukkig! O nee! Alles was op zijn best geregeld en in goede handen. Nell zou er niets aan te kort komen, verbeeld je! Dat zou al te gek zijn; het was tenslotte het geld van pappie. En Karel zou veel groter zaken kunnen doen.

Dat gebeurde zowat een half jaar voor haar dood. Paula was er aanvankelijk helemaal door opgelucht. Nell en hij natuurlijk niet minder. Jaap had de vreugde niet willen verstoren, maar later hoorde ze, dat hij aan Paula had gezegd: 'Ja-ja, mammië *geloof*t, dat alles zo prachtig geregeld is.'

En daar viel niet aan te twifelen. Tante Greet stierf in de overtuiging, dat haar kapitaal intact was. Dat was een axioma; daar dorst iedereen, die haar een beetje kende, zijn hand voor in het vuur te steken. Tot zo'n doortrapte komedie, als ze daar tegen Paula zou moeten gespeeld hebben,

was die open ziel allerminst in staat. Alles, tot de kleinste emotie toe, stond steeds op haar gezicht te lezen. Paula had haar in tijden niet zo blij en tevreden gezien als op dat ogenblik, ze zag duidelijk, dat de arme schat zich al op voorhand verheugde in de betere situatie van 'háár' kind. En Paula had om de drommel niet haar ogen in haar zak...

Tante Greet stierf in '37. Paula was die zaterdagmiddag alleen overgekomen en vond haar in bed, al van de vorige dag. Ze telefoneerde Nell, die dadelijk de trein nam, omdat de wagen in de reparatie was, en maandagavond terugkwam: Och, het ging wel, maar ze moest in bed blijven. De dokter had gezegd, dat er geen direct gevaar was, maar voor de goede gang van zaken had hij toch nonnen laten komen voor de verpleging. Paula en zij hadden Annetje op het hart gedrukt onmiddellijk te telefoneren, als het erger werd. In de loop van die week belde zij trouwens zelf een paar keer per dag op en de berichten waren vaag, maar niet verontrustend.

Het volgende weekend was de familie voltallig. Het ging niet beter, vonden de dames, maar ook niet bepaald slechter. De paters lieten zich die dagen niet zien, maar dat was gewoonlijk het geval, wanneer de familie op bezoek was. Wel dienden zich enkele kwezels aan, maar die werden beneden aan de huisdeur afgepoeierd. De dokter zegde zijn lesje op met de vlotheid van een standwerker en was nogal bemoedigend. Een aanvalletje van uremie, niet al te ernstig. En toen het maandagmiddag werd: och ja, de familie kon gerust naar huis gaan; zo acuut zou het niet verlopen.

Vrijdag rond het middaguur werd het alarm geslagen. Jaap en Paula waren er het eerst. Het coma was toen al ingetreden; ze kon Nell en hem nog flauwtjes toelachen, maar niet meer spreken. Die avond was er van bewustzijn al niets meer te bespeuren en eerst in de vroege maandagochtend was het afgelopen, zonder dat zich nog een helder ogenblik had voorgedaan.

Intussen had zich het een en ander afgespeeld. Tante Greet scheen nog niet heilig genoeg te zijn, ze moest nog de laatste sacramenten ontvangen, ofschoon ze vrijwel buiten kennis was. Het had de familie al verbaasd, dat de paters maar steeds verstek lieten gaan, en daar kwam vrijdagmiddag een wildvreemde, gewone pastoor, géén pater, met de sacramenten naar boven. Was het uit met de liefde van de lieve pater?

Dan was er nóg een vreemd incidentje. Toen Paula kort na haar komst even de ziekenkamer verliet, stond een van de verpleegsters haar in de gang op te wachten met mammié's juwelenkistje in haar handen. Of mevrouw even wilde kijken of alles er nog was en het van haar overnemen... Waarom?... Dat had de zieke haar vanochtend zo opgedragen. Met de boodschap, dat mevrouw Lotgerinck de juwelen zou delen met mevrouw Ten Broecke, maar dat wist mevrouw ongetwijfeld al...

Ja, dat was al sinds jaren her de afspraak. Paula keek de inhoud na en

zag al gauw, dat het wel klopte, ofschoon het een aardig hoopje was. Oom Paul was er in zijn tijd nogal royaal mee geweest, hij had trouwens een zwak voor mooie juwelen... Paula vond die plechtige drukte rond een juwelenkistje, dat al die tijd heel gewoon op mammië's toilettafel had gestaan, wel wat raar en overdreven, maar in al die beroering dacht zij er niet verder over na en zette het ding eenvoudig weer op zijn oude plaats...

Als het Vlimmen nog steeds niet verveelde, zou Karel het nu eens moeten hebben over die merkwaardige non van het juwelenkistje, Zuster Clara. Het weekend tevoren had hij een heel gesprek met haar gehad. Hij had even een straatje om gelopen, bij zijn thuiskomst trof hij haar alleen in de eetkamer en toevallig werden zij een hele tijd niet gestoord. Jaap en de dames zaten rond het ziekbed om de patiënte wat op te vrolijken, die het ook heel prettig scheen te vinden; hij hoorde haar nu en dan zelfs lachen.

Het bleek al gauw, dat Zuster Clara niet zo'n bekrompen en willoos schaap was, als hij verwacht had, dat zij integendeel een persoonlijk bestaan scheen te voeren in die zwarte kudde en er eigen gedachten op na hield. Bovendien was zij, voor een non, van een openhartigheid, die hem verraste. Het duurde niet lang, of hij vond haar zelfs sympathiek en zo'n gevoel is vaak wederkerig. En opeens, hij wist werkelijk niet meer naar aanleiding van wat, vroeg zij: 'Maar meneer Ten Broecke, gelooft u dan helemaal niet, dat er na dit leven een ander leven begint?'

Hij zei, dat hij het inderdaad niet geloofde en het ook niet zou kunnen geloven.

'Meent u dat eerlijk?' vroeg ze. 'Of zegt u dat maar om me te plagen en in de war te brengen?'

Op zijn woord! Hij geloofde er niets van, hij was zelfs overtuigd van het tegendeel. En Zuster Clara hoefde zich aan zijn overtuiging helemaal niet te storen, immers?

'Maar u kunt toch niet bewijzen, dat er na de dood niets meer zou bestaan?'

Als hij zo vrij mocht zijn: nu zette zij het vraagstuk op zijn kop. Niet hij moest bewijzen, dat er géén hiernamaals was, zij die er zich op beriespen moesten aantonen, dat het wèl bestond.

'Maar hoe bent u dan tot uw overtuiging gekomen, meneer Ten Broecke?' Wel, er bestond geen leven, ook geen eeuwig leven zonder besef, zonder bewustzijn, nietwaar? Als de bloedsomloop gestoord werd, verloor de mens zijn bewustzijn. Des te zekerder was het volledig uitgeschakeld, wanneer het hart voorgoed stilstond. Dat uitgedoofde bewustzijn zou dus buiten zijn lichamelijke zetel moeten herleven en op eigen houtje de eeuwigheid intrekken? Dat was nooit bewezen en ook volkomen onaanvaardbaar. Overigens zou het naar zijn mening al te krankzinnig zijn, wanneer iets van zo'n ontzettend belang niet voor iedereen waarneembaar was,

als de zon aan de hemel. Maar nooit had het eeuwige leven zich gemanifesteerd, behalve dan in de zeer onwaarschijnlijke legenden, die de kerken als waarheid verkondigden.

Ze zat een poosje strak te peinzen en zei dan: 'Als u gelijk had, zou ik wel zeer bedrogen uitkomen, ik die heel mijn leven opoffer om de hemel te verdienen.'

Alleen om de hemel te verdienen? Maar wat bleef er dan over van de zogenaamde roeping van Zuster Clara? Hij kende verpleegsters, die aan geen hemel dachten en zich alleen maar gelukkig voelden, wanneer ze konden verplegen. Voor wie het verzorgen van zieken haast even onmisbaar was als de lucht. Die dus geroepen waren...

'Dat ben ik dan helemaal niet,' zei ze op de man af. 'Ik zou er direct mee op kunnen houden, voor altijd, en graag zelfs. Ik heb van nature een ongeneeslijke afkeer van zieken. Al die jaren, haast iedere dag, zijn er bepaalde ogenblikken, waarop ik braakkrampen moet onderdrukken. Maar als ik eens onbescheiden mag zijn: toch zeggen de dokters, en zelfs de zusters, dat er geen betere verpleegster bestaat, en ik word dan ook aangewezen voor de moeilijkste gevallen. Maar ik doe het alleen uit plicht.' Ronduit gesproken vond hij dat weinig verheffend. Zij deed haar werk uitsluitend als plicht en alleen om in de hemel te komen, dus uit louter eigenbelang? Niet om de vreugde van het helpen, maar om er zelf beter van te worden?

'Om verdiensten te verzamelen voor hiernamaals,' zei ze. 'Ons wordt steeds voorgehouden, dat we alles moeten doen en alles moeten opofferen om de eeuwige zaligheid te verdienen. U zou dat eigenbelang kunnen noemen, maar voor ons is het ook een plicht. En ik geloof dat mijn verdiensten groter zullen zijn dan die van de verpleegster voor wie het werk maar een pretje is.'

Ja, daar kon hij iets voor voelen. Maar dat scheen haar minder te interesseren. Het was de grote levensvraag, die haar bezighield, en ze was zeer gespannen: 'Maar verreweg de meeste mensen geloven toch in een voortbestaan?'

Volgens hem was dat een reden te meer om er niet in te geloven. De meeste mensen hadden immers geen eigen, onafhankelijk gedachtenleven, zij lieten anderen voor zich denken, als brave kuddedieren. Het voortbestaan was hun al zeer jong ingehamerd — 'als je dat doet, ga je naar de hel!' — en ze dachten er later niet dieper op na...

'Ik denk er wèl dieper op na!' zei ze, nogal fel.

Als hij zo onbescheiden mocht zijn: in haar situatie vond hij dat glad verkeerd en zelfs gevaarlijk. Ze had heel haar levenskapitaal belegd in één onderneming en als ze nu eens ging twijfelen...

Onder ons gezegd: het was duidelijk, dat ze zich niet zo heel zeker voelde van haar zaak.

Maar ze trok wat ongeduldig de schouders op en liet de draad niet los:

'Niet alleen de kudde, ook grote geleerden hebben het eeuwige leven openlijk aanvaard.'

Hij weer: Op dit gebied waren alle mensen precies even geleerd, ze wisten er namelijk geen van allen iets van. Je kon het alleen maar geloven of niet geloven. En wat betekende geleerdheid? De grootste beroemdheden waren maar geleerd in een heel klein onderdeelje van de universele wetenschap. Hij zou haar een groot geleerde kunnen aanwijzen, een Nobelprijs voor de scheikunde, die tot op gevorderde leeftijd steeds had geloofd, dat kippen geen eieren konden leggen zonder de tussenkomst van een haan!

Ze lachte en gaf toe, dat geleerdheid maar betrekkelijk was.

Daar was het mee afgelopen. Ze werd geroepen door haar collega en ze nam haar twijfels mee naar de keuken. In ieder geval was zij een non met karakter. De week daarop bleek bovendien, dat ze haar op de tanden had en dat ze geen ploertigheden kon verdragen, ook geen vrome ploertigheden.

En nu terug naar het juwelenkistje.

Terwijl de pastoor bezig was met de sacramenten, kwam de dokter binnen en moest even wachten. In dat groepje van vier of vijf aanwezigen vroeg Karel toen, waarom Pater van Cuyck niet gekomen was, die toch steeds zo intiem was geweest met de zieke; was hij niet haar biechtvader of zoiets?

Hij sprak in de richting van Zuster Clara, maar het was de dokter, die antwoord gaf. Deze katholieke medicus nam een fiere houding aan en begon op een toon van gezag zijn neus voorbij te praten: O nee, dat was afgelopen! Hij had verboden Pater van Cuyck nog bij zijn patiënte toe te laten!...

Er volgde een indrukwekkende pauze, maar hij moest nu ook wel B zeggen: Die ochtend had de zuster hem opgebeld om te zeggen, dat de toestand acuut verergerd was. Hij was onverwijd gekomen en vond mevrouw in een staat van uitputting na convulsies. De zuster rapporteerde, dat de patiënte een heftige woordenwisseling had gehad met Pater van Cuyck en zich uitermate had opgewonden. De aanleiding was geweest, dat hij haar juwelen had willen meenemen om ze te gebruiken voor uh... Ja, hoe heette zo'n ding? Niet remonstrant, maar...

'Monstrans,' hielp Vlimmen. 'Van monstrare, tonen, haal je schoolgeld terug. Dat is een heel duur geval van goud of verguld zilver, met een gat in het midden, waar ze de hostie inzetten. En hoe meer juwelen er op schitteren, hoe meer indruk het maakt op de kudde.'

Voor een monstrans dus... En het toppunt was wel, zei de dokter, dat die meneer er bij te verstaan had gegeven, dat ze nu toch wel gauw zou sterven, stel u voor! Schandaal! Had onmiddellijk maatregelen genomen... Ze waren allen even sprakeloos. Paula's ogen schoten vuur, maar ze bracht het niet verder dan een zacht gekreun. Hij keek eens naar Zuster

Clara en kon heel even haar blik vangen; ze werd rood en draaide gauw haar kap enkele centimeters naar links, zodat hij haar gezicht niet meer kon zien...

Intussen dacht hij al aan de verhalen van Nell over mammië's aanvallen van woede en opstandigheid, destijds, in de laatste jaren van Nells jongemeisjestijd. Op dat bovenhuisje was daar geen spoor meer van te ontdekken geweest en hij had wel moeten aannemen, dat de laatste vonk van verzet was gedoofd. Godsdienst, paters en kwezels waren al die tijd onderwerpen geweest, die je beter kon vermijden. Had het oude dametje, hevig geschokt als ze was door het cynisme van haar lieve pater, een helder ogenblik gehad en hem eindelijk eens gezien in zijn ware gedaante? Had zij, zo kort voor het verlies van haar zinnen, opeens nog duidelijk beseft, hoe zij haar laatste levensjaren op de domste manier had laten vergallen? Een akelig idee...

Bij zijn volgende gedachtenflits werd het hem al wat benauwd om het hart. Iemand, die tot zo'n grofheid in staat was, deinsde voor weinig terug en was zeker niet aan zijn proefstuk... Hetzelfde ogenblik fluisterde Jaap hem in het oor: 'Dat zijn nog maar de juwelen. En dié zijn nog juist gered.'

Meteen kwam de pastoor naar beneden, de dokter ging naar boven en dat was voorlopig het einde van het incident.

Van de eerste gelegenheid maakte hij gebruik een apartje te hebben met Zuster Clara en haar te vragen wat er nu precies gebeurd was. Aanvankelijk probeerde zij de boot af te houden, ze aarzelde en keek vreselijk boos. Hij vroeg, of zoiets dan normaal was onder katholieke geestelijken, en daar kwam de ontlading: Normaal? Ze schaamde zich dood! Die Pater van Cuyck was helemaal geen sieraad voor de geestelijkheid. Ze had al veel over hem gehoord, nu had zij het zelf beleefd. Een echte weduwenjager. En als meneer Ten Broecke nu alstublieft maar niet ging denken, dat ze allemaal zo waren. Het was verschrikkelijk geweest; ze kon het nog maar half geloven, ze was er nog niet van bekomen. Dokter had gezegd, dat de patiënte geen ogenblik alleen gelaten mocht worden, hij verwachtte convulsies, en daarom hadden Zuster Christina en zij elkaar stipt afgelost. Maar Pater van Cuyck was de biechtvader van mevrouw en als hij kwam, werden de zusters de kamer uitgestuurd, biecht of geen biecht. Voor alle zekerheid gingen ze dan maar in de eetkamer zitten, want het afluisteren of alleen maar horen van biechtgeheimen was een zware zonde. Tot er boven hun hoofd een woordenstrijd losbrak, die opliep tot een schreeuwende ruzie. Mevrouw gilte onverstaaanbaar over haar stem heen; het was of ze vermoord werd. Zij beiden schoten dadelijk toe. De patiënte was volkomen buiten zichzelf en riep: 'Ga weg! Ik wil je niet meer zien!' En: 'Zuster! Zuster! Stuur hem weg! Stuur hem weg! Hij heeft geen hart, hij gaat over lijken!' De pater stond er zeer ont-daan bij en probeerde vergeefs haar te laten zwijgen.

Zuster Clara kon haar oren niet geloven, maar trad meteen op: 'Pater, gaat u weg alstublieft! U ziet toch hoe u mevrouw hebt opgewonden. Dat mag u niet! *Wij* zijn hier verantwoordelijk. Gaat u onmiddellijk weg!' Ze stond op het punt hem bij zijn mouw te pakken, maar dat was niet nodig. Met een rood-opgelopen gezicht en zonder nog iets te zeggen was hij het huis uit gegaan.

Terwijl ze door Zuster Christina de dokter liet opbellen, deed ze al het nodige om de patiënte wat tot rust te brengen. En eindelijk, bij horten en stoten, onder veel tranen, kon mevrouw een beeld geven van wat er gebeurd was. Ze had de pater al zo dikwijls gezegd, dat ze de juwelen aan haar pleegkinderen beloofd had, als souvenirs. Daarop had hij met veel verachting gesproken over sou-ve-nier-tjes, die belangrijker schenen te zijn dan haar ziel en zaligheid, en over pleegkinderen, die er niet eens aan dachten iets te doen voor haar zieleheil. Nu, op de drempel van de eeuwigheid, had zij nog de gelegenheid een laatste offer te brengen, dat de poort des hemels voor haar kon openen. Hij was in geweten verplicht haar tot dit offer te brengen, want een halsstarrige weigering zou haar zwaar aangerekend kunnen worden, daar was hij van overtuigd.

Intussen had hij het kistje al in zijn handen. Dit was haar laatste kans, had hij gezegd, morgen zou het te laat zijn; het kon ieder ogenblik met haar aflopen... En dat was genoeg geweest om haar een zenuwaanval te bezorgen.

Aan het eind van haar relaas had mevrouw – wellicht uit overdreven angst – haar de juwelen in bewaring gegeven en kort daarop waren de krampaanvallen begonnen. Dokter had gewaarschuwd, dat het tijd werd voor de laatste sacramenten en ze had Annetje met de boodschap naar de pastoor van de parochie gestuurd om zeker te zijn, dat Pater van Cuyck zich niet nog eens zou vertonen...

Dus dat was dat en eigenlijk nog niets, vergeleken bij wat er al gauw op volgde. Diezelfde vrijdag, tegen de avond, toen hij de wagen ging parkeren, had hij een ontmoeting met de meubelmaker van beneden. Deze Harmsen had, even om de hoek van een zijstraat, een overdekte inrijpoort, waar ze de wagens mochten neerzetten. Hij was ook maar huurder en bij wijze van tegenprestatie had Karel hem een motortje voor zijn fiets cadeau gedaan, waar hij verrukt over was. Een ploeteraar van rond de veertig, jongen van achter de struiken en rooms, maar ver van braaf, hij kon van die goddeloze opmerkingen maken als: Die paters wisten wel waar het goed was, bij hem kwamen ze niet; hij was maar een arme slokker, en zo meer. Een vrij vervelende klets-kous, die nooit iets belangrijks te zeggen had, en Karel ontweek hem zo veel mogelijk, maar nu was er geen ontsnappen aan. Harmsen deed zeer geheimzinnig, wenkte hem met een kromme wijsvinger en een loens knipooigje verder de poort in en keek schichtig om zich heen.

'Meneer Van den Broek,' zo bleef hij Karel steeds maar noemen, 'ik mot u wat vertellen wat u weten mot, maar u mot me eerst beloven, dat u nooit aan geen niemand zult zeggen, dat u 't van mijn hebt, want ik heb tabak van die lui; ze kunnen me gemakkelijk genoeg de das aan doen, als ze horen, dat ik de zegsman ben geweest. Dus als u mijn d'r buiten laat, meneer Van den Broek...'

Meneer Van den Broek gaf hem de heilige verzekering.

Nu dan, ze waren daarboven niet eventjes aan 't stoken geweest, gisterenmiddag. Maar niet in de keuken! Als je 't hèm vroeg, was het in die grote haard van de salon. Hij kènde de schoorstenen en hij kènde het huis...

Dat was waar; hij was er ettelijke keren geweest voor kleine reparaties... En stoken in de zitkamer? Het waren juist heldere, zomerse dagen, met een stijve oostenwind, die de temperatuur wat in toom hield, anders zou het snikheet zijn geweest...

Maar Harmsen was aan het woord: Hij was eens gaan kijken aan de voorkant en jawel, de ramen van de salon stonden wijd open voor de hitte en daar stond juist de wind op en dat gaf me een tocht in die haard, dat de papiersnippers nog brandend uit de schoorsteen kwamen gevlogen. Dan was hij weer gauw hier op de binnenplaats gaan staan, om zijn opslagplaats een beetje in de gaten te houden, want met die vonken en al dat houtwerk en die droge wind, je kon nooit weten...

Karel kreeg al hartkloppingen... En dacht meneer Harmsen, dat er papieren verbrand werden?

Nogal wiedades! vond de meubelmaker. Wat zouden ze anders gestookt hebben met zo'n weer? Je kon het ook duidelijk genoeg ruiken; de rook sloeg af en toe neer op de binnenplaats. En kwam meneer even mee? Harmsen ging hem voor in een hokje van het magazijn, een soort kantoortje, en nam een platte, blikken sigarendoos, die hij voorzichtig openmaakte. Er lag een vrij grote flard verkoold papier in... Kijk, dit was, gloeiend en wel, voor zijn voeten neergekomen. Hij had er voorzichtig een stuk karton ondergeschoven om het op te rapen en het bewaard, want hij vond het geen zuivere koffie: niemand van de familie in huis en mevrouw overgeleverd aan de paters, de nonnen en een kwezel... Je kon nog net zien, dat het beschreven was...

Inderdaad. Al bij de eerste oogopslag herkende hij het handschrift van Nell. Zij schreef gewoonlijk met groene inkt op lichtpaars papier, en die combinatie had na de verbranding een zwakke nuance achtergelaten; het was of de inkt lichtjes fosforesceerde. Hij kon zelfs delen van zinnen lezen, het gewone gebabbel van alle familiebriefjes. Een magere vangst... Waren er paters in huis, toen ze aan 't stoken waren? wilde Karel weten. Daar had Harmsen ook al aan gedacht, maar nee! Die dikke Van Cuyck was kort na tweeën weer eens weggegaan, voor de zoveelste keer, en een goed uur later, tussen drie en vier, had hij pas de rook gezien. Nee, zo slim waren ze wel, daar zouden ze zèlf hun vingers niet aan branden, dat

karweitje hadden ze natuurlijk laten opknappen door hun sloofje. Dat onnozele kwezeltje konden ze even goed een moord laten plegen, als ze haar wijsmaakten, dat ze er de hemel mee zou verdienen... En dat doosje kon meneer wel meenemen, als de naam Harmsen maar niet genoemd werd. Hij was al eens meer tegen die heiligmakers aangelopen en ze hadden het hem wel ingepeperd. Die huisbaas van hem was ook zo'n fijne beschuit, die had een zoon in hetzelfde klooster en de paters konden alles van hem gedaan krijgen. Hij moest om zijn broodje denken, hij stond toch al niet zo best aangeschreven bij die lui. 'Zegt u maar, dat u dat verbrand papier op het platje gevonden hebt,' voegde hij er nog leep aan toe. Meneer Harmsen kon gerust zijn en werd vriendelijk bedankt.

Toen hij zich van de meubelmaker losgemaakt had, wist hij niet zo gauw raad. Wat moest hij doen; naar de politie gaan?... Maar Annetje was de daderes. Ze was nu al doodongelukkig, liep met constant behuilde ogen door het huis te bibberen. En dat was geen komedie. Ze was dol op haar mevrouw, aanbad haar letterlijk. Uit pure bewondering had ze al die jaren Tante Greet in alles nagebootst. Tot het kleinste gebaartje had ze van haar overgenomen, ook haar lach en haar stem. Het was vermakelijk. Als je die twee niet zag, kon je niet meer horen wie van beiden aan het woord was. Mevrouw was de enige, die aan Annetjes leven wat fleur had gegeven, en het dreigend verlies was voor dat zielepootje misschien wel een groter drama dan voor de pleegdochters, die nog zoveel andere interesses hadden. Als de pater een vreugdevuurtje had aangelegd, zou Annetje maar een onschuldig werktuig zijn geweest, dat stond op voorhand vast.

En wat was er tenslotte gebeurd? Goed, er waren papieren verbrand, waaronder een volkomen waardeloze brief van Nell. Best mogelijk, dat Tante Greet heel eenvoudig Annetje had opgedragen een hoopje oude correspondentie op te ruimen; misschien waren er nog minnebrieven bij van Oom Paul!

Maar toch... Nee! Tante Greet was er de persoon niet voor om koelbloedig maatregelen te nemen met het oog op een naakt einde. Hoe afschuwelijk ze zo'n idee vond, had Pater van Cuyck kunnen waarnemen. Ze was helemaal niet van plan te sterven. Vorig weekend had ze nog plannen gemaakt voor een verblijf in Cannes, zodra ze goed genoeg zou zijn om te reizen...

In ieder geval was het niet doenlijk grote keet te gaan schoppen over verbrande papieren rond een sterfbed; de meisjes hadden al narigheid genoeg. Zijn enige toevlucht was Jaap. Die was nu werkelijk de gemoedelijkheid in persoon, wond zich nooit op en stelde iedereen op zijn gemak. Intussen had hij zijn vijf zinnen bij elkaar, en hoe! Toen hij het verhaal gehoord had, hield hij zijn hoofd met beide handen vast, staarde en zweeg. En wat hij daarna ging doen, kon je haast geniaal noemen...

Het speelde zich af in de zitkamer. 'Ga jij daar in de hoek zitten met een

krant en trek je van het buurpraatje niet te veel aan,' zei hij. 'Probeer er zo onverschillig mogelijk uit te zien.' En het had er niet de minste schijn van, dat hij Annetje op het matje liet komen. Hij ging weg en kwam na enkele minuten, rustig babbelend, met haar binnen, troostte haar en sprak haar moed in. Intussen had hij zijn penhouder in de hand en het werd al gauw duidelijk, dat hij haar om briefpapier en een envelop had gevraagd... In die zitkamer stond een mooie zeventiende-eeuwse secretaire, van onderen buikkast met laden, van boven afgesloten met zo'n schuinstaande klep. Terwijl het praatje rustig voortkabbelde, trok Annetje eerst links en rechts de smalle pijpenlaatjes uit, waar vroeger de ganzeveren en ook wel de lange gouwenaars in gelegen hadden en waarop de klep kwam te steunen als schrijfblad. Dan haalde zij de sleutelbos van Tante Greet uit haar schortezakje en maakte de klep open. De opstand was verdeeld in laatjes en vakjes, met in het midden een deurtje, dat op slot kon en waar Tante Greet haar min of meer belangrijke papieren opsloot. Dat was haar een gewoontegebaar geworden; zij stopte er inderhaast ook wel dingen in, die niet zo bijster gewichtig waren, een brief van Nell bijvoorbeeld. En het deurtje, dat zij steeds in een automatische regelmaat afsloot, stond nu op een kiertje... Ook Jaap had het onmiddellijk gezien, maar liet zich niet uit de pas brengen. Hij praatte doodgemeedereerd verder, zonder dat zijn stem ook maar even haperde, en schroefde verstrooid de dop van zijn penhouder...

Annetje haalde uit een verticaal vakje een schrijfbloc, uit een laatje een paar enveloppen, zette het oudhollandse bureaustoeltje gereed voor mijnheer...

En daar kwam het: 'O ja Annetje, was er niet een pakje brieven met een rood lint erom bij die rommel, die je verbrand hebt?'

Was het de sfeer van achteloosheid, die hij had opgeroepen? Was het de intonatie van zijn stem, zo vrij van de geringste spanning, zo vanzelfsprekend als een praatje over het weer? In ieder geval had Annetje in haar spontane eerlijkheid al geantwoord voor ze het besepte: Nee meneer, een rood lint had ze niet gezien... Jaap kon, al even afwezig, nog mompelen: 'O, dan zal mevrouw dat al eerder weggedaan hebben.' En toen eerst kreeg zij de gelegenheid te schrikken, ze gaf zelfs een klein gillette: 'Oe!' Ze was volkomen in de war en stamelde: 'Maar dat had ik aan niemand mogen zeggen en nu weet meneer er alles van?'

Jaap keek haar in milde verbazing aan en trok de schouders op: Natuurlijk. Mevrouw had toch zelf gezegd, dat ze die paperassen moest verbranden? Niet?

Ja, of eigenlijk nee. Pater van Cuyck had gezegd, dat mevrouw het gezegd had...

'En dat jij er niets van aan de familie mocht zeggen?' vroeg hij, maar wachtte het antwoord niet eens af: 'Wat is dat nu voor onzin? Was er dan zó iets bijzonders bij?' Hij tikte gedachteloos met het achtereind van

zijn penhouder tegen het kierende deurtje, zodat het openzwaaide... Een familiealbum van Oom Paul gedateerd 1862, en geen snippertje papier. In haar argeloosheid had Annetje het overbodig gevonden het deurtje nog te sluiten...

Iets bijzonders? Dat wist zij niet. De pater had haar op zonde verplicht er niets van te lezen; het waren familiegeheimen. Ze moest alle papieren uit het middelste kastje ongezien verbranden en mevrouw had gezegd, dat ze Annetje volkomen vertrouwde, zei de pater. Ze mocht van mevrouw ook vooral niets aan de zusters laten merken. Waarom eigenlijk, begreep de pater zelf niet; mevrouw was nogal zenuwachtig en ze leek erg bang, dat er over gebabbeld zou worden, ze vertrouwde het alleen maar aan Annetje toe...

De waterlanders waren al niet ver meer.

'Wat vreemd, dat mevrouw dat alles niet zèlf aan je gezegd heeft,' vond Jaap.

'Maar er was altijd een zuster in de kamer,' klaagde ze. 'Ik kreeg mevrouw geen ogenblik alleen te zien.'

En daar braken de tranen los. Jaap loodste haar met vaderlijke schouderklopjes de deur uit. 'Zet maar gauw een kopje thee, Annetje, dat zal ons allemaal goed doen.'

Die Jaap met zijn rood lint...

HOOFDSTUK 11

'Wel, wat zeg je van die eerwaarde?' vroeg Karel. 'Had hij het niet met een meesterlijk raffinement in elkaar gezet?'

'Ik weet niet,' aarzelde Vlimmen. 'Ik vind het meer stombrutaal dan wat anders, ik begrijp niet hoe de vent het durfde. Hij had gemakkelijk genoeg tegen de lamp kunnen lopen.'

Dat had Karel aanvankelijk ook gedacht, maar bij nadere beschouwing... Kijk, zo'n lieve pater was natuurlijk vol welgemeende belangstelling voor de zieke en die spraakzame dokter kon aan hem veel meer verklappen dan aan de angstige pleegkinderen. Zo kwam Van Cuyck te weten, dat het snel en zonder mankeren op een eind liep, en ook hóé het verloop zou zijn: convulsies en coma. Hij wist, dat zowel de dag- als de nachtzusters opdracht hadden de patiënte geen moment alleen te laten; er konden zich ieder ogenblik stuiptrekkingen voordoen. Annetje moest, zogenaamd op last van mevrouw, de nonnen er zorgvuldig buiten houden. En er was constant minstens één van de zusters in de ziekenkamer... Hij wist, dat hij niet te vroeg moest handelen, maar vooral niet te laat, in ieder geval vóórdat de familie kwam. Dat zou zeker zaterdag zijn, wellicht vroeger. Het risico, dat Tante Greet en Annetje nog ongestoord de hoofden bij elkaar konden steken, was vrijwel uitgesloten. Annetje moest in bijzijn

van derden haar mond houden en mevrouw zou er zeker niet zelf over beginnen, zij wist er namelijk niets van... Nee nee, dat was vrij aardig bekeken. Zonder de meubelmaker had er nooit een haan naar gekraaid. En hoe lekker had hij het karweitje weten te maken voor die toegewijde Annetje! Hoe verheerlijkt moest zij zich wel gevoeld hebben te mogen horen, dat zij de enige was, waarop mevrouw volledig kon vertrouwen! Dan dat kastje in de secretaire... Op dat bovenhuis was Tante Greet niet tien jaar lang bewerkt geworden door die éne Van Cuyck; dat zou hem te vermoeiend zijn geworden. Het was team-work! Een even trouwe huisgenoot was een zekere Pater Verwillegen, die jarenlang kapelaan was geweest op haar dorp. Zou later nog een merkwaardige rol spelen, bij een getuigenverhoor. Die twee brachten gedurig allerlei andere paters mee, die wel even tijd hadden voor een drankje. Ze waren wel eens vijf man sterk, volgens de meubelmaker. In de huishoudelijke paperassen werden rekeningen van de wijnhandelaar aangetroffen, die een indruk gaven van de klandizie. Uit de data van vier of vijf opeenvolgende facturen kon je berekenen, dat deze drankzuchtige weduwe — ze schonk zich altijd een half glaasje in voor de gezelligheid en liet het dan nog driekwart staan — niet genoeg had aan twee flessen zware port of bourgogne per dag. De wijn en een ongelooflijk aantal beste sigaren vormden haast de enige huishoudelijke uitgaven; de rest was fatsoenlijke armoe... Waarmee hij maar zeggen wilde, dat de paters veel beter op de hoogte waren van de geheimen in het kastje dan de familie, ze hadden het haar ontelbare keren zien open en dicht doen. Dat ze ook wisten, waarschijnlijk zelfs gezien hadden, wát er in opgeborgen werd, zou al spoedig blijken...

Hij moest er wel wat ontredderd uitgezien hebben, want Jaap vond het nodig om te zeggen: 'Luister eens Karel, de documenten over een vermogen van bij de twee ton zullen toch niet allemaal in dat piepkastje gelegen hebben.'

Ze zouden er voorlopig niets van aan de meisjes zeggen...

Na de begrafenis wachtte hij een paar weken af. Je had immers de ingeroeste overtuiging, dat je als universeel erfgenaam een brief zou krijgen van een notaris, of je zo vriendelijk wou zijn even aan te lopen... Hij had lang kunnen wachten. Het enige, dat zich manifesteerde, waren femelblaadjes en enkele kwitanties voor lidmaatschapsgelden van heilige bondjes.

Om kort te gaan, na veel geloop, geschrijf en massa's tijdverlies bleek de nalatenschap te bestaan uit een gewone bankrekening met een saldo van ruim vierduizend gulden, waaruit allereerst een heel dure roomse begrafenis bij vooruitbetaling moest worden voldaan, zolang voorgeschoten door Jaap. Dan moest er nog een legaat van drieduizend gulden af voor Annetje. Vreemd genoeg was het nooit uitbetaald, maar dat kwam later. Dan de gepeperde doktersrekening en nog allerlei kleinigheden...

Ja, nu werd het tijd om eens met de bank te gaan praten. Op vertoon van een bewijs van erfrecht kreeg hij alle gewenste inlichtingen: aanvanke-lijk, ongevier tien jaar geleden, hadden zij een vrij belangrijke portefeuille van de overledene in bewaring gehad hoofdzakelijk obligaties en dan merendeels kerkelijke leningen. De eerste lijst van fondsen beliep, zo op het oog geschat, ruim honderdtachtigduizend gulden. Al vóór '29 waren de weinige industriële waarden, die mevrouw bezat, verkocht, dus grote verliezen door de crisis waren er niet geweest, aangenomen dan altijd, dat de vrijgekomen gelden weer in leningen belegd waren. En daar wist de bank niets van. Alles was geleidelijk verkocht of teruggehaald en er was bij de bank niets voor in de plaats gekomen. De laatste paar jaren was de relatie beperkt gebleven tot een gewone rekening-courant, waarop regelmatig kleinere bedragen werden gestort en er weer afgenomen, in die mate dat cliënte gewoonlijk vier- à vijfduizend gulden vóórbleef...

Of er ook iemand namens mevrouw Van Ameide opgetreden was, vroeg hij. Nee, de stortingen werden meestal gedaan door de huishoudster — dat vrouwtje met haar misvormd gezicht, nietwaar — een enkele keer ook door cliënte zelf, maar dat was een uitzondering. Zij hadden ook bijna nooit iets ontvangen via een andere bank of een notaris of zo; de gelden werden steeds zonder meer overhandigd aan het loket. Waarschijnlijk waren het dus periodieke opbrengsten van onderhandse geldleningen... Onderhandse geldleningen... Dus foetsie. Op zijn best geregeld en in goede handen, had de argeloze ziel gezegd. Dat haar heilige pater, haar strenge zedenpreker zo'n zeldzame schurk zou zijn, was nooit in haar hoofd opgekomen. Misschien toch heel even, in haar laatste ogenblikken?...

Dan naar de notaris Judig, de opvolger van Eeckels... Meneer grinnikte, hij scheen na tien jaar nog niet vergeten te zijn, dat de paters hem zo'n belangrijke cliënte afhandig gemaakt hadden. Toen mevrouw naar de stad vertrok, had hij heel het beheer over moeten doen aan wijlen notaris Jansing. Alstublieft, hier was de goedgekeurde afrekening en algehele decharge... Ja, een kleine twee ton, in die tijd.

Wijlen notaris Jansing... Dat was *de* notaris van de paters in de stad en destijds al stokoud. Toch scheen hij alleen de afrekening behandeld en meteen alles aan de bank overgedaan te hebben, natuurlijk op last van de paters. Ze wilden hem waarschijnlijk niet wijzer maken dan hij al was... Judig liet er zich met geen woord over uit, maar heel zijn manier van doen zei: 'Ik had het wel verwacht; ze zijn ermee wèg, de smakkers!' Wel wist hij van een hypothecaire geldlening, die mevrouw verstrekt had aan een juffrouw Kostermans, een nicht van Pater van Cuyck, heette het eerst. Later bleek ze helemaal geen familie van hem te zijn, maar dat deed er niet toe... En hij grinnikte... Het was een hypotheek van achttienduizend gulden en het pand lag in de stad, Veldstraat 68...

Dat was tenminste al iets, zou je zeggen? Wacht even. Die hypotheek was zo iets zeldzaams, dat je haast van een unicum kon spreken. Ze was namelijk niet opzegbaar vóór de dood van de schuldenaresse. En de rente bedroeg vier procent. Bovendien was het een tweede hypotheek; de eerste beliep al vijfduizend...

Omdat hij op zijn terugweg toch langs de stad moest, ging hij meteen zijn hypotheek maar eens bezichtigen, daar in de Veldstraat. Het was een winkeltje van damesartikelen: kousen, ondergoed en allerlei kanten liflafjes. Beneden zag het er nogal modern en werelds uit, een pui in brons en marmer. Op de vitrine en op de pui stond in sierlijke letters: *Lily*. Van boven was er één miserabel verdiepinkje, flutwerk uit de tijd van de revolutiebouw, en de Veldstraat was ver van select. Het was of hij zijn hypotheek langs alle kanten buiten het dak zag uitsteken...

Hij wilde er graag wat meer van weten, maar zich liever niet bekend maken. En wat voor boodschap kon hij hebben in zo'n winkel van vrouwelijke intimiteiten? Toen hij er nog eens langs liep, zag hij ook van die opengewerkte zomerhandschoentjes liggen en hij wist het maatnummer van Nell. Dus naar binnen. Hij had zich een bejaard en kwezelachtig vrouwspersoon voorgesteld, iets dat kon doorgaan voor een nicht van Pater van Cuyck, maar wat hij daar te zien kreeg, sneed hem de adem af. De hypotheek was al tien jaar oud en 'Lily' – later zag hij in de akte dat ze Adriana heette – zou dus wel de vijfendertig gepasseerd zijn, maar ze zag er tien jaar jonger uit. Kunstig opgeschilderd en gevat in een jurk, die op haar blote huid geplakt scheen. Van achter de toonbank stond zij als een straalkachtje tegen hem aan te blaken en het sex-appeal spóót uit haar gloeiende ogen. Lily liet voortdurend haar tanden bliksemen, ze keek hem zo strak en uitdagend aan, dat hij een beetje verlegen werd. Ze stak haar borsten zo plastisch mogelijk vooruit en de rozijntjes zaten zuiver gemodelleerd in de dunne stof van haar jurk. Intussen maakte ze al grapjes, die het kantje naderden... In normale omstandigheden zou hij niet voor zichzelf ingestaan hebben, nu liep het goed af: hij dacht aan de achttien mille van Nell...

Vlak tegenover Lily lag een middelsoort café. Op dat stille uur scheen het leeg; een kelner stond wat soeziger uit het raam te staren. En nu móést hij er meer van weten. De kelner zag hem haaks de straat oversteken naar de ingang en trok beleefd de deur voor hem open. Goedemiddag, en Karel smeet demonstratief het fraaie pakje van Lily op een tafeltje: Nou-nou, dat was geen onaardig speelgoedje, daar aan de overkant!... Het was de eerste keer raak. De man begon te gluren: O, had meneer het óók in de gaten?... En toen hij terugkwam met de thee: Ja-ja, dat zaakje marcheerde daar best. Een flink zakenvrouwkje. Ze moest ook een bijzonder goed naaistertje zijn... Karel begreep wel, wat er op dat 'naaistertje' moest volgen, maar hij hield zich dom: O ja?... De kelner boog zich even naar zijn oor en zei: 'Met de dikke naald, dan al-

tijd.' Trok een overdreven droog gezicht en liep meteen weer naar achteren om het effect te verhogen.

Buitengewoon geestig... En de man kon het er niet bij laten, hij kwam nog eens aanslenteren: Ja, dat noemden ze tegenwoordig 'weekenden', zou meneer wel weten... Nee, dat wist meneer niet... Nou, dat was een nieuw woord voor je-weet-wel en dan zeiden ze: 'Die laat zich weekenden; die heb ik eens lekker geweekend, enzovoort. Door de week was er geen vuiltje aan de lucht. Een brááf juffie, niets op aan te merken, iedere morgen naar de kerk. Dat zou ook niet anders kunnen, vanwege de klandizie. Maar zaterdagavond na zessen spoorloos, tot maandag voor de middag. Strijk en zet. Twee nachies per week, 't kon schikken. Ze was door verschillende klanten van het café gezien, Amsterdam, Scheveningen en zo. En alles compleet: zware wagen, dure meneer. Maar dat was natuurlijk een rijke neef... Vroeger noemden ze dat een dure hoer, tegenwoordig heette zoiets een weekendstertje...

Tante Greet had dus — ter ere Gods en beloning hiernamaals — achttienduizend gulden onder de allerzotste voorwaarden belegd in wat de kelner een dure hoer noemde. Maar zo royaal als de pater zou Lily niet gemakkelijk een weekender gevonden hebben...

'Pas op!' onderbrak Vlimmen. 'Jij ziet dat helemaal verkeerd. Deze vrome priester heeft zich alleen maar met die hete juffrouw bezig gehouden om haar op het goede pad te brengen. Ook dát was niet meer dan zijn plicht. En is achttien mille dan te veel voor een onsterfelijke ziel? Als je zelf niet eens hoeft te dokken? Jij bent een godvergeten lasteraar en laat me zoiets niet meer van je horen.'

Juist, zakelijk blijven. En de zaak was, dat later de ambtenaar van de successierechten, die wel in wilde zien wat een krankzinnige hypotheek het was, haar voor de fiscus taxeerde op achtduizend gulden. Wat niet wilde zeggen, dat er in heel het land één idioot te vinden zou zijn, die de vordering voor dat prijsje wou overnemen. Juffrouw Lily-Adriana zou nooit aflossen, ze zou natuurlijk heel het overbelaste zaakje achter zich laten rotten en na haar dood — ze scheen ongeveer zo oud als Nell — zou de opstal geen pijp tabak meer waard zijn. Het geheel werd in '36 geschat op elfduizend, hooguit. Daar moest eerst vijfduizend af voor de eerste hypotheek, dus de vordering was nauwelijks voor één derde gedekt, óf de grond zou enorm in prijs moeten stijgen en daar was in die straat niet veel kijk op. Tante Greet had immers geen flauw idee van hypotheek en zoals de behulpzame paters het regelden, zou het natuurlijk wel goed zijn.

'Een ogenblikje,' zei Vlimmen. 'Heb je dan helemaal geen werk gemaakt van die verbrande papieren? Als die jongen van Ten Broecke of die jongen van Vlimmen zoiets deden, zouden ze binnen vierentwintig uur achter de tralies zitten, dacht ik zo.'

Die jongens wèl, ja. Niét de eerwaarde paters. En hij had er werk van ge-

maakt, zelfs al daags voor de begrafenis, maar dat kwam toevallig zo uit. Toen hij even een boodschap was gaan doen, ontmoette hij Ton Heiligers, een vriendje van school, klasgenoot op het gym, die daar hoofdinspecteur van politie was. Een pientere kerel, fijne vent en volkomen te vertrouwen. Ze hadden elkaar al ettelijke keren in de stad getroffen en Ton wist het een en ander van de familieverhoudingen af, ook dat mevrouw Van Ameide overleden was. Karel vroeg of hij hem even rustig spreken kon over een bijzonder vuil zaakje en Ton nam hem mee naar het bureau.

Toen hij het verhaal gehoord had — Harmsen was aangeduid als een buurman, wiens naam niet genoemd mocht worden — zei Ton, dat elk optreden van de justitie al op voorhand mislukt was door de dood van mevrouw Van Ameide, de hoofdgetuige. En een vent, die tot zo'n boevenstreek in staat was, viél niet door de mand, die wist precies hoe sterk hij stond. En deze speciale gannef wist bovendien, dat hij een macht achter zich had, waarmee in dit land niet te spotten viel, ook niet door de politie. Die pater zou zwaar beledigd zijn door de smaad, het eerbiedwaardig priesterkleed aangedaan! En wat had hij gedaan? Een vertrouwelijke boodschap overgebracht van mevrouw aan de dienstbode. Was dat een misdrijf? En wist hij op de minuut af, wanneer mevrouw zou sterven, of buiten bewustzijn geraken? Wist hij wat voor prullen er in dat kastje zaten? Oude brieven, had hij gedacht, onder andere van wijlen haar man, waardeloze rommel, die ze evenwel niet in handen van de erfgenamen wou laten vallen. Dat kwam vaak genoeg voor. En de verklaring van de huishoudster was volkomen juist; precies zó had hij de boodschap gekregen en overgebracht, dus wat verlangden de heren nog meer?... Het zou een pracht van een godsdienstrel kunnen worden; hij zou figureren als martelaar en de brave kudde zou de tanden knarsen van heilige toorn tegen die lasteraars, die ketters, die kerkvervolgers, die het gewaagd hadden zo'n goedheiligman verdacht te maken...

Maar het algemeen verband? probeerde Karel nog. De samenhang van alle omstandigheden? Het grote financiële belang, dat eraan verbonden kon zijn voor die goedheiligman? Telde dat alles niet mee?

'Dat alles telt pas mee,' zei Ton, 'zodra het simpele feit van de vernieling bewezen is. En dat is niet te bewijzen zonder de verklaring van de overledene.'

'Als dezelfde aanklacht nu eens gedaan werd tegen een gewone man,' vroeg Karel, 'zou de politie dan ook niets doen?'

Ton was zeer openhartig: 'Dan zou de politie, wanneer ze even vast overtuigd was als ik het nu ben in deze zaak, waarschijnlijk wel een kansje wagen, ook al zou ze strikt genomen daarmee buiten haar boekje gaan. Ze zou de verdachte wat op de zenuwen proberen te werken. Opsluiten en een tijdje gaar laten worden. Met listen en lagen en leugens

achter de waarheid zien te komen. In casu zou de politie hem wijsmaken, dat mevrouw voor haar dood nog een verklaring afgelegd had, dus dat hij hing en verstandig zou doen met maar te bekennen.'

'En waarom niet de pater?'

'Omdat de politie volgens de letter der wet zoiets niet mag doen en omdat de pater genoeg macht en invloed achter zich heeft om de schuldige politieman op de vingers te laten tikken, afgezien nog van de openbare rel rond de heilige martelaar. En dat zou allemaal niet zo best zijn voor de promotie van die politieman.'

Om hem te plagen vroeg Karel, of de politie überhaupt wel iets deed tegen die heren.

O ja! Eergisteren hadden ze nog zo'n vrome monnik gearresteerd wegens ontuchtige handelingen met kleine jongens. Maar niet voordat alle gaatjes in een overstelpend bewijs zorgvuldig waren gestopt. Wanneer je die lui wou aanpakken, moest je heel zeker zijn van je zaak, anders kon je alleen maar jezelf bezeren.

Er was dus volstrekt niets aan te doen?

Het was nog te vroeg, meende Ton. Voorlopig wist niemand of er werkelijk iets van waarde verbrand was. Wanneer straks zou blijken, dat het vermogen van de oude dame nog compleet was, zou het incident alle betekenis verliezen. Waren er daarentegen grote bedragen verdwenen, dan zou het zin hebben er nog eens over te praten. Hij was benieuwd naar het verloop...

En dat verloop kende Vlimmen nu al; er was voorshands niets aan toe te voegen. Daar zou het ook bij gebleven zijn, als er niet een klein wonder was gebeurd. Wat de zuinige Tante Greet van haar kleine twee ton, zo veilig belegd in obligaties, had nagelaten, bestond dus uit een bank-saldo, waar niets van overbleef, een schertshypotheek, die zestig gulden per maand opleverde, en de inboedel. Hij overwoog zelfs al, of het niet raadzaam zou zijn de erfenis te aanvaarden onder voorrecht van boedelbeschrijving – er waren nog successierechten te betalen – toen de grote gebeurtenis plaatsgreep.

Want de pater had niet genoeg verbrand! En dat kwam aan het licht op een theatrale manier... Toen de huur van het bovenhuis afliep, werd de inboedel naar Groningen vervoerd. Jaap en Paula kwamen op een zondag om te bespreken wat zij ervan over zouden nemen; Nell en hij wisten er geen blijf mee. Het was géén vrolijke bijeenkomst. Paula was ziedend, ze trok het zich nog erger aan dan Nell, kon het niet verkroppen, kwam niet tot bedaren, was er intussen al mager van geworden. Ze was tien jaar ouder dan Nell en had haar van jongsaf bemoederd... Met de inboedel was ook het familiealbum van Oom Paul naar Groningen gekomen. Dat was natuurlijk voor Paula bestemd. Zij was een Van Ameide en het waren portretten van haar ouders en grootouders, oudooms en tantes, de meesten al lang ter ziele. Oom Paul had er in geschreven:

'Van mijne Moeder op mijn 24ste geboortedag, 29 October 1862.' Het was een fraaie en vooral degelijke turf, handbindwerk in leer, met een doublé slot, de dikke kartonbladen verguld op snee en het goud nog even fris als in 1862. Er zaten nog enkele van de vroegste foto's in, onder andere van een overgrootmoeder in een kolossale hoop kleren.

Bij die gelegenheid werd het album dus overhandigd aan Paula, die er wat dromerig in begon te bladeren, tot zij een gillette gaf: 'Oe, wat betekent dat?'

Het was volstrekt geen indrukwekkend document. Een goedkoop velletje gelinieerd papier van een middelmaat blocnote, in de afmeting van het zogenaamde 'memorandum' en beschreven in een klein, akelig-regelmatig en zeer vrouwelijk pootje, het levenloze schoonschrift van het visitekaartje. Helemaal geen aanhef, een kolommetje met data, een met bedragen en een met procenten. Het begon plompweg met: *1 Maart 1925... f 3000,—... 5½ %* en zo vervolgens. De data liepen over een tijdsruimte van vier jaar; de percentages wisselden een beetje af en het totale bedrag was achtenzeventig duizend vijfhonderd gulden. Dat alles ondertekend met *Pater J. C. van Cuyck*, of ondertekend... Zijn eerste gedachte was: — Dat is geen handtekening! De vent heeft daar alleen zijn naam neergeschreven, zoals je dat doet in een boek dat je uitleent...

Want de naam was gekalligrafeerd in hetzelfde dode lettertje van het visitekaartje. Bij een handtekening verwachtte je toch wat minder piepenteurigheid en wat meer karakter.

Jaap, die anders nooit zijn kalmte verloor, werd paars en kreeg een aanval van woede: 'Zo'n doortrapte schurk! Kijk, dat was nu eens een zeldzaam meesterstukje van een geboren oplichter. Niet: 'ondergetekende verklaart ontvangen te hebben' of zoiets — geen wóórd! De naam Van Ameide kwam er niet eens in voor! En je kon van hier af zien hoe het gegaan was. Hij moest íéts doen; ze had er al zo lang om gezeurd, ze was koppig geworden. Hij kon niets meer van haar losmaken vóór ze een bewijs kreeg van al het geld, dat hij haar toen al afgeperst had! Daarom gaf hij haar dit vodje. Daar zou dat onnozele rund wel genoeg mee nemen, haha! Anders zou het er uitzien of ze hem niet vertrouwde, hèm, de Man Gods, die haar de hemel kon verkopen! Stel je zoiets voor; dat zou wéér een grote zonde zijn!... En dan met frisse moed de rest binnengesleept, zonder genade! En toen hij haar totaal leeggeplunderd had, kon hij haar niet eens rustig laten sterven, hij moest haar juwelen nog hebben!

Jaap brulde, stikte bijna, sloeg met zijn vuist op de tafel en liep de kamer uit, de trap op naar de badkamer. Met slaande deuren. Paula zei: 'Zo heb ik hem nog nooit gezien' en ging hem ontsteld achterna.

De vondst was gemakkelijk te verklaren. Tante Greet behandelde het album als iets heiligs en bewaarde het in haar veilige kastje. Dat kon wel eens rommelig en vol worden, daarom had zij het kostbare papier-

tje van de pater in het album geschoven, opdat het bij een opruiming niet weg zou raken tussen de andere paperassen. Aan Annetje was gezegd: papieren. Het album in het vuur gooien kwam niet in haar hoofd op; dat zou haast een moord zijn geweest; zij wist hoeveel waarde mevrouw eraan hechtte... De andere papiertjes met cijfers, die er ongetwijfeld geweest moesten zijn om het totale bedrag vol te maken, waren er minder goed afgekomen; er mankeerde nog een ronde ton!

Toen was dus het ogenblik daar om nog eens met Ton Heiligers te gaan praten. Ja, nu viel er niet meer aan het opzet te twijfelen, als hij er ooit aan getwijfeld had. Maar hetzelfde bezwaar bleef gelden: gebrek aan bewijs. Hij zou een geheim rapport — heel iets anders dan een proces-verbaal — opmaken en het aan de commissaris voorleggen, die het ongetwijfeld wel aan de officier van justitie zou doorzenden. Een fotokopie van het fraai-geschreven papiertje. Wat Ton ervan dacht? Natuurlijk het grofste misbruik van vertrouwen, het sloeg nergens op, kon even goed een rekenoefeningetje voor schoolkinderen zijn. Nog een geluk, dat verscheidene getuigen konden verklaren, dat het uit dat kastje en uit dat album te voorschijn gekomen was... Dan een verklaring van de bank over de fondsen, die er aanvankelijk waren, en wanneer zij teruggenomen of verkocht waren... Karel dacht eraan dat hij zijn woord gegeven had aan de buurman, die uit angst voor de paters... Dat was van later zorg, zei Ton, er werden nog geen getuigen gehoord; de officier zou eerst opdracht moeten geven tot een onderzoek.

Met dat al was Ton ver van optimistisch. Het gunstigste gevolg zou zijn een minder aangenaam onderhoud van de pater met de officier of een substituut. En daar zou het wel bij blijven, vreesde hij.

Later wist hij te vertellen, dat het onderhoud zeer waarschijnlijk ook had plaatsgehad, met het resultaat dat hij verwachtte: geen nader onderzoek... Dat de pater aan de tand gevoeld was en hard geschrokken, werd bevestigd door een ander resultaat: Annetje verdween van de aardbodem, zelfs met achterlating van haar legaat. Met de noorderzon vertrokken en tot op heden spoorloos...

Zodra ze het gewaarwerden, trokken Nell en Paula er op uit. Zij wisten, dat Annetje zeer bevriend was met Marie, een oudere dienstbode van de Hartingsveld's, een lotgenote in zoverre, dat zij ook mismaakt was, gebocheld, en eveneens kwezel. Die vriendschap was na Annetjes vertrek uit het dorp nog zoveel mogelijk in stand gehouden en ja! Annetje had kortgeleden afscheid genomen van Marie, ze ging naar een klooster, waarschijnlijk in België, ze wist nog niet waar. Daar had ze het trouwens al jaren over gehad met Marie, ze wilde mevrouw niet in de steek laten, maar als die dood was, zou ze wel in een klooster willen gaan, als ze tenminste ergens aangenomen werd, met zo'n gezicht. Daar schenen de paters nu dus voor gezorgd te hebben en Annetje zou er veel beter uitzien met zo'n ver-vooruitstekende nonnenkap om haar hoofd...

Meer wist Marie er niet van en tot nu toe was de stilte nooit verbroken. Bij navraag op het bureau van bevolking kwam aan het licht, dat Annetje nog steeds ingeschreven was boven de meubelwinkel en geen verhuisbiljet had gehaald. In een Belgisch klooster was ze zonder dat ook wel onderdak geraakt.

Onnodig te zeggen, dat de kwade trouw er dik oplag. Annetje had van de paters niets over haar plannen aan de familie mogen zeggen, ze had zelfs geen afscheid mogen nemen, ofschoon Nell al van de eerste dagen, toen zowat tien jaar oud, steeds haar speciale lieveling was geweest. En dan het legaat. Dat geld zou aan Annetjes klooster toegevallen zijn, maar de paters hadden er graag drieduizend gulden voor over om haar onschadelijk te maken; het was niet hùn geld...

Na die sensationele vondst werden natuurlijk alle overgebleven papieren nauwkeurig nageplozen. Grappig genoeg kwamen ook de oude liefdesbrieven van Oom Paul nog op de proppen, zij het dan niet in een rood lint. Daaronder zelfs nog het historische telegram uit Parijs: Kinderen niet in rijtuig langs vaart... Dat alles had dus niet in het kastje gelegen en daarmee verviel de laatste schijn van mogelijkheid, dat Tante Greet ooit over het vernietigen van intieme briefwisseling zou gesproken hebben. Dan werden er nog enkele kwitanties gevonden, op zichzelf waardeloos, maar die later aanleiding zouden zijn tot een hartverheffend schouwspel... Er was ook een grote, indrukwekkende oorkonde in het latijn en ondertekend door de opperbevelhebber van de paters in Rome, maar dat was al geen nieuws meer. Toen Tante Greet na haar dood door de nonnen was afgelegd, kwam Zuster Clara bij de dames aandragen met een plat, vierkant flanellen zakje, dat de overledene aan een lint op haar borst gedragen had, als een tovermiddel, een amulet. Paula tornde het zakje los en er kwam een gevouwen blad papier uit, een verkleinde uitgave van de fraaie oorkonde. Het was een vrij tam soort potjeslatijn en met enkele woorden op te zoeken kwam hij al gauw achter de betekenis.

En daar leek het wel of hij opeens verplaatst werd naar het begin van de zestiende eeuw, toen de paus zoveel geld nodig had en door die onbeschaamde marktventer van een Tetzal heel Duitsland liet platreizen om aflaatbrieven te verkopen, wat de directe aanleiding was geweest tot het eerste optreden van Luther. Wel, dit was een aflaatbrief; hij wist er geen ander woord voor. Er stond geschreven, dat het goede schaap, door uitreiking dezes, deelachtig zou zijn in alle hemelse verdiensten en aflaten, die door de heilige orde van de paters al van haar ontstaan en over heel de wereld verzameld waren, de verdiensten van Pater van Cuyck dus inbegrepen. Een soort toegangsbewijs tot de hemel. Er stond níet op hoeveel het gekost had.

Wat Nell even later ook geërfd bleek te hebben was een navordering met boete wegens ontdoken belasting over de laatste vijf jaren.

Een ding stond op voorhand vast: Tante Greet, die geen notie had van geldzaken, zou er niet eens aan gedacht hebben op haar eigen houtje een aangiftebiljet in te vullen. En nadat de bank uitgeschakeld was als haar financiële raadgeefster, omdat er niets meer te adviseren viel, was er in de nagelaten papieren geen spoor meer te ontdekken van een andere raadsman, een accountant of zo, die zo'n onmogelijk karweitje voor haar opgeknaapt zou hebben. Zo iets hadden de paters ook nooit kunnen toestaan; stel je voor dat een buitenstaander in al hun gegoochel met de penningen der weduwe ingewijd zou worden!

Dus maar weer naar het belastingkantoor om te zien of er over die boete ook te praten viel. De dossiers kwamen op tafel en het sprak haast vanzelf: De aangifteformulieren waren ingevuld met dezelfde karakterloze schoonschriftlettertjes van Pater van Cuyck, maar ondertekend door Tante Greet.

Daarmee was de nalatenschap compleet en nu moest er een besluit genomen worden. Procederen of berusten in het bedrog en zijn verder leven rondspartelen als een kleine zwoeger, die wellicht iets meer had kunnen bereiken, maar zich zijn kans had laten ontfutselen... Maar hij had een ingeboren angst voor rechtzaken; voor hem waren zij synoniem aan slapeloze nachten. En in dit geval kwam er nog een idiote schaamte bij, waartegen alle ingewijden heftig te keer gingen, maar die hem daarom niet minder zwaar te dragen viel. Al die ontdekkingsreisjes naar de bank, de notaris, het belastingkantoor, later naar de advocaten, kostten hem telkens een kleine zelfoverwinning. Hij kwam zich voor als de belachelijke held uit de vele kluchtspelen: de teleurgestelde erfenisjager. Al op voorhand voelde hij zich door iedereen in de maling genomen. Wanneer iemand verontwaardigd deed over die boevenstreek, kon dat niets anders zijn dan een beleefde komedie; het was immers een veel te goeie mop! In zijn zwartste ogenblikken twijfelde hij zelfs aan Ton Heiligers, met wie hij heel zijn jeugd zo vertrouwelijk was geweest en die het ongetwijfeld goed met hem meende. Mijnheer de notaris Judig had hij van harte op zijn grinnikende tronie kunnen turven. Soms kreeg hij zelfs de krankzinnige overtuiging, dat de dikke Van Cuyck ondanks alles een beter figuur maakte dan zo'n zelfzuchtige geldwolf als hijzelf. Die heilige man had immers niet geïncasseerd voor zichzelf maar voor zijn heilige orde, dus louter ter ere Gods, zij het dan via de buiken van de paters. Die lui stalen niet, zij pasten maar heel gewoon een oeroud systeem toe en de eeuwen verleenden nu eenmaal ook aan het grofste boerenbedrog een zeker patina van eerbiedwaardigheid. Heel haar geschiedenis door had de roomse geestelijkheid geleefd van vreesaanjaging, gevolgd door de verkoop van kalmerende tovermiddelen. Die eerbiedwaardige geldmakerij, waarvoor gewone mensen opgesloten zouden worden, werd officieel aanvaard en in stand gehouden door bijna een derde van de kiezers; de rest van het protestantse Nederland ver-

roerde zich niet, uit angst, uit politiek belang of uit onverschilligheid. Zo was de priesterheerschappij in de laatste twintig jaar doorgedrongen tot de hoogste machtsposities; de staat tolereerde niet alleen het syseem maar bevorderde het zelfs. Wat wilde die jongen van Ten Broecke, die toen maar juist met zijn neusgaten aan de oppervlakte bleef, in zijn eentje daartegen ondernemen?

Tijdens zulke vlagen van moedeloosheid vergat hij bijna, dat *hij* toch niet direct een parasiet was, dat hij met veel geploeter eerlijk zijn brood verdiende, een gewaardeerd werktuigje had uitgedacht en de verdwenen duiten besteed zou hebben aan het uitbouwen van een produktie-apparaatje, dat zijn nut bewezen had en nog steeds aan enkele tientallen mensen te eten gaf. Dan weer deinsde hij terug voor de idee, dat hij heel zijn leven, telkens bij het zien van zo'n mollige goochelaar, herinnerd zou worden aan zijn eigen lafheid en de gal hem voor de zoveelste keer naar de keel zou stijgen. Ook al zou hij in een procedure tien tegen één de kous op de kop krijgen, hij had dan tenminste iets gedaan, al was het maar dat hij de heren in hun behaaglijke rust had gestoord en openbaar te pronk gezet.

De familie en alle naaste kennissen porden hem aan, maar hij kon niet zo gauw besluiten. Hij dacht ook aan de proceskosten, aan zijn geteisterde spaarpot en aan de klappen die nog komen konden. Toen begon het eruit te zien of de paters niet alleen het leven van Tante Greet hadden verpest, maar ook het zijne en vooral dat van Nell. Voor het eerst in een kinderloos huwelijk van dertien jaar kreeg hij last met haar. Tevoren was het gebleven bij wat bezorgd gemopper over zijn dagelijkse twee borreltjes in verband met een zere knie, waar hij toen nu en dan mee sukkelde, en dat soort huiselijk gekibbel. Zij drong niet aan op procederen, dat liet zij aan anderen over. Hij betrapte haar op huilbuien in stijgende frequentie. De oorzaak was niet ver te zoeken. Zij voelde zich... Ja, wat eigenlijk? Vernederd, gedevalueerd, onttroond, verminkt? Waarschijnlijk van alles wat. 'Sinds die ongelukkige erfenis ben jij lang niet zo lief meer voor me!' Met andere woorden: 'Toen ik nog voor een rijke erfdochter doorging, was je heel anders,' maar dat zei ze niet. Nu sprak het vanzelf, dat het verneukte fabrikantje die dagen niet dol van plezier door het huis huppelde, wat natuurlijk niet wilde zeggen, dat hij zat te kniezen omdat hij een 'strop' getrouwd zou hebben. Maar als een vrouw zoiets in haar hoofd had gezet, moest je maar eens proberen het eruit te praten...

'Daar heb ik ook enige ervaring van opgedaan,' zei Vlimmen. 'Maar dat is al zo lang geleden, dat ik het bijna vergeten ben.'

'Dat komt wel weer,' troostte Oom Karelkje. 'Maar laten we in hemelsnaam niet wéér over Tilly beginnen.'

HOOFDSTUK 12

De knoop werd doorgehakt door Jaap en Paula, die aanboden de proceskosten voor hun rekening te nemen voor het geval de zaak niets zou opleveren. Want Paula werd toen met de dag wilder. De eerwaarde pater was in haar gedachtenwereldje de afschuwelijkste gangster, die er kon bestaan, hij had haar mammië niet alleen beroofd maar heel eenvoudig ook vermoord! Zij doelde daarmee op de scène rond het juwelenkistje, op de convulsies en het coma, die er onmiddellijk op gevolgd waren, en ze wilde bloed zien. Het was niet alleen wraakzucht; zij voelde zich ook zeer bezwaard, omdat zij het volle pond had gekregen en Nell zo goed als niets.

Nu was er geen ontkomen aan. Het was trouwens zeer vriendelijk van Jaap; voor hem was het ook crisis en hij zat voor zware bedrijfslasten. Bovendien had hij toen al twee jongens op de universiteit, terwijl er nog drie wolken van dochters zaten aan te schuiven op het lyceum.

Maar het was nog een hele toer een advocaat te vinden. De eerste, die van Jaap, was een voorzichtige oude heer, van wie gezegd werd, dat hij alleen zaken nam, die hij niet kòn verliezen... En hij zag er dus bijzonder weinig heil in, hij zou zich zelfs een beetje schamen een procedure te beginnen op grond van zo'n gebrekkig bewijsstukje. Toen hij hoorde van de belastingbiljetten, die door de pater eigenhandig waren ingevuld, fleurde hij heel even op. Kijk eens, wanneer kon aangetoond worden, dat de pater de laatste jaren het beheer gevoerd had over het vermogen van de overledene, was de vogel gevangen. Dan zou hij hem kunnen dagvaarden tot het afleggen van rekening en verantwoording.

Dus weer naar de bank, weer alle paperassen nagevlooid, weer naar Judig om te horen of Pater van Cuyck haar had vertegenwoordigd bij de verkoop van de villa en bij het vestigen van de hypotheek... Al dat ge-loop leverde natuurlijk niets op dan tijdverlies, kosten en hartzeer. De bank vond in haar archief geen spoor van een pater; alle cheques waren aan toonder en het mooie meisjesschrift van de eerwaarde kwam niet voor... Judig gaf toe, dat de pater ettelijke keren met mevrouw bij hem was geweest over die twee transacties, maar dat wilde nog lang niet zeggen, dat hij haar vertegenwoordigd zou hebben.

De tweede advocaat was een protestants-politieke figuur, een handige jongen en helemaal niet zo angstvallig, naar men zei... Maar procederen tegen een klooster?! Nee, dat kon hij zich tot zijn grote spijt niet veroorloven, hij had namelijk te veel belangrijke roomse relaties en de geestelijkheid zou hem ondergronds ernstig kunnen benadelen. Bovendien stond de zaak niet zeer sterk. Dat verneukeratief kattedelletje, zoals hij het noemde, deed aan geldlening denken, maar het kon van alles zijn. Misschien zou de rechtbank het willen aanvaarden als 'begin van bewijs bij geschrifte' en mevrouw Ten Broecke toelaten tot het brengen

van getuigen om het bewijs te voltooien. En waar zou mevrouw die getuigen moeten zoeken? De gewezen dienstbode, de enige die er iets van zou kunnen weten, was onvindbaar!...

Hij raadde aan Meester Bertholdi te vragen, een knappe kerel en nogal een vechtersbaas. Die zou er waarschijnlijk wel iets voor voelen, die had er niets bij te verliezen, was al ettelijke keren tegen het roomse karretje aangereden en viel niet meer te redden...

Dus nog eens al zijn moed bijeengeraapt en naar advocaat nummer drie. Hij was er een van de sjieke Bertholdi's, de oude regentenfamilie met de vele bekende figuren. Een zeer beschaafde verschijning en op het eerste gezicht zelfs wat aan de zachte kant; alleen aan zijn neusvleugels was te zien, dat hij misschien toch niet zo'n heel gemakkelijk heer was... Toen hij ongeveer wist waar het om te doen was, vroeg hij eerst: 'Heb ik het goed begrepen, dat het de erfgename niet uitsluitend om de knikkers te doen is, maar evenzeer om het valse spel van de paters?'

Nu al twee advocaten voor de eer bedankt hadden, was Karel er volkomen van overtuigd, dat zijn kansen op nul stonden, en hij zei: 'In de eerste plaats om het valse spel.'

Goed, onder die omstandigheden was Bertholdi bereid de zaak aan te vatten. Hij zou dagvaarden op grond van geldlening, die natuurlijk zou worden ontkend. Maar de heren zouden *gemotiveerd* moeten ontkennen, dus verklaren waar dit merkwaardige bewijsstuk dan wél voor gediend had. En dan zouden zich aardige verrassingen kunnen voordoen... Toen hij dat zei, stonden zijn neusgaten bepaald gevaarlijk.

Al bij die eerste ontmoeting scheen het, dat zij elkaar heel goed zouden verdragen en in de loop van de laatste jaren waren ze zelfs al een soort vrienden geworden. Ze waren zowat van de zelfde leeftijd, hadden beiden bij de artillerie gediend en als het zo uitkwam gingen ze na kantoor-tijd samen een borreltje drinken. Bertholdi had de zaak steeds zeer sportief en strijdlustig behandeld. Hij werkte wel niet onder de markt, maar overvroeg zeer zeker niet.

Nu moest Vlimmen niet verlangen, dat een doodgewoon ingenieur al dat geprocedeer tot in de kleinste onderdelen uit elkaar ging halen; daar moest je advocaat voor zijn. Hij kon alleen weergeven wat hij er zelf van begrepen had en dat was lang niet alles.

De paters deden zoals alle advocaten hadden voorspeld. Zij ontkenden dat zij ooit een duit van de weduwe hadden geleend. Maar over dat briefje met cijfers, dat op zichzelf al zo'n slechte indruk moest maken op de rechtbank, konden ze toch niet met vuile voeten heenlopen. Bertholdi was, op papier, een sarcast van formaat en in zijn weergave van de voor-geschiedenis had hij de eerwaarde heren al zo in het zonnetje gezet, dat ze het verdachte briefje op de een of andere manier moesten goedpraten, er een meer elegante draai aan geven, natuurlijk zonder dat het hun geld zou kosten. Hun advocaat was een rooms kamerlid en hij moest

wel ingezien hebben, dat hij alleen al voor zijn eigen fatsoen iets moest toegeven om nog een schijn van eerlijk verweer op te houden. Dus de onwaarschijnlijke handtekening van Pater J. C. van Cuyck werd niet ontkend. Ook werd stilzwijgend toegegeven, dat het rare bewijsje voor mevrouw Van Ameide bestemd was geweest, ofschoon er dat niet eens in te lezen stond. En het kattedelletje zou volgens hun advocaat helemaal niet bedoeld zijn als een bedrieglijk en onbruikbaar bewijsstuk, wel neen, het was maar een vluchtig overzicht, een soort 'aide-mémoire', vandaar de gebrekkige vorm. Er was geen haar kwaad bij... En de bedragen waren door de paters ook in alle eerlijkheid ontvangen, zij het dan niet als geleend geld. Voor een deel waren het schenkingen geweest en de rest hadden zij getoucheerd als koopsommen van lijfrenten. De op het papiertje vermelde percentages had de erflaterster tot aan haar dood als rente ontvangen en daarmee waren al hun verplichtingen geëindigd. De erfgenamen had dus niets meer te reclameren.

Lijfrenten... Zo de paters al ooit het woord tegenover Tante Greet gebruikt hadden, zou zij er niets van begrepen hebben, zeker niet, dat zij zodoende telkens grote bedragen definitief verloor. Maar ook objectief bekeken zou lijfrente in haar geval volkomen krankzinnig zijn geweest. Dat was een simpel rekensommetje: iemand die de zeventig naderde, zoals zij destijds, en bijvoorbeeld vijftigduizend gulden in de hand had, kon twee dingen doen. Leven van een veilige opbrengst, dat wilde zeggen ruim tweeduizend gulden per jaar, dus fatsoenlijke armoede lijden. Of hij kon met zijn halve ton een lijfrente kopen en dan jaarlijks een kleine zesduizend trekken, een zeer behoorlijk bestaan. Voor zo iemand, aangenomen dat hij zich van kip noch kraai iets aan te trekken had, zou lijfrente de aangewezen weg zijn geweest, ja zelfs de enige oplossing. Maar Tante Greet met haar kleine twee ton, waarvan zij de opbrengst nauwelijks voor de helft aan zichzelf besteedde! Die lieve ziel zou dus volgens de paters wetens en willens 'haar' kind op de meest gevoelloze manier ontfermd hebben door lijfrenten te verzamelen, die ze volstrekt niet nodig had en waarmee ze heel haar bezit moedwillig vernietigde. Je moest je die razernij even voorstellen: met haar kapitaal prijs te geven had ze zich een jaarlijks inkomen kunnen verzekeren van minstens twintigduizend gulden, terwijl ze geen vierduizend voor zichzelf uitgaf... Nee, Tante Greet had wel beter geweten: alles was op zijn best geregeld en in goede handen.

De familie knarste de tanden, maar Bertholdi was niet weinig in zijn schik met het antwoord van de paters. Tot dusver had hij vrijwel in zijn hemd gestaan, nu was de tegenpartij zo vriendelijk geweest hem de wapens in de hand te geven. Het verweer was namelijk van beide kanten fout. De zogenaamde schenkingen waren nietig en zouden terugbetaald moeten worden. Volgens artikel 1717 (het enige dat Karel kende) van het Burgerlijk Wetboek hadden schenkingen aan godsdienstige gestich-

ten geen gevolg dan voor zoverre de Koning aan de bewindvoerders van die gestichten de macht zou hebben verleend die giften aan te nemen. En dat die koninklijke machtiging zelfs nooit was aangevraagd, daar dorsten ze allebei hun kop om te verwedden. Dat was één.

En ook de beweerde lijfrenteverzekeringen moesten nietig zijn, omdat volgens de stichtingsakte van dat klooster de paters geen levensverzekeringsbedrijf mochten uitoefenen en mevrouw Van Ameide dus bedreven hadden, toen zij zich voordeden, alsof ze het wél mochten, terwijl ze trouwens ook op grond van de wet tot regeling van het levensverzekeringsbedrijf al sowieso niet gerechtigd waren dat vak te beoefenen buiten alle voorgeschreven controle van staatswege om.

Maar intussen was je aan 't procederen over geldlening en als je eenmaal die richting genomen had, kon je onderweg niet gauw even overstappen op nietige schenkingen of onwettelijke lijfrenten. Er moest eerst een eind komen aan dit proces, voor er iets anders op touw gezet kon worden.

Bertholdi kreeg gedaan, dat de erfgename toegelaten werd tot het brengen van getuigen om het gebrekkig bewijs van het kattedelletje aan te vullen. Dat het een verloren poging zou zijn, stond van tevoren vast, maar toch wilde hij het getuigenverhoor laten doorgaan, niet om kosten te maken, maar om het proces wat leven in te blazen, een beetje menselijke sfeer te scheppen. Want naar hetgeen Karel ervan gezien had, was dat geprocedeerd over al die ontelbare burgerlijke geschillen een nogal onmenselijke bezigheid. Voor de rechters waren de ontwikkelingsgeschiedenis en alle persoonlijke aandoeningen van geen enkel belang, zij beschouwden zo'n zaak als het kille rekensommetje, waarin A geld geleend had van B, of niet. Ook al waren er rond die geldlening harten gebroken en levens vernietigd, voor een goed en onpartijdig rechter hadden A en B zelfs geen gezicht. Wellicht verfoeiden zij die A en B even grondig als de schoolkinderen het deden, ze kregen trouwens hun mensenmateriaal meestal niet eens te zien. Maar hier had een van de partijen wél een gezicht en dan nog een veel te indrukwekkende reputatie. Die partij was een klooster vol paters, die al eeuwenlang van zichzelf verkondigd hadden, dat zij veel beter gebakken waren dan de gewone man en eenvoudig niet in staat zouden zijn tot de schelmenstreken, die bij een getuigenverhoor op de proppen zouden komen. Volgens een kennis die ook voor het vak opgeleid was, maar zich bijtijds bedacht had, waren ze in die pretentie van jongsaf opgevoed.

'Dat klopt,' zei Vlimmen. 'Mij is geleerd, dat die heren boven engelen en mensen verheven zijn. En dat proberen ze zichzelf ook graag wijs te maken. Ik weet niet of dat engelachtig is, menselijk is het zeer zeker.'

Het was dus al een ongelijke partij en bovendien viel er weinig bewijs samen te schrapen. Annetje was nog beter opgeborgen dan de man, die zich weggemaakt had in het Vreemdelingenlegioen. Jaap en Paula waren de belangrijkste getuigen en gelukkig waren ze — strikt genomen — geen

familie. Zij zouden zoveel mogelijk zien te vertellen van de voorgeschiedenis, van het juwelenkistje, de verbrande papieren, de welsprekende eclips van Annetje en de vondst van het ondertekende papiertje. Met vereende krachten was Paula op het hart gedrukt, dat zij zich strikt zou houden aan de vragen van Bertholdi, om te voorkomen, dat zij weer eens uit haar slof zou schieten en haar mening ten beste geven over de paters. Want het sprak vanzelf, dat je bij zo'n getuigenverhoor niet kon zeggen wat je voor de mond kwam. De president was een roomse blauwbloed, lid van de Maltheser Orde nog wel, en hij kon je onmiddellijk de mond snoeren, als je maar met een half woord afweek van het onderwerp en dat was geldlening. Het juwelenkistje bijvoorbeeld had er zeker niets mee te maken en onder andere dat verhaal werd al dadelijk gecoupeerd als zijnde niet ter zake dienende. Maar Bertholdi weerde zich als een duivel in een wijwatervat, hij bleef strak en koel, maar zijn neusgaten stonden in alarmstelling. Hij beweerde, dat de rechtbank van dit incident kennis móést nemen, anders zou zij de samenhang niet kunnen vatten van latere verklaringen. Een van de rechters, een meneer met een Friese naam, boog zich toen zijwaarts naar de president en fluisterde hem iets toe, waarop de Maltheser Ridder een kleur kreeg en het verhaal liet doorgaan, zij het dan met een ontevreden gezicht en wat al te duidelijke tekenen van ongeduld. Na de zitting zei Bertholdi, dat hij wel kon raden wat de Fries gezegd had en dat zou volgens hem wel iets geweest zijn als: 'Laat ons niet de schijn wekken, dat we de paters in de hand werken.' De president die tot dan toe zeer bazig en snijdend was opgetreden, en daarbij natuurlijk van harte gesteund werd door de advocaat van de paters, veranderde na dat incidentje van tactiek. Bij de volgende vragen, die volgens hem niet ter zake waren, deed hij verdrietig en vermoeid, bijna smekend: 'Maar Meester Bertholdi, alstublieft! Dat heeft toch niets met uw bewijsthema te maken; dat moet u toch inzien!' Waarop die vechtersbaas telkens een vuurwerkje afstak, dat indruk scheen te maken. Voor zover de leek het kon begrijpen, waren die bijkomstigheden onmisbaar ter illustratie van de onzakelijke, om niet te zeggen abnormale verhouding, die er bestaan had tussen wijlen mevrouw Van Ameide en de paters.

Het was een voortdurend gesteggel, maar op die manier kreeg hij toch gedaan, dat het voornaamste van wat hij zich in zijn kop had gezet, ter tafel kwam.

In ieder geval had hij wat hij noemde sfeer geschapen en de juiste stemming gemaakt voor wat er onmiddellijk op volgde. Want na de verklaringen van Jaap en Paula kwam de klap op de vuurpijl, het glansnummer van vertoning. Bertholdi had namelijk de bewuste Pater Verwillegen gedagvaard, die samen met de dikke Van Cuyck de rijke weduwe jarenlang bewerkt had.

Boven engelen en mensen verheven als hij zich voelde, kwam hij de

rechtszaal binnen met het beschermende lachje van de man, die het gekibbel in deze kinderkamer eens gauw uit de wereld zou helpen, zonder zijn goede humeur erbij te verliezen. Het was hem heel goed aan te zien, dat hij zich hier zo al niet onder zijn minderen, dan toch onder zijn gelijken beschouwde. Want zonder de tussenkomst van hem en zijn kornuiten, kon zelfs geen Maltheser Ridder in de hemel komen, o zo! Eerst bij het afleggen van de eed verdween zijn zelfvoldane grijsje en trok hij een plechtig gezicht. 'Zo waarlijk helpe mij God almachtig' klonk even zalvend als op de preekstoel, al was het dan met een sterk Brabants accent. Vlot en beminnelijk-nonchalant gaf hij antwoord op de eerste, weinig belangrijke vragen. Dat hij, zowel persoonlijk als voor rekening van het klooster, nooit een halve duit van de weduwe Van Ameide geleend had, sprak vanzelf. Het spel begon pas goed met de vraag van Bertholdi, of hij dan uit anderen hoofde – dus niet als geldlening – geld van haar ontvangen had. De eerwaarde zei zeer beslist nee, maar op aandringen van de goddeloze advocaat verbeterde hij zich bij nader inzien in zoverre, dat hij, als algemeen gebruikelijk, wel eens kleinigheden, geld of goederen, van mevrouw gekregen had voor de armen of voor religieuze doeleinden.

De president nam het verhoor weer over: Nee, dat was niet van belang; hij bedoelde giften in kapitaalvorm, bedragen, die in de honderden liepen. O nee, die had hij nooit van mevrouw ontvangen! Als dat het geval was geweest, zou hij het zich gemakkelijk genoeg herinneren. Stel u voor: honderden! Dát kwam niet iedere dag voor... En hij lachte guitig in de richting van de Fries, die hem even koud en onbeweeglijk bleef aanstaren. Stilte. Bertholdi deed er zijn tijd over, scharrelde zoekend in zijn papieren. Eindelijk ging hij naar voren en overhandigde de president de fotokopie van een brief, waarin dezelfde pater aan mevrouw Van Ameide, onder veel femelachtige dankbetuigingen en beloften voor beloning hiernamaals, de ontvangst bevestigde van ruim duizend gulden. De president las en er kwam een kwaadaardige trek op zijn gezicht. Met een bruuske beweging klapte hij de fotokopie neer op de groene tafel, vlak voor de buik van de pater, en zijn stem klonk een octaafje hoger, toen hij vroeg of de getuige de inhoud en de ondertekening van dit stuk als echt erkende.

Hoe iemand zich door kleinigheden kon verraden! Het was een tamelijk lange brief, ten koste van veel inspanning in de lengte getrokken om beleefd en dankbaar te schijnen, het slachtoffer stroop om de mond te smeren en warm te houden voor de volgende gelegenheid. Had de pater nu zijn tijd ervoor genomen, de brief nauwkeurig en in stijgende verbazing uitgelezen, dan zou hij een minder kwaad figuur geslagen hebben. Maar de stommerd was zijn kop kwijt. Eén schichtige blik en hij werd niet rood, hij werd paars. Hij kuchte en stotterde. Och, dat speet hem nu werkelijk. Daar had hij niet meer aan gedacht; dat was hem helemaal door het hoofd gegaan.

'Dus u erkent de echtheid van dit geschrift,' zei de president en het klonk onheilspellend. Hij gaf het document door aan de Fries en vond het dan zeer vreemd, dat de ontvangst van ruim duizend gulden, nog niet zólang geleden, helemaal was weggewist uit het geheugen van de getuige. Op eens rukte hij in een schrikwekkend gebaar zijn bril af en zei: 'Vertelt u me nu eens eerlijk: heeft u van die dame nog meer van dergelijke bedragen ontvangen?'

Een iets te lange aarzeling en dan: Nee, o nee! Dat was uitgesloten! Wist hij dat heel zeker?

Ja, dat wist hij nu absoluut zeker.

Bertholdi herhaalde zijn spelletje. Hij zocht, deed er nog wat langer over dan de eerste keer en vond. Wat des te meer indruk maakte was, dat er op heel zijn wezen geen spoor van triomf te bespeuren viel; hij leek integendeel wat landerig. Alsof hij het een vervelend karwei begon te vinden, ging hij de twee treden op en bood de president een andere fotokopie aan. Hierin werd de ontvangst bevestigd van drieëneenhalfduizend gulden voor de bouw van een Maria-altaar — wat dat zijn mag — in de kerk van de eerwaarde.

Al lezende zat de president driftig heen en weer te draaien in zijn zetel en dan sméét hij eenvoudig het stuk neer voor de pater. Die maakte weer dezelfde blunder, hij erkende de echtheid al, toen hij er nog nauwelijks naar gekeken had. Zó zwak scheen zijn geheugen toch niet te zijn. En ja, hij was er slecht aan toe. Voor de verandering was hij nu wat groenig uitgeslagen en het papier trilde in zijn hand, dat het kraakte. Na een akelige stilte scheen hij opeens wat hoop te krijgen: hij meende een uitvluchtje gevonden te hebben. Dat geld was namelijk niet voor hem bestemd geweest, maar voor de Maria-congregatie!

Het lid van de Souvereine Orde van Malta had nu wel ingezien, dat het niet meer mogelijk was zo'n keiharde leugenaar in bescherming te nemen. En hij was spinnijdig. Voor hem als vooraanstaand katholiek was het dan ook niet bepaald verheffend, dat hier ten overstaan van enkele protestantse rechters een vrij lompe Brabantse boerenzoon, of tenminste niet direct een heer, als vertegenwoordiger van de roomse kerk zo'n slechte voorstelling kwam geven. Hij vond het blijkbaar beter eens te laten zien hoe onpartijdig hij kon zijn, als hij wilde, en hij sloeg door naar de andere kant. Het flauwe smoesje van die Maria-congregatie deed de deur dicht en hij barstte los: 'Moet ik u, als geletterd man en geestelijk herder nota-bene, hier nader gaan verklaren wat het betekent onder ede valse verklaringen af te leggen? Moeten wij aannemen, dat u zo'n beduidend bedrag óók vergeten was, toen u ontkende, dat u nog meer ontvangen had? Daarjuist heeft u nog gezegd, dat u zich de honderden ongetwijfeld zou herinneren; die kwamen immers niet iedere dag voor? Welnu, dit zijn duizenden! En nu vraag ik u voor de derde, maar voor de laatste keer: heeft u buiten deze twee bedragen nog meer geld van wijlen me-

vrouw Van Ameide in ontvangst genomen, hetzij voor uzelf, hetzij voor derden? Denkt u daar eerst eens extra goed over na, voor u antwoord geeft, en neem er uw tijd voor. We hebben géén haast!

Op zulke ogenblikken kon je getroffen worden door de futielste kleinigheden, die je jaren later nog haarscherp voor ogen stonden. Naast het linkereinde van de groene tafel een kleine, staande lessenaar en daarachter een bejaarde deurwaarder in een glimmend jacquet, een oranje lint om zijn hals en daaraan een zilveren penning. De man had niets anders te doen dan de getuigen een voor een binnen te halen en de tussentijd maakte hij produktief door grote vellen papier vol te schrijven in een onwezenlijke vaart. Daarbij leek het wel of hij op een andere planeet zat, hij hoorde of zag niets, hij schreef. Maar zo verzonken kon hij niet geweest zijn in zijn schrijfwerk, je zou zeggen dat hij door een zesde zintuig in staat was om ook het getuigenverhoor op de voet te volgen, want nu hield hij zijn pen met de punt omhoog, in een stijve, gedwongen houding, keek met open mond naar de pater en zijn tong lag op het randje van zijn onderlip. Het was een stukje film, waarin spanning moest worden gesuggereerd, de meest plastische luisterhouding, die je verlangen kon...

Op de rechtervleugel zat een kadaverachtig heerschap, graatmager, kaal met een smal kransje wit haar, doodsbleek en zeer aristocratisch. Dat was de Officier van Justitie, ook baron, maar geen Maltheser. Enigszins afgewend, leunde hij achterover in zijn zetel, hield een stapel paperassen op zijn schoot en niemand kon met zekerheid zeggen, dat hij sliep, ofschoon je ook moeilijk kon aannemen, dat hij al die tijd zo roerloos in die papieren zat te staren. Voor de eerste maal tijdens de zitting keek hij op.

Dit keer moest de Fries zichzelf bedienen. Met een grote zwaai van zijn wijde mouw trok hij de fotokopie naar zich toe en deed of hij er een beetje vies van was. Aan de andere kant van de president zat de tweede rechter, een rond hoofd, roodgaderd in de kleur van een sterappeltje, een fel contrast met de lijkbleke officier naast hem. Hij had het al die tijd zeer druk gehad met tuitmondjes trekken, wenkbrauwen ophalen, geeuwtjes onderdrukken, met de vingers trommelen, zijn neus wrijven, langs zijn haar strijken, enfin hij was steeds in beweging, een rusteloos, zenuwachtig frunniken, waar je vervelend van werd. Nu bewoog hij zelfs zijn oogleden niet meer. Op de linkerflank zat de griffier, hij hield op met schrijven, leunde achterover en stak zijn dikke vulpen als een sigaar in de mond. Hij zag er uit of hij de vertoning wist te waarderen.

En de pater... Je zou gezegd hebben: temee krijgt hij een beroerte. Het zweet kwam in dikke druppels op zijn voorhoofd. Het was grillig weer die dag, harde wind bij blauwe lucht en een wilde jacht van vuile wolken, zodat er af en toe een flard zonlicht in volle vaart over de huizen scheerde. Juist op dat ogenblik viel er door de hoge vensters van die rechtzaal zo'n vluchtige zonnestraal op de pater en deed zijn kop glinsteren of hij met

diamanten bezaaid was. Het had er weinig van, dat hij diep nadacht, zoals de president hem had aanbevolen, met al zijn aandacht probeerde hij, zeer schuin over zijn schouder, naar Bertholdi te loeren, die demonstratief in zijn papieren stond te grasduinen. Opeens liet Paula haar tas vallen en in die geladen stilte gaf het een bons, waar iedereen van schrok. Ze kreeg een hevige kleur, want heel de vierschaar keek haar een ogenblik verstoord aan en richtte dan weer snel de blik op de getuige. Jaap bukte zich om de tas op te rapen en deed er lang over, hij moest alles doen om het niet uit te proesten. Eindelijk zei de pater, bijna huilend, dat hij zich nú toch werkelijk niets meer kon herinneren, edelachtbare heer.

Als op commando keek toen iedereen naar Bertholdi, die opzettelijk nog wat treuzelde. Verwilligen draaide zich in zijn angst meer en meer naar hem om en de parels op zijn voorhoofd begonnen te vloeien. Zo zeker was hij van zijn zaak!

'Dat is voorlopig alles, meneer de president,' zei Bertholdi.

'Dan weten wij voorlopig genoeg,' zei de president.

Wel, dat klonk dreigend genoeg, zou je gezegd hebben. Maar toen alles op schrift gesteld was, voorgelezen en getekend, gebeurde er niets meer! Wanneer je als gewoon mens de halsbrekende toeren van de pater had uitgehaald, zou je er toch niet aan getwijfeld hebben, dat je meteen bij je kraag gepakt zou worden en achter slot en grendel gezet. Maar tot zijn verbazing zag hij die tweemaal meinedige als vrij man het gebouw verlaten, al was het dan een beetje onvast en wat ze noemen groggy.

Niet minder verwonderd was hij, toen Bertholdi berustend de schouders optrok over die valse eden. Hij was zeer in zijn schik, nu hij zijn doel had bereikt, hij had de procedure 'geïllustreerd' en dan in schrille kleuren. Vervolging wegens meened was niet zo eenvoudig, legde hij uit. Een valse eed moest niet bij vergissing afgelegd worden, maar opzettelijk en dan moest dat opzet ook nog bewezen kunnen worden. Natuurlijk wist die knaap beter en stond hij te liegen, dat hij zweette, maar telkens als hij betrapt werd, beriep hij zich op zijn zwak geheugen. Dus géén opzet.

'Wat zou er gebeurd zijn, als een derde of zelfs een vierde ontvangstbewijs gevonden was?' wilde Jaap weten.

Dat zou heel mooi zijn geweest, volgens Bertholdi, buitengewoon schilderachtig. Maar of het veel verschil zou maken? De twee eerste keren loog de pater zeer positief, hij wist zéker, dat hij niets anders ontvangen had. De derde keer was hij al wat slimmer geworden, hij kon zich niets meer herinneren.

'Jammer, dat er geen pers aanwezig was,' vond Jaap.

'Noem mij één krant van iets of wat betekenis,' daagde Bertholdi hem uit, 'die de moed zou hebben om een verslag van deze zitting te publiceren!' Toch niet met rust laten, meende Jaap en na wat heen en weer gepraat was Bertholdi bereid een klacht in te dienen bij de Officier van Jus-

titie. Maar die hield zich al even schijndood als op de zitting en gaf zelfs na maanden geen antwoord. Dus dan maar een trapje hoger en dezelfde aangifte werd gestuurd naar de Procureur-Generaal bij het Hof. Deze meneer deed er niet zo lang over, hij was bovendien zeer kort van stof. Al na enkele dagen schreef hij, dat er *om redenen van algemeen belang* in deze aangelegenheid geen nader onderzoek noch strafvervolging zou worden ingesteld.

Punt en géén nieuwe regel.

HOOFDSTUK 13

'Bezighouderij,' zegt Dop. 'En onverantwoordelijk. Het risico staat in geen enkele verhouding tot de armzalige resultaten.'

Leopold spreekt het niet tegen. 'Toe, ga nu maar mee,' bedelt hij. 'Ik weet wel dat het je beurt niet is, maar als jij er niet bij bent, komt er helemaal niets van terecht.'

Officieel is er niets van bekend, er is zelfs nooit over gesproken, maar in de groep Lange Jan wordt stilzwijgend aangenomen, dat Boer Bazel de plaatsvervanger en opvolger van Leopold moet zijn. Want als het er op aan komt, heeft hij meer te zeggen dan de baas. Niemand weet hoe dat zo gekomen is, hijzelf ook niet. Misschien dankt hij het aan zijn scherpe tong, aan zijn airtje van bazige, jonge luitenant? Misschien ook voelen de leden van deze ordeloze bende zich half bewust toch wat veiliger in de aanwezigheid van iemand, die gek genoeg is zich zorgen te maken om hen. In het laatste beetje daglicht dromt het groepje samen, vijf man sterk, een hangerig en weerbarstig gezelschap, in een bijzonder slecht humeur.

Dop zal dan maar meegaan, anders... En had hij het niet gedacht? Verbeeld je dat hij thuis gebleven was, dan hadden ze verdomme zelfs de beugelzaag vergeten! Ze zijn al afgemarcheerd zonder dat iemand ernaar omgekeken heeft. Je kunt dat stel geen ogenblik alleen laten...

En het geeft nog een groot krakeel, even uitvoerig als nutteloos. Leopold was ervan overtuigd, dat Hans Worst de zaag zou hebben, omdat die haar de vorige keer ook gedragen heeft... Hans spreekt het teger. als was het een onterende verdachtmaking: vorige keer heeft hij zich rotgesjouwd aan dat stomme pikhouweel en Schipper was toen met de zaag belast... Maar Schipper draagt nu de lange schop en vraagt of dat soms niet genoeg is...

Eindelijk raakt de afdeling toch op weg. Leopold loopt naast Boer Bazel aan het hoofd en zij spreken op fluisterton. 'Er zou iemand speciaal belast moeten worden met dat gereedschap,' vindt de commandant, 'net als in dienst. Een soort sergeant van materieel.'

In '40 was hij sergeant bij een mitrailleurcompagnie en in betere tijden onderwijzer op een dorp in de Vijfherenlanden.

'Als je zo precies weet hoe het moet,' gromt Dop, 'waarom heb je dat dan niet dadelijk ingevoerd? Ik ben nooit in dienst geweest.'

Daar weet de aanvoerder niets op te antwoorden.

'Hoe heb jij er dat in dienst eigenlijk afgebracht?' gaat Dop voort. 'Had je daar wèl iets te zeggen over je ondergeschikten?'

Door de stem van Leopold klinkt een lachje van goedmoedige berusting. 'In dienst ging alles vanzelf; je hoefde maar te commanderen en het gebeurde. Je stond er trouwens niet alleen voor zoals hier, je werd zo op je vingers gekeken, dat je wel móést optreden. En dat wisten de kerels, ze namen het je niet kwalijk.'

'Verdomd edelmoedig van die kerels,' vindt Dop.

'Tja, wat wil je?' lacht de ander. 'Ik ben nu eenmaal zo gemaakt, ik kan niet goed baas spelen. Jou gaat het veel beter af; ze hadden jou beter commandant kunnen maken van dit stel.'

Ondanks alles voelt Dop zich wat gestreeld en wordt er zelfs verlegen onder. 'Daar staat tegenover, dat de lui jou veel liever mogen,' vergoeelijkt hij. 'Jij bent de fijne vent en ik een groot stuk narigheid.'

'Toch doen ze tenslotte wat jij zegt. En wat tekenend is: als ze onder mijn ogen staan te luieren over een of ander karweitje en ze zien jou aankomen, dan gaan ze zonder iets te zeggen gauw weer aan de slag. Net of jij een soort opzichter bent, waar ze voor moeten oppassen, anders raken ze hun baantje kwijt. Ze schijnen dus wel ergens te voelen, dat het gevaarlijk is voor henzelf, als er helemaal geen gezag heerst. In de grond zijn ze blij, dat ze het overwicht van meneer Van Bazel moeten erkennen en dat er dus iemand is die in het algemeen belang zijn zin kan doordrijven.' Tot zijn heimelijk genoegen heet Dop de laatste tijd niet meer Boer Bazel. De leden van de groep hebben een nieuw spelletje bedacht. Niemand weet nog wie met het kinderlijke grapje begonnen is, maar vreemd genoeg lijkt het wel of de stemming er in het algemeen door verhoogd is. Iedereen wordt nu aangesproken met meneer en heeft 'van' voor zijn naam. De Hansworst uit Hansweert is zelfs meneer Van der Worst geworden en Heintje Konijn is meneer Van Konijnenburg, omdat 'Van Konijn' zo mager klonk. Dikke Manus is Meneer Van Manen. Als iemand zich vergist, zegt de aangesprokene op hoge toon, dat hij gewend is met meneer aangesproken te worden.

Het is een mars van ruim drie kwartier. De ondervinding heeft geleerd, dat het geraden is niet al te dicht bij huis te opereren. Tot aan het Geunster Meuleken blijft de groep bijeen. Zij zien nog juist de kruinen van de grote eiken langs de weg naar Hagenburg afgetekend tegen de dikke lucht. Op een goede honderd meter afstand maken zij het zich gemakkelijk, terwijl Leopold alleen vooruit gaat. Hij heeft deze ochtend de streek verkend en het voordeligste RT-paaltje uitgekozen. In geval van nood kunnen zij aan weerskanten van de weg met een paar sprongen verdwijnen in bedekt terrein...

In afwezigheid van Leopold moet meneer Van Bazel zorgen voor stilte; dat is een regel, die spontaan is gegroeid. Eerst wanneer hij de andere heren heeft uitgescholden voor zenuwlijders, valt er een mokkend zwijgen.

Zenuwlijders... Even goed beukt zijn hart tegen zijn ribben. Dat heeft hij altijd, kort voor het begin van een karweitje. Op het moment zelf en wanneer er geschoten wordt, is zijn hoofd volkomen koel en zijn hand zo vast als die van een geboren chirurg... Hij zoekt de lucht af: geen ster te bekennen. Wat is nu het beste weer voor zo'n onderneming? Bij een duisternis als vandaag zitten de Duitsers nog wat eerder op je huid, ze rijden meestal zonder licht en door dat vervloekte geknars van de zaag hoor je ze veel later aankomen. Als je bij heldere maan in de schaduw kunt werken, ben je eigenlijk het beste af, je kunt dan nog wat zien zonder gezien te worden...

Het duurt lang; je zou zeggen dat Leopold het zaakje niet vertrouwt... Toen hij afscheid nam van Tante Tilly, zei ze: 'We zijn altijd goeie maatjes geweest en ik zou je niet willen missen.'

Hij schrikt ervan en schaamt zich, omdat dit tafereel hem zelfs nu weer voor de geest komt. In een psychologische verhandeling heeft hij eens gelezen over puberteitsverschijnselen en daarvan onthouden, dat de puber, dat verachtelijk wezen, zo geredelijk verliefd kan worden op zijn tante, dat wil zeggen op vrouwen van die leeftijd... Aan iets anders denken!... Dat kleine nichtje, Maud Brenner, of Maud... Ze is ingeschreven als Miebet naar heur Afrikaander grootmoeder. Vier of vijf jaar zal ze zijn geweest, toen ze voor het eerst naar Europa kwam om haar Hollandse grootouders te bezoeken. Even voor Utrecht begon de trein zeer langzaam te rijden; er werd door een grote ploeg spoorwegmannen aan de lijn gewerkt. Het kind stond op de zitting en gilte van verbazing: 'Mammie, kom en kijk! Witte kaffers! Witte kaffers!' Het verhaal is heel de buurt doorgetrokken, misschien wel heel Durban...

Daar duikt Leopold haast geruisloos achter hem op... Prachtkerel, vindt Dop, werkt al wat hij doet in de juiste stijl af. Jammer dat hij geen leiding kan geven.

'Ik heb een tijdje gewacht, ik dacht dat ik iets zag bewegen in de buurt van dat paaltje. Maar het bleef al die tijd stil, dus het zal maar verbeelding zijn geweest... Zullen we dan maar eens?' Het klinkt of hij een meisje ten dans vraagt.

Eerst gaat Dop Dikke Manus en Heintje Konijn op hun post zetten, langs de weg, zowat honderd meter van het gekozen punt, de een westelijk, de ander aan de Hagenburgse kant. Hij vergewist er zich ook van, dat ze het goede fluitje bij zich hebben. Dat aan de oostkant geeft een triller, de ander heeft een padvindersfluit met een strakke toon... Honderd-drieëndertig passen van een marcherende soldaat is juist honderd meter. Als hij Meneer van Konijnenburg op zijn plaats heeft gezet, vermaakt hij

er zich mee om na precies honderddrieëndertig passen en zonder iets te zien halt te houden en zachtjes te vragen of het Meneer van Manen schikt om mee te gaan. En Dikke Manus begrijpt er niets van hoe die praatjesmaker in dit helse donker zo goed kan weten waar iemand zich verborgen houdt; het scheelt geen twee meter!

Onderweg overweegt Dop nog eens alle mogelijkheden. Om half twaalf moet al het burgerverkeer van de weg zijn. Er kunnen zich dan nog wat fietsers voordoen, motorrijders en auto's die op een houtvuur lopen of zo'n balkon met een grote gasballon meevoeren, min of meer onschadelijke burgers, die verlof hebben zich na de avondklok buitenshuis te bevinden. De rest is Duitse weermacht en dat is niet zo erg; je zoekt tijds dekking en laat ze kalmpjes voorbijrijden. Maar Grüne Polizei en SD patrouilleren meestal met auto's en beschikken over zeer beweeglijke schijnwerpers. De groep is al een keer gevangen geweest in zo'n lichtbundel en dat was het sein om uit alle lopen te gaan vuren, aan weerskanten. Al vluchtende konden ze toen de eerste ogenblikken nogal wat schade aanrichten, naar het scheen, omdat de Duitsers tijd verloren met uitstappen. De schijnwerper werd tenminste al gauw gedoofd, zo niet door een treffer, dan toch uit angst, want iedereen schoot in de richting van de lamp... De laatste ontmoetingen waren minder mooi; toen had de tegenpartij het beter bekeken, toen was er geen uitstappen meer bij. Er zaten twee man met machinepistolen op de spatborden, wat al te lekker opgesteld achter hun verblindende lichtstraal. Je kon maar op het gevoel en met gesloten ogen terugschieten, al zoekend naar dekking. En dat kostte de groep het verlies van Polletje Piekhaar, zo'n aardige intelligente kerel, knappe jongen met zijn proper, blank gezicht en zijn blonde krullebol. Deed ook zijn best om er iets van terecht te brengen, een van de weinigen. De Moffen hebben hem zwaargewond meegenomen, maar volgens betrouwbare berichten is hij de volgende dag in het hospitaal gestorven, zodat ze wel geen gelegenheid gehad zullen hebben om hem te martelen, zoals ze dat gedaan hebben met Pim en Rinus en Blauw Pietje... In de groep geldt als wet, dat de eerste Grüne, SD-man of Feldgendarm, die ze levend te pakken krijgen, pijnloos moet worden afgemaakt, onmiddellijk nadat hij zijn eigen graf gegraven heeft. Maar de gelegenheid heeft zich nog steeds niet voorgedaan. Wel hebben ze in vijf keren negen gewone mannetjes van de infanterie kunnen vangen, maar die hebbe ze na afname van hun wapens en munitie laten lopen. Ze zijn veel te slecht behuisd om er nog krijgsgevangenen op na te houden.

Terug bij de groep ziet hij, dat het natuurlijk weer de commandant is, die de schop hanteert, terwijl Schipper bijlicht met de staaflamp, die door een buis afgeschermd is en slechts een vaag blauw schijnsel geeft. De plek is begroeid en het houweel komt er hier niet aan te pas. Leopold probeert de graszoden heel te houden en stapelt ze zuinig op. Haaks op de kabel moet een vrij diepe greppel gegraven worden, zo ruim, dat er ge-

noeg armslag is voor de zaag. Als de plagen zijn opgetast, wordt het licht gedoofd en Schipper is waarachtig zo beleefd de schop over te nemen van Leopold voor het simpele graafwerk.

De kabel is juist blootgelegd en daar klinkt het trillend fluitje van Heintje Konijn, één enkele stoot. Dat betekent geen direct gevaar, het is maar een attentiesein. Er is aan die kant nog niets te zien, maar Heintje staat bij een flauwe bocht en heeft meer uitzicht.

'Laat geen gereedschap slingeren,' zegt Dop en grijpt de lamp, die naast het paaltje ligt. Ze nemen alles op en trekken zich terug in het schaarhout langs de berm... Weldra komen er twee afgeschermdde koplampen in het zicht. Het voertuig nadert in een behoorlijke, regelmatige vaart, maakt nogal wat lawaai en doet zeer normaal aan. Schietensgereed, gehurkt achter een struik buiten het bereik van de autolampen, kijkt hij naar het voorbijrijden van de wagen... Loos alarm: een gasballon. In de zwakke reflexen der lichtjes van het instrumentenbord ziet hij een gedaante in een ruige, lichtkleurige bontjas. Heet dat niet Australische opossum? Waarschijnlijk een heel dure juffrouw van de zwarte markt. Leveringen aan de vijand en een 'Schein' om 's nachts te mogen rijden.

Vooruit dan maar weer met die onzin. Als er straks een serie korte fluitstoten komt, het sein voor een naderende patrouille, moeten ze het werk in de steek laten. Tien tegen één hebben ook de Duitsers het signaal gehoord en ze weten heel goed waar ze zijn moeten: bij het volgende paaltje. Vorige keer is die onbesuisde Hans Worst, nog fluitend wat hij kon, meteen maar gaan schieten, waarschijnlijk uit schrik omdat de Duitsers hem zo schielijk op het lijf zaten met hun verduisterde wagen, terwijl hij ze ook veel te laat had gehoord, omdat de anderen juist aan het zagen waren. Die lomperd is als een kind zo trots op zijn grote, ouderwetse trommelrevolver, een van die proppenschieters, die tijdens de vorige oorlog nog in gebruik waren bij het Nederlandse leger, hetzelfde model als dat van de film-cowboys, nog wat groter zelfs, en staat dat even flink of niet? Vergeefs heeft Leopold geprobeerd hem aan het verstand te brengen, dat een pistool veel verder draagt, dat het zich beter laat richten en dat je het bij je kunt steken, zonder dat heel de gemeente het ziet zitten. Hans Worst kon geen afstand doen van zijn romantische donderbus en met die zachte, loden kogels is hij op die auto gaan schieten. Maar de gekken trekken altijd de kaart; hij heeft het er levend afgebracht, ofschoon de Duitsers hem onverwijld begonnen te besproeien met hun snelvuurwapens... Reden waarom Meneer Hans van der Worst nooit weer op wacht gezet zal worden, wanneer Meneer van Bazel in de buurt is.

En als de groep niet verontrust wordt, is het resultaat niet veel mooier... Daar begint het afgrijselijk geknars van de zaag, die zich door het taaie isolatie-materiaal van de kabel moet heen vreten. In deze onmetelijke stilte klinkt het alsof je het in alle omliggende dorpen horen moet en al gauw staat het koude zweet op je voorhoofd. Je begint te dro-

men van Duitsers, die niet per auto langs de weg naderen, maar komen aansluipen door de bossen, en je voelt in je nek, dat hun wapens al op je gericht zijn... Hij weet, dat het karweitje in zijn geheel zowat drie kwartier in beslag neemt, maar dat gillend gepiep alleen lijkt wel drie uur te duren. Wanneer de kabel eindelijk doorgezaagd is, schijnen ieders zenuwen het ook te zijn en kent de groep maar één verlangen: zo gauw mogelijk de plaat poetsen. Maar juist dan begint het belangrijkste werk, dan moeten alle sporen van de sabotage zo nauwkeurig mogelijk worden uitgewist en daar komt zelden of nooit iets van terecht, want het fijnste tuinierswerk is niet goed genoeg. De vijand heeft het gemakkelijk genoeg, hij weet, dat de breuk nooit ver van een RT-paaltje kan liggen en hij rijdt in een vrolijk vaartje van het ene naar het andere. Ook al konden zij rustig en op klaarlichte dag er hun uiterste best op doen en de uitgestoken plaggen zuiver op hun plaats leggen, je hoeft waarachtig geen Indiaanse spoorzoeker te zijn om te kunnen zien, dat er met zand geknoeid is, en dan praten we niet eens over al dat platgetrapte groeisel... Met gevolg, dat het telefoonverkeer hersteld is, vóór de zon goed en wel aan de hemel staat, dat er weer eens voor niksniemendal met mensenslevens gespeeld is en dat prominente burgers uit de omtrek worden lastiggevalen met de flauwe plagerij, die kabelwacht heet. Als je bereid bent om helemaal vrijwillig je kop te wagen, mag je dan verlangen, dat het ook enig nut zal hebben?

Wat dat betreft, biedt het werk aan de rails veel meer kansen en ongetwijfeld is het maar stom-toevallig, dat ze daar tot voor kort zo weinig geluk mee gehad hebben. Op de spoorbaan zijn ze veel vaker veront-rust dan bij de telefoonkabels. En ook zonder gestoord te worden hebben ze het een keer moeten opgeven, omdat ze een van de laatste schroeven eenvoudig niet los konden krijgen en geen tijd meer hadden om een nieuwe poging te wagen op een andere plaats. Soms was er een spoorwegman, die voor het gereedschap zorgde en de leiding op zich nam, anders moesten ze eerst een keetje van de NS kraken en zelfs daarbij zijn ze nog een keer verjaagd. Vijf keer hebben ze hun materieel in de steek moeten laten.

De spoorstaaf moet van de dwarsliggers losgeschroefd worden met een dopsleutel, die gehanteerd wordt door vier man. Tien à vijftien paar schroeven. Dan heb je nog het verbindingsstuk aan de zijkant van de rails, de zogenaamde lasplaat. Om ook het andere spoor te versperren nemen ze altijd een binnenrail, die ze afbuigen met koevoeten.

Nog maar twee weken geleden hebben ze hun eerste grote succes behaald, maar dat was dan ook iets geweldigs. Toen hij het de volgende morgen uit de verte bekeek, schrok hij er zelf van. Toch was 't meer geluk dan wijsheid, want niemand had er enige aandacht aan besteed, dat de verbogen staaf toevallig bij een klein bruggetje lag, een ding van niks over een stroompje waar je haast zonder aanloop overheen kon springen.

Dat geniepige slootje — op de stadkaart heet het Voorste Loop — had me daar een ramp veroorzaakt, die niet te overzien was. De locomotief was er met de voorste wielen ingedoken en over de kop geslagen; rijtuigen waren schots en scheef op elkaar geklommen, lagen met de poten in de lucht of stonden loodrecht op hun kopse kant. Tien dagen is de lijn versperd geweest en ook het bruggetje moest geteisterd zijn, want door de kijker kon je zien, dat eraan gemetseld werd. Het was een troepen-trein, die ze niet verwacht hadden, een lange sleep. Het aantal doden en gewonden is natuurlijk niet bekend gemaakt en op al die fantastische geruchten valt geen peil te trekken...

Kom, hij gaat ook een poosje zagen; het geluid lijkt niet zo zenuwslopend, wanneer je het zelf verwekt. Maar weer gaat het trillende fluitje en weer moeten zij van de weg af. Al van verre horen zij het haastige knallen van een motorfiets.

'Kruip toch niet zo op een hoopje, lui!' moppert hij en geeft het goede voorbeeld door zich een tiental schreden van de plek te verwijderen. Hans Worst is er immers bij en dan kan je van alles overkomen, hij zou in staat zijn om enkele meters pal achter je rug, over je schouder en langs je oor, op de vijand te gaan schieten...

De motorrijder veroorlooft zich heel wat licht. Als hij gepasseerd is en zijn silhouet zich aftekent op zijn eigen lichtbundel, ziet Dop, dat hij goed geraden heeft: een gewone ordonnans van de weermacht.

Hij is al opgestaan en daar klinkt vlak naast hem de vreemde stem. Al bij het eerste geluid richt hij in een snelle ruk zijn pistool. Hij voelt duizend speldeprikken in zijn nek, maar zijn hand beeft niet. Het is of de zin der woorden eerst veel later tot hem doordringt; eerst moet hij wel-overwogen bij zichzelf vaststellen, dat Leopold dus goed gezien had, toen hij meende dat iemand zich voor hem verborg. Dan wordt hij gepakt door een dwaze woede. Om die kerels een lesje te geven is hij een eind verder gaan hurken. Nog één pas meer en hij zou als een blinde koe over die stiekemerdd heen gevallen zijn. Minuten lang heeft hij vlak naast die gluiser gezeten zonder iets gewaar te worden. Zou je zo'n vent niet doodschieten?... En toch heeft hij het al dadelijk zeer goed in zich opgenomen: 'Schrik niet, meneer, ik ben maar een onderduiker.'

Dat 'meneer' klinkt hier volkomen krankzinnig, dunkt hem. Maar het schijnt hem in actie te brengen. Tot dusverre was het voornaamste van alles, dat hij met de muis van zijn hand de veiligheidspal ingedrukt hield, zonder dat zijn wijsvinger al te hard op de trekker drukte. Op zulke ogenblikken gaat een schot wel eens al te gemakkelijk af.

In zijn linkersak zit nog de staaflamp en als hij haar enkele ogenblikken heeft laten schijnen, is alles opeens heel anders geworden. Maar nu de schrik en de spanning geweken zijn, begint zijn hart weer te bonzen. 'Dombergen?' vraagt hij. 'Slachthuis?'

'Jaah!' hijgt de ander, verrast en opgelucht. 'U schijnt mij te kennen?'

— Wat is hij vermagerd, denkt Dop en dooft de lamp. Zou hij mij herkennen? Zou hij nog weten, dat hij me aan een handje meenam om naar de marmotjes te gaan kijken in het gebouwtje achter de machinekamer? Daar is Leopold: 'Wat is er gaande?'

'Dit is meneer De Beer, een onderduiker. Ik ken hem persoonlijk. Meneer is van Joodse afkomst.' Dat is op het ogenblik wel de beste aanbeveling, denkt hij.

'Hoe komt u hier?' vraagt Leopold.

'Uit het raampje van de trein gesprongen. Een paar uur geleden. Een trein, die met zowat duizend Joodse mannen op weg is naar Polen. Arbeitseinsatz, noemen ze dat. Ik ben aan 't dwalen, ik weet niet waar ik ben. Ik heb geen geld en geen papieren, ik was van plan hier te wachten tot het licht wordt... Maar mijn naam is niet De Beer, zoals meneer zei, ik heet...'

'Dat zal ik straks wel horen,' onderbreekt Leopold snel. De anderen zijn ook komen kijken en hoe minder namen er genoemd worden hoe beter.

'Laat ons eerst dit karweitje even afwerken, jongens!'

Ja, nu herinnert Dop zich, dat deze vluchteling Swaab heet, Sally Swaab. Hij was even in de war, omdat Swaab de Beer zo'n bekende Joodse naam is. 'Gaat u hier maar even zitten en houdt u gedekt. Ik kom u zo meteen wel halen. We zullen u morgen ergens in veiligheid zien te brengen... Hebt u zich niet bezeerd bij dat springen?'

Het antwoord is een piepend gekreun, gevolgd door het ophalen van een zeer natte neus. Dop maakt, dat hij weg komt... Ja, als je daarjuist op leven en dood van een trein bent gesprongen na een verblijf van wie weet hoelang in een Duits ontspanningsoord en je wordt dan voor de verandering weer eens beleefd aangesproken... Kom, hij gaat zagen, anders zeggen ze nog dat hij zich daarvoor te fijn acht.

Als zijn arm begint te verlammen, worden zij onderbroken door een viertal naderende fietslantaarns en hij voegt zich weer bij Sally Swaab om hem in geval van nood naar veiliger oorden te kunnen begeleiden.

'In Dombergen werd verteld, dat u met heel de familie in Zwitserland zat.'

'Dat is een lang verhaal, meneer,' zegt Sally met klapperende tanden.

'Zou dat zagen nog lang duren, denkt u?'

'O,' grinnikt Dop. 'Wordt u er ook zo kotserig van?'

Als het dan eindelijk afgelopen is, beginnen de aandoenlijke pogingen om in het donker de sporen van een diepe kuil onvindbaar te maken bij daglicht. De mannen zijn narrig van ongeduld, ook Dop, die evenwel te grootsig is om het te tonen. Terwijl Leopold de plaggen aan elkaar past, licht hij bij met de blauwe lamp en probeert met zijn voet het overgebleven zand te verspreiden. Het kansloze, het onmogelijke van de opgaaf! Daar zou je tranen bij kunnen schreien...

'We zouden een harde bezem moeten hebben,' vindt de commandant.

'Om dat gele zand weg te werken.'

'Een stofzuiger,' hoont Dop. 'En stokjes met raffia om alle platgetrapte grassprietjes en pijpestrootjes weer op te binden.'

Leopold gaat voort, alsof hij niet geluisterd heeft: 'Het zou al veel schelen, als we bij het uitgraven al het zand in zakken schepten.'

'Leopold, jij bent een hopeloze optimist.'

'Hopeloze opti-? Dat lijkt me ingewikkeld.'

'Gaan we nou?' zeurt Schipper. 'Of blijven we hier wachten op de bus naar Bergen-Belsen?'

Een paar uur later zitten zij rond een zwak lichtje in het hol. Meneer Van de Beer, zoals hij nu heet, is niet alleen logé, met zijn zestig jaar is hij ongetwijfeld ook de oudste verzetstrijder van het land. En wat een sportman, wat een ouwe taaie, zo maar uit die trein te springen! Daarom krijgt hij een van hun opvouwbare veldbedden toegewezen. Zij hebben hem ook een witte boterham met kaas aangeboden, maar die kan hij haast niet op krijgen van blijdschap. Bovendien zijn hem nog niet zo lang geleden drie voortanden uitgeslagen. Maar er is nog een staartje cognac, echte, van Hennessy, en ja, dat zou meneer Van de Beer helemaal niet ongelegen komen.

Dan moet hij verder vertellen... Dus de portieren waren op slot en hij moest uit het raampje springen. Nu ja, springen... Ze hebben hem moeten helpen, want hij geraakte niet op eigen kracht door de opening. Niet dat hij zo dik was, maar hij had twee pakken over elkaar aangetrokken, dan nog een demi en daarover zijn dikke winterjas. En al zijn zakken puilden van wat hem nog aan persoonlijke bezittingen gelaten was. Door twee stukken sunlight-zeep in de zakken van zijn overjas werd hij volkomen geblokkeerd en die heeft hij dan maar achtergelaten voor de stakkerds, die geen zeep meer hadden. In die coupé zaten onder anderen twee Duitse Joden, intellectuelen, die in Frankrijk waren gegrepen en daar aan de Atlantik-wal gewerkt hadden. Ze bezaten letterlijk niets meer dan de lompen aan hun lijf, de resten van lichte, elegante zomerpakjes, waarin ze nu naar Polen moesten. En ze hadden alles gedaan om hem van zijn plan af te brengen. Als hij niet dadelijk te pletter viel of onder de wielen geraakte, zou hij immers worden neergeschoten... Ze probeerden hem zelfs moed in te spreken: Tot nu toe waren ze overgeleverd geweest aan de bloedhonden van de partij, maar zodra ze eenmaal op hun bestemming zouden zijn en te werk gesteld in een Duitse fabriek, zouden ze veel beter behandeld worden, dan waren ze tenminste iets waard, in zekere zin zelfs onmisbaar, want voor iedere Jood, die heel de dag stomweg gaatjes stond te boren, kon een Duitser naar het front gestuurd worden. Ook slavenarbeiders moesten tenslotte op de een of andere manier in leven gehouden worden... Al die verhalen over Joden, die in Duitsland aan de lopende band werden afgemaakt, was je reinste waanzin. Afgezien van

Hitler en zijn gangsters, die het nu niet zo lang meer konden houden, vormden de Duitsers toch immers een hoogbeschaafd volk, een overdonderende meerderheid van zeer fatsoenlijke mensen! Als ze nu eenmaal maar in een Duitse fabriek werkten, onder de ogen van het andere personeel, zou het afgelopen moeten zijn met de mishandelingen, de beledigingen en het uithongeren; de Duitse arbeider zou zulke beestachtigheden niet dulden, als hij ze moest aanzien!

Hij hoorde dat allemaal heel graag en hij was te beleefd om de Herren Doktoren tegen te spreken, maar zijn besluit was nu eenmaal genomen. Hij had trouwens geen tijd om te piekeren. Hier reed hij al door zijn geboortestreek, hier lag zijn kans op redding, ook zonder geld en papieren. In den vreemde zou hij aan onbekenden overgeleverd zijn.

Zo zat hij dan tenslotte, met de benen en het bovenlijf buiten boord, op het randje van de afgrond en hield zich vast aan het raamkozijn. Hij kon niet eens zien waar hij terecht zou komen, te water of te land, hij wist alleen, dat hij ergens tussen Riedel en Dombergen moest zweven. En juist toen hij dus het grote besluit zou nemen, gebeurde er iets wonderlijks. Het was of er een zware last van hem afviel en opeens voelde hij zich bevrijd van alle angst. Iets, dat hij al die tijd niet meer had kunnen geloven, stond hem nu als een fonkelnieuwe ontdekking voor de geest: dat er in de wereld nog altijd zoiets als vriendschap, als menslievendheid moest bestaan. En hij was er muurvast van overtuigd, dat nu, na al die ellende, zijn kans ging keren. Een seconde later werd het bewijs al geleverd, want de trein werd met flinke schokken afgeremd en reed dan veel langzamer door. Het was om zo te zeggen een uitnodiging. Nu of nooit!

Tja, hij kan het natuurlijk niet verklaren, maar het is een feit, dat hij lachte, terwijl hij sprong. Eerlijk, hij lachte, maar dan op die onwijze manier van iemand, die een glaasje te veel gedronken heeft. Hij heeft ook helemaal geen pijn gevoeld, hij lachte zelfs nog, toen hij in dat dikke pak kleren als een teddybeer over de grond rolde, door het gras en langs een helling.

De pret verging, toen ze begonnen te schieten. Die SD-ers, of wat voor lekkere jongens het waren, zaten over de wagens verdeeld en het werd een oorverdovend geratel van kleine machinegeweren. Naderhand begreep hij wel, dat die schietpartij in het stikkedonker niet zozeer bedoeld kon zijn om de ontsnaptten te treffen, als wel om de anderen van die gunstige gelegenheid af te schrikken. Op het moment zelf geloofde hij natuurlijk, dat heel het trommelvuur op hem gemunt was, hij drukte zijn neus in het gras, maar was er toch nog altijd zeker van, dat hem niets kon overkomen. Even twijfelde hij nog bij de gedachte, dat ze zouden stoppen en jacht op hem gaan maken, maar al gauw hoorde hij de machine weer optrekken. Lang nadat de trein uit het gehoor verdwenen was, lag hij daar nog en probeerde zich vergeefs wijs te maken, dat hij nu vrij was... Dan hoorde hij stemmen naderen. Ze kwamen pal op hem af, langs dezelfde kant

van de spoordijk en konden hem niet missen. Eerst meende hij, dat er Duits gesproken werd, maar al gauw bleek het Jiddisch te zijn en van dat taaltje verstaat hij niet veel. Om die arme bliksems niet te laten schrikken, riep hij hun zowat al het Hebreeuws toe, dat hij kent: 'Sjalom aleichim!', dat betekent 'Vrede zij met u', als hij het wel heeft.

Het waren drie Polen, die al jaren voor de oorlog in Antwerpen hadden gewoond, en een Amsterdammer, een vrij belangrijk antiquair. Een van de Polen moest ondersteund worden, hij had bij het springen zijn enkel bezeerd. Zij wilden naar Dombergen, omdat de Amsterdammer daar een zakenrelatie had, die hen zeker zou helpen, en meneer Van de Beer werd ook uitgenodigd. Daar moest hij natuurlijk voor bedanken. In Dombergen, waar het kleinste kind hem kende, zou het gevaar veel te groot zijn, ook voor de mensen, die het zouden aandurven hem verborgen te houden, en daar staat de doodstraf op, weten ze wel. Nee, hij moest de andere kant uit, richting Riedel, daar bezat hij enkele kennissen en daar zou hij veel minder in de gaten lopen. Voor het geval van nood gaf hij de Amsterdammer nog een paar vertrouwde Dombergse adressen. Zij wensten hem veel geluk, drukten hem de hand als oude vrienden en verdwenen in de nacht zonder dat zij elkaars gezichten gezien hadden. Sjalom!...

Een paar honderd meter verder scheelde het niet veel of hij lag languit in het water. Hij liep aan de voet van de spoordijk en daar was een klein bruggetje over een beek of liever een flinke sloot...

De anderen kijken elkaar aan en beginnen te lachen. 'O, nu begrijp ik waarom de trein daar langzaam begon te rijden,' zegt Leopold. 'Dat heb je aan ons te danken, meneer Van de Beer!'

HOOFDSTUK 14

Acht dagen later maakt Sally Swaab nog altijd deel uit van de groep Lange Jan. Hij is aangesteld tot sergeant van materieel en volstrekt niet van plan weg te gaan. Hij zou zich nergens beter thuis kunnen voelen, naar hij zegt, en heeft er nog redelijk goed weer bij op de koop toe. De idee, dat hij door het simpele feit van zijn bestaan de levens in gevaar zou brengen van de barmhartige zielen, die hem willen herbergen, lokt hem helemaal niet aan. Ook bij alle goede wil en bij de grootste voorzichtigheid zou zo'n verhouding na enkele weken op de zenuwen gaan werken, aan weerskanten! En waar kan hij beter zijn dan te midden van deze verharde zondaren? Hier kan hij geen scha meer aanrichten.

Dop weet nog altijd niet, of hij door Sally Swaab herkend is. Hij gelooft van niet, hij heeft verscheidene keren kunnen vaststellen, dat meneer Van de Beer hem tersluiks zat te bestuderen in vragend gepeins.

Deze middag van zwoele, zomerse regen zijn zij beiden alleen achtergebleven bij het hol en zitten dicht naast elkaar op een rustbank van plag-

gen, schuilend onder een buitgemaakt, Duits camouflagezeil, dat tussen de bomen gespannen is. Het slome tikken van de dikke druppels boven hun hoofden schept een sfeer van dromerige huiselijkheid.

'Ik begrijp niet goed,' zegt Dop, 'hoe zo'n pientere meneer Van de Beer in handen van de Duitsers kon vallen.'

Dat is dan ook volgens Sally een ingewikkeld verhaal. Maar hij zal het kort maken en er dan niet meer op terugkomen. Het was allemaal zo akelig, dat hij het *actief* moet zien te vergeten. Voor zijn gezondheid! Zijn laatste levensjaren mogen toch niet vergald worden, doordat die narigheden aan zijn hart blijven knagen?

'O, als het je zwaar valt,' begint Dop.

Och nee... Misschien lucht het hem zelfs op. Er zou trouwens een rapport van gemaakt moeten worden voor de illegaliteit om te voorkomen, dat er nog meer slachtoffers vallen. De Londense radio zou een waarschuwing kunnen omroepen.

Nu dan, het was juist wat er in Dombergen verteld werd. De familie Swaab was naar Zwitserland gevlucht, maar dan met uitzondering van hemzelf. Hij zou nakomen, zodra alles geregeld was, zijn hebben-en-houden zoveel mogelijk te gelde gemaakt en de huidenhandel overgedaan met het recht van terugkoop na de oorlog. Dat was allemaal niet zo eenvoudig en het nam meer tijd dan hij gedacht had. Tenslotte moest hij zich nog halsoverkop uit de voeten maken, zonder dat hij alles had kunnen beredderen. De Jodenjacht was op haar hevigst en de laatste maanden had hij zich in Dombergen schuil moeten houden, zonder dat hij nog in zijn eigen huis dorst te komen.

De reis van zijn vrouw en kinderen was georganiseerd geweest van Antwerpen uit. Een belangrijke Hollandse scheepvaartman had de juiste weg weten te vinden en stelde zich belangeloos ter beschikking. Het kostte niet zo verschrikkelijk veel; je hield je geld in je zak, je moest alleen laten zien, dat je genoeg had voor de kosten van het transport en voor de beloning — of het omkopen, als je wilt — van de ambtenaren en de andere lui, die je over de grenzen hielpen. Dat was zo ongeveer al een vast tarief geworden. En na enkele spannende dagen had hij een gesmokkelde brief gekregen van zijn vrouw en de jongens, dat alles naar wens was verlopen. De jongelui vonden daar ook al gauw werk en dat was nodig, want ze moesten zowat een rijksdaalder neerleggen voor één Zwitserse frank.

Toen hij ongeveer heel zijn losgemaakte geld in Belgische valuta had omgezet, liet hij zich met enkele koffers bagage makkelijk genoeg over de grens smokkelen om nu eindelijk ook eens gauw naar Zwitserland te verdwijnen. In Antwerpen kreeg hij zijn eerste klap. Op het contactadres, dat hij kende van de vorige keer, moest hij horen, dat de Nederlandse scheepvaartman door de Gestapo gegrepen was en tegelijk met zijn oudste zoon gefusilleerd. En in Antwerpen, met zijn groot aantal Joodse in-

woners, was de toestand zeer gevaarlijk. De grote massa was al opgehaald voor de 'Arbeitseinsatz' en hele wijken lagen zo goed als verlaten. De stad werd voortdurend en systematisch uitgekamd, zodat er dagelijks nog tientallen onderduikers werden betrapt en ingerekend.

Op dat oude adres werd hij in verbinding gebracht met mensen van de Belgische weerstand en zo vond hij voorlopig onderdak bij een kleermaker op een pleintje, waar bijna niets dan cafés stonden. De winkel en de werkplaats hingen vol met van die korenblauwe, Duitse spoorweguniformen, waar iets aan geflikt moest worden, en op alle ogenblikken van de dag kon je daar wel een 'Eisenbahner' aantreffen met een gele band van de weermacht om zijn arm. De straatdeur stond haast altijd open; met een deur vooraan links in de gang kwam je in de winkel, twee meter verder de gang in was er een matglazen deur, die nooit afgesloten werd en die toegang gaf tot de rest van het huis. Boven waren er twee verdiepingen en een grote zolder met mansarde-kamers, alles afgestampt vol Joodse onderduikers. Ze puilden er om zo te zeggen uit, ze sliepen bijwijlen wel met hun zessen op één kamer. Je kon er lachen van de zenuwen. Zodra het ongeveer donker was, liepen ze in en uit, of er geen kou aan de lucht was, en bij hun terugkomst vertelden ze dan in kleuren en geuren wat ze gehoord hadden over razzia's en hoeveel slachtoffers er weer gemaakt waren. Toen hij daar met zijn begeleider voor de eerste keer binnenkwam, botste hij in het voorste stukje van de gang al meteen op zo'n blauwe spoorwegman. En dat was zo al ruim anderhalf jaar goed gegaan. Een rare kerel, die kleermaker, een waaghals! Of niet zozeer waaghals, hij was er zich eigenlijk niet eens van bewust, hoe hij daar tussen al die Joden met zijn gezondheid zat te spelen. Hij bemoeide zich volstrekt niet met zijn gasten, liet hen in en uit lopen naar believen en niemand had hem er ooit op horen zinspelen, dat de heren een beetje voorzichtig moesten zijn. Altijd even opgewekt en goed van humeur, een beminnelijk stukje argeloosheid, maar ontzettend gevaarlijk. Begin '42 was hij de onderneming begonnen, ofschoon hij toen werk in overvloed had. Iedereen moest zijn kleren laten vernauwen om er niet bij te lopen als een vogelverschrikker. Volgens de legende zou hij eens aan een klant, die voor het eerst bij hem kwam en die hij niet eens kende van naam, gezegd hebben: 'Als u soms Joden weet, die willen onderduiken: voor tweeduizend frank mogen ze hier heel de oorlog blijven wonen. Ik heb er al vier.'

Tweeduizend frank, zowat honderd en twintig gulden, het was geen centiem te veel, maar de veiligheid was er ook naar. Er zaten Joden van allerlei nationaliteiten en de eerste avond de beste vroeg hij hun al of er nog een mogelijkheid was in Zwitserland te geraken. O ja, riepen ze, je kon overal geraken! Als je maar betalen wilde en betalen kon!... Het klonk zeer overtuigend, maar toen hij nadere bijzonderheden vroeg, bleken ze allemaal even wijs te zijn. Tenslotte vond hij een geboren Antwerpenaar een zekere Simon, dat is, of was, daar een vanouds bekende familie van

Joodse zakenmensen met aardig wat relaties, en deze wist er wat meer van. Hij kende althans iemand, die er meer van wist, en hij had vernomen, dat het dertigduizend frank zou kosten. Volgens de clearing was dat ongeveer negentienhonderd gulden, maar zwart gewisseld veel meer natuurlijk.

Er gingen enkele dagen verloren met het opsporen van de clandestiene verblijfplaats en op een regenachtige avond gingen ze als twee dieven op pad. Het voordeel van een onderduiker is, dat je hem meestal thuis treft, en zo belandden ze dan bij een familielid van Simon, een meneer Jacobi, en vernamen daar onder belofte van geheimhouding het adres van een vertegenwoordiger van het Rode Kruis, een zekere Geerts, die iedere zaterdag met een Rode-Kruiswagen naar Luzern reed en dan maar even zes of zeven vluchtelingen meenam!

'Klinkt dat niet een beetje ongelooflijk?' vroeg hij en Jacobi knikte. Zeer ongelooflijk zelfs, maar het moest toch waar zijn. Hij zou alleen vertellen wat hij er met eigen ogen van gezien had, en dat was een brief, die een kennis, broer van een vrij groot diamantair, hem had laten lezen. De brief was in Luzern gepost en opgesteld in bedekte termen vanwege de censuur, maar duidelijk genoeg om te laten weten, dat de diamantman goed overgekomen was. Naar aanleiding van dat gunstige bericht had de broer het er ook op gewaagd, met hetzelfde succes. Daarvan had Jacobi op zijn beurt een briefje gekregen, dat hij met alle genoegen wou laten zien. Veel lezenswaardigs stond er uiteraard niet in, zeer zeker geen bijzonderheden over de reis. Overigens raadde Jacobi het niet aan en niet af. Honderd procent veilig was je bij zo'n onderneming natuurlijk nooit. De Duitsers waren er fel op en de truc zou vroeg of laat wel eens ontdekt worden. Dat risico moest je nu eenmaal nemen. En voor dertigduizend frank kreeg je het niet meer gedaan; het kostte voortaan veertigduizend. Goed zaakje, nietwaar? Juist, maar die man waagde iedere keer zijn nek, moest je niet vergeten.

Dat ogenblik greep een overweldigende angst hem aan. Met de beste wil kon hij niet meer geloven, dat iemand er in zou slagen zeven Joodse mensen, waarvan er toch allicht een paar hun geboorteakte om zo te zeggen op hun gezicht droegen, over die strengbewaakte grenzen te loodsen. Het was zelfmoord! Het interesseerde hem niet meer; hij zag eens en voor al van die razernij af!

Toen ze weer op straat liepen, herinnerde hij zich eerst, dat hem tijdens het bezoek een vrij onbescheiden vraag op de tong had gebrand: Waarom maakte iemand als Jacobi, die toch al twee kennissen in hun vlucht had zien slagen, zelf geen gebruik van de gelegenheid?

Hij kon het niet voor zich houden, hij moest er zijn begeleider over aanspreken, aan wie je trouwens precies dezelfde vraag kon stellen. O, dat was heel eenvoudig, zei Simon, hij zat zo ongeveer in hetzelfde schuitje als Jacobi. Hij had een moeder, een overgeschoten zuster, een vrouw en

vijf kinderen tot zijn last, dus een bemanning van negen koppen. De jongelui waren volwassen of het scheelde niet veel. Om het risico te verdelen had hij heel de familie verspreid; alleen zijn moeder en zijn zuster woonden nog samen. Alles was met valse papieren bij niet-Joden onderdak en aan het werk, twee zoons als boerenknechts in West-Vlaanderen. En negen maal veertigduizend was driehonderdzesstigduizend frank! Gaat er maar aan staan. Als hij nog bijtijds zijn huis had kunnen verkopen... Waarom hij al die futiliteiten opsomt? Hij wil nog eens nagaan wat er die dagen zoal in zijn hoofd omging en door welke gedachten hij gedreven werd tot het uiteindelijke resultaat, dat de pientere meneer Van de Beer in handen van de Gestapo viel. Want vreemd genoeg, na de opheldering van Simon, ook toepasselijk op Jacobi, kwam de onderneming hem opeens veel minder krankzinnig voor. Simon en Jacobi deinsden er dus niet voor terug, zoals hij vermoed had, zij zouden graag genoeg de kans wagen, als zij de hand konden leggen op het nodige geld.

Na een dag of acht gearzeld te hebben, moest hij er wel toe komen. De overbevolkte woonruimte van de kleermaker ging hij meer en meer beschouwen als een reusachtige ratteval. Dat moest vroeg of laat spaak lopen, eerder vroeg dan laat, docht hem. De doorslag werd gegeven door een van zijn lotgenoten, een vrome Oostjood. De arme kerel had een zwak hoofd, maar een machtige stem, en onverhoeds begon hij daar op zolder, bij open dakvenster, een of ander Hebreeuws klaaglied te zingen en raakte zo in vervoering, dat heel het pleintje ervan galmde. Ze schoten natuurlijk met man en macht toe en voor de zoveelste keer was het nog eens gelukkig afgelopen. Hiermee was voor hem de maat vol en diezelfde avond ging hij op bezoek bij de Rode-Kruisman Geerts.

Hij trof er een tot in de puntjes verzorgd en kraakzindelijk interieur van kleine, maar welgestelde burgerluitjes. De man was, voor een Vlaming, een zeer laconieke verschijning, zelfs wat aan de slome en onverstoorbare kant. Het grote waagstuk scheen voor hem iets te zijn, dat hem aan het geeuwen zou brengen, als hij niet zo goed was opgevoed. Er ging zoiets van hem uit als je ook wel gewaar kunt worden bij chirurgen, bij gezagvoerders van passagiersschepen of bij geroutineerde verkeersvliegers, die je alleen al door hun houding het gevoel weten te geven, dat je in hun handen volkomen veilig bent. En hij zat er nog geen vijf minuten, of het leek wel dat voor hem het grootste oorlogsleed nu geleden zou zijn. Want Geerts moest eens hartelijk lachen om de idee, dat hij in een Rode-Kruiswagen zeven Joodse vluchtelingen zou vervoeren, zeven tegelijk! Dachten ze dan, dat hij stapelzot was? Hij ging ook niet op zaterdag, hij ging aanstaande donderdag — dat was over drie dagen — in een gewone personenwagen. En als meneer ertoe besloot, zou hij de enige passagier zijn. Kon hij óók een wagen besturen? Prachtig, dan konden zij elkaar onderweg aflossen.

Wel, hij had zich dagenlang blind gestaard en suf gepiekerd op die onmo-

gelijke autobus met zeven Joodse toeristen, die zonder ook maar de geringste verdenking op te wekken over twee grenzen gesmokkeld moesten worden. Hij had er akelig van gedroomd! Nu hij zo onverwacht van die obsessie verlost was, nu hij de enige uitverkorene bleek te zijn, scheen het hem opeens toe, dat er helemaal geen gevaar meer aan verbonden was. Een typisch staaltje van zelfbedrog, dat wel vaker zal voorkomen. In die eerste opluchting kon het hem ook nauwelijks deren, dat de prijs intussen weer gestegen was tot vijfenveertigduizend frank. Geerts was er wel een beetje verlegen mee, hij zinspeelde op al die handen, die gestopt moesten worden, en op die bloedzuigers, die steeds hogere eisen stelden. Toen er bovendien nog een pasfoto verlangd werd, die op een legitimatiebewijs van het Rode Kruis gemonteerd moest worden, kreeg hij al haast het idee, dat hij zou reizen als een soort ambassadeur op een diplomatiek paspoort. Met een afspraak voor de volgende avond ging hij terug naar de kleermakerij. Onderweg betrapte hij er zich op, dat hij liep te fluiten en al hele verhalen deed aan zijn vrouw in Zürich.

De belangrijkste dingen waren al besproken. Zijn bagage leverde geen bezwaar op; er was ruimte genoeg en aan de grens werd er haast niet naar gekeken. Om geen aandacht te trekken, zou hij op de ochtend van de grote dag voor dag en dauw — dat was toen ongeveer zeven uur — met zijn drie koffers in een taxi naar het huis van Geerts rijden en daar 's middags blijven dineren, waarna zij om half twee zouden vertrekken. Dat was laat, maar Geerts moest in de voormiddag nog heen en weer naar Brussel om instructies te halen.

De volgende avond werden de duiten overhandigd, vijfenveertig grote lappen van duizend, een indrukwekkend gezicht. Volgens Simon kon je voor die prijs in de nieuwe woonwijken rondom Antwerpen een stuk bouwterrein kopen van drie- à vierhonderd meter. Toen hij zich in deze geest uitliet, kwam Geerts op een idee. Nu ze de reis toch maar met hun beiden maakten, kon hij meneer Swaab mee laten profiteren van de officiële koers door wat meer te wisselen dan nodig was. Daarginds zou hij op de zwarte markt tweeënveertig Belgische frank moeten betalen voor één Zwitserse; Geerts kon in Brussel bij de clearing wisselen tegen de koers van twaalf Belgische frank en enkele centimen. Maar na die aderslating dorst hij haast niet meer te vragen of meneer Swaab nog Belgisch geld over had.

Dat was natuurlijk een buitenkansje, dat hij niet mocht laten lopen; het verschil was te groot. Geerts was eerlijk genoeg om te zeggen, dat hij er ook wat aan had, zoveel centiem per Zwitserse frank. Was daar iets op tegen? Tenslotte verdiende iedere bankier ook wat aan het wisselen van geld.

Daar was natuurlijk niets op tegen; dat was juist zeer welkom. En hij had nog een kleine veertigduizend over. Maar dat vond Geerts te brutaal,

dat dorst hij er niet op te wagen. Het zou te veel in de gaten lopen en daarmee zou het wel eens voor goed afgelopen kunnen zijn. Op zijn hoogst dertigduizend en dan liefst geen rond getal. Zouden ze het houden op negenentwintigduizend zoveel?

Op de dag zelf geraakte hij nog voor het licht was met al zijn bagage veilig onderdak bij Geerts, die dadelijk na het ontbijt naar Brussel vertrok. Als hij om twaalf uur niet thuis zou zijn, hoefden ze geen minuut langer op hem te wachten, dan bleef hij in Brussel eten bij een Zwitserse meneer, die een voorname plaats bekleedde bij het Internationale Rode Kruis. Die Zwitser reed dan wel eens met hem mee naar Antwerpen om enkele zaken af te doen en werd dan op weg naar Luzern weer in Brussel afgezet. Was ook al ettelijke keren heen en terug mee naar Zwitserland gegaan.

Het vrouwtje van Geerts was een poezelig madammeke van vooraan in de dertig, een braaf burgerzieltje, dat zich tot de slavin van haar tweepersoons huishoudentje had gemaakt en er helemaal in opging, dat werd al gauw genoeg duidelijk. Geen franje van een vloerkleed, die niet zuiver in het gelid lag, geen stofje, dat één seconde langer dan nodig met rust gelaten werd. Ze was knap en gezond, saai en degelijk, had weinig sex-appeal en geen conversatie. Hij vond haar een schat van een moeke, al had ze geen kinderen. Aanvankelijk deed ze een weinig overtuigende poging om hem bezig te houden, maar al gauw werd hij verzocht boven in een soort heren- of studeerkamer te gaan zitten, dan kon zij zich uitleven op de kamers beneden. Ze installeerde hem in een dikke clubzetel, gaf hem lectuur voor een hele week en bracht hem in de loop van de voormiddag driemaal een kop koffie, echte! Al zeer bijtijds begon zij met de potten en pannen te rammelen voor het eten, wat haar niet belette om tussendoor de steentjes van de gang gauw even een sopje te geven.

Nooit heeft de tijd hem zo lang gevallen als die ochtend en voormiddag. Hij leek wel een schooljongen kort voor het begin van een vakantieisje, hij had geeuwkrampen, hartkloppingen, kon haast niet blijven zitten. Tot zijn verbazing ontdekte hij, dat het al meer dan een jaar geleden was sinds hij zijn vrouw en kinderen nog gezien had. Dat was me het jaartje wèl geweest; hij verlangde nu werkelijk naar een beetje rust en vooral naar vrijheid.

Om kwart over twaalf was Geerts nog niet thuis en madame vroeg hem beneden te komen om met haar te eten. Het diner was werkelijk een verrassing en ook ver van eenvoudig. Ze spreken van Haute Couture — dit was Haute Cuisine! Het deed in niets onder voor het werk van een beroepskok en oorlog scheen er niet meer te bestaan. Er waren van die moeilijke fantasietjes, waaraan je al in geen jaren meer had durven denken. Warme garnalenschelpen. Pommes paille, met de hand gesneden, dus frietjes niet dikker dan stropijltjes, een duivels werk. Dan nog een zeer ingewikkelde saus, béarnaise? Of was het bordelaise? In tijden als

deze zou je de fijne kantjes van de beschaving gaan vergeten... Alles bijeen was het eeuwige zonde, want hij kon haast niets eten van angst en hoop en spanning. Het vrouwtje dacht, dat hij zich uit bescheidenheid niet goed bediende, en daarom lei ze met kwistige hand de lekkere beetjes op zijn bord: hij moest flink eten; het was een hele reis! En hij dwong zich de tafel eer aan te doen zo het hoorde, hij wurgde zo veel van die heerlijkheden naar binnen, dat hij tenslotte moest kokhalzen.

Het was een soort verlossing, toen er kort voor tweeën een mooie grote wagen voorreed, met een klein embleem van het Rode Kruis op de voorruit. Geerts was blijkbaar in gezelschap van zijn Zwitserse relatie, een keurige meneer met een hagelwitte puntbaard, een fiere snor en een fris-rood gezicht, nog vrij jong. Het ensemble deed denken aan Keizer Wilhelm en ook wel aan een sneeuwlandschap in een rozige, ondergaande zon. Bij het zien van dat indrukwekkende personage hoopte hij vurig, dat de Zwitser de hele reis zou meemaken. In gezelschap van zo'n eerbiedwaardige autoriteit van het Internationale Rode Kruis moest alle verdenking wel van hem afvallen, dacht hij.

Geerts kwam binnen om de koffers te halen en in te laden. Nee, de Zwitserse meneer ging niet verder mee dan Brussel, jammer genoeg. En meneer Swaab mocht eerst het laatste moment instappen om zich zo weinig mogelijk aan de burens te laten zien. Hij wist trouwens uit zichzelf wel, dat hij er Joods genoeg uitzag om voorzichtig te moeten zijn. Het madammeke werd natuurlijk heel hartelijk bedankt; zij wenste hem goede reis en wel thuis. Geerts liet hem vlug achter instappen en de Zwitser zei hem vriendelijk Guten Tag, vroeg dan aan Geerts of hij een wijltje mocht 'fahren' en schoof meteen achter het wiel. Er bleven een paar schooljongens staan kijken naar zo iets zeldzaams als een blinkende, donkerblauwe wagen, maar overigens trokken de reizigers, voor zover te zien, zo goed als geen aandacht...

'Ik weet niet zo heel goed de weg in Antwerpen,' gaat Sally voort, 'en ik kon me pas oriënteren, toen we over de Belgiëlei reden. Geerts, die op de voorbank zat, keerde zich half naar me om, richtte een pistool en zei: — Stil zitten of ik schiet —'

'Hè? Hoe zo? Wat?' stamelt Dop.

'Ja, het wou er bij mij ook niet zo gauw in, het was al te krankzinnig. Toch deed ik al heel gauw het enige dat er te doen viel, maar dan zonder het goed te weten of te willen, als in een droom. Ik greep de kruk van het portier om uit de wagen te springen, en schieten of niet, ik zou het ongetwijfeld gedaan hebben, maar de deuren waren allebei op slot. Dat ogenblik reed de wagen al heel langzaam en zwenkte even later de koetspoort van een groot herenhuis binnen. In het voorbijgaan las ik nog het woord Diamantstelle —'

'Wel godverdomme!' Dop voelt een hevig verlangen naar een sigaret. Zij steken samen op.

'We kwamen op een betegelde binnenplaats. Vijf of zes gewapende Gestapomannen omsingelden de wagen. Geerts stapte uit, zei geen woord en verdween zonder om te kijken in een achterdeur, als de chauffeur, die zijn dagelijkse zending heeft afgeleverd, en nu zijn vrachtbrief gaat laten aftekenen. Maar die eerbiedwaardige Zwitser, die deftige diplomaat! Hij klapte in zijn handen van pret en lachte, lachte!... Nog maanden later kon ik 's nachts wakkerschrikken van die lach, welluidend als een orgelklank, vol oprechte, kinderlijke vrolijkheid... Wat had ik heel mijn leven in Dombergen aan gemeenheid ondervonden? Ik heb zaken gedaan met vrijwel steeds dezelfde mensen en voor zover ik weet is er nooit een ernstige poging gedaan om me ook maar voor een tientje te bestelen. Een verstommende valsheid als deze bestond alleen in de toneelstukken van zijn jeugd, als De Bultenaar en De Twee Wezen. En dan nog! In de grond van je hart geloofde je niet eens aan die onmogelijke slechtheid en zodra de jeugdige opwinding van het ogenblik geluwd was, kon je er weer om lachen. Trouwens bij die ouderwetse schurkenstreken kwam er tenminste nog lef en gevaar kijken; de onverlaten gingen er strijk en zet aan te gronde. Hier was het honderd procent lafheid. Wat viel er te vrezen van zo'n weerloze, opgejaagde Jood?... Mijn hoofd leek wel een malle-molen. Dertigduizend was meer dan genoeg en dan liefst geen rond getal... We konden elkaar aflossen aan het stuur... De paspoortfoto voor een legitimatiebewijs van het Rode Kruis... Het perfecte huisvrouwetje, dat de lekkere hapjes op mijn bord lei, want ik moest goed eten: het was een lange reis!... Kijk, hier had je het verraad als een adder bij de staart... Intussen zat ik daar nog in de wagen op de binnenplaats van de Diamantstelle en ik was zo versuft, dat het geschreeuw me nauwelijks bereikte, tot ik hardhandig bij mijn kraag door het portier werd gesleurd. Toen ik zo ongeveer op mijn benen stond, werd ik overvallen door een aanval van misselijkheid en braakte alles uit. Het was werkelijk zonde van het fijne diner, het enige dat ik voor mijn vijfenzeventigduizend frank had teruggekregen. Zelden zal een mens zo duur gegeten hebben als ik in Maison Geerts.'

'Het Belgische verzet zal toch wel iets willen doen om dat gespuis onschadelijk te maken,' meent Dop.

Sally trekt de schouders op. De familie Geerts zal waarschijnlijk nog niet ontmaskerd zijn. Hij heeft gedaan wat hij kon, hij heeft aan het adres van de kleermaker een brief geschreven, door de zorgen van Leopold in België gepost, om alle Joodse onderduikers te waarschuwen. Want hij heeft kunnen constateren, dat die Geerts heel wat slachtoffers heeft gemaakt, vooral onder de diamantairs. In de Diamantstelle, waar hij heel secuur afgetast werd — van binnen en van buiten! — werd hem ook tot drie keer toe onder allerlei bedreigingen gevraagd, of hij nog familieleden had in Holland. Die vraag was hem een paar dagen tevoren ook eens gesteld door Geerts onder een aanvaardbaar voorwendseltje: Het was namelijk

zonde, dat ze niet nóg een passagier mee konden nemen op deze reis. Aan Geerts had hij toen naar waarheid geantwoord, dat hij buiten Zwitserland geen familie meer had, die nog op vrije voeten rondliep. Dat antwoord was ongetwijfeld gerapporteerd en daarom werd hij niet zo erg lastig gevallen. Dat het ook anders kon, vernam hij pas later.

Van de Diamantstelle werd hij naar de gevangenis in de Begijnenstraat gebracht. Daar kwam hij al in aanraking met een ander slachtoffer van Geerts, een zekere Kaufmann, die door de Gestapo zo lang was gemarteld tot hij aan een paar verwanten een brief had geschreven, dat hij goed in Zwitserland was aangekomen. Hij kon niet ontkennen, dat hij nog ondergedoken familieleden bezat, hij had tegenover Geerts zijn neus al voorbij gepraat.

Van de Begijnenstraat ging het — maanden later — in volgepropte, gesloten verhuiswagens naar een oude kazerne in Mechelen. En daar ontmoette hij de gebroeders Salomons, de diamantairs, die volgens Jacobi zo vlot waren overgekomen. Zij waren, elk op zijn beurt, gegrepen met heel hun bezit aan steentjes. De eerste had aan Geerts verklapt, dat zijn broer ook zou komen, zodra hijzelf in veiligheid zou zijn. De tweede had, om van het gemartel verlost te zijn, Jacobi als familielid opgegeven en hem het lokbriefje geschreven, wel wetende dat zijn vriend toch niet van plan was een poging te wagen. Er zaten in Mechelen nog een paar dozijn klanten van Geerts, meest diamantmensen en zij hadden weer namen gehoord van vorige ploegen, die zij in de Begijnenstraat of in de Dossinkazerne hadden aangetroffen en die allang naar Polen waren gedeporteerd. Het aantal diamantairs en andere Joden met wat duiten, dat op die manier gevangen was, zou volgens hen in de honderden lopen en het systeem Geerts moest kapitalen aan juwelen hebben opgeleverd... En nu weet meneer Van Bazel dus hoe het kon gebeuren, dat meneer Van de Beer, die huidenkoper is en pienter genoemd wordt, in de Diamantstelle terecht kwam.

HOOFDSTUK 15

Zij hebben zojuist de verduisteringsgordijnen dichtgetrokken over een kille, regenachtige avond in augustus. Het is enkele dagen na de bevrijding van Parijs en als naar gewoonte durft Vlimmen nog niet te geloven, dat nu het einde nadert. Om stroom te sparen schuilen zij dicht bijeen onder het zwakke lichtje van de schemerlamp, Tilly met een mandje kapotte sokken en hij met een oude detectiveroman, waarvan hij de intrige vergeten is, naar hij hoopt.

Maar het schijnt niet te pakken. 'Heb je ook een vaag vermoeden waar die pestmeid van jou mag rondzweven?' gromt hij.

'Hoe iemand in een paar welgekozen woorden zijn tedere gevoelens

niet weet te verbergen,' zegt zij mediterend. 'Overigens geloof ik, dat ze meer jouw pestmeid is dan de mijne. Je zou je beter nu al een beetje vertrouwd kunnen maken met de gedachte, dat ze ons over afzienbare tijd voorgoed zal verlaten. En dat moeten we zelfs hopen. Een dochter, die niet aan de man geraakt, lijkt me een twijfelachtig genoeg.'

'Ik weet,' zegt hij na een poosje, 'dat in mijn tijd de opvoeding helemaal niet deugde. Daar zijn de geleerden het vrijwel over eens. De school was een strafinrichting en de rest van je jonge leven was dichtgeplakt met verboden. Dertig jaar geleden was het uitgesloten, dat je een meisje zo maar in het wild kon laten opgroeien. Een verwaarloosd kind als die dochter van jou zou je toen door de rechtbank worden afgenomen en in een gesticht geplaatst. Toen mocht er niets, nu mag alles. Maar of we nu de juiste manier te pakken hebben...'

'De uitkomst zal het leren,' zegt ze berustend. 'Ik geloof trouwens, dat er toen even weinig peil op te trekken viel als vandaag. Misschien zit het verschil alleen in de methode, niet in de resultaten.'

Hij volgt zijn eigen gedachtengang. 'Als ik thuis, in Moestrop, 's winters na vieren uit school kwam, was er maar al te dikwijls een opgeschoten nicht op bezoek, in de lange of half lange rokken. Mijn moeder had dan al een paar keer gezegd: — 't Wordt donker, Thea of Toosje... Als Thea of Toosje dan eindelijk klaar was met roddelen en opstond, zag mijn moeder, dat de straatlantaarns al brandden. En of ik dan barstte van woede, er was niets aan te doen, ik móést die grote lumme van een nicht helemaal naar huis brengen. Aanvankelijk begreep ik er niets van, ik hield het voor overdreven beleefdheid, ook wel dikdoenerij, stand-ophouden. Eerst later kwam ik te weten, waarom een net meisje in Moestrop niet na zonsondergang op straat mocht komen zonder bewaker, al was het maar een jongen van de lagere school...

Dat was Moestrop, drieëntwintigduizend inwoners, die elkaar allemaal kenden van haver tot gort, een oerfatsoenlijk plaatsje in volle vrede-tijd. Nu zitten we in een fabrieksstad van honderd en zoveel duizend zielen, met vreemde krijgsbenden over de vloer, donkere straten, algemene verwildering van de zeden, en jouw dochter, een begerenswaardige jonkvrouw, wandelt onbeheerd in de duisternis en in de raad der goddelozen...' Nog altijd heeft zij pret in zijn opgeblazen taaltje, vooral omdat het vrij zeldzaam geworden is, de laatste jaren. 'Je vergeet, dat tegenwoordig ook alle nette nichtjes van Moestrop door de duisternis wandelen. En daarom maakt het geen verschil meer, het heeft de betekenis verloren, die het vroeger waarschijnlijk wél had: een uitdaging of zelfs een invitatie. Nu zou het weer een schandaal zijn, wanneer je die ouderwetse gevangenbewaking nog toepaste. Arm kind, zouden ze zeggen, ze mag niets; het lijkt wel kindermishandeling en er zou iets aan gedaan moeten worden.'

'Ik ben blij, dat jij er zo gerust op bent... Maar zeg me nu eens eerlijk:

komt het nooit in je hoofd op, dat zo'n gezonde, levenslustige meid wel eens een beetje zwanger thuis zou kunnen komen, al was het dan maar een heel klein tikkeltje, niet de moeite waard om over te praten?

'Jawel, maar dan hoogstzelden. Je zult mij niet horen zeggen: *mijn* dochter doet zoiets niet! Het is altijd mogelijk en het is altijd voorgekomen, ook in Moestrop en onder de scherpste bewaking. Maar ik verwacht het niet. En hoeveel gevallen ken jij van nabij; ik bedoel normale meisjes van een behoorlijk beschavingspeil? Al wat ik kan opsommen is één zeventienjarige notarisdochter, die zo'n klein tikkeltje zwanger thuiskwam van de pianoleraar, een miserabel mannetje en vader van vier kinderen. Dat is lang geleden en het wicht was opgevoed zo ongeveer als jouw nichten in Moestrop. Vroeger had je af te rekenen met de opwinding van het geheimzinnige, de aantrekkelijkheid van het verbodene en vooral met die gevaarlijke nieuwsgierigheid, die ik ook nog gekend heb en waar niemand je op een fatsoenlijke manier van afhielp. Als wij, bakvissen elkaar meenden te moeten inlichten over seksuele aangelegenheden, gebeurde dat in het geniep, giechelend, met rode koppen en in obscene bewoordingen. Het gaf een lekker zondig gevoel en vaak genoeg was er een snertmeid bij, die zich geroepen voelde zo'n misdadig onderonsje te gaan verklikken. Dan ging de ene moeder de andere waarschuwen en werd het een drama van belang, dat in één geval zelfs uitliep op een strenge kostschool... Tegenwoordig heeft dat alles plaats gemaakt voor een heilige ernst; nu wordt het onderwerp behandeld op een soort wetenschappelijke manier en in medische termen. Klaartje en haar vriendinnen praten met een koel hoofd en zonder zich in het minst schuldig te voelen over de baarmoeder en de vagina en de penis —'

'Néé!' roept hij geschrokken. 'Maar hoe wéét je dat?'

'Met mij praat zij ook op die manier. En zelfs de kleinste details worden niet verwaarloosd. Ze vraagt me bijvoorbeeld of het waar is wat Resi Daniëls beweerde: dat het hymen weer aangroeit, wanneer een vrouw jarenlang geen gemeenschap meer heeft gehad.'

'Goeie genade,' kreunt hij. 'Zeg, doe me een plezier en laat haar niet bij mij aankomen met zoiets; ik zou sterven van verlegenheid.'

'Stel je gerust,' lacht Tilly. 'Dat hoef ik haar niet eens te zeggen, dat spreekt vanzelf. Voorlopig blijven zulke conferenties beperkt tot meisjes onder elkaar. Ik maakte hetzelfde verschijnsel pas in Leiden mee, vooral onder de dametjes, die medicijnen studeerden. Het probleem werd zeer grondig en plechtig behandeld en het begon ook bijtijds te vervelen. Maar zodra er een man in buurt kwam, deden we weer net of we nog aan de ooievaar geloofden. Nu is die gang van zaken enkele jaren vervroegd; het begint al op de HBS... Waarmee ik maar zeggen wil, dat die kleuters tot in de kleinste bijzonderheden op de hoogte zijn en precies weten hoe gevaarlijk het is.'

'Dat is natuurlijk een voordeel,' geeft hij toe. 'Maar in een tijd als deze

zou ze wel eens in een of ander donker hoekje aangerand kunnen worden en lelijk verformfaaid.'

'Als het geen oorlog was, zou je aan zoiets niet eens denken. Dus omdat we vreemd soldatenvolk over de vloer hebben? Laten we eerlijk zijn! De Duitse soldaat van het gewone leger gedraagt zich in het openbaar zeer fatsoenlijk en zelfs voorbeeldig, al vier jaar lang.'

'Ja, maar dat mag je alleen denken, niet zeggen. Anders loopt het na de oorlog verkeerd met je af, meisje!'

'O grote goden,' zucht zij, 'wat zal het een heerlijke verandering zijn, als de mensen hun gezond verstand weer mogen laten spreken.'

'Maar voor het zo ver komt, zul je nog een janboeltje meemaken, dame, dat verzeker ik je. Bijltjesdag... O ja, dat moet ik je nog vertellen: Kees Verbrugge kwam de slagerij van Tuerlings binnenvallen, razend omdat de Landwacht smokkelwaar van hem in beslag genomen had. Hij pakte een slagersbijltje op, voelde eens hoe scherp het was, hoe het in zijn hand lag, en hij zei:

— Fons, da's wel 'n goei bijltje. Bewaort da mar veur mijn. As de-n-dag er is, koom ik 't wel haole... Maar Fons zei: — Nee Kees, ge komt veuls te laot, jonge, ze zen allemol besproke.'

'Is dat die Verbrugge van de delicatessenwinkel?' vraagt zij. 'Die tranen met tuiten huilde, omdat zijn hondje moest worden afgemaakt? Die ik toen nog een glaasje water heb gebracht? Maar die goeie lobbies kan geen vlieg kwaad doen, lijkt me.'

'Juist daarom wil hij zich graag bloeddorstig voordoen,' meent Vlimmen. 'Dit is natuurlijk een kluchtig geval. Maar voordat al die rekeningen vereffend zijn, ook tussen mensen, die vroeger de beste vrienden waren en elkaar nu haten als vergift... Of doen ze zo maar, omdat ze moeten?... En dan, wat zal er overblijven van de gulden? In de meeste landen, die betrokken waren in de vorige oorlog, is er van de valuta maar een schimmetje overgebleven. De Belgische frank bijvoorbeeld was tenslotte van vijftig cent al teruggelopen tot een stuiver. Floor zegt, dat mensen, die met werken de kost kunnen verdienen of een produktieapparaat in handen hebben, zich wel zullen redden. Maar de ongeluksvogels, die hun leven lang gewerkt hebben voor een onbezorgde oude dag en leven moeten van hun spaarpotje, kunnen zich wel opzouten. Zo ken ik enkele oudere collega's, die kort voor de oorlog hun praktijk hebben verkocht en op rust zijn gegaan. Wat die moeten aanvangen... Weer aan 't werk gaan, als ze nog kunnen.'

'Zal ik je nu eens een originele en eerbiedwaardige Martell inschenken?' glundert zij. 't Is niet gezellig als je zo op een droogje zit te somberen.'

'Zit ik te somberen?' vraagt hij gekrenkt.

'Op de keper beschouwd: nee! Jij bent een verzamelaar van zorgen en als ieder goed collectionneur wil je nu en dan je schatten eens voor de dag halen, rangschikken en oppoetsen. Eigenlijk is het een pretje... Laat ik eerst

even inschenken en dan zullen we 't eens uitgebreid over Dop hebben, want daar zit je naar te hunkeren, ouwe huichelaar!

'Wat moet jij een heerlijk leven hebben, zo helemaal zonder ongerustheid!

'Maar lieve schat, als jij alle zorgen van de familie monopoliseert, blijft er voor mij immers niets over! Jouw zorgen binnen de perken houden is mijn enige bekommring.'

'Daar zit iets in,' geeft hij toe. 'Maar hoe kom jij zo royaal in de ouwe cognac te zitten? Weet je dat er voor zo'n fles op het ogenblik minstens honderd gulden betaald wordt?'

'Dat is een deel van mijn bruidsschat, waar je nog niet eens kennis van genomen hebt. In al die herrie van toen was ik dat partijtje trouwens helemaal vergeten, tot ik vanmiddag in de kelder moest zijn. Ik heb maar meteen een fles naar boven gebracht.'

'En je vond, dat je vanavond al kon beginnen met de oorlog te liquideren?'

'Je hebt nog niet gedronken op de bevrijding van Parijs. En je mag wel wat hebben voor de kapitalen, die je uitgespaard hebt door niet te roken. Het zal je goed doen.'

Intussen heeft zij de glazen al gereed gezet, Jamaica-glazen, de wanhoop van Lena, omdat zij jaren geleden er één gebroken heeft bij het opwrijven. En de fles ziet er belegen uit. Als de kurk nu maar niet aangetast is in al die jaren, denkt hij. Of gebeurt dat niet bij sterke drank, alleen bij wijn?

Als de gouden vloeistof klokkend opstijgt in het bolle glas, moet hij denken aan die zaterdagavond, nu al zes jaar geleden, toen hij haar voor het eerst ontmoet had en hier, in dezelfde stoel, keukenromannetjes over haar zat te dromen. Toen moest hij zichzelf inschenken...

'Op ons bezoek aan Parijs!' Zij proeft voorzichtig en hijgt: 'Zacht maar heet.'

'Het is goddelijk, maar we zijn het ontwend, zoals zoveel andere dingen... Zal Dop nog wennen aan de studie? Hij heeft nu al twee volle jaren verloren.'

'Hij is ook twee volle jaren wijzer geworden,' probeert zij te troosten.

'En op dit ogenblik,' gaat hij voort, 'zit hij waarschijnlijk in een loopgraaf, ergens in Noord-Frankrijk.'

'Voor zover hij niet zit te geeuwen op een bureau, ergens in Londen.'

'Nee, daarvoor is hij te wild, te sportief, te veel haantje voorop.' Hij trekt een gezicht als was dat een afschuwelijke kwaal.

'Of hij is aan 't feesten in Parijs.. Bonsoir mademoiselle, vous êtes seule ce soir?'

Hij grinnikt. 'Jij weet het altijd op zijn best te arrangeren, hè liefje?'

'Kijk-kijk, het gaat al wat beter; het zonnetje komt er door! Een druppel alcohol doet wonderen. Waarom zou je altijd het slechtste denken?'

'Ik denk niet het slechtste, ik heb juist grote verwachtingen. Na de oorlog begint mijn tweede jeugd; ik zou eigenlijk weer naar school moeten. Een groot deel van ons gedokter is helemaal verouderd. Er zijn enorme veranderingen op til, er wordt met man en macht aan gewerkt en straks krijgen we een lawine van nieuwe therapieën. Wonderen zijn het, waarvan we tot nu toe alleen nog uit de verte konden dromen. Daarbij vergelijken begint de beste dierenarts van het ogenblik een beetje te lijken op een kwakzalver, een medicijnman bij de wilde volksstammen...'

'Verklaar je nader,' zegt Tilly.

'Weet je nog dat een dag of tien geleden een Duitse soldaat hier een pakket met flessen afgegeven heeft?'

'Ja en ik begreep niet veel van al jouw opwinding. Was dat zoiets kostbaars?'

'Het is onbetaalbaar... Maar laten we beginnen bij het begin en dan moet ik je op voorhand waarschuwen, dat het droog en geleerd is.'

'Och, ik ben op school altijd tamelijk goed van begrip geweest, mag ik wel zeggen. Als je dan maar niet te veel dieventaal gebruikt.'

'Maar ik moet al direct beginnen met zo'n duur woord. Sulfanilamide. Dat werd in tweeëndertig gevonden door Domagk, een Duitser. Met die sulfanilamide kon hij de infectieziekten, die veroorzaakt werden door streptokokken, volkomen de kop indrukken. Dat was het waar de grote onderzoeker Paul Ehrlich steeds naar gezocht had, hij sprak van *therapia sterilisans magna*. In onze studententijd vonden we dat een machtig woord, vooral de lui, die geen latijn geleerd hadden. Ehrlich heeft het niet gevonden, maar hij is er toch dicht bij geweest. Op een gegeven moment sloeg hij de verkeerde richting in, of verkeerd... Hij heeft langs die baan geweldige ontdekkingen gedaan, onder andere het beroemde zes-honderd-zes, het middel tegen syfilis. Maar Domagk ging rechts waar Ehrlich links gegaan was en hij vond de sulfanilamide. Dat was nu zo'n welluidende *therapia sterilisans magna*, scheikundige stoffen, die de ziekteverwekkende bacteriën in een lichaam doden zonder dat lichaam belangrijk te schaden. Schaden doet het eerst, als je te veel geeft, maar dat doet deze prachtige borrel ook... Sulfanilamide is een zwavel derivaat en was het eerste van de chemotherapeutica. Niet schrikken van dat grote woord, het betekent eenvoudig: scheikundige geneesmiddelen. Het werd al in vijfendertig in de handel gebracht onder de fabrieksnaam Prontosyl en het luidde een heel nieuw tijdperk in. Later, kort voor de oorlog, zijn er nog andere sulfasamenstellingen gevonden, zoals Dagegan, een Franse vinding, meer speciaal tegen longontsteking, en het eind van alle sulfa's is naar we mogen verwachten nog lang niet in 't zicht... Maar er is nog iets anders op komst, of eigenlijk is het er al, voorlopig alleen in handen van de geallieerden. Dat is de penicilline en daar hebben we al van gehoord over de Londense radio, weet je wel, het middel dat gevonden is door de Engelsman Fleming en waarmee op het ogenblik dui-

zenden mensenlevens worden gered, naar ze beweren. Die penicilline is geen scheikundig preparaat, ze ontstaat uit levende organismen, afkomstig van schimmels. De uitwerking is even afdoende, maar het zou bovendien een veel betere werking hebben dan Prontosyl, dat zich alleen met streptokokken bezig schijnt te houden. Omdat de penicilline levend is, wordt ze gerangschikt onder de zogenaamde antibiotica, terwijl de sulfa's thuishoren onder de chemotherapeutica. Heb je dat vast?

'Dus het een is een synthetisch produkt en het ander is een groeisel?' probeert zij.

'Juist! Heel goed gezien... Die scheikundige middelen, met als eerste onze Prontosyl tegen streptokokken, werden voor de oorlog al met succes op de mens toegepast. Maar ofschoon we geplaagd zijn met een gevaarlijke en veel voorkomende streptokokkenziekte bij biggen bijvoorbeeld, was het middel nog niet doorgedrongen tot de veterinaire praktijk. En dat is goed te verklaren. Boeren zeggen van vader op zoon, dat een varken niet ziek mag worden, want dan is het verloren. Een veearts was goed voor paarden en koeien, wisten ze, maar aan varkens kon hij niet veel doen, behalve inenten tegen de vlekziekte. Er was ook nie. veel te doen aan het zwijn. Bij die beesten kun je de maag niet voelen, je kunt niet langs de einddarm de buikholte aftasten, je kunt alleen luisteren naar hart en longen en de temperatuur opnemen. Biggen zijn ook altijd veel goedkoper geweest dan veulens of ander jongvee en tijdens de crisis werden ze bij honderdduizenden vernietigd, terwijl de overblijvenden nog geen dubbeltje opbrachten. De boeren legden ze zelfs te vondeling, ze stopten ze op de markt stiekem bij elkaar in de kar, heb ik je wel eens verteld, geloof ik. Zo kostte het de dokter al gauw meer dan hij voor de boer verdienen kon. Het verloop van die biggenziekte was zo... Je weet toch wat er gebeurt bij een infectieziekte?'

'Wel ongeveer, maar ik wil er graag wat meer van horen.'

'Dan nemen we een big of een kalf met een infectie van streptokokken. In dat lichaam krijg je een massale vermeerdering van bacteriën in korte tijd. Als je weet, dat één bacterie zich verdubbelt binnen twintig minuten tot een half uur, en je begint met één exemplaar, kun je nagaan hoeveel het er zijn in vierentwintig uur. Als ik het goed onthouden heb, kom je dan aan zestienhonderdtriljoen.'

'Hoeveel is een triljoen ook weer?'

'Daar is een ezelsbruggetje voor. Het voorvoegsel tri betekent drie. En een triljoen is een miljoen in de derde macht. Miljard maal miljard. Duizend miljoen maal duizend miljoen. En dan zestienhonderd keer.'

'Schei maar uit. Ik zal niet op één miljoentje doodblijven.'

'Die bacteriën worden onmiddellijk naar de keel gevlogen door de witte bloedlichaampjes, de natuurlijke verdedigers van het lichaam. Het wordt een onmetelijke veldslag, waarin aan beide kanten miljoenen sneuvelen en hun lijken in het lichaam achterlaten. Intussen planten de indringers

zich lustig voort en tasten de weefselcellen aan, die kapot gaan en vervallen. Zo ontstaat er in alle organen, lever, milt, nieren enzovoort een opeenhoping van giftige stoffen, afbraakprodukten van het slagveld, afgestorven cellen en bloedlichaampjes, levende en dode bacteriën. Het lichaam komt tenslotte in een vergiftigingsstadium, waardoor de natuurlijke weerstand van het dier verslapt en de bacteriën de bovenhand krijgen... Wat kon je tot op heden doen? Proberen om bij zo'n ziek en verzwakt dier de natuurlijke weerstand zo op te voeren, dat het lichaam zelf de ziektekiemen overwon, want we hadden nog geen middelen om de bacteriën *rechtstreeks* aan te tasten en te vernietigen. Je kon poedertjes geven, kamfer bijvoorbeeld, om het hart op gang te houden. Je kon inwendig creoline geven, een ontsmettingsmiddel, dat de bacteriën doodt voor zover ze in de darmen zitten, maar verder niet. Andere schuilhoeken kon je niet bereiken; creoline dringt niet door in de lever, de nieren, de longen en de andere organen. Dan kon je met vochtige omslagen werken, Priessnitz-verbanden. Dus wat je noemt poederen, pappen en nathouden. Het was een dubbeltje op zijn kant en van de kalveren of biggen, die een flinke bacteriënvastie hadden, stierf de helft. Je stond er dus zo goed als machteloos tegenover...'

'Droevig,' zegt Tilly. 'Maar ik vóél, dat er een blijde verrassing op komst is!'

'Juist... In het begin van de maand had Hauptmann Funk van het vliegveld het spek aan zijn broek. Een koppel biggen van twaalf stuks had het stevig te pakken. Ik onderzocht de zeug, controleerde haar voeding, keek of ze geen uierontsteking had, geen baarmoederontsteking: niets van dat alles, ze was zo hél als een vink, zeggen de boeren. Ook had ze normaal geworpen en de biggen hadden het de eerste acht dagen goed gedaan, ze groeiden terwijl je keek. Toen hielden ze geleidelijk op met ravotten, begonnen wat minder te drinken, ze werden loom en kregen al gauw diaree. Dat is het eerste symptoom; het lichaam probeert alle onraad langs de darmen uit te stoten. Een ander verdedigingsmiddel is koorts en die hadden ze, zoveel je maar verlangen kon... Het verdere verloop is, dat ze hun blanke, rozige kleur verliezen, ze worden grauw en de haren groeien langer dan normaal. Bij al hun diarree drinken ze steeds minder en vermageren snel. Dan krijgen ze al gauw uitslag; de huid scheidt vocht af, dat indroogt tot korsten, en na een paar weken zit je met een stel vieze monsters in plaats van biggen. Het eindigt praktisch altijd met de dood... Daar sta je dus met je geleerd gezicht. Opensnijden maakt altijd wel indruk, dus ik liet de big, die er het slechtst aan toe was, een achterblijvertje, afmaken en bij de sectie vond ik bloeding in de hartspier, bloeding in het endocardium, bloeding in de milt, enfin het gewone beeld van een infectieziekte en hier dus de bekende biggenkwaal, die zoveel slachtoffers eist... Dat weet je dus, maar met welke bacterie of soorten van bacteriën je te doen hebt, weet je niet. Klinisch,

dat wil zeggen: door uitwendig onderzoek, kun je nooit met zekerheid vaststellen welke ziekteverwekkers aan het werk zijn, je kunt alleen op je ervaring afgaan.'

'En kun je dat niet laten onderzoeken in Utrecht?'

'Daar is meestal geen tijd voor. Het kan drie tot acht dagen duren en dan is het koppel gewoonlijk al veel te ver weg om er nog iets van te redden, want meestal word je veel te laat geroepen... Nu hebben, of liever we hadden al voor de oorlog toch iets bruikbaar en dat was Suisan, dat je wel kent, een Duitse entstof, gecombineerd met serum, en dat gaf wel eens resultaat, omdat er een entstof tegen de meest voorkomende biggenziekte in opgenomen is. Maar mijn voorraad is allang uitgeput en hier is het niet meer te krijgen, wèl in Duitsland dacht ik, omdat het daar gemaakt wordt. Ik zei dus aan Funk, dat hij me aan Suisan moest helpen, als hij nog iets van zijn varkensfokkerij wou terechtbrengen. Ik dacht wel aan sulfanilamide, al had ik het nog nooit gezien, maar ik nam aan, dat zo'n select preparaat in volle oorlogstijd wel voor de soldaten zou gereserveerd zijn en niet voor de zwijnen geworpen zou worden. Later hoorde ik ook, dat het daarginds streng gerantsoeneerd is. Dus ik sprak er niet over... Funk zou onmiddellijk voor Suisan zorgen, hij had een zeer goed adres, zei hij, een familielid, dat werkzaam was bij een of andere veterinaire dienst van het leger, hij zou telefoneren. En toen ik een paar dagen later nog eens kwam kijken, had hij al bericht: Suisan kon hij krijgen, maar er bestond een veel beter middel, sulfanilamide, in de handel bekend als Prontosyl. En ter voorlichting van de behandelende Tierartz, was hem een wetenschappelijke verhandeling toegezonden, een stencil van ettelijke bladzijden. Wat ik daar las zag er allemaal even mooi en overtuigend uit — het was trouwens niet helemaal nieuw voor me — maar met al die geleerdheid hadden we nog geen druppel Prontosyl. En intussen was er al een tweede koppel lichtelijk aangetast...

Funk scheen volkomen zeker van zijn zaak, hij vroeg alleen hoeveel ik nodig had; was vijf liter genoeg?... Hij had al eens serum zien spuiten en dacht waarschijnlijk, dat er ook zulke hoeveelheden Prontosyl aan te pas zouden komen. Nu had ik juist in dat stencil gelezen, dat kleine biggen, als die van hem, genoeg hadden aan twee of drie kubieke centimeter, al naar hun gewicht. Dus met vijf liter zou ik ruim zestienhonderd stuks kunnen behandelen. Maar als het niets kost, kun je royaal zijn en ik zei dus, dat vijf liter voorlopig wel genoeg zou zijn. Sehen Sie, Herr Doktor, hij hield er rekening mee, dat er nog andere koppels aangetast konden worden, en dat vond ik natuurlijk zeer verstandig van de Herr Hauptmann, maar zou die Prontosyl nog bijtijds hier kunnen zijn?... O ja, er waren vliegtuigen genoeg en de heren waren allemaal even belust op dringende boodschapjes in het lieve vaderland. Met de eerstvolgende dienstreis zou hij de opdracht meegeven. Dat zou zeker morgen zijn, misschien vandaag nog... En jawel, twee dagen nadien had hij de lading al

binnen. Hij zat er een beetje mee te houden, hij wist niet hoe hij dat goedje moest bewaren, dacht dat het op een bepaalde temperatuur gehouden moest worden, en daarom liet hij het vrachtje maar afgeven bij de Herr Doktor... Ik liet er geen halve dag overheengaan en spoot die doodzieke mormels in, precies gedoseerd volgens hun gewicht, ik heb ze zelfs laten wegen met een unster. Als je te veel geeft, krijg je intoxicatie en er schijnt niet veel voor nodig te zijn of je spuit ze dood. Met moeite heb ik mezelf beheerst om niet de volgende dag al te gaan kijken en wachtte nog vierentwintig uur... Ik kon mijn ogen niet geloven. En toch was één blik voldoende. Van een ziekenhuis voor hopeloze gevallen was dat hok in twee dagen tijd een rumoerige kinderspeelplaats geworden. De diarree was opgehouden en ze waren zelfs al merkkelijk zwaarder geworden, ze deden niets dan vechten en drinken, zo het hoort. Wel zaten ze nog onder de korsten en vroeger moesten die er afgewassen worden met olie, maar volgens dat stencil zouden ze er binnen een week vanzelf afvallen en dat is intussen ook gebeurd. Aan het koppel, dat pas ziek geworden was, kon ik niets kwaads meer bespeuren. Funk was in verrukking: fabelhaft, wonderbaar, fantastisch, kolossal. Ja, dit was Blitzkrieg, maar dan tegen de kokken. Hier kon je werkelijk spreken van *therapia sterilisans magna*. Het was een onvergetelijk moment. 'Ik kan het me voorstellen,' zegt zij. 'Maar kun je niet wat smokkelen voor je eigen boeren?'

'Dat is min of meer de bedoeling. Funk denkt niet meer aan die vijf liter, tot er opnieuw biggen ziek worden. Onder ons gezegd heb ik met zijn Prontosyl bij Kees Wouters al twee kalveren gered. Ze hadden witte diarree — de boeren zeggen witte schijt — en dat is meestal een coli-infectie, waartegen dat goedje ook zou helpen. Coli-bacteriën zijn dodelijk in negen van de tien gevallen. Kees wou ze al laten slachten, maar de injectie werkte weer als een dubbeltje in een automaat en je begrijpt hoe Kees ervan stond te kijken... Ik ga me daar geen gewetensbezwaren over maken; de Duitsers hebben hier al zoveel weggesleept. Als jij me vertelt waar penicilline te vinden is, ga ik het stelen!'

'Wat moet het heerlijk zijn, als je zo opgaat in je werk. Destijds had ik me voorgenomen met je mee te gaan op praktijk. Maar toen ik je een keer heb zien wegrijden met een zwaarbepakte motor en dan nog die lange buizen van de draadzaag op je rug gebonden, heb ik er voorlopig maar van afgezien. Zogauw je na de oorlog weer een wagentje hebt —'

Buiten op de stoep wordt het vanoudsbekende Utrechtse studentenseintje gefloten en dan eerst gaat de bel. Dat is Dacka, als het Pietje Peereboom niet is.

'Hij wil ons niet laten schrikken,' zegt Tilly en staat op om open te doen. Sedert de mislukte huiszoeking door de Gestapo, of wat het geweest mag zijn, krijgt zij nog steeds een versnelde pols en is op het erg-

ste voorbereid, wanneer er in het donker gebeld wordt. In de gang roept zij: 'Blijf maar, Lena, het is meneer Floris!' Ook Lena krijgt er een verhoogde bloeddruk van...

Pauline is meegekomen, hoort Vlimmen, en hij roept: 'Als jullie klaar zijn met kussen, heb ik wat beters voor je!'

Dacka verschijnt op de drempel en kijkt met puilende ogen naar de fles Martell. 'Is dat echt of is dat een laffe mop?'

Wanneer zij de cognac gekeurd hebben en de kreten van verrukking uitgestorven zijn, blijft het een hele poos stil en zelfs Pauline houdt haar mond. Dan zegt Tilly: 'Floor, ik zie aan je gezicht dat je nieuws hebt. Vertel het maar; dit is een geschikt ogenblik.'

Maanden geleden, toen bekend werd, dat zij de enige erfgename was van haar Oom Karelte en van Nell, heeft zij met Dacka afgesproken, dat Nunky zo weinig mogelijk de gelegenheid zou krijgen zich op te winden over de procedure tegen de paters. Dacka zou de nalatenschap behandelen, zich op de hoogte stellen van het proces en een oog in 't zeil houden.

'Het heeft een hele tijd geduurd,' begint hij, 'voor ik alle inlichtingen bij elkaar had. Eerst heb ik geschreven aan Bertholdi, omdat ik van jullie gehoord had, dat hij onze advocaat was in die zaak. Hij antwoordde nogal droog, dat hij zich al geruime tijd geleden aan de zaak onttrokken had en bij missive van de zoveelste stukken had overgemaakt aan een Meester Broens, die hem had opgevolgd als raadsman van wijlen mevrouw Ten Broecke. Nu wist ik, dat Broens de nieuwe orde was toegedaan, en ik meende al iets te ruiken. Ik wist ook dat er door de Duitsers een commissariaat voor niet-commerciële verenigingen en stichtingen opgericht was, en later zou ook blijken, dat het vermogen van de paters onder een beheerder van dat commissariaat gesteld was. Het zou beter zijn, dacht ik, eerst eens met Bertholdi te gaan praten, vooraleer ik Broens aansprak. En jawel hoor, Bertholdi vertelde, dat het commissariaat tussenbeide was gekomen in het proces, het zelfs helemaal overgenomen had en de oorspronkelijke advocaat van de paters de laan uitgestuurd. De zaak hing toen voor het Hof en de tegenpartij, dus de paters, dus de advocaat van de beheerder, legde op de dag van de pleidooien een akte over van een paar regeltjes, waarin hij verklaarde, dat de stichting van de paters, wettig vertegenwoordigd door hem namens de beheerder en op last van het commissariaat, zich niet langer wenste te verzetten tegen de vordering van appellante — dat was Nell — en zich refereerde aan het oordeel van het Hof. Met andere woorden: voor en namens de paters werd de vlag gestreken, of ze dat nu leuk vonden of niet... De pleidooien gingen dus niet door en na afloop van de zitting had Bertholdi een onderhoud met de advocaat van de beheerder, die zei, dat het commissariaat, na grondige bestudering van de stukken en van de voor geschiedenis, tot de conclusie was gekomen, dat het inderdaad een vuil

zaakje was, dat de eis gerechtvaardigd was en daarom op billijkheidsgronden van verder verweer moest worden afgezien... Dat zou natuurlijk erg fatsoenlijk zijn geweest, als dat commissariaat op een even fatsoenlijke manier in de rechten van de paters getreden was, bijvoorbeeld zoals Tilly door een erfenis de rechten heeft verkregen van Karel en Nell... Bertholdi kon daar natuurlijk niets aan verhelpen en na enkele weken wees het Hof de vordering toe. Negenentachtigduizend vijfhonderd gulden..'

'Kunnen we daar nu een borrel op nemen,' vraagt Vlimmen, 'of liever niet?'

'Je kunt altijd een borrel nemen,' zegt Dacka. 'Maar in dit geval zou ik er eerder een nemen voor de schrik dan op de gunstige afloop. Die is nog ver te zoeken... Want nu komen we aan het tere punt: of en in hoeverre Karel met die heren van het commissariaat gesmoesd heeft om het zover te krijgen. Bertholdi heeft er zich niet over uitgelaten en ik heb er maar niet naar gevraagd. We kunnen voorlopig wel aannemen, dat Karel er buiten is gebleven; Bertholdi leek mij niet de man, die een duivel in zijn hart laat smoren. Wel, zei hij, dat hij zijn cliënt uitdrukkelijk gewaarschuwd had de bezetters buiten het proces te laten. Al die jaren had hij immers gevochten voor een principiële beslissing, die ongetwijfeld ook gekomen zou zijn, maar dan in recht en billijkheid. Er waren verscheidene procedures gevoerd en samen met Karel had hij een massa materiaal verzameld, waaruit bleek, dat de paters in strijd met de wet en met hun eigen stichtingsakte er een regelmatige lijf-rentebedrijf op na hielden, maar dan zo clandestien mogelijk. Volgens hem was de kans groot geweest, dat de zaak zonder die al te vriendelijke hulp van het commissariaat even goed gewonnen zou zijn. Nu was voor hem de aardigheid eraf en hij onttrok zich aan de zaak, nadat hij het arrest had laten betekenen. Met een eventuele executie of ook maar met het incasseren van het geld wilde hij niets te maken hebben... Ik zou hetzelfde gedaan hebben —'

'Ik begrijp niet goed waarom,' zegt Vlimmen. 'Waren die heren van dat Hof dan al even Duitsgezind als dat commissariaat?'

'De duivel haal je!' roept Dacka verschrikt. 'Dat waren allemaal even vurige vaderlanders!'

'Nu, dan zou ik zeggen: een Hof is een Hof. Het is niet Duits, zeg je, en waarschijnlijk ook niet stapelgek. Jij doet net of die paters opeens het grootste gelijk hebben, omdat de Duitsers op het ogenblik hun neus in die procedure gestoken hebben. Maar het Hof heeft toch uitgemaakt, dat Nell gelijk had en dat ze haar geld terug moet hebben?'

'Ja, maar zó eenvoudig is het niet. Het is ook niet in twee woorden uit te leggen. En Karel moet er ongeveer eender over gedacht hebben als jij, hij heeft er ongetwijfeld ook het fijne niet van begrepen. Tot dat ogenblik was er niets loens aan, zei Bertholdi. Karel had er niet om

gevraagd, dat hij in plaats van tegenover de paters zou komen te staan tegenover een commissariaat van Duitse vinding. Zoals gezegd, had Bertholdi hem bij het afscheid gewaarschuwd en hem aangeraden niets meer te doen vóór de bevrijding; dat arrest liep niet weg... Kort en goed, of niet goed: Karel heeft die raad niet opgevolgd. Toen het arrest na drie maanden onherroepelijk geworden was — het commissariaat wénste natuurlijk niet in cassatie te gaan en de paters kónden het niet — kreeg Bertholdi een briefje van Broens, die als nieuwe raadsman van Nell en Karel om de stukken vroeg. Broens is al van den beginne lid van de NSB, maar heeft vreemd genoeg geen politieke functies. Bertholdi beschouwde hem als een idealist van halsstarrige overtuiging, iemand die het zinkende schip niet zou verlaten. Bij de balie staat Broens te boek als een correct advocaat, afgezien dan van het feit, dat hij de Duitse wetgeving en dus ook dat commissariaat blindelings aanvaardt — ‘Maar als ik er iets van begrijp, heeft het Hof dat alles ook blindelings aanvaard,’ houdt Vlimmen vol.

‘Ja, oppervlakkig bekeken wèl. Toch zit dat heel anders en daar zullen we het straks over hebben... Later had Bertholdi bij geruchte vernomen, dat de vordering inderdaad geëxecuteerd was, hoe wist hij niet. En dat was zowat alles wat hij ervan vertellen kon; stukken bezat hij niet meer... Ik ging van hem weg met de indruk, dat zijn verijdelde procedure nog steeds als een angel in zijn vlees prikte. Hij deed me denken aan dat vrolijke verhaal over de Engelsman, die voor een grote wedenschap de oceaan moest oversteken in een heel klein bootje. Toen hij eindelijk na ontzettende gevaren en ontberingen de kust naderde, halfdood maar zeker van de overwinning, werd hij door een grote lijnboot voor schipbreukeling aangezien, met de sterke arm opgepikt en aan land gebracht. Hij verzette zich natuurlijk zoveel hij nog kon, maar dat werd door de scheepsarts uitgelegd als geestesstoornis tengevolge van uitputting... En we kunnen de parallel doortrekken: ik vrees namelijk, dat we deze gewonnen zaak uiteindelijk nog best kunnen verliezen, omdat we net als die Engelsman gearriveerd zijn *op de verkeerde manier!*... Broens kon ik pas enkele weken later bereiken. Op het eerste gezicht had hij weinig van een fanatiek nationaal-socialist: vlot, breed van opvatting en niet zonder gevoel voor humor. Toch had hij een zeker soort starheid over zich. Als zijn ogen eenmaal op iets gericht waren, bleven ze er een hele poos op staren, zonder de geringste afwijking of trilling. Op een onnaspeurlijke manier deed hij me denken aan zo’n blauw bord met witte pijl voor éénrichtingsverkeer. Ik voelde in hem de ietwat verlegen dweper, die probeert schuil te gaan achter ironische grappigheden, maar die hulpeloos de lijn moet volgen van een denkfout, die uitgegroeid is tot een dwanggedachte... Maar dat is voor ons van minder belang. Hij zei, dat de zaak vrij vlot was verlopen. De juristen van het commissariaat wensten natuurlijk niet, dat hij een of ander heiligdom van de paters

ging veilen; dat zou verkeerde propaganda zijn geweest voor de nieuwe orde. Het was hun bekend, dat er minder monumentale rijkdommen opgeborgen waren bij de Nederlandse Bank, in een drietal safes, die nu geblokkeerd waren, en het commissariaat gaf opdracht een van die schatkamers onder getuigen te openen en te inventariseren. En zeer toevallig kwam het zo uit, dat in het eerste de beste loket miljoenen sluimerden aan effecten en allerlei andere waardepapieren; in de twee andere zou waarschijnlijk alleen vuil wasgoed gelegen hebben, dacht Broens. Voor hoeveel precies in die ene safe gevonden was, hadden de lui van het commissariaat hem niet willen verklappen, dat zou bij gebrek aan beurskoersen ook niet zo gemakkelijk te becijferen zijn geweest, in ieder geval waren het miljoenen. Hij wist ook te vertellen, dat de stichting van de paters in de zeventiger jaren opgericht was, en volgens de stichtingsakte bezaten ze toen ongeveer twee ton... Afgaande op de inhoud van één safe op de drie, waren ze dus, ook zonder ooit iets geproduceerd te hebben en na tien magere jaren van crisis, niet zo slecht gevaren, mogen we wel zeggen. Een goed verzorgd stelletje kostgangers —'

'En maar bedelen, jongens!' onderbreekt Pauline. 'Maar dan altijd voor de armen en de negertjes en de gevallen meisjes en —'

'We kunnen straks breedvoerig van gedachten wisselen over neger-tjes en gevallen meisjes,' zegt Dacka stijf. 'Mag ik nog heel even?... Het commissariaat bepaalde, dat een deel van de gevonden effecten zou worden beleend tot een bedrag, voldoende om de hoofdsom en de kosten uit te betalen aan mevrouw Ten Broecke. Dat is dan ook gebeurd. Zowat twee weken voordat het echtpaar sneuvelde —'

'Ha!' komt Pauline er weer tussen, 'Daar hebben we de vanoudsbekende Vinger Gods! Wat jammer voor de paters, dat het geld niet juist op dezelfde dag is uitbetaald! Dan was het bewijs geleverd. Wéér een wonder!'

Dacka schudt zeer beslist van neen. 'De paters zouden vast en zeker met deze procedure géén propaganda gaan maken, liefje, al gebeurden er nog tien van die wonderen... Laten we de zaken afhandelen, voordat jullie allemaal dronken zijn, we zijn bijna klaar... Ik ben bij de notaris geweest en bij de accountant van Karel. Het geld van de procedure staat nog intact op de bank en ik heb bij de notaris nu al namens Tilly laten vastleggen, dat zij het einde van de oorlog afwacht, vooraleer zij zal besluiten of ze dat bedrag aanvaardt. Anders loopt ze gevaar, dat de paters haar straks van landverraad beschuldigen, want dat zal me een rommel-tje worden na de bevrijding! Volgens de Londense radio zijn er al wetten in de maak voor iets dat ze rechtsherstel noemen. Op grond van die wetten kan alles ongedaan gemaakt worden, wat hier onder Duitse dwang aan rechtsbetrekkingen tot stand gekomen is. En dat deze zaak daar ook onder valt, kan een kind zien. Maar zonder die geldbom en ondanks al die successierechten, ben je er toch niet zo slecht aan toe, als we dachten,

Tilly! Je wist al, dat Karel'tje grote zaken heeft gedaan. Al in het eerste jaar van de oorlog heeft hij een veel grotere ruimte moeten huren, niet alleen voor zijn motortjes. Hij was ingevoerd in de rijwielhandel en zo de gelegenheid zich voordeed, sjacherde hij zowat in alles, maar dan min of meer clandestien, begrijp je wel. Als ik zeg: fietsbanden, weet je genoeg. En daar is een aardige duit van over. Na zijn dood is de zaak voortgezet, maar dan wat kalmer, door zijn medewerker, die nu het hele boeltje wel wil overnemen, voor een prijsje. De accountant zal een schatting opmaken. Dan is er nog het huis, dat je wel kent, onbelast en met een aardige verzameling antiquiteiten. Met dat al zat Karel dus helemaal niet zo te springen op dat weggemaakte geld als vóór de oorlog, hij deed alle zaken, die hij kon doen, en verdiende grof geld. Ik begrijp werkelijk niet hoe hij zo oerstom heeft kunnen zijn dat arrest te gaan executeren met behulp van —'

'Ik geloof, dat ik het wel begrijp,' zegt Pauline. 'Je moet niet vergeten, dat Karel en Nell jaar in jaar uit zijn opgestaan en zijn gaan slapen met één en dezelfde ergernis, die heel hun leven was gaan beheersen. En Karel heeft er het fijne niet van begrepen, zoals je zelf zegt. Bovendien hebben die lui van het commissariaat hem ongetwijfeld in heel geleerde betogen verzekerd, dat de zaak juridisch tiptop in orde was. Ten tweede, dat hij een grote klungel zou zijn, als hij het geld weigerde, dat hem eerlijk toekwam, dat hem zelfs ontfutseld was op de meest geraffineerde manier. De bezwaren van Bertholdi werden natuurlijk overdreven en aanstellerig genoemd. En dan het Hof! Even goed als voor Nunky had voor Karel dat vaderlandse Hof immers het beslissende woord gesproken.' 'En al was het dan helemaal verkeerd,' valt Tilly haar bij, 'ik ben blij, dat het zo gegaan is. Ik bedoel, dat Nell vóór haar dood nog heeft mogen beleven wat zij als de overwinning beschouwde. Voor zoveel zij wist, had het recht eindelijk gezegevierd. Jullie weten niet hoe zij eronder geleden heeft. Bij elke ontmoeting in de laatste tien jaar werden de ogenblikken steeds zeldzamer, dat zij die eeuwige obsessie even kon vergeten en gezellig zijn. Stom natuurlijk, maar zeer begrijpelijk. Ik vrees zelfs, dat haar opluchting na het gewonnen proces niet blijvend zou zijn geweest. Vroeger, wanneer ze bij mij haar verdriet aan 't luchten was, probeerde ik natuurlijk altijd haar wat moed in te spreken. Dat ze het proces nog altijd kon winnen en dat al haar hartzeer dan zuiver verlies zou zijn geweest. Daarop heeft ze al eens geantwoord: — En als we winnen, wat dan nog? Dan ben ik nog altijd bestolen voor een ton. Die is spoorloos verdwenen, volgens de geleerden, daar komt nooit meer iets van terug... Zie je, de kans is groot, dat ze na de eerste roes zich zelf weer langzaam maar zeker was gaan martelen met de spoorloos verdwenen ton... En wat er ook na de oorlog met die erfenis nog mag gebeuren, ik zal het zo ver niet laten komen, ik heb het van nabij gezien, ik ben gewaarschuwd. Nell en Karel hebben zich door de paters het

leven laten verpesten voor een waarde van heel wat meer dan negentachtigduizend gulden, maar dat zal mij niet overkomen... Bedankt voor de goeie zorgen, Floor! Het is heel goed wat je gedaan hebt. Ik heb dat geld nooit verwacht, ik heb er zelfs nooit van gedroomd en ik reken er ook helemaal niet op.'

'Jij moet het weten,' zegt Vlimmen, 'het zijn jouw duiten.'

'Ze zullen mijn onuitsprekelijk geluk aan de zijde van mijn trouwe echtgenoot niet in gevaar brengen... Wie nog een drupje?'

Als de glazen gevuld zijn, zegt Vlimmen: 'Floor, nu ben ik nog even benieuwd hoe jij dat Hof goedpraat.'

'Kijk eens, er bestaan vanouds internationale verdragen over oorlog en bezetting, onder andere het Landoorlogreglement. Op grond daarvan kan de bezetter verordeningen uitvaardigen, die kracht van wet hebben en die dus door de ambtenarij van het bezette land uitgevoerd moeten worden. Nu heb je wel eens gehoord, dat de rechter lijdelijk is. Dat betekent onder andere, dat hij de innerlijke waarde en de billijkheid van een wet niet mag beoordelen, hij heeft die wet alleen maar toe te passen, al vervloekt hij nóg zo de inhoud en de strekking ervan... Stel je nu voor, dat onze rechter koppig was geweest, zoals jij van hem verlangt, dus dat hij dat commissariaat niet als wettig erkend had en bij vonnis bepaald, dat de paters voor zichzelf moesten procederen. Dan had die rechter de partijen alleen maar nodeloos op kosten gejaagd, want hij wist van te voren, dat de hogere rechter, hier dus de Hoge Raad, dat commissariaat weer wél wettig zou verklaren. Dat is al sinds het begin van de oorlog een vaste regel: de Duitse verordeningen gelden nu eenmaal als wet. Zuiver theoretisch bekeken is deze gang van zaken dus volkomen legaal en het is daarom, dat het Hollandse verzet zich De Illegaliteit heeft genoemd.'

'O, nu hoor ik voor het eerst hoe ze aan dat stomme woord komen,' zegt Vlimmen. 'Ik dacht dat het weer die Hollandse manie voor vreemde woorden was...'

Geblaf in de keuken. Even later vliegt de deur open en Bobby is de eerste. Hij kromt zich in een halve cirkel om te laten zien, dat hij met zijn stompje kwispelt.

'Wat slècht van jullie,' roept Klaartje, 'om die arme stumper niet hier te halen! Hij is even goed op gezelligheid gesteld, hoor!'

HOOFDSTUK 16

Dop kan er wel van spuwen op het eerste gezicht. Juist voor etenstijd komt me daar dat verrekte Heintje Konijn aanmarcheren bij het hol met een levensgroot exemplaar van de Grüne Polizei voor de loop van zijn pistool. En aan zijn elleboog hangt de koppel met het wapen van de ge-

vangene. De Duitser houdt de handen gevouwen op de kruin van zijn hoofd, heeft al op voorhand de kleur van een lijk en loopt een beetje te zwijmelen van angst...

Heeft hij al ooit zo'n wraakroepende stommititeit meegemaakt? Als je kans hebt gezien zo'n vent te ontwapenen, heb je ook honderd keer de kans gehad hem onverwijld onder vuur te nemen en op te ruimen vóór hij goed begrepen heeft wat hem overkomt. Dat is al vaak genoeg voorgekomen en dat is de aangewezen, de enige manier. Maar nee, dat is te zakelijk, dat is te weinig show, dan komt meneer Van Konijnenburg niet genoeg in het zonnetje te staan. Nu kunnen zij er lekker lang over doen, op zijn Duits. En met dat hartverheffende volksvermaak zal hij zich nu eens niet bemoeien, hij wil er niet eens naar kijken!

Maar dat is niet zo eenvoudig. Hij moet wel luisteren naar het opgewonden relaas van Heintje.

'Ik zat gewoon op de vinkebaan! In de struiken aan de voet van de Bremberg en ik zag hem al ver aankomen, hij freewheelde zo lekker de helling af, met een vaartje, meneer! Hij had eerst nog uit alle macht zitten sprinten om maar heel ver uit te kunnen lopen. Ik had hem daar de laatste dagen al verschillende keren voorbij zien komen; hij zal aan die kant wel ergens een wijf hebben zitten, denk ik. Ik had de staaldraad los op de grond liggen om de andere fietsers te laten passeren en ik had nog een zee van tijd om hem aan een boompje te binden, toen meneer aankwam. En een smak als hij maakte! Dat was een complete dodensprong en de eerste ogenblikken was hij gewoon van de kaart. Ik kon hem op mijn dooie gemak zijn koppel afnemen, ik had hem evengoed een schone luijer aan kunnen doen!'

Zij schateren het uit op een schelle, overspannen manier. Die Hein!... Hans Worst heeft de bewaking van de gevangene overgenomen en houdt zijn grote revolver gericht in de zuivere houding van de film-cowboy. Het scheelt niet veel of je hoort zijn sporen rinkelen...

Dop kijkt naar Leopold. Die heeft ook al verder gedacht dan zijn neus lang is: een zuur gezicht en een gerimpeld voorhoofd. Ook Meneer Van de Beer kan zijn lach wel houden. Zonder zich te bewegen staart hij naar de Duitser. Onder zijn zware, wijze oogleden staat zijn blik bang en bezorgd.

Meneer Van Bazel voelt een kille woede in zich opstijgen, hij weet precies wat er gebeurd is.

'Waar is die fiets gebleven?' vraagt hij ijsig en nu is het of de stralende Meneer Van Konijnenburg een emmer koud water over zich heen krijgt. Dop heeft geen antwoord meer nodig. 'Een Duitse dienstfiets,' constateert hij zonder tegenspraak. 'En wat had de vent op zijn hersens?'

'Een helm, maar die heb ik in de struiken gegooit.'

'En die draad?'

'Die ligt los onder het boompje; die zien ze niet.'

'Schitterend,' hoont Dop. 'Geniaal! Dat helpt geweldig.' En dan opeens woest: 'Kom mee, godverdomme, en wijs me de juiste plaats! We hebben geen seconde te verliezen!'

Open monden en domme gezichten. De stemming is bedorven. Die lef-maker denkt nu eens letterlijk aan alles en het beroerde is, dat hij altijd gelijk heeft. Als die fiets wordt gesignaleerd, komen de Moffen met hun honden en dan krijgt de groep in minder dan geen tijd heel die groene troepenmacht op de thee. En het is waar: op alle ogenblikken van de dag kunnen er Duitse patrouilles langs de Brembergse baan komen. Het is een schilderachtige zandweg, een dubbel karrespoor en een met sintels verhard rijwielpad, dat wel het belangrijkste is. Het vormt een toepad, de kortste verbinding tussen de dorpsgemeenten Korvel en Opsomer, merkelijk korter dan de rijksweg, die een stompe hoek maakt via Goortsel. Het is ruim anderhalve kilometer, die hij haast geheel in de looppas aflegt, nogal weerbarstig gevolgd door Meneer Van Konijnenburg. Het is duidelijk, dat Heintje al die haast niet in overeenstemming acht met de waardigheid van de held, die hij zich daarjuist nog voelde. Intussen is hij gaan twifelen en in het zicht van de juiste plaats laat Dop de roeke-loze domheid nog eens scherp uitkomen. Hij neemt alle voorzorgen in acht, hij zegt: 'Het zou best kunnen, dat er al een hinderlaag ligt.'

En het toeval komt hem te hulp. Vlak naast het fietspad ligt het Duitse rijwiel in een noodlottige houding, met verkeerd gedraaid voorwiel, als op de gerechtelijke foto van een dodelijk verkeersongeval. Van hun verdedekte opstelling uit zien zij een fietser, die daar afstapt en enkele schreden teruggaat om de vreemde vondst eens goed op te nemen.

'Als hij die helm maar niet ziet,' bromt Dop en merkt nu, dat Heintje zich al minder prettig voelt.

Zij moeten zich zo klein mogelijk maken, want de onbekende kijkt behoedzaam en diefachtig in het rond, schijnt toch wel iets van plan te zijn. Maar opeens krijgt de schrik hem te pakken; hij stijgt snel op en maakt zich overhaast uit de voeten, als vluchtend voor zijn eigen overmoed.

Zij sluipen door het schaarhout tot vlak bij de fiets. Daar moeten zij weer wegduiken. Een jonge boer komt de helling af, ziet de fiets liggen, remt, schrikt op zijn beurt en ziet schielijk van verdere plannen af. Sommige mensen schijnen te voelen, dat zij bespied worden.

'Houd je pistool gereed,' zegt Meneer Van Bazel, wanneer hij, geknield in het schaarhout de hand uitstrekt naar de fiets. 'Best mogelijk dat we meteen een straal vuur krijgen. Pak jij die helm.'

En daar wordt hij gegrepen door zijn eigen boeman-spelletje. Zijn hart slaat weer op hol. Nu in volle ernst, neemt hij zijn pistool in de rechterhand en tast met de linker naar de fiets. Hij verwacht stellig, dat het er bij de eerste aanraking zal knallen, alsof hij een onklare stekker in een stopcontact steekt. Er gebeurt natuurlijk niets, zoals hij eigenlijk wel

wist, maar evengoed loopt een harde rilling over zijn rug. Kwaad op zichzelf, rukt hij wild de fiets naar zich toe en verdwijnt ermee in het hakhout op het ogenblik, dat er over de bult, die Bremberg heet, een dikke boerin komt aanrijden.

Op de terugweg kan hij de verleiding niet weerstaan Heintje nog wat op de zenuwen te werken. 'Ziezo, dat is waarschijnlijk nog bijzonder goed afgelopen... En nu kom jij aan de eer. Jij hebt er het meeste recht op, jij hebt hem gevangen, dus het spreekt, dat jij hem mag afmaken... Dan doe je het beste met hem midden in zijn nek te schieten, kort onder de schedel, op zijn Russisch. Dat is verreweg de zindelijkste manier.'

Hij verknutert zich, nu hij uit een steelse ooghoek ziet hoe bleek de jongen wordt. Dus eindelijk heeft Meneer Van Konijnenburg de volle omvang van zijn branieachtige blunder overzien. Net goed, op die manier leert dat uilskuiken misschien nog zijn hersens gebruiken.

'Je moet natuurlijk,' gaat de kweuling voort, 'een koel hoofd hebben en een vaste hand. Als je de halswervels mist, kan er van alles gebeuren en wordt het tien tegen één 'n grote smeerbeel. Best mogelijk, dat je een slagader raakt en dan zou het bloed recht in je ogen kunnen spuiten of in je mond, als je je bek niet dicht houdt. Want je staat er vlak bij!'

Heintje laat de Duitse helm uit zijn hand glippen en als hij zich bukt, krijgt hij een oprisping, die klinkt als een braakgeluid. Maar Meneer Van Bazel heeft er nog niet genoeg van: 'Intussen is de vent nog bij volle bewustzijn en in zijn doodsstrijd tolt hij rond als een levende fontein van bloed. Wie weet valt hij je om de hals en klampt zich aan je vast tot zijn laatste doodskramp. Het is niet zo eenvoudig als het wel lijkt. Voor beulswerk moet je een natuurlijke aanleg hebben, geloof ik... Ik zou er niet veel van terechtbrengen.'

— Die heeft zijn portie wel, denkt hij en verandert van onderwerp.

Terug bij het hol, ziet hij dat men al begonnen is met punt één van het vastgestelde programma. Van de stoere Pruis, nu ontdaan van zijn uniform, is nog slechts een grote, slappe vod overgebleven. Hij is bezig zijn graf te graven, maar zijn ledematen schokken zo krampachtig, dat hij van elke schep zand de helft laat vallen. Een korte lok is geneigd met een punt over zijn voorhoofd te vallen. Dat geeft hem iets kwajongensachtigs en over het algemeen lijkt hij niet helemaal volwassen. Zijn gezicht is nat van de tranen en tussen zijn snikken door stamelt hij halfverstaanbaar over 'meine Frau, meine Kinder'. Hans Worst houdt hem binnen het bereik van zijn grote revolver, maar heeft zijn theatrale houding laten varen. In de groep is geen spoor meer over van de luidruchtige pret, het is er stil maar ver van rustig; iedereen drentelt onverpoosd rond. Alleen Meneer Van de Beer zit met zijn rug naar het macabere karweitje gekeerd op een stapel plaggen en steunt zijn kin op de vuist als De Denker van Rodin. Naast hem staan twee gamellen bruine bonen met spek koud te worden. Leopold heeft er bij ieders heugenis nooit zo geplaagd

uitgezien. Nu hij Meneer Van Bazel ziet, neemt hij hem even apart en vraagt of die Duitse fiets erg de aandacht getrokken heeft.

'Bij mijn weten is ze al door twee mensen gezien,' zegt Dop. 'En ze heeft er minstens een half uur gelegen. Maar dat is niet zo erg; de eigenaar kon even weggekropen zijn om zijn behoeften te doen. Gelukkig lag die helm wat beter verborgen... Enig idee wat er nu gaat gebeuren?'

'Jij misschien?'

'Jawel: dat ik me nu eens niet met dat vuiltje ga bemoeien.'

'Maar we zitten er mee,' zucht Leopold. 'We kunnen niet meer terug. Heintje zal wel —'

'Op Heintje moet je niet rekenen. Als het daar op aankomt, doet hij het nog eerder in zijn broek dan die Mof... Het is trouwens niet uitsluitend zijn schuld. Ze hebben elkaar steeds opgejuind, weet je wel, vooral wanneer er mensen van ons doodgeschoten waren. Daareven dacht die jongen nog, dat hij de groep een reuzendienst had bewezen, en op zichzelf bekeken is het inderdaad een kranig staaltje, al heeft hij het dan veel te slordig afgewerkt. Intussen is hij tot de ontdekking gekomen, dat hij een olifant uit de loterij heeft getrokken... Pas op, daar heb je 'm.' Heintje is nu rood van drift en om alle tegenspraak te overstemmen begint hij al op voorhand boos te snauwen. 'Als je maar weet, dat ik nu genoeg gedaan heb! Ik ga daar verder mijn handen niet aan vuilmaken. Ze hebben allemaal steeds gezegd, dat ze er zo graag eentje levend te pakken krijgen, en nu zijn ze bediend. En daarnet vonden ze 't allemaal nog even fijn! Nu lijkt het opeens wel of ik god-weet-wat voor 'n gore rotstreek uitgehaald heb!'

'Je had kunnen zeggen wat je van plan was,' meent Dop. 'Dan hadden we —'

'Maar ik wist toch niet van tevoren,' roept Heintje heet, 'dat ik er vandaag al een zou kunnen strikken!'

'O Jezus,' kreunt Dop en geeft het op. Zo kun je in alle eeuwigheid bezig blijven; alle antwoorden zijn goed.

'De bonen worden koud, jongelui!' roept Meneer Van de Beer over zijn schouder. Maar zelf maakt hij helemaal geen aanstalten.

Leopold en Meneer Van Bazel dreutelen een eindje weg van de anderen en zwijgend probeert ieder voor zich het probleem uit te puzzelen. Leopold zal iemand moeten vinden. Er zal toch wel één man zo geladen zijn, dat hij het aankan? Van Bob de Bolle zijn een broer en een zwager in een concentratiekamp doodgepest... In de hitte van een gevecht, of op het eerste gezicht uit een hinderlaag, is het geen kunst, gaat het vanzelf. Maar weloverwogen en in koelen bloede? In de krant noemen ze dat 'met voorbedachten raad' en dan schijnt het pas echt vuil te zijn. Wie van heel die bende zou —?

'Als Hans Worst er niet voor te vinden is,' zegt Leopold, 'zie ik er niets van komen, voor zover ik mijn pappenheimers meen te kennen.'

— En dan? vraagt Dop zich af. De Mof heeft alle gezichten gezien en weet waar het hol is. Om aan wapens en munitie te geraken hebben ze herhaaldelijk gewone militairen weten te verschalken, die ze dan weer lieten lopen. Maar dat was altijd ver van het bivak.

‘Begin met vrijwilligers te vragen,’ raadt hij aan.

‘Vrijwilligers,’ mijmert Leopold met een vermoeid lachje. ‘Weet je hoe ze die in het Belgische leger noemen?... Mannen van goede wil, hommes de bonne volonté... Stel je voor: van goede wil om een mens af te slachten.’

‘Dan zal het lot moeten beslissen.’

‘Of ze zich iets van dat lot zullen aantrekken.’

‘In ieder geval zou ik niet te lang meer wachten. Roep ze bij mekaar om te eten en probeer het op de een of andere manier gedaan te krijgen. Hoe langer ze de gelegenheid hebben die huilebalk aan te gapen, hoe onmogelijker het wordt. Wie heeft die grote stommitieit van die grafgraverij bedacht?’ Hij vergeet, dat hij zelf begonnen is met Heintje misselijk te maken.

Leopold trekt de schouders op. ‘Dat hadden ze immers al maanden tevoren zo afgesproken. Dat is de Duitse methode, naar het schijnt... Ik vrees, dat het al te laat is. De vent heeft al de kans waargenomen foto’s te laten zien van zijn vrouw en kinderen.’

Hij loopt in de richting van de gamellen en roept: ‘Kom jongens, laten we gaan eten!’ De mannen hebben begrepen dat het probleem besproken is en drommen nieuwsgierig samen rond Meneer Van de Beer.

‘Mensen, laten we die vent meteen uit zijn lijden helpen. Wie meldt zich vrijwillig?’

Stilte. De meesten kijken naar Heintje Konijn, die zeer rood wordt en een beledigd gezicht trekt.

‘Denken jullie eraan,’ vraagt de commandant, ‘wat er zou gebeuren, als de rollen omgekeerd waren? Deze knaap zou geen seconde aarzelen, als hij werd aangewezen om een van ons koud te maken... Jullie zijn toch niet vergeten wat er gebeurd is met Polletje, met Blauw Pietje en alle anderen?’

Nu staan ze nijdig op hun kiezen te bijten... Ja, die vent moet er aan, daar zijn ze het nog altijd over eens, dat spreekt vanzelf. Het is alleen maar de vraag hoe en wie...

‘Niemand?... Dan zullen we moeten loten.’

Het is op verre na niet de eerste keer. Zij zijn er op ingericht, doen het met gevouwen papiertjes in een linnen zakje. Het is al een traditie geworden, dat Meneer Van de Beer bij zulke dingen niet meedoet. Na vijf maanden is hij nog altijd een soort logé — kunstlievend lid, zegt Leopold — en zijn leeftijd ontslaat hem van nachtelijke sabotagetochten en vechterijen. Maar hij heeft er op gestaan, dat hij mee wachtklopt en daarom hebben ze hem geleerd met vuurwapens om te gaan. Naar hij be-

weert, weet hij nu precies aan welke kant de kogels er uitkomen. Ook is hij steeds bereid een wachttoer over te nemen, want hij gaat niet gemakkelijk weg van het bivak, vertoont zich niet graag onder de mensen. Al heeft hij dan een echt persoonsbewijs onder de naam Gerrit van Teunenbroek, hij zegt dat zijn gezicht meer doet denken aan het dal van Josaphat dan aan het broek van Teun. Dan is hij sterk in allerlei nuttige bezigheden van huishoudelijke aard, vooral wat het eten en de ligging betreft, en het is een feit, dat het leven veel draaglijker schijnt te zijn, sinds Meneer Van de Beer er is. Maar ja, de gunstige berichten van de laatste tijd hebben er natuurlijk ook toe bijgedragen. Als je de radio kunt geloven, is Antwerpen om zo te zeggen zonder slag of stoot bevrijd. De meeste mensen zeggen, dat het niet lang meer kan duren, maar sommigen verwijzen naar veertien-achtien: als de zaak vastloopt zoals toen, is het eind ver te zoeken...

Dop acht zich gelukkig, nu hij als derde vrijloot. Wel heeft hij tevoren gezegd, dat er van hem niets te verwachten valt, maar als *hij* zich aan het spel onttrekt, doet niemand meer mee.

Het lot valt op Meneer Van Manen... Dat kon slechter, vindt Dop. Dikke Manus heeft verreweg het hardst geschreeuwd en gehitst, hij heeft letterlijk gewatertand. Als hij dat eens mocht beleven, als hij maar 'ns één keer zo'n lekkere mollige rotmof van de SD of de Grüne levend in handen kon krijgen, zou zijn fortuin gevestigd en zijn levensgeluk volmaakt zijn, moest je wel aannemen. En over het algemeen heeft hij zich — zo'n mager scharminkel als hij is — altijd voorgedaan als een mannetjesputter, die voor niets terugdeinst. Krabbelt hij nu terug, dan ontpopt hij zich als een opschepper en Manus is doodsbang om voor bang aangezien te worden. Intussen ziet hij toch bedenkelijk wit rond zijn neus; zijn spitse adamsappel maakt vreemde sprongen en zijn ogen schieten her en der als gekooide ratten, zoekend naar een uitvlucht.

'Laat dat maar met dat graf!' zegt Leopold, ongewoon flink. 'Daar zijn we zelf mans genoeg voor. Geen verder uitstel! Twee man pakken ieder een arm en een derde bindt hem de handen op de rug. Laten we dat een beetje vlug en handig zien te doen en er een korte pijn van maken.' — Ja, denkt Dop, zo staat het afgebeeld op die propagandaplaat over de duizenden Poolse officieren, die door de Russen zouden zijn afgemaakt bij Katyn. De Duitsers hebben een grootscheepse reclame gemaakt met een massagraf, dat ze daar gevonden zouden hebben, de lijken in uniform met de papieren nog op zak, allemaal nekschot en de handen op de rug gebonden... Hij probeert zich dat tafereel voor te stellen. Met hoeveel ploegen zouden ze gewerkt hebben? Volgens die plaat houden twee man een van die officieren aan weerskanten vast op de rand van het graf en hanteert een derde, een afgrijselijk monster natuurlijk, het pistool. Zouden ze er op gekleed zijn geweest? Er zal altijd wel wat bloed gespat hebben. Hadden ze linnen jassen aan als de slachthuisdirecteur en zijn keur-

meesters? En stonden die Polen in het gelid op hun beurt te wachten?... Kom-kom, dat kan toch niet waar zijn, zoiets komt tegenwoordig immers niet meer voor!

Daar begint de stem van Leopold al te twijfelen: "ns Kijken... Als Schipper en de Bolle hem de armen op de rug houden en Heintje —'

'Beleefd bedankt,' zegt Schipper, zoet en sarcastisch. 'Van die vererende uitnodiging zal ik tot mijn spijt geen gebruik kunnen maken. Ik ben niet opgevoed voor beulsknecht.'

Schipper is zo trots als wat op zijn goede opvoeding. Zijn vader is schoolhoofd in een antiek, gereformeerd miniatuurstadje, vol traditie en inbeelding, waar de 'bovenmeester' nog even onbetwist als in de zeventiende eeuw tot de hoogste potentaten behoort.

En daar grijpt Dikke Manus zijn kans: 'O, als dat de heren nog te veel is, dan lap ik heel die loterij aan m'n laars! Dan zullen de heren iemand anders moeten vinden. Ik zal daar even gek zijn! Als Meneer Van Schipperstein te netjes grootgebracht is om voor beulsknecht te spelen, dan ben ik veel te teer gebouwd voor beul!'

Er volgt geen tegenspraak en op de meeste gezichten staat te lezen, dat ze Manus geen ongelijk kunnen geven.

Met een schuin hoofd en gespitste oren heeft Hans Worst van enige afstand de onderhandelingen gevolgd. Leopold kijkt nu naar hem als een drenkeling naar zijn laatste kans op redding. En van Meneer Van der Worst zou men toch iets mogen verwachten! In de loop der maanden heeft hij zijn avontuurtjes met Vrouwe Justitia niet kunnen verzwijgen. Mogelijk heeft hij uit bescheidenheid niet alles verteld, maar men heeft toch al zes vonnissen kunnen noteren, wegens baldadigheid, vernieling van herberginventarissen en messentrekkerij. Daaronder valt er één zware mishandeling te betreuren, nog juist op het nippertje zonder dodelijke afloop, maar dat was niet zo kwaad bedoeld geweest, meer een kunstfout en later zijn ze de beste vrienden geworden, luidt zijn verhaal.

Hans Worst heeft de blik van Leopold opgevangen en begrepen. 'Jaa-jaa,' zingt hij, 'nou is Meneer Van der Worst er goed genoeg voor, wat? Eerst een beetje soebatten en pluimstrijken om hem zo ver te krijgen en dan later op hem neerkijken. En ook een beetje op afstand blijven van zo'n bloedbeul, met een boogje langs hem heen lopen, want je kunt nooit weten: zo'n vent is tot alles in staat, wat?... Nee, eerwaarde heren, dat zal niet gaan! Maar om jullie te laten zien, dat ik het niet ben die het in zijn broek doet, ben ik ervoor te vinden om met die vent op het mes te gaan in een eerlijk robbertje. En dan —'

'Ja, schei maar uit,' zegt Leopold wrevelig. 'Dat is te zot om los te lopen. En ook helemaal niet nodig: we weten allemaal wat een flinke kerel jij bent... Intussen zitten we ermee. Ik wou dat een van jullie ook eens zo flink was om mij te vertellen hoe we dit moeten oplossen. Er zal toch iets moeten gebeuren!'

'Ik vind, dat Meneer Van Konijnenburg het maar moet opknappen,' zegt Schipper. 'Hij heeft ons dat koopje geleverd.'

Heintje begint hevig te sputteren, herhaalt dezelfde waarheden en heeft nog niet gedaan, wanneer Bob de Bolle roept: 'En Meneer Van de Beer? Die heeft het meest te lijden gehad van dat soort schoften. Die zou het grootste gelijk hebben! Hem zou niemand het kwalijk kunnen nemen!'

Heintje zwijgt midden in een woord en het wordt zeer stil. Sally draait langzaam en indrukwekkend zijn hoofd naar Bob: 'Dat is volkomen juist, Meneer Van de Bolle. Maar wat zou ik eraan hebben, dat ik gezond uit die vuile oorlog kom, als ik het restje van mijn leven niet eens rustig kan slapen?'

Daar zijn er al een paar die lachen. Straks wordt het een compleet kluchtspel, meent Dop en hij heeft weer een fluisterend apartje met de commandant: 'Wat denk je van allemaal tegelijk? Een soort executiepeloton? Dan hebben ze elkaar niets te verwijten.'

Leopold maakt schielijk een danspas, zodat hij dicht voor Dop komt te staan, kijkt hem doordringend in de ogen en vraagt: 'Zou jij raak schieten?... Ik niet. En toch ben ik de verantwoordelijke persoon. Alleen al voor de veiligheid van de groep ben ik verplicht ervoor te zorgen, dat die vent om zeep geholpen wordt, of tenminste onschadelijk gemaakt. En nu ik het niet door anderen gedaan krijg, zou ik het eigenhandig moeten doen. Als je niet anders kunt, ben je in je recht en heb je jezelf niets te verwijten, wat een vrijwilliger misschien wél heeft. Dus mij zou het karweitje het gemakkelijkst moeten afgaan; ik ben de enige, die een excuus kan laten gelden, en dus de aangewezen persoon... Maar ik zou het vast en zeker niet klaarspelen.'

'Stil 'ns even,' zegt Dop en luistert. 'Ja, dat is de claxon van de kippenboer.'

'Wil jij even gaan horen?' verzoekt de commandant.

Het is ongeveer een kilometer lopen naar het hoenderpark, dat hier de verbinding onderhoudt met de organisatie. De kippenfokker heeft zoiets zeldzaams als een ouderwetse claxon, die met de hand bediend moet worden. In deze landelijke stilte reikt het geluid ver genoeg, het is voor de ingewijden gemakkelijk te herkennen en trekt niet te veel aandacht door de nabijheid van een druk kruispunt, waar de strakke tonen der elektrische claxons klinken.

Toch niet te veel misbruik van maken, overweegt Dop. Het wordt tijd eens iets naders te bedenken; de kruik gaat zolang...

'Hallo!' klinkt het achter de heg. Klaartje! En hij schrikt zich overhoop. 'O, ben jij het?' vraagt hij intelligent. Zij is weer veel aantrekkelijker geworden, vindt hij en geeft haar zo terloops mogelijk de hand.

'Weet je al, dat Breda bevrijd is?' vraagt ze monter.

'O fijn! En wat voor goed nieuws breng je nog meer?'

'Ik weet niet of het je in alle opzichten gelegen zal komen, maar in ieder geval is het niet mijn schuld, ouwe, dus begin maar niet te bijten.'

Dat 'ouwe' bevalt hem veel beter dan 'broeder'.

'Zeg me het ergste!'

'Jullie keren vandaag nog terug naar nummer drie, wat het ook mag betekenen.' Ze doet alsof ze haar oren dichtstopt. 'Vloek maar, als je dat oplucht.'

'O nee, dat is helemaal niet zo gek.' Hij denkt aan de gevangen Duitser.

'Dat komt integendeel als geroepen... En hoe gaat het thuis?'

'Hoopvol... En er is uitgedokterd, dat mammie de enige erfgename is van Oom Karelkje en Tante Nell.'

'Héé... Is er dan een testament gevonden?'

'Nee, maar ze is de naaste bloedverwante van Oom Karelkje.'

'Toch niet van Tante Nell?'

'Nee, maar Oom Karelkje heeft, voor hij doodging, alles geërfd van haar.'

'Wacht even,' zegt Dop. Hij denkt eraan, dat zelfspot de laatste tijd sterk in de mode is. Vroeger moest je tegenover meisjes altijd de onfeilbare bolleboos uithangen, dachten ze. Nu schijnt de slome slappeling in trek te zijn, die zich op een geestige manier dom en ongelukkig weet voor te doen, pronkend met echte of geveinsde zwakheden, de man die zegt, dat hij doodsbang is voor de tandarts, maar er toch naar toe gaat en er zich voorbeeldig gedraagt. 'n Ogenblikje. Ik kan dat allemaal niet zo snel volgen. Met al die Europese twisten aan m'n hoofd zijn m'n hersens niet meer wat ze geweest zijn.'

'Dat zit zó,' lacht ze, maar trekt al gauw weer het passende gezicht. 'Toen die bom insloeg, werd Tante Nell op slag gedood. Dat was vóór twaalfen. Oom Karelkje is pas gestorven om een uur of één in het ziekenhuis. Met gevolg, dat haar dood is ingeschreven op de vijftiende en die van hem op de zestiende. In dat tijdsverloop heeft hij alles van haar geërfd, even goed alsof er jaren tussen gelegen hadden.'

'Ja, dat is te begrijpen... En op die manier word jij nog een rijke erfdochter, een goeie partij. Er zal jacht op je gemaakt worden, als dat zo doorgaat. Jammer, dat ik er niet bij kan zijn om mijn kansen waar te nemen.' Zij onderdrukt een schaterlach en dat doet hem op de een of andere manier onbegrijpelijk veel plezier.

'Pas maar op,' waarschuwt zij, 'dat je geen kat in de zak koopt. Het is allemaal niet zo mooi als het wel lijkt. Van Tante Nell's nalatenschap moet twee keer successierecht betaald worden. Wat dat precies inhoudt, weet ik niet, maar er worden sombere gezichten bij getrokken. Dan erft Mammie ook die procedure tegen de paters, weet je wel, en dat schijnt maar een slecht gokje te zijn. Mammie zit er een beetje mee te houden, ze is bang dat Nunky zich gedurig kwaad zal maken op die loze monniken.' Wat valt er nog te vermelden? Bobby is onder dokters handen, maar hij voelt er zich niet minder vrolijk bij. Een klein maar vervelend kwaaltje. Een of twee keer in de week, en dan heel onverwacht, braakt hij een beetje. Maar braken kun je het eigenlijk niet noemen, hij staat niet te kok-

halzen en heeft niet van die golvende braakkrampen, als bij gewoon overgeven. Het is meer een oprisping, een knallende boer, maar dan met iets er bij: enkel vocht overigens. Het is nooit veel, maar genoeg om Lena tot wanhoop te brengen, ook al likt hij het altijd weer netjes op. Het heeft niets met gulzigheid te maken, want het gekke is, dat het altijd gebeurt bij een lege maag, lang na het eten. En het verrast hem zelf, want een keer kreeg hij het liggend en spuwde over zijn eigen poot. Hij kan er dus niets aan doen, de schat...

Dops fantasie komt in beweging. Hij is de jonge dierenarts Dautzenberg – hé, dat klinkt waarachtig als een versregel: Dierenarts Dautzenberg! – en hij is geroepen bij een beeldschone vrouw van het type filmster, voor een hond met hetzelfde mankement. Daar sta je dan en je wilt een goed figuur maken. Er wordt een klein wonder van je verwacht en je hebt geen flauw idee...

‘Wat zei Nunky ervan?’ vraagt hij gespannen. ‘Was dat iets nieuws voor hem, of had hij het al meer bij de hand gehad?’

‘Dat weet ik niet. Hij vond het wel een beetje vreemd, geloof ik, maar toch helemaal niet moeilijk.’

‘Maar wat heeft hij gedaan?’

Het klinkt zo ongeduldig, dat Klaartje er even van opkijkt. ‘O, dat is wel lollig. Hij heeft lakmoespapiertjes gereedgelegd in de keuken, rode en blauwe, en zodra het weer gebeurt, moeten we die in het spuug doppen... Nou, verder weet je het natuurlijk wel. Wordt het blauwe papiertje rood, dan is het spuug zuur en als het rode papiertje blauw wordt, dan is het alkalisch. Of is het omgekeerd? Dan krijgt hij dus ofwel zure druppels of maagzout.’

Hoe eenvoudig, denkt hij, en hoe logisch! Hij had al vagelijk gedacht aan de maagpomp en aan ingewikkeld laboratoriumwerk... Nu vertelt hij de simpele vondst op zijn geestigste manier aan de filmster, die natuurlijk sterk onder de indruk is. Of ze even wil opbellen, zodra zij het resultaat weet, dan komt hij nog eens kijken... Meteen wordt zijn droom verscheurd door een felle hunkering naar positief en opbouwend werk, speciaal dat van de dierenarts.

‘En hoe is het afgelopen?’

‘Sinds die papiertjes gereed liggen, was hij nog niet te betrappen.’

Wat is er nog meer te vertellen?... O, stel je voor, dat joch van Daniëls is verliefd op haar geworden en stelt zich zó bespottelijk aan! Gewoon halfzacht. Jammer en vervelend, want Resi Daniëls is een leuke meid, waarmee ze altijd goede maatjes is geweest. Lollig, als je zo’n droevige clown van een broer hebt! Resi is er dodelijk verlegen mee.

‘Ik ben tenminste blij,’ besluit ze, ‘dat jij je nooit zo idioot hebt aangesteld.’ Maar dat is allerminst naar zijn zin.

‘Zeg eris, juffrouw Fabrie, aangezien ik je broer niet ben en ook nooit zal worden, heb je niet de minste reden om je over mij te schamen.’

Terwijl hij het zegt, is hij al helemaal niet zeker meer van zichzelf, hij maakt zich wijs, dat in de ironische tinteling van haar ogen duidelijk te lezen staat hoe goed ze hem doorschouwt.

'Hè, wat akelig van je,' pruilt zij. 'Al die jaren heb ik erop gelééfd, dat ik een grote broer had, waarmee ik kon pronken en waar ik op kon steunen!'

'Hou je grootje voor de gek, apekop!'

'Maar ik méén het! Ik voel me zwaar beroofd.'

In dit soort katespel is hij de minste, weet hij, en een waardige aftocht zal de verstandigste oplossing zijn. Dus als zij volgens haar vanavond nog op dat nummer moeten zijn, heeft hij helaas geen tijd meer om dit wetenschappelijk onderhoud voort te zetten. En ook zij is aan de late kant, ze krijgt last met mammië.

Eerst als zij uit het gezicht verdwenen is, ergert hij zich aan dat joch van Daniëls, dat de verregaande brutaliteit heeft om... En dan staat hij versted. Dat is waar ook! Ze zitten daar nog altijd te houden met een Duitser die volgens de regelen der kunst ontlijfd zou moeten worden. Dat was hij daar even totaal vergeten!

HOOFDSTUK 17

Terug in het bivak, ziet hij dat het doodgraverswerk is gestaakt. De gevangene staat midden in de groep en is onafgebroken aan het woord. Leopold komt zijn luitenant tegemoet en ook hij beschouwt de verhuizing als een uitkomst. Dan brengt hij verslag uit. Die Mof kan kletsen als een advocaat en heeft al ongeveer zijn hele levensgeschiedenis verteld. Hij heeft het schoenmakersvak geleerd, is jaren werkloos geweest, van armoe bij de SA terechtgekomen en van daar ongevraagd bij de politie ingedeeld. Hij heeft briefkaarten laten zien, eigenhandig geschreven door zijn kinderen. Is het niet roerend? En als de heren zo goed willen zijn hem te laten lopen, gaat hij onverwijld deserteren, moet je weten. Hij heeft een prachtig onderduikadres in de streek van Nijmegen, bij een nicht van hem, die getrouwd is met een Hollander, ook schoenmaker. Bij die man kan hij in het verborgene werken voor de kost...

'En die dumme Holländer worden verondersteld dat allemaal te geloven,' zegt meneer Van Bazel.

'Jawel. Maar je zóú het ook haast gaan geloven, want hij heeft brieven van die nicht, waarin duidelijk op dat plan gezinspeeld wordt. Ze heet ook als hij Schlösser; op de enveloppen staat als afzendster: Van den Brink-Schlösser. Volgens haar is de oorlog allang verloren, Hitler een gevaarlijke gek en het zou al te idioot zijn, wanneer deze liebe Rudi in het

laatste Durcheinander vóór de Zusammenbruch volkomen nutteloos zijn leven zou verspelen. Dat alles staat er niet als even zoveel ontdekkingen van haarzelf, maar als dingen waarover zij het samen roerend eens zijn, dus een paar zeer gevaarlijke brieven voor een partijman, die bovendien nog bij de politie dient. Daarom zal ik ze een tijdje voor hem bewaren... Hij zegt ook, dat hij bereid is onmiddellijk die vervloekte uniform te verbranden, als wij hem aan wat burgerkleding willen helpen.' 'Dus we gaan hem laten lopen.'

'Het is de enige oplossing en die komt al niet zo ongelegen meer, nu we gaan verhuizen... Maar als jij je geroepen mocht voelen —'

'Ja, je hebt gelijk,' lacht Dop. 'Het is vrij belachelijk, maar het is zo... Ik zou hem niet zeggen, dat we hier weggaan. Waarschijnlijk volgt er dan vandaag nog een grootscheepse aanval van heel zijn groep op een verlaten hol. Dan weten we meteen waar we aan toe zijn met je gedeserteerde schoenlapper.'

'Wat zal het beste zijn voor de burenen?' overweegt Leopold.

Zij moeten dat even van alle kanten bekijken. Na een mislukte overval van de Duitsers is de kans groot, dat de omwonende boeren op de pijnbank worden gelegd. Daarom zal het beter zijn de man te laten geloven, dat ze nog maar twee dagen hier zijn en alweer gaan verhuizen, omdat ze hier geen hulp kunnen krijgen van de naaste burenen: die mensen zijn te bang.

Ook zou het wel prettig zijn aan de weet te komen of de vent inderdaad van plan is te gaan drossen, of dat hij op de dichtst bijzijnde telefoon afvliegt om zijn onderdeel te alarmeren, wat wel zo waarschijnlijk is. Wie heeft er ook weer een spoorboekje? Meneer Van de Beer. Je zou de zogenaamde deserteur door twee man, met het pistool in de jaszak, naar het stationnetje van Goortsel kunnen laten brengen en op het boemeltje naar Hagenburg zetten, maar niets belet die goochermerd om er in Korvel weer uit te stappen. Het zal beter zijn een mannetje vooruit te sturen, die zich verdekt opstelt bij het station Goortsel om te zien wie er zo al meegaan. Het leven is vol teleurstellingen en desillusies, maar je kunt nooit weten, misschien meent de vent het eerlijk... Is alles gewikt en gewogen? Alle mogelijkheden voorzien? Ook de speurhonden? Vooruit dan maar.

Leopold roept zijn mannen bijeen en geeft zijn orders. Dadelijk beginnen met inpakken en vooral niets achterlaten, waaraan iemand herkend kan worden en opgespoord... Dan richt hij zich tot de gevangene en heeft kennelijk wat plankenkoorts, nu hij zich ten aanhoren van de groep in het Duits moet uitdrukken: Goed, zij zullen hem helpen zich in veiligheid te brengen. Om zestien uur zoveel gaat er een trein van Goortsel naar Hagenburg met aansluiting voor Nijmegen. Zij zullen hem burgerkleden geven, het hoognodige, want zij hebben zelf niet veel.

De gevangene schijnt het best gevoed te zijn van hen allen, want een

passend colbert is er niet. Hij krijgt de keus tussen een oude regenjas en een aftandse leren jekker van Hans Worst. De broek vormt het grootste probleem, geen enkele, die hij bij benadering dicht kan krijgen. En in zijn opvallende, groenige uniformbroek met kaplaarzen loopt hij te veel in de gaten.

En of het zo zijn moet: het is Meneer Van de Beer die uitkomst brengt. Bij de twee pakken, die hij aan het lijf had, toen hij kwam opduiken, is er één pantalon, die nog op betere tijden berekend is en die het juist haalt. Oude, bruine schoenen van Schipper. Een das met rare kleuren van de Bolle. Een baskenmuts, die bij nadere beschouwing te buitenlands lijkt en dus te veel aandacht zou trekken.

De gevangene is nogal woordenrijk en put zich uit in dankbetuigingen. Leopold neemt hem nog eens apart onderhanden: Als het maar theater is met dat deserteren — en dat komt hij gauw genoeg te weten — worden de twee brieven van de nicht naar de commandant van de Grüne Polizei in Riedel gezonden... En het heeft ook geen zin een aanval te doen op dit hol, want er zal niemand thuis zijn. Dit bivak wordt vandaag nog opgebroken bij gebrek aan medewerking van die angstige boeren.

Schlösser zweert op de hoofden van al zijn kinderen, wat hem bij een nuchter mens als Leopold juist zeer verdacht maakt. Niettemin zal hij kunnen vertrekken op een uur, dat hij zonder al te veel speling gemakkelijk de trein kan halen, en Leopold wijst hem op de stafkaart de weg naar de halte Goortsel. Jawohl, ausgezeichnet, aber sicher, bestimmt. En beste dank, hij heeft genoeg geld voor een kaartje naar Nijmegen.

Leopold heeft Meneer Van de Poes aangewezen om de vogel op het juiste ogenblik te laten vliegen. De andere leden van de groep zijn dan al buiten bereik. Poeske heeft voor de oorlog wedstrijden gewonnen als amateurwielrenner. Zijn bagage wordt door de anderen meegenomen en op zijn racekarretje zal hij lang en breed in veiligheid zijn, vóór Schlösser de kans krijgt alarm te slaan. De Duitse dienstfiets wordt van haar kostbare banden ontdaan en bij stukken en brokken in de grond gestopt. Zij hebben hun tijd nodig. De zwaardere wapens — zij bezitten nu drie Duitse machinepistolen en één 'gedropte' lichte mitrailleur van Engels model — evenals de meer omvangrijke stukken gereedschap en veldbedden moeten voorlopig op een veilige plaats verborgen worden en bij duisternis opgehaald.

In al die bedrijvigheid heeft Meneer Van Bazel zijn koffer gepakt en hem met zijn dekens op zijn fiets geriemd. Na een knikje van verstandhouding aan Leopold weet hij ongemerkt te verdwijnen tussen de vliegers. In Goortsel legt hij aan bij Nelis Govers in De Uiterste Stuiver, zet zijn fiets op het achtererf en gaat vrijmoedig aan de voorkant op het terras zitten met een kopje hete waterverf die thee genoemd wordt. Tegenwoordig kan hij zich dat veroorloven, evenals de andere leden van de groep is hij steeds voorzien van een Duitse verlofpas voor vrijwillige

arbeiders, met alle koekoekstempels en handtekeningen, die je maar verlangen kunt. In dit document staat te lezen, dat hij pas over acht dagen terug moet zijn op zijn post bij de Hermann Goering-Werke.

Al bijtijds wandelt hij in de richting van het stationnetje en vindt een geschikte uitkijkpost in de droge greppel naast de spoorbaan, grenzend aan een stuk akkerland, waar hij zich kan verschuilen tussen de bremstruiken. Van hier kan hij op een kleine honderd meter afstand zowel de ingang bewaken als de lange, smalle repen sintelbaan, die voor perron dienen. Hij stelt zijn kijker scherp en ziet, dat Schlösser in zijn leren jekker hem niet kan ontgaan, want tegen de zijgevel is een aangeplakte Bekanntmachung te zien met zulke vette letters, dat hij kan lezen: 'Op bevel der Duitse Weermacht moeten alle mannen in den leeftijd van...' Om de tijd te korten heeft hij van De Uiterste Stuiver een paar miniatuurkrantjes meegenomen. Er staat weer niets in dat hij niet al honderd keer heeft gelezen. Grote kop: 'Goede Nederlanders staan achter Mussert.' Ondertitels: 'Ons socialisme uw toekomst. Ons nationalisme uw redding.' In het artikel een stukje vetgedrukt: 'Wanneer wij lezen over bolsjewisten, die op sommige punten oprukken, voelen wij ons toch immer gerust, omdat we weten, dat er één aan de top van Europa staat, die van Duitsch Leider is geworden Germaansche Leider en, hoewel nog niet door allen als zoodanig erkend, in feite de Leider van Europa is.'

En dat op de dag, dat Antwerpen bevrijd werd. Zo'n grappenmaker kan toch zelf niet meer geloven wat hij daar schrijft! Of is het een staaltje van galgehumor? Als je even stilstaat bij dat 'hoewel *nog niet* als zoodanig door allen erkend', zou je het haast gaan geloven... En dan die advertentie: 'Een Prachtkans! Een veelzijdig en interessant leven wacht U bij den Wacht-Koerier-Transportdienst bij het Schutzkommando der Organisation Todt'... Zouden zich daar nog lui bij aanmelden? Van honger misschien...

Er komen al twee bedaagde boerenvrouwen naar het station gekuierd, een kwartier te vroeg. Daarna vijf minuten niets... Dan twee mannen van tegen de veertig, met beenkappen en dikke aktentassen, het type van de kleine ambtenaar en ongetwijfeld controleurs van de distributie. Een van hen draagt een streepjesbroek. Van zijn trouwpak?... Een piekfijn heerschapp van bij de zestig, in lichtgrijs kostuum, lichtgrijze handschoenen, lichtgrijze deukhoed met stijve, gezoomde rand en lichtgrijs haar. Dat zou de dorpsbaron kunnen zijn als Goortsel een baron rijk was. Een gepensioneerde huzarenofficier? Aan zijn linker elleboog hangt een stevige wandelstok in dezelfde houding als vroeger de sabel... En dan drie dorpse bakvissen... Nog vijf minuten: het wordt spannend.

Grote goden, wat is dat? Nu klopt het helemaal niet meer, nu ligt heel de organisatie overhoop. En hij kan zich niet vergissen; dit is die rare groene tint van de Polizei. Het is een sterke kijker, een groot, onhandig

beest, en hij kijkt de vent om zo te zeggen in het wit van de ogen. Dit is een wapenbroeder van onze vriend de deserterende Schlösser, welbewapend met een machinepistool aan de schouder en het kleine vuurwapen aan de koppel, maar niet bepakt als voor verlof of overplaatsing. Hij heeft de helm op en dat betekent gewoonlijk dienst, maar dan toch niet hier bij het station Goortsel. Dit is niet de houding van een Duitser, die op wacht staat of iets bepaalds te doen heeft. De man schijnt zich van geen onraad bewust, staat breed voor de ingang, met zijn rug naar het gebouwtje, en besteedt al zijn aandacht aan het laatste eindje van zijn sigaret, dat hij vasthoudt tussen de nagels van duim en middelvinger, de vuurpunt in de holte van de hand. Van zijn plaats heeft hij uitzicht over een lang stuk van wat in Goortsel de Stationstraat heet, ofschoon het aan deze kant een zeer landelijke weg is, met weinig huizen en veel bouwland. En langs deze smalle klinkerweg moet Schlösser het station bereiken.

Maar kàn dit louter toeval zijn? En hoe gaat die botsing aflopen? Er valt nauwelijks aan te twifelen, dat die twee tot hetzelfde onderdeel behoren en elkaar kennen.

Daar wordt het peukje eindelijk weggegooid... Een magere, grijze postbode komt aanfietsen op houten banden met de zak over het stuur, stijgt af, zet de fiets naast de ingang, heft de postzak eraf en gaat ermee naar binnen, suffig aangestaard door de politiemans, die hij al die tijd met de grootste zorg heeft genegeerd. Dat schijnt Goortselse gewoonte te zijn: alle vreemdelingen worden er gemoedereerd aangehaapt, behalve de Duitsers. 'Ik kijk ze mee m'n kont nie eens aon,' heeft Nelis Govers van De Uiterste Stuiver daarjuist nog gezegd. Ho, pas op, hij heet niet meer Nelis, de laatste tijd noemt hij zich Clovis en zijn vrouw Clivia; zij wachten namelijk vol ongeduld op Bijltjesdag en de schedels, die dan gekloofd, respectievelijk gekliefd moeten worden, zijn zorgvuldig genoteerd...

En daar loopt de trein binnen. Zonder een zweem van belangstelling voor wat ook, verdwijnt de groene in het station en verschijnt even later op het smalle perronnetje. Dan stijgt hij al even verstrooid in en kijkt niet eens meer uit het venster.

De trein vertrekt en Schlösser heeft verstek laten gaan, maar er is niets tegen hem bewezen. Heeft hij verschrikt rechtsomkeert gemaakt, toen hij van verre de groene uniform herkende, misschien ook de man? In dat geval is hij eerlijk van plan onder te duiken bij de nacht, anders was hij zijn collega wel om de hals gevlogen. Maar het is even goed mogelijk, dat hij er geen ogenblik aan gedacht heeft naar Goortsel te gaan en de kortste weg heeft genomen naar een telefoontoestel. In de richting Riedel is dat café De Halve Maan, van het bivak uit een stijf kwartiertje lopen... Wat nu? Als Schlösser is afgedeinsd, kan hij nog niet zo ver uit de buurt zijn. Dan beschouwt hij zich ook kennelijk als deserteur en is er weinig

gevaar aan verbonden hem op te sporen. Ja, het is de moeite waard even naar hem uit te kijken, al is het maar alleen in de cafés. Waarom zou Schlösser het dorp verlaten? Hij kan niet beter doen dan hier kalm de volgende trein afwachten.

In De Uiterste Stuiver vertrouwt hij zijn bagage toe aan Clovis en Clivia en trekt er met een lichte fiets op uit langs de dorpshebergen. De Liggende Os, De Engel, De Ploeg, De Pelikaan, Het Wapen van Nassau, De Edele Handboog, in geen van alle is de versleten leren jekker van Hans Worst te zien geweest. Maar ook dit zegt niet veel. Waarschijnlijk is Schlösser veel te bang zich in een herberg te vertonen. Al draagt hij geen uniform meer, hij spreekt nog altijd Duits.

Meneer Van Bazel gaat er geen tijd meer aan verknoeien. Als de vent de kluit verneukt, blijkt dat gauw genoeg uit de bezoeken van de heren aan het verlaten bivak en aan de naaste boerderijen.

Bivak nummer drie heeft als adres de afgelegen ontginningsboerderij van Herrebrants onder Wolfschot, waar hij voor het eerst betrapt werd door Klaartje. Het is een behoorlijk eindje uit de richting, wel vijftien kilometer, en als hij het erf oprijdt, ziet hij naast de schuurdeur een oude bekende, die ze Jan Kardoes noemen, gezeten op een kist, met zijn rechterhand in een mand met hooi. Hij maakt al een beweging om het machinepistool op te halen uit het hooi, maar begint prettig te grijnzen, nu hij Dop herkent. Zij hebben samengewerkt bij het bergen van geallieerde vliegers. Wat doet dat wild gedierte hier? Hij hoort toch bij de groep Koekebakker?

Meneer Van Bazel wordt met weinig woorden op de hoogte gebracht en kan zijn oren niet goed geloven. Het is een verschrikkelijke toestand. Dit bivak is en blijft bezet door de groep Koekebakker, onder bevel van de Sultan, een sergeant-majoor van het Indisch Leger, die in '39 met verlof hier te lande door de mobilisatie verrast werd. Slechts vijf man sterk heeft deze groep negenentwintig krijgsgevangenen verzameld in de schuur van Herrebrants en kan het niet goed meer mannen met zoveel gasten. Als het zo bleef, zouden ze de rest van de oorlog wacht moeten kloppen en geen tijd meer krijgen voor wat anders.

Dop trekt een verwilderd gezicht. 'Maar hoe —?!'

'Ja, dat is een heel verhaal,' zegt Jan Kardoes. Er was opdracht gegeven wapens en munitie buit te maken voor andere groepen. Het begon met twee stuks en daar was een goeie reden voor; ze schenen bij ongeluk iets gemerkt te hebben van ons bivak. De Sultan stond lelijk te kijken, maar hij zei niks. Een paar dagen later kwamen ze met drie exemplaren aanzetten en toen heeft hij gezegd: — Zou men armoe lijden om een mondje meer? Dat was natuurlijk enigszins ironisch bedoeld, begrijp je wel, maar het werd letterlijk opgenomen. De een wou niet onderdoen voor de ander; het werd een soort mode en zoiets loopt snel op, als je eenmaal begint.'

Boer Bazel houdt zijn hoofd vast en kreunt.

Och, de stemming in het gevangenenkamp laat niets te wensen over, volgens Jan Kardoes. Nieuwe aanvoer werd door de oude logees telkens met gejuich ontvangen. De meesten zijn oudere mensen, militair bekeken van de laatste kwaliteit, vroeger afgekeurd of vrijgesteld en na een spoedopleiding hierheen gestuurd. Die oude knarren hebben heel de rest aangestoken. Er hangt in de schuur een strooibiljet, zoals die door de geallieerde vliegers boven Duitsland worden uitgegooid: een geraamte met een Duitse helm op en als onderschrift: Das neue Deutschland braucht Männer und keine Skelette! Een heel mak stelletje, dat al aardig begint te lijken op het genre Soldaat Schwejk en je hebt er geen kind aan, maar ze vreten je de oren van het hoofd; er zijn hele veevoederketels mee gemoeid. De top schijnt er ook geen raad mee te weten. Dat ze de groep Lange Jan ter versterking hebben gestuurd, is maar een doekje voor het bloeden.

'Maar hoe moet dat eindigen?' vraagt Dop. 'Of heb je daar nog niet over nagedacht?'

Jan Kardoes trekt de schouders op. 'We maken ons graag wijs, dat we over enkele dagen hier bevrijd zullen zijn. En gisteravond zag het er al aardig naar uit, met dat bericht over Breda.'

'Is het dan niet waar?'

'Een stommeit van de Londense radio. De Duitsers zitten nog in Mersxem, dat is om zo te zeggen een buitenwijk van Antwerpen. Ze schijnen van plan te zijn stand te houden achter het Albertkanaal.'

Leopold is daar om te horen hoe dat afgelopen is in Goortsel en ook hij is van mening, dat er voorlopig niets te concluderen valt. Hij zal het melden aan de top... Poeske heeft gerapporteerd, dat hij daar precies op tijd weggereden is. Schlösser is afgemarcheerd in de richting Goortsel, net echt, en zij hebben elkaar nog herhaaldelijk uit de verte nagewuifd. Zeg maar da-da met het handje.

Het ongeluk gebeurt al op de derde dag van de samenvoeging der groepen Lange Jan en Koekebakker. De kans is groot, dat er niets gebeurt zou zijn, als Stientje Herrebrants, de dochter van de boer, niet was gaan gillen en de woeste Hans Worst niet in de buurt was geweest.

Het is een dag van wazige zon en lome warmte. De zes soldaten zijn waarschijnlijk verdwaald, in ieder geval zijn ze niet op zoek, ze dragen hun wapens aan de riem en komen zonder kwaad vermoeden op de boerderij af. Als zij langs de zijgevel naar het erf lopen, zien zij de baas achter de heg van de moestuin, zeggen Guten Mittag en vragen beleefd om drinkwater.

Schipper, die op wacht zit aan de schuurdeur, ziet hen op de rug en kan nog bijtijds naar binnen glippen, na het machinepistool te hebben opgevestigd uit de mand met hooi. Hij trekt de deur achter zich dicht.

Herrebrants is een wel wat overdreven flegmatiekeling. Als je hem duidelijk zou willen maken, dat hij gevaar loopt zich te bezeren, zou je hem eerst met een hamer op zijn voorhoofd moeten slaan. Een knappe boer, maar ook alleen dat, voor andere dingen heeft hij geen belangstelling en ook helemaal geen hoofd. Hij ziet nu, dat er niemand meer op het erf is, verwijst de bezoekers naar de gietijzeren pomp naast de staldeur en maakt zich op om in de keuken te gaan zeggen, dat er onraad is.

Dop is in verzuim. Al kletsende met de baas, is hij van zijn post gelopen en mee de hof ingedrenteld. Met zijn eerste oogopslag ziet hij aan de lelijke helmen zonder rand, dat hij met valschermjagers te doen heeft, jonge, gevaarlijke kerels, uitgezocht materiaal. Hij kan nog net wegduiken achter de heg, rent diep gebukt en ongezien naar het achterste kippenhekje en bereikt het Brengeweer, dat daar onder een zeildoek en achter een walletje gericht staat op de schuurdeur en een segment van het erf bestrijkt. Als het misloopt, kan hij in ieder geval met zijn vuur de patrouille weghouden van de schuur en zelfs op de vlucht jagen. Hij weet ook hóé hij het moet doen zonder een grote bloedplas te maken, hij denkt aan de gevolgen voor de familie Herrebrants. Als er dan maar geen stommelingen van de eigen partij in zijn vuurlijn komen lopen.

De Duitsers slenteren zorgeloos op de pomp af, enkelen met de veldflles al in de hand. Daar komt Stientje diep in gedachten uit de kleine staldeur, ze schrikt hevig van al die gewapende kerels vlak voor haar neus, begint te schreeuwen en rent naar de keuken. De soldaten kijken verbaasd en lachen. Nu wil het ongeluk, dat Hans Worst juist op dit ogenblik langs de lange kant van de schuur het erf nadert. Het vrouwengekrijs moet als een zweepslag op zijn mannelijke dadendrift gevallen zijn; daar komt hij als een dolle buffel de hoek om en begint al uit zijn grote revolver te vuren, voor hij goed gezien kan hebben op wie. En nu kan Meneer Van Bazel vloeken wat hij wil, de ramp is niet meer ongedaan te maken. Hij rukt de hoes van het Brengeweer en werpt zich op zijn buik achter het wapen. Hans Worst heeft zijn revolver leeggeschoten. Hij schijnt toch een treffer geplaatst te hebben; een van de soldaten wordt door een kameraad ondersteund en hinkend in veiligheid gebracht om de hoek van het woonhuis. Een beetje bekomen van hun eerste verbijstering, brengen de anderen hun machinepistolen in gereedheid, maar voor zij kunnen richten is Hans Worst weer verdwenen achter de schuur. Er klinken snauwende bevelen.

Als gewoonlijk op dergelijke ogenblikken voelt Dop een vreemde kalmte over zich komen en zelfs een verhoogde helderheid. Ook is hij volkomen zeker van zijn zaak, hij heeft het zelf een keer beleefd en weet wat voor indruk het maakt. Bij een van die schermutselingen met vijandelijke patrouilles heeft hij gezien hoe, schuin voor hem langs en op korte afstand, de bundel van een lichte mitrailleur de grond omwoelde en het zand deed opspringen. Alsof je bedreigd werd door een reusachtige, on-

zichtbare zaag, die langzaam scheen te naderen en zich het volgend ogenblik door je lichaam heen zou vreten.

Daar ziet hij de kleine schuurdeur, waarachter Schipper verdwenen is, voorzichtig kieren... Als die jongen nu maar op zijn plaats blijft!

Hij richt nauwkeurig en zonder haast, legt zijn vuur zo dicht mogelijk voor de voeten van de valschermjagers, die aarzelend opdringen naar de schuur. De vuurstoot klinkt hem als hemels gejubel in de oren en de uitwerking laat niets te wensen over. De bundel boort zich door de harde korst van het erf en smijt de brokken met kracht in het rond, tot in de gezichten van de aanvallers. Er zijn er die werktuiglijk hun ogen beschermen met de elleboog. Meteen springen zij terug, rennen weg in de richting, die de gewonde al genomen heeft, en zijn al gauw buiten schot achter het huis.

Als hij het vuren staakt, hoort hij een verward geschreeuw en een verspreid schieten. Schipper, die bij het begin van de vuurstoot zijn deur weer snel heeft dichtgetrokken, steekt nu zijn machinepistool door de kier. Om verscheidene hoeken van de gebouwen loeren witte gezichten van groepsleden. Onzichtbaar achter schuur en stal worden schoten gelost, waarschijnlijk alleen om indruk te maken op de vijand. De Sultan heeft zijn weg genomen door de stal en komt langs dezelfde deur als Stientje op het erf, terwijl hij korte stoten blaast op zijn tirailleurfluit. Dat betekent ophouden met vuren.

Er valt een stilte, die onwerkelijk aandoet. Dop voelt zich enkele seconden bleek en duizelig worden onder de dreunende slagen van zijn hart. De Sultan verzamelt enkele mensen om zich heen en zendt er twee het huis in om uit de dakvensters aan de voorkant te gaan kijken wat de vijand van plan mag zijn. Intussen wijzen de anderen elkaar de weggegooide veldflessen en het bloedspoor, dat de gewonde heeft achtergelaten. Met de mitrailleur in de armen voegt Dop zich bij de groep.

'Dat was heel goed, Bazel,' zegt de Sultan.

Er is niets meer te zien, wordt er geroepen uit een dakvenster, ze zijn verdwenen om de bocht van de weg of in de bosjes... Leopold gaat met een patrouille die kant uit — alleen kijken, niet vechten — en de Sultan stelt uitkijkposten op rond heel de boerderij.

Dan hebben zij geen tijd te verliezen. Inpakken en zo vlug mogelijk! Aan de krijgsgevangenen wordt bekend gemaakt, dat zij straks vrijgelaten worden. Zij doen geen moeite hun teleurstelling te verbergen, zij dromen van de bok. En ook de familie Herrebrants moet onmiddellijk verdwijnen, dat spreekt.

De boer heeft er weinig oren naar. Wie zal er op het vee passen: En wat heeft hij er eigenlijk mee te maken? Hij kan toch zeggen, dat zij hem de baas speelden op zijn eigen erf, dat hij niet was opgewassen tegen zoveel gewapend volk? Dat ze hem gedwongen hebben en dat ze hem zeker een kopke kleiner hadden gemaakt, als hij ze verraden had?

In alle haast en drift wordt hem aan het verstand gebracht, dat het nu de Duitsers zijn, die hem een kopke kleiner zullen maken, maar dan in alle ernst en zonder naar zijn praatjes te luisteren. En het vee is in de wei. Er zal toch wel een buurman te vinden zijn, die de melk wil komen halen?

De boerin begrijpt het beter en begint onverwijld haar meest waardevolle dingen te verzamelen. Dat ze de kar maar inspannen; zij gaat achter mekaar met ons-Stientje en ons-Lieske en de kleine naar ons-Trees... De groep Lange Jan betreft weer het bivak, dat zij verlaten hebben na die twijfelachtige schietpartij van Dikke Manus.

Reeds de volgende avond komen de berichten. Die eigenwijze Herrebrants is op zijn gedoente gebleven met twee van de jongens. De boerin was bij haar zuster in Oetelbeek onderdak, met de meisjes en de jongste zoon. Dorus heeft zich nog bijtijds kunnen verbergen, maar de baas en de tweede zoon zijn doodgeschoten — op de vlucht, weet je wel — en de boerderij is tot de grond toe platgebrand. Een knap stukje werk van onze Grüne Polizei.

Zij knarsen hun tanden. Dop krijgt een aanval van wroeging. Had hij nu maar de hele patrouille neergeknald, toen hij ze daar zo mooi in zijn bundel had! Hij voelt zich eerst verontschuldigd, wanneer hij bedenkt, dat het geen verschil zou gemaakt hebben. De gewonde en zijn helper waren toen al buiten schot. En wie kon voorzien, dat die stijfkop van een boer...

'Godverdomme!' roept Bob de Bolle. 'En als wij zo'n groene moordeenaar in handen krijgen, zijn we nog te halfzacht om onbeleefd tegen hem te zijn! We kleden hem aan als een eerste-communicant en Meneer Van de Beer spendeert er nog een goeie broek aan, godverdomme!' Hij kijkt met woedende ogen naar Sally, alsof hij van die kant tegenspraak verwacht. En hij wordt prompt bediend. Meneer Van de Beer steekt zijn welsprekende handen omhoog in een gebaar van wanhoop. 'Maar m'n beste jongen, moeten wij ons dan schamen omdat we een andere mentaliteit hebben dan die mensenslachters?'

Daarop blijft het een hele tijd stil.

HOOFDSTUK 18

Ziet hij dat goed?... Komende van Borveld, meent hij al van verre Pietje Peereboom te herkennen, die juist zijn arm ten afscheid zwaait naar Frie Uitewillegen en op de fiets stapt. Even voorbij de boerderij haalt Vlimmen hem in en zij stijgen af.

'Hallo Peer! Ben je aan 't zwarhandelen? Heb je bij Frie Uitewillegen een gerookte ham los kunnen maken in ruil voor een gebit?'

'Vraag ik hoe jij aan de kost komt bij al je boerenklanten? Een ham voor een gebit? Pfu! Ik doe dat beter: een gebit voor een auto! Dat geloof je niet en toch komt het daar op neer. Ik kan het jou wel vertellen. Je weet toch, dat ik een paar maanden voor de oorlog dat nieuwe Opeltje had gekocht? En zie je daar bij Frie Uitewillegen die hooiberg achter de schuur?'

Vlimmen schatert het uit. 'Dat is knap gedaan, Peer, dat had ik niet achter jou gezocht. Je hebt er bovendien nog de beste en eerlijkste boer van heel mijn praktijk voor uitgezocht... En dat gebit?'

'Dat was juist klaar in de eerste dagen van de bezetting. Ik had aan de boerin gevraagd of ze tanden wou hebben, die zoveel mogelijk geleden op haar eigen gebit, vóór de verwoesting. Nee natuurlijk. Het moesten kleine, witte tandjes zijn. En ze werd bediend: een dubbele rij iets vergrote melktanden, hagelwitte kussentjes, precies eendere tabletjes, snoepgoed! Afgrijselijk, maar ze kan er goed mee eten. – Ge hebt weer 'n jongemeid van me gemaakt, zei de goeie ziel, dat zijn de mooiste tanden van heel Borveld!... Ik had toen al gehoord, dat de Duitsers zowat alle wagens zouden gaan vorderen, en als tandarts kun je moeilijk volhouden, dat je zonder auto niet thuis aan de stoel kunt staan voor je broodje. Toen kwam ik op een idee. Als ze mijn wagentje wilden verbergen onder een stromijt of zo, kreeg ze dat prachtgebit gratis. Het was direct in orde.'

'En nu doe je af en toe een bedevaart naar het graf van de geliefde. Peer, het is roerend... En je wagentje kan zo niet veel geleden hebben van al die Russische winters, geloof ik.'

'Niet het minst! Bij elke nieuwe oogst werd het ouwe hooi opgemaakt en een nieuwe mijt opgestapeld. De laatste keer zag het chroomwerk er nog uit als nieuw tafelzilver! De wielen zijn er afgehaald en de wagen staat op blokken, met hooi er onder gestopt.'

'Ja, een betere verpakking kun je niet verlangen. Maar voel je de sociale onrechtvaardigheid? Straks, als de Duitsers weg zijn, zit jij met je wulpsse dito in de kussens en ik moet dan voor mijn broodje, wie weet hoe lang nog, rondtobben op een bonkende motor, met veel te weinig bergruimte. Ik zie me nog sterven met dat krenge tussen m'n benen! Begin jij ook al te voelen, dat je geen vijftintig meer bent?'

'In bed?!' roept Pietje. 'Om de dood niet! 't Lijkt wel of ik steeds jonger word.'

De tandarts Peereboom is nog steeds vrijgezel, maar heel Dombergen weet, dat hij niet in liefdeloosheid verkwijnt. Elk weekend brengt hij door in een van de grote steden en sinds Ma Peereboom, kort voor de oorlog, overleden is, woont hij 'bomvrij,' zoals dat in zijn studententijd genoemd werd.

'Vlim,' zegt hij nu, 'ik weet het goed gemaakt. Je kunt het Opeltje na de bevrijding van me kopen. Voor de prijs, die ik zal moeten betalen voor

een wagen van dezelfde klasse, wanneer die weer geleverd kunnen worden. Het ding is fonkelnieuw, weet je wel, het is nog niet eens ingereden.'

'Maar dat is prachtig, Peer! Heel graag zelfs. Dat is afgesproken. Jij bent een filantroop!'

'Wacht even,' waarschuwt Pietje. 'Zo kan ik meer klanten krijgen. Wat heb je aan te bieden als uh, als sleutelgeld, zullen we maar zeggen? Sigaren? Sigaretten?'

'Ouwe cognac,' zegt Vlimmen. 'Martell negentien tweeëntwintig. Het volmaakte geluk, het paradijs! Mèt engelengezang.'

'Bestaat dat nog?' hijgt Pietje ademloos. 'Drie flessen?'

'Drie flessen.'

'Kan het vandaag nog? Ik krijg vanavond bezoek.'

'In alle oorlogen neemt de verwildering van de zeden hand over hand toe,' zegt Vlimmen en schudt kuis het hoofd. 'Maar jij bent toch niet meer te redden. Dus vandaag nog.'

'Dat is vlot zaken doen. Ik zal je de overeenkomst schriftelijk bevestigen. Anders ga je denken, dat het een fijne manier is om iemand op te lichten voor drie flessen... Martell, zei je toch?'

Na deze ontmoeting ziet de toekomst er voor Vlimmen weer veel beter uit. Wat zal Tilly er wel van zeggen? Hij tracht zich de Opel van Pietje voor de geest te halen. Hij meent zich een vrij lichtzinnig kleurtje te herinneren, maar toch niet smakeloos. Was het lichtbeige of parelgrijs? Bij nachtelijk verkeer heeft zo'n opzichtig tintje zijn voordelen; ze zien je wat eerder aankomen... Daar voelt hij weer dezelfde jongensachtige hui-
vering van verlangen, als toen hij in het begin van zijn praktijk voor de koop stond van zijn eerste, tweedehands Ford, zo'n mal beest op hoge poten. Het was een kunst om de vier deuren dicht te houden; wanneer je de ene te woest dichtsmeed, sprong er vaak genoeg een andere open... Wat een feest zal dat zijn, weer als heer gekleed uit een wagen te stappen, met je spullen voor het grijpen uitgestald op de achterbank of in de bagageruimte in plaats van steeds in die leren motorzakken te moeten graaien, je handen schrammen en er alles uitvissen, omdat hetgeen je zoekt natuurlijk altijd onderaan zit en dan nog dikwijls in de andere zak. Hij moet nu naar Bertus Molenschot, schuin tegenover de kasteelachtige villa Eikenhof van zijn illustere vriend Sterkenburg van Riel, die de pachtheer is van Bertus.

Zoals die arme Molenschot zou ik niet kunnen leven, denkt hij. De verhouding is er een van onafgebroken spanning, dat wil zeggen voor Bertus. Alleen al dat de gronden van de twee bedrijven aan elkaar grenzen, is voor Van Riel een nimmer falende gelegenheid tot wat in de streek 'entelen' heet, misschien het enige Nederlandse woord voor chicaneren. Van Riel is ziekelijk achterdochtig, wordt steeds bestolen, bedrogen en belogen. Zoals de waard is... Bij de geringste tegenspraak dreigt

hij met beëindiging van de pacht, waarvan het contract binnenkort afloopt, als de pachtkamer er niet anders over beschikt. Daar is Bertus niet tegen op gewassen en trekt dus altijd aan het kortste eind. Hij heeft acht kinderen, waarvan er nog maar twee werken, en hij weet, dat hij geen ander gedoente kan vinden, of er zou een soort wonder moeten gebeuren. Voor de oorlog heeft hij al vergeefs uitgekeken naar een mogelijkheid in de Wieringermeer. En haast iedere avond voor het inslapen vraagt hij aan zijn vrouw wat het morgen weer zal zijn.

Nog vóór Vlimmen vanmorgen uitreed, heeft Bertus opgebeld. Een koppel biggen van twaalf, die het niet goed deden, al heel de week niet. Ja, ze spelden schrikkelijk en uitslag kregen ze ook. Maar als meneer-dokter dacht, dat er toch niks aan te doen zou zijn, was het niet nodig...

'Ik kom!' heeft Vlimmen gezegd. 'En dan moeten ze overmorgen beter zijn.'

'Alleej!' was het antwoord en het klonk zeer ongelovig.

Nu verkneutert hij zich al op voorhand. Voor Bertus Molenschot is hij bereid 24 en zelfs 36 cc Prontosyl te verduisteren ten nadele van de Duitse weermacht, niét voor de pachtheer Van Riel. Hij voelt zich een soort godheid, die het goede loont en het kwade straft.

De biggetjes zijn er niet zo best meer aan toe. Bertus heeft het nogal lang aangekeken en er zou geen week meer overheen moeten gaan. In het Duitse stencil staat te lezen, dat bij vergevorderde infectie een tweede injectie nodig kan zijn, zo er na 48 uur nog geen verbetering mocht zijn ingetreden. Hij laat een van de grootste biggen wegen en ziet, dat hij met twee cc kan volstaan. Bertus houdt de dieren vast en doet zich weinig optimistisch voor. 'Ik heb altijd heure zegge: as 'n verke ziek wordt -'

'Je gelooft er geen bliksem van, hè Bertus? Ik kom overmorgen kijken. Als ze dan nog niet beter zijn, spuit ik ze gratis cadeau-voor-niks nog een keer in. En dan móét het over zijn. Je hebt nogal lang gewacht en daarom zouden er wel eens twee injecties aan te pas kunnen komen... Maar als je beterschap ziet, ga er dan vooral geen reclame voor maken Bertus! Dat spul is zo goed als op en ik kan er niets meer van krijgen voor de oorlog afgelopen is en er weer van alles geïmporteerd wordt. Daarom zoek ik de klanten uit, die het 't hardst nodig hebben en die het ook verdienen. Jij bent een van de uitverkorenen. Die grote meneer aan de overkant zou geen druppel van me krijgen, al bood hij honderd gulden!' Molenschot grijnst van voldoening. Toevallig, dat meneer-dokter dat zegt, want daar zitten ze ook met een koppel van twaalf, dat ziek is. En daar is natuurlijk weer de grootste ruzie over geweest, want het is van eigens weer de schuld van Bertus Molenschot en ook van Bart en Lieske Verdonk. Die komen hier geregeld buurten en die hebben de kwaal van hier naar de Eikenhof gebracht, volgens meneer Vriel. En dan moet meneer-dokter weten, dat de biggen van de overkant al een dag eerder aan

de schijt waren. Dus waar is het vandaan gekomen? Maar er was niks aan te doen; meneer Vriel heeft altijd gelijk. Hij zei ook, dat het maar eens afgelopen moest zijn met dat heen en weer geloop; het was toch alleen maar om kwaad te spreken en te lasteren... Maar dat heeft hij nog niet tegen Bart gezegd en de jongen is ook niet van plan om zijn eigen daar iets van aan te trekken. Het is allenig hier, dat hij nog wat aanspraak heeft en Lieske ook...

'Jullie zijn verdomme toch geen slaven!' zegt Vlimmen.

'Dat heeft er anders veel van weg,' meent Bertus. Als hij een ander ge-doente kon huren, zou hij er op zijn knieën naar toe willen kruipen.

Ja, daar kan Vlimmen niet veel aan verhelpen. 'Tot overmorgen,' zegt hij. 'Je zult er van staan kijken, Bertus! En ga het dan niet rondkleppen, want ik kan niemand meer gerieven.'

De volgende morgen roept Rika Molenschot met uitzonderlijk schelle stem naar Bertus, of hij gezien heeft wat er met de biggen gebeurd is... De kinderen hebben nog vakantie en heel de familie stroomt toe. De baas staart een hele tijd in het betonnen hok en dan somt hij heel zijn voorraad krachtwoorden op: Jezus merante, mardi, verrekt, nondedomme en gatverdimme... Zoals hij het ziet, zal het niet eens meer nodig zijn, dat Vlimmus ze nog een keer inspuut! Ook Rika lucht breedvoerig haar hart, maar dan denkt de baas al gauw weer aan 'de overkant' en verbiedt zijn volk in hard gesnauw er iets van voort te vertellen, ook niet aan Bart en Lieske, want ge kunt niet voorzichtig genoeg zijn. Een onbezonnen woord is gauw gevallen.

Zo heftig kunnen zijn bevelen niet klinken, zij komen te laat. Ons-Tonia, de tweede dochter, heeft zich niet langer kunnen beheersen en is al on-gemerkt de stal uit geglipt. Want Tonia is stapelzot op Lieske Verdonk, die dan ook een bijzonder gaaf en aantrekkelijk boerinneken is. In de familie wordt eens goedig gelachen om deze verliefdheid. 'Ons-Tonia, is gehouwen en geslagen aan den overkant,' zegt de boerin, 'ze kan nie mir piesen zonder Lieske.' Het flauwste voorwendseltje is goed genoeg om bij Lieske binnen te vallen en terwijl Bertus zijn orders geeft, steekt de aankomende bakvis al huppelend op haar veel te lange benen de Meelsterweg over om de grote gebeurtenis tot in de kleinste onderdelen uit elkaar te halen.

Bart Verdonk is die voormiddag op het land en zodra Tonia weg is, gaat Lieske de vloer van de stal schrobben. Terwijl ze daar bezig is, komt Van Riel eens naar de biggen kijken en loopt haar voorbij zonder haar groet te beantwoorden. Als hij even later weer komt aanslenteren, voetje voor voetje, ziet zij met één steelse blik, dat hij in een zeer slechte bui is, en dan kan er van alles gebeuren, weet zij. Op enkele schreden afstand blijft hij met de handen in de zakken naar haar staan kijken en

zegt geen woord. Het maakt haar zenuwachtig en al gauw moet zij, hoe dan ook, de onbehaaglijke spanning wat zien te milderen. Het aanloopje ligt voor de hand. Zij heeft gehoord, dat de biggen van Bertus Molenschot vandaag al veel beter zijn; Tonia is het krek komen zeggen...

Het gevolg is, dat zij scherp in verhoor wordt genomen. En alle bijzonderheden worden uitgeteld.

Zij schrikt, nu zij dat verlopen gezicht ziet opklaren, en begint te voelen, dat zij beter haar mond had kunnen houden, al weet ze niet goed waarom. Het gemene lachje, waarmee hij, opeens weer zo opgewekt, van haar weggaat, voorspelt haar niet veel goeds. Het doet haar denken aan die keer, dat Toon Bastiaansen uit Berendonk met die heel slechte koei naar de Hagenburgse markt gestuurd werd, een grote strop voor de mens, die dat beest tegoeiertrouw gekocht heeft. Ze vreest, dat meneer Vriel nu wéér zoiets van plan is. Als Bart er maar geen last mee krijgt, geen gevaarlijke dingen moet doen, die hem in handen van de politie terechtbrengen. Vroeger zijn er al eens knechts van hier voor het gerecht moeten komen, omdat zij van meneer een vuurke hadden moeten stoken achter een steeds paard. Ze weet ook heel goed, dat het alleen maar voor vuile zaakskes is, dat ze alle vijf voet Toon Bastiaansen over de vloer hebben. De smerige vetlap kan zijn handen niet thuis houden en heeft haar al een keer honderd gulden geboden, terwijl hij een dikke portefeuille met geld onder haar neus hield. Ze zou hem nog liever voor haar voeten zien doodvallen; het is zunde dat ze het zegt...

In de namiddag kuiert de heer Sterkenburg van Riel eens naar de overkant en treft zijn pachter op een veld, waar de knollen al uitkomen. En daar beleeft Bertus misschien wel de ellendigste ogenblikken van heel zijn moeilijk bestaan op dit gedoente. Hij weet niet, dat ons-Tonia en Lieske aan het babbelen zijn geweest, hij denkt zich te kunnen houden aan zijn afspraak met Vlimmen. Zo wordt hij stap voor stap op grove leugens betrapt, om er zijn verstand bij te verliezen!... Och, is Vlimmen helemaal niet bij de biggen geweest?... Dus ze zijn van zelf beter geworden?... O, zijn ze niet zo véél beter? Zullen ze dan samen eens gaan kijken?... Als ze morgen helemaal genezen moeten zijn, zal er vandaag toch al iets aan te zien zijn, is 't niet?... Dus ze hebben toch wél een spuitje gehad?... En daarnet zei Molenschot nog, dat Vlimmen er helemaal niet geweest was! Dat was hij zeker vergeten... O, is er niks meer over van dat spul? En Vlimmen kan niemand meer helpen? Is dat waar?... Maar het was toch afgesproken, dat Vlimmen ze morgen voor de tweede keer zou inspuiten, als het nodig mocht zijn? En nog wel voor niks! Maar het zàl niet nodig zijn, heeft Molenschot toch gezegd?

De boer voelt zich van God en alle goedvolk verlaten, vergeefs pijnigt hij zijn hersens met het raadsel, hoe de smeerlap dat alles zo haarfijn aan de weet gekomen is.

Dan schiet Van Riel, die tot nu toe sarrend en zoetsappig van Bertus' ver-

warring genoten heeft, in een schreeuwende woede: Huurders, die er steeds op uit zijn om hem stroppen te bezorgen in plaats van hem in de hand te werken, die hem op de brutaalste manier staan te beliegen, kan hij genoeg krijgen! Wat zou het lollig zijn geweest, is 't niet, zelf een koppel biggen voordelig op te fokken en die van de Eikenhof lekker te zien kapot gaan. Maar het zal blijksems gauw moeten veranderen, of het is afgelopen, pachtkamer of geen pachtkamer! Daar wil hij direct duizend gulden aan verprocederen! En één van twee: zijn biggen worden hier morgen door Vlimmen ingespoten en wel gratis voor niks. De veearts ziet geen verschil tussen het ene koppel en het andere; ze schelen maar een dag of drie. Hij ziet alleen, dat ze nog ziek genoeg zijn om ze voor de tweede keer in te spuiten. Begrepen? En anders heeft Molenschot deze week nog de deurwaarder over de vloer. Dan kan hij een dure advocaat in de arm nemen...

'Maar da's nie eerlijk,' probeert Bertus, trillend op zijn benen. 'Da's verneukerij!'

'Wel godverdomme!' roept Van Riel. 'Dat is het toppunt! Moet zo'n aartsleugenaar als jij, die me daar heeft staan te verneuken dat hij blauw zag, nog van eerlijk praten? En dat terwijl niemand er een cent aan te kort komt? Die veearts wil voor hetzelfde geld nog eens spuiten, dus daar heeft hij in de prijs al rekening mee gehouden. En geen gelul meer! Jij stopt je eigen biggen weg en Bart brengt morgen bijtijds mijn biggen om ze bij jouw zeug te leggen. En anders weet je wat er opzit. Denk er maar eens goed over na!'

Even later komt Bertus doodsbleek de keuken binnen en laat zich moedeloos op een stoel vallen. Rika stuurt de kinderen naar buiten en krijgt dan bij horten en stoten te horen wat er nu weer gaande is. Als altijd beschouwt zij het probleem met een nuchter hoofd. Zij kunnen niet anders. Wat het zwaarst is, moet het zwaarst wegen. Omdertwille van wat spuitjes, die hoogstens enkele daalders kosten, kunnen zij zich geen proces op hun hals halen en misschien nog van de boerderij gezet worden. Naderhand, als er een wijltje overheengegaan is, kunnen zij voor Vlimmuze de schaaï op een of andere manier wel goedmaken.

Bertus vindt het beter open kaart te spelen. Vlimmus mag gerust weten wat die bandiet daar weer verzonnen heeft om de kluit te verneuken en zelf niks te betalen. Vlimmus zal wel willen begrijpen, dat het niet anders kon, dat er te veel van afhangt, en er verder niet over praten.

Rika denkt er anders over. Vlimmus is een hele goeie mens, maar voor zoiets is hij een bietje te heet gebakerd, vreest zij. Als hij het weet, zou hij het wel eens kunnen verdimmen om die ondergeschoven biggen in te spuiten. Heeft hij niet gezegd dat meneer Vriel geen druppel zou krijgen, voor geen honderd gulden? Ge hebt veel kans, dat hij achter mekaar naar de overkant loopt om meneer Vriel eens evekens te gaan vertellen wat hij van hem denkt... Open kaart spelen is goed, maar laat hem eerst de spuitjes geven en betaal hem dan voor twee keren.

Als naar gewoonte komt Nico Beyer tegen het einde van het ontbijt eens horen wat er zoal te doen is en krijgt een kop thee, die bij sommige gelegenheden ook min of meer naar thee smaakt.

Vandaag maakt hij een stormachtig entree. Hebben zij het al gehoord?! De Duitsers hebben het vliegveld Hoog Olmen ontruimd en trekken oostwaarts!...

Nee, het is geen loos gerucht; hij heeft het zelf gezien! Vannacht is hij die kant uit geweest voor een verlossing bij Tinus van Hapert aan de Zandkant. Onderweg kreeg hij al een vermoeden, want heel de Riedelse weg langs moest hij optornen tegen een colonne zonder eind, hij heeft over het fietspad gereden, anders had hij het er niet levend afgebracht. En Tinus vertelde, dat ze al aan 't rijden en rossen waren van dat het donker werd. 's Middags waren de vliegtuigen een voor een opgestegen en niet meer teruggekomen. Heel de stad weet het al.

Het eerst van al denkt Vlimmen aan de sulfanilamide en berekent hoeveel hij nog overheeft. Ruim viereneenhalve liter!

'Is dat even zwijnen met je Prontosyl!' lacht Beyer. 'Je hoeft nu niet meer zo bang te zijn om er een paar cee-cee van te snoepen.'

'Daar dacht ik ook al aan. 'n Steen van m'n hart. Wat denk je, Nico, zouden we met ons voorraadjie het eind van de oorlog halen?... Je kunt nu wel een paar flesjes bij je steken voor onvoorziene gevallen.'

'Wacht nog even,' zegt Tilly. 'Straks hangt er een ordonnans aan de bel. Schönen Gruss vom Hern Hauptmann Funk en of hij de hoe-heet-het mag hebben.'

'O nee, Tilly,' zegt Beyer. 'Funk had de laatste dagen wel wat anders aan zijn hoofd. Hij is trouwens allang de grens over. In der Heimat, in der Heimat...'

'En blij toe,' knikt Vlimmen. 'Al jaren geleden heeft hij het voorzien. Een aardige kerel. Als de rotzooi voorbij is en de gemoederen wat tot bedaren gekomen zijn, ga ik hem vast eens opzoeken.'

'En toch zou ik met die flessen maar wachten tot morgen,' houdt Tilly vol. 'Anders krijg ik heel de dag hartkloppingen, telkens als de bel gaat. Misschien is Funk juist achtergebleven om zulke karweitjes nog te beredderen.'

'Dat heb je mis,' weet Vlimmen als oudgediende. 'Bij een verhuizing gaat de kwartiermeester altijd vooruit om te zorgen, dat de troep direct bij aankomst kan eten.'

'Niks er van!' beslist zij. 'Ik wacht op nadere berichten en die flessen blijven op hun plaats.'

'Het heeft ook helemaal geen haast, Tilly,' zegt Nico opstaande. 'Gaan jullie rustig voort met je huiselijke twist, dan ga ik eerst even naar dat paardje in Diestel.'

Wanneer Vlimmen tegen tien en de Eikenhof bereikt, is bij Molenschot al geruime tijd het toneel geschikt voor de komende komedie... Het was

weer niet zo eenvoudig, als de heer Van Riel het zich had voorgesteld. Eerst toen hij wat tot bedaren gekomen was, heeft Bertus eraan gedacht, dat een zeug zeer wel in staat is vreemde biggen, die bij haar gelegd worden, dood te bijten. Eigenlijk zou die bloedzuiger niet beter verdienen, maar dat zou me weer een spektakel geven! Dan had Molenschot natuurlijk de zeug als een hond opgehitst tegen de biggen van meneer Vriel. Beter voorkomen dan genezen, trouwens die biggen kunnen het niet gebeteren...

Bart is 's avonds gekomen om te overleggen en daarmee was de raadselachtige helderziendheid van Meneer Vriel opgelost. Lieske wist niet beter en ons-Tonia eigenlijk ook niet. Toch heeft zij voor alle zekerheid van haar moeder een paar oorvegen gehad, die opvoedkundig wel niet zo goed te verantwoorden zijn maar die er niet minder mals om waren. Al voor negen uur hebben Bart en de oudere knecht Dorus de biggen van de Eikenhof, in twee manden en toegedekt met hooi, naar Molenschot gebracht. Op een ogenblik dat zijn eigen biggen, die er nu helemaal bovenop schenen, even ophielden met drinken, heeft Bertus ze naar een gereedgemaakt nest in het bakhuis gebracht en de boel goed donker gemaakt tegen het gekrijs. Om geen ongelukken te krijgen met het zieke koppel hebben Bart en Dorus de diertjes ingesmeerd met mest en urine uit deze stal, opdat de zeug niet zou kunnen ruiken dat haar jongen verwisseld waren.

Bart heeft een tijd op wacht gestaan voor het geval, dat de beroofde moeder moordplannen zou krijgen. Met een grote hooirijf zou hij haar wel in bedwang kunnen houden. Maar het ging goed; de zeug snuffelde eens aan de eerstkomende biggen en speurde zo te zien geen verschil. Naar de mening van de zieke biggen werd niet gevraagd.

Als Vlimmen het erf op rijdt, zijn de knechts van de Eikenhof verdwenen. Bertus staat in de staldeur en neemt zijn pet af.

'Hoe is 't?' vraagt Vlimmen opgewekt en zeker van zijn zaak.

De boer is zenuwachtig. Niet al te best, gelooft hij. Meneer-dokter zal het wel zien.

Voor meneer-dokter is het een van zijn bitterste ervaringen. Hij krijgt het gevoel, dat hij nooit meer op zijn eigen oordeel zal mogen afgaan, zelfs niet op de beweringen van Nobelprijzen als de heer Domagk. En nu kunnen die geleerden nog zoveel antibiotica en chemotherapeutica uitvinden als ze willen, nooit zal hij tegenover de boeren nog zo hoog van de toren blazen met al die tovermiddelen, dat zweert hij hier in alle plechtigheid. Wat een figúúr!...

'Ze zien er waarachtig nog slechter uit dan eergisteren,' zegt hij. 'En wat zijn ze vuil!'

Bertus staat naast hem in het hok te kijken en het zweet glinstert op zijn voorhoofd. Bij de laatste opmerking krijgt hij een hete kleur.

Nu wordt Vlimmen gegrepen door de vrees, dat hier een heel andere

bacterie aan het werk is. Prontosyl beperkt zich vrijwel tot streptokokken. Daar ziet het hier duidelijk genoeg naar uit, maar zonder bacteriologisch onderzoek is de beste dierenarts een blind mens. Negenennegentig keer zal het goed geraden zijn en de honderdste keer sta je daar voor August de Domme. Aan het preparaat kan niets mankeren; het komt uit dezelfde fles.

Hij probeert zich wat moed in te spreken. Bij de indicaties is het geval voorzien: geen resultaat na 48 uren. Er moet dus nog hoop zijn. Maar dat de biggen op het oog nog slechter zijn geworden, kan hij niet verkroppen. Na de eerste injectie zou er toch iets van verbetering te bespeuren moeten zijn!

Ook al heeft zijn vertrouwen een harde knauw gekregen, hij spuit de biggen in. Anders zou het er naar uitzien, dat je uit angst voor de dood zelfmoord pleegde... Hij kijkt eens naar het gezicht van Molenschot, die met bevende handen de dieren aanreikt en vasthoudt voor de prik. De jongen ziet er naar uit, dat hij het moeilijk heeft en een koppel biggen is in deze tijd goud waard. Maar dat kan het toch niet zijn? De boeren verdienen op het ogenblik genoeg en zelfs veel te veel, als ze wat slim en brutaal zijn. Is er weer grote ruzie met Van Riel?

'Dat is me schrikkelijk tegengevallen, Bertus,' zegt hij kleintjes. 'Ik vrees, dat het een andere ziekte is dan ik voorhad. Ik ben er wezenlijk het hart van in,' besluit hij in de taal van de streek.

Nu heeft Molenschot zoveel gloeiende kolen op zijn hoofd, dat het water hem in de ogen komt. Vlimmen ziet het en wendt zich verschrikt af, heeft al zijn aandacht nodig voor het opbergen van zijn spuit. 'Je hoeft nog niet te wanhopen, hoor Bertus,' troost hij. 'Het gebeurt wel eens meer, dat het de eerste keer niet lukt. Er is altijd nog een kans.'

O, wat is hij opeens voorzichtig geworden! En Molenschot, die zijn tranen al niet kan bedwingen, wanneer de kinderen een sentimenteel gelegenhedsversje moeten opzeggen of een Nieuwjaarsbrief voorlezen, vol aandoenlijke woorden als beminnen, dankbaar, teder, liefderijke zorgen, rampspoed, noeste vlijt en zo meer, is nu volkomen de kluts kwijt. Hoestend van aandoening, vraagt hij in hees gestamel of meneer-dokter evenkens binnen wil komen asteblijf, hij heeft iets te zeggen wat meneer-dokter weten moet, hij heeft er de hele nacht niet van geslapen...

Ook dat nog, denkt Vlimmen. Natuurlijk weer een eindeloos klaaglied over de hondsheden van meneer Vriel. En wat kan hij eraan doen, wat levert het op? Nutteloze ergernis, meer niet. Maar Molenschot is er deze keer zo erg aan toe, dat hij toch wat nieuwsgierig geworden is. Eerst even zijn handen wassen.

Hij wordt plechtig naar de 'goei kamer' geleid, hij moet gaan zitten. Bertus haalt in onbeholpen haast een kinderachtig kwartkruikje Hulstkamp uit de kast en zijn handen sidderen zo, dat het kostbare vocht over de veel te kleine glaasjes spat...

Hij valt natuurlijk niet met de deur in huis, hij begint met een uitgebreide en verwarde inleiding over ons-Tonia en Lieske Verdonk, de deurwaarder, de dure advocaat en het proces, dat duizend gulden mag kosten. Lang voor het einde springt Vlimmen op: Maar als ik het goed begrepen heb, zijn jouw biggen dus al heel wat beter?"

Nu wordt Bertus voor de verandering uitbundig... Beter? Zo goed als ge maar verlangen kunt! Net zo hel als ze ooit geweest zijn! Het leek wel een merakel van Onzelievener. Ze zitten zolang in het bakhuis.

'Kom mee!' roept Vlimmen en rukt de deur open. 'Laat me dat zien!' Hij haast zich met zulke lange schreden naar het alleenstaande bakhuisje, dat de kleine Molenschot op een kippendrafje moet volgen. Nu er licht gemaakt wordt, zijn de biggen al gauw klaarwakker.

Na enkele seconden voelt Vlimmen zich twintig jaar jonger worden. Het is een lust om te zien, een mirakel, maar dan van onze-lieve-heer Domagk. Ofschoon hij zijn handen al gewassen heeft, beurt hij een van de levendigste exemplaren op, verlustigt zich in het oorverscheurend gekrijs en het wilde gespattel. Er komt een glans van geluk op zijn gezicht; het is of hij een verloren gewaand kind knuffelt. Hè-hè...

En het is eigenlijk maar voor de gezelligheid, dat hij zijn best doet geschokt te zijn door de gemeenheid van die oplichter aan de overkant. 'Wees maar gerust, Bertus,' zegt hij. 'Vroeg of laat krijgt die ellendeling zijn trekken wel eens thuis. Ergens achter in zijn weke hersens weet hij heel goed, dat hij maar een stom, klein ploertje is, en daarom deinst hij voor niets terug, als hij zich maar groot en machtig en slim kan voelen... Die korsten vallen er over enkele dagen vanzelf wel af; daar hoef je niets aan te doen.'

Bij het uitgeleide biedt Molenschot aan de twee visites te betalen, maar Vlimmen weet beter. Geen sprake van! Bertus betaalt er één, zoals afgesproken. De tweede krijgt Van Riel op zijn rekening...

De boer schrikt er hevig van en doet zijn mond al open.

'Zonder dat hij het merkt, natuurlijk,' stelt Vlimmen hem gerust.

Opgelucht, maar doodmoe, komt Molenschot de keuken binnen... Hoe het gegaan is? Heel anders dan ze gedacht hadden. Vlimmus was zo blij als een kind, dat de biggen beter waren. De rest was om zo te zeggen van geen tel.

HOOFDSTUK 19

Riedel is door de Canadezen bevrijd en in Dombergen stijgt de spanning met de minuut. Er is in de stad heel wat beweging van troepen geweest, maar kolossale drommen waren het niet. De geruchten zitten elkaar op de hielen en de voorspellingen slingeren heen en weer: Dombergen hebben ze allang opgegeven. Bij de Ortskommandant staat alles al ingepakt... Wat?! Er zal

hier juist hard gevochten worden; ze hebben zich ingegraven langs het kanaal en tankversperringen aangelegd langs de Riedelse weg.

'Je hebt zeker wel begrepen,' zegt Vlimmen, 'dat voor ons de eigenlijke oorlog nu eerst begint. Als de Duitsers hier stand houden, kan het een vrolijke boel worden. Dan krijgen we de brokken van weerskanten. Maar dan kunnen we ons troosten met de gedachte, dat de bommen van de Canadezen niet kwaad bedoeld zijn.'

'Maar de Duitsers zijn al een hele tijd bezig terug te trekken, zonder op grote schaal te vechten,' vergoelijkt Tilly. 'Floor spreekt van kleine achterhoedegevechten om tijd te winnen en de grote troepen gelegenheid te geven ordelijk af te marcheren. In Riedel schijnt ook niet veel schade aangericht te zijn.'

'Daar kunnen we op hopen maar niet op rekenen, meisje! Zorg maar dat je wat koffers met het hoogstnodige voor het grijpen gereed hebt. Er wordt verteld, dat aan de Kanaaldijk hele rijen huizen ontruimd zijn. Naar mijn smaak zitten we hier veel te strategisch, zo vlak bij de spoorbaan.' Met al die kwade vooruitzichten rijdt hij toch al vroeg uit. Er zijn twee spoedgevallen, trommelzucht bij Piet Smits in Hulshout en baarmoederprolaps bij Verdaasdonk aan de Seefhoek. Dat is niet zo ver uiteen, maar het ligt aan de gevaarlijke kant, richting Riedel, en vandaar moeten de bevrijders oprukken, als hij er iets van begrijpt. Daarom zal hij er maar langs de stilste binnenwegen heenrijden; het is altijd mogelijk, dat sinds gisteren de hoofdwegen afgesloten zijn. Dan verliest hij nog meer tijd. En Piet Smits is niet alleen een belangrijke maar ook een prettige klant, die hij niet voor een kleinigheid in de steek laat.

De lijsterbessen zijn al over hun bloei heen en de hei is paars. Dat is de vierde keer in de oorlog; zal het de laatste zijn? Dop heeft nog vier jaar studie voor de boeg. En als ze eindelijk het vuur staken, hoelang zal het dan nog duren voor de jongen gedemobiliseerd wordt? In achttien hadden ze ook niet zo'n haast. En nu gaan ze Duitsland bezetten, volgens Dacka, ze vertrouwen de Russen niet. Op die manier komt er nooit een eind aan... Zou Dop al in de buurt zijn? Volgens de radio is er een troep gevormd uit Nederlanders die in Engeland zaten, een brigade Prinses Irene. Daar zou hij bij kunnen zijn, als hij nog leeft... Maar tien tegen één was dat te min voor zo'n branie; hij had het altijd over jachtvliegers, verdomme...

Hij rijdt nu langs de karresporen van de Oude Riedelse Baan, pal naar het westen. Boven het knorren van de motor hoort hij doffe dreunen als van een ver onweer en hij is blij, dat hij aanstonds kan afbuigen in een smal karrespoor naar het noorden.

Hij schrikt ervan. Bij het kruispunt van de landwegen, vijftig meter voor hem uit, rijst een Duitse soldaat als een geestverschijning uit de grond op, het geweer gericht en de linkerarm geheven. Dat ziet er zakelijk uit, dunkt hem, takjes loof over de helm en twee handgranaten achter de

koppel. Hij sluit het gas af en laat de motor zachtjes uitlopen. Nu hoort hij het schieten veel beter; het lijkt ook niet meer zo ver weg. Nu ziet hij ook, dat een groep van tien, twaalf man zich achter de struiken heeft ingegraven, aan weerskanten van de oude baan naar Riedel. Een jonge onderofficier klimt uit zijn kuil. 'Wo gehen Sie hin?'

Vlimmen wijst op de dwarsweg naar het noorden. Hij is de dierenarts van Dombergen en hij heeft een paar spoedgevallen in de gemeente Hulshout... Intussen knoopt hij zijn leren jekker los om zijn papieren te laten zien. Het document met de vele stempels, dat hem het recht geeft heel de nacht rond te toeren, maakt bij dergelijke gelegenheden wel indruk. Nu is het niet eens nodig. Het onderofficiertje begint te lachen en zegt, dat het 'ja' zeer toevallig is. Zijn vader is namelijk ook Tierarzt. In Beieren.

Dat is niet ver van Zwitserland, denkt Vlimmen. O, dan is het zeer wel mogelijk, dat hij de Herr Vater ontmoet heeft, of tenminste gezien. Op het veterinaire wereldcongres van '38 in Zürich. Daar waren honderden Duitse dierenartsen aanwezig.

Stimmt! zegt de jongeman, zijn vader was daar ook. En Professor Waldmann was de matador, nietwaar?

'Studeert u ook voor dierenarts?' vraagt Vlimmen. Het begint er haast op te lijken, dat zij oude kennissen zijn.

Nee, zijn oudste broer is bedoeld als opvolger. Hijzelf is, of was eerstejaars filoloog, maar dat is hij al bijna vergeten... En wat voor dringende gevallen heeft Herr Doktor te behandelen, als hij zo vrij mag zijn?... Tympanie en prolapsus uteri, dat zijn bekende klanken. Maar dan heeft Herr Doktor geen tijd te verliezen.

Nu ziet Vlimmen dat er twee machinegeweren staan opgesteld. Dan zijn er nog twee van die dingen tegen de tanks, hoe heten ze? Pantservuisten. En een draagbare radiozender... Je zou zeggen, dat het menens wordt. 'Kan ik straks nog hierlangs terug naar Dombergen rijden?'

Wat hem betreft wel, zegt de zoon van de collega. Als intussen de vijand niet is opgerukt...

Na hem veel geluk te hebben gewenst, slaat Vlimmen het smalle karrespoor in. Hij denkt aan de Beierse collega, die ook zit te wachten op de behouden thuiskomst van zijn jongens... Het congres in Zürich! Dat is zes jaar geleden, maar met de oorlog lijkt het wel in een langvervlogen tijdperk te liggen, vóór de Franse Revolutie. Het glansnummer was de uiteenzetting van Professor Waldmann, directeur van een Duits mond- en klauwzeer-instituut, veilig geïsoleerd op een eiland, Riems, of iets van die klank. Hij had een nieuw vaccin gevonden en toen in een bepaalde streek van Duitsland de ziekte gesignaleerd werd, trok hij te veld. Er werd grootscheeps ingegrepen, er werd een legertje van dierenartsen, ambtenaren en ander personeel gemobiliseerd en dat ging natuurlijk op commando. Niemand kon zeggen: ik ben verhinderd, ik heb geen

tijd, ik ben er tegen; het is in strijd met de Bijbel. Waldmann legde een zone van zestig- of zeventigduizend met zijn vaccin ingeënte dieren rond de infectiehaard. En de uitbraak was in de kiem gesmoord. Met behulp van grote kaarten, grafieken en cijfers toonde hij aan, dat het mogelijk was met zijn entstof iedere mond- en klauwzeerepidemie ogenblikkelijk in te dammen. Er waren daar zowat vierhonderd diergeneeskundigen bijeen uit alle bekende landen, van Amerika tot Japan. Na afloop van zijn voordracht rees de hele zaal overeind en bracht hem een ovatie, waar geen eind aan scheen te komen. Het was een indrukwekkende demonstratie van wetenschappelijke saamhorigheid, op een ogenblik dat de politieke verhoudingen al zeer vijandig waren, vooral ten opzichte van Duitsland...

Na de pantservuisten, machinegeweren en handgranaten wordt hij nu getroffen door de vreedzaamheid van zijn omgeving. Hij rijdt hier door een mooi stukje landschap, half woest, half bebouwd, met veel hoge bomen, waarvan het loof hier en daar al wat geschroeid is door de komende herfst. Het is zo goed als windstil en er schijnt een doezelig zonnetje. Maar hoog in de bleke lucht glinstert een sterk eskader bommenwerpers, op weg naar het oosten...

Eerst naar Smits, want trommelzucht kan een kwestie van seconden zijn, zoals toen bij dat paard met droes van Tinus Lauwerijssen in Borveld. Hoe verrukt was Dop, toen het dier nog juist op het laatste nippertje gered werd door het openen van de luchtpijp! Dat was de zondag, dat hij voor de tweede keer naar Tilly moest om Bobby te behandelen. Van wat voor futilliteiten iemands bestaan al niet afhangt! Hoe zou zijn leven er nu uitzien, als Bobby niet zo vriendelijk was geweest zich te pletter te lopen tegen zijn wagen? Zou hij al die tijd alleen hebben gezeten met zijn zorgen om die kwajongen?... Het geeft hem een koude rilling.

Smits heeft getelefoneerd, dat er maar liefst acht koeien 'dik stonden'. Dat wil wat zeggen, dat is ook een beetje vreemd. Tympanie doet zich het meest voor direct na de knollenoogst en die is nog lang niet in het zicht. Wat ze wel gevoerd mogen hebben... In ieder geval heeft hij alle trocars meegesleept, die hij vinden kon.

Al voor hij de motor heeft stilgezet, hoort hij in de stal een koe bulken in doodsnood, op de toonhoogte van een grote cirkelzaag in volle werking. Die is er na aan toe!... Voor alle zekerheid grijpt hij niet alleen de trocars maar ook het grote vleeskeuringsmes, dat tegen de binnenwand van de motortas in een afgestikte schede zit. Zo te horen komt hij voor dit dier te laat. Een koe is niet overdreven teergevoelig, maar een gescheurde pensmaag moet wel een helse pijn veroorzaken. Waarschijnlijk kan hij nog alleen het vlees redden.

Ja, maar dan moet hij vlug zijn. Heel het volk van Smits is in de stal en staat verslagen rond de brullende koe. Het dier ligt snel te sterven, de hals gestrekt als wachtend op de verlossende snede. Aan zijn

motorplunje is niet veel te bederven; mes in de vuist schiet hij toe. Piet Smits is iemand, die niet veel uitleg nodig heeft, hij grijpt onmiddellijk de kop, draait hem tot de horens op de vloer steunen, en voordat iemand goeiendag heeft kunnen zeggen, snijdt Vlimmen met snelle halen de keel door.

Nog terwijl hij opzij stapt voor het gulpemde bloed, flitst hem al door het hoofd hoe hij zich geërgerd heeft, toen zijn oncollegiale collega Hubbink uit Helst zei: 'Wat is onder ons gezegd nou een veearts? Een slager met een boordje aan!' Maar in tijden van oorlog is het vlees van een gezonde, zware koe belangrijker dan de grimmigste vergelijking. En wat zou het? Een goed slager is altijd nog heel wat beter dan een slecht veearts, meneer Hubbink!...

Terwijl het dier leegbloedt, kijkt hij naar de andere patiënten en telt er nog altijd zeven, die tot berstens toe zijn opgeblazen.

'Maar wat heb je de laatste keer toch gevoerd, Piet?'

Een partijke overgeschoten aarpels.

'O, dan wil ik die wel eens zien.' Intussen heeft hij wat kleren uitgetrokken en zijn mouwen opgerold. Zodra de gebarsten koe geen teken van leven meer geeft, snijdt hij in woeste rukken de pens open en springt achteruit. Als een lavastroom breekt de stinkende inhoud los en vloeit drie, vier meter ver de stal in, een schuimende, grijze massa.

Met trocareren kan hij het leven van de zwaarste patiënten alleen nog wat rekken, weet hij nu. De pensen zitten tot aan de nok toe vol en dat gaat naar de tweehonderd liter. Hij heeft vier trocars; er zijn tijden geweest, dat hij er één had. Met de fonendoscoop haast hij zich van de ene koe naar de andere en let ook op de ademhaling. Alleen al door de enorme druk op het middenrif dreigen er enkele te stikken. Zijn enige hoop is de valvanol. Of... als die niet helpt... Zonder het te willen moet hij denken aan de publikatie van Wiegersma in het Tijdschrift, over een geslaagde rumenotomie. Hij schrikt er een beetje van. Hoe zou hij dat kunnen, hier, zonder enige voorbereiding?... Maar stel je voor, dat...

De vier, die het meest in gevaar zijn, steekt hij met een forse klap op het handvat de trocar door de pens. Het geeft telkens een merkbare opluchting, maar al gauw raakt het buisje verstopt.

Een van de dochters houdt hem een mandje met aardappelen voor... Ja, dat is inderdaad een overgeschoten partijke, dat zal geen mens meer eten. Gerimpeld als gedroogde vijgen en om te ruiken zo muf als een potdichte kelder vol schimmels en zwammen.

'Gooi die aardappelen maar op de mesthoop, Smits,' zegt hij en loopt op een drafje de stal uit. 'Ze hebben je alvast één beste koe gekost.'

Hij grabbelt in de motorzakken naar de flessen, de neussonde en de trechter. Intussen geeft hij zijn orders. Een paar emmers zuiver water. Een flinke kan, om te schenken in de trechter. En dan liefst zo vlug mogelijk; iedere seconde is kostbaar!

Gehaast mengt hij de valvanol in de emmer en giet de gebrachte melkkan vol. Is dat een kan van twee liter? Prachtig om af te meten.

Hij begint met de koe, die er het slechtst aan toe is, schuift snel maar voorzichtig de lange sonde in de neus, voorbij de keel tot diep in de slokdarm, en giet de valvanol in de trechter.

Bij de tweede koe vraagt de baas, of ze niet allemaal zo'n buiske in de pens zouden moeten hebben. De leste keer had het zo goed geholpen.

'Vorige keer zat de pens niet zo stampvol. Nu helpt het maar voor eventjes. Straks begint weer hetzelfde liedje.'

Piet Smits wil altijd graag iets leren. Hij zou graag weten hoe zoiets ontstaat. Hem docht, dat die aarpels geen kwaad konden, omdat ze er met zoveel smaak binnengingen. De beesten waren er fel op!

'Bedorven voer kan voor koeien heel lekker zijn,' leraart Vlimmen. 'Maar het geeft een verhoogde verrotting, dus meer gisting, dus snellere gasvorming. En aardappelen zijn daar bijzonder sterk in. Nu wordt de pens zo stijf opgeblazen, dat de cardia, de sluitspier aan de ingang van de pens door kramp wordt dichtgesnoerd, maar dan ook luchtdicht! Dan kunnen er geen oprispingen meer loskomen en je weet wel, dat een koe gedurig moet boeren. Trouwens bij elke keer, dat ze slikt, ontsnapt er al wat lucht. Maar nu zit de stop op de fles. En gasvorming is een kracht, waar niet veel tegen bestand is. Het is de kracht van een geweerschot, want een kogel wordt ook door gas uitgedreven. Dus één van de twee: of de stop er uit, of de fles barst uit elkaar, dat wil zeggen de pens scheurt... De oplossing, die ik er nu ingiet, houdt de rotting tegen en slaat de gassen neer. Zoiets als olie op de golven... Maar we moeten het afwachten. Er kunnen nog meer ongelukken gebeuren; het spijt me wel, Piet. Stuur maar direct een boodschap naar Willem Huiskens, dat hij dit beest komt afslachten. Je zou hem nog wel eens voor meer noodslachtingen nodig kunnen hebben. Maar het kan altijd nog meevallen.'

Deze boer lamenteert niet. Hij heft de armen even op en laat ze tegen zijn flanken vallen in een sober gebaar van berusting.

Weer denkt Vlimmen aan zijn collega Wiegersma. Hij denkt er zelfs aan, dat hij de instrumententrommel bij zich heeft, dat heeft hij daarjuist nog gezien. En het maakt hem wrevelig. Is het niet belachelijk aan zoiets te denken, als je het zelfs nooit hebt zien doen?... Maar Wiegersma had het waarschijnlijk ook nooit gezien, toen hij eraan begon.

Allemaal bediend? Dan kan hij hier verder niets meer doen. Hij moet naar Verdaasdonk aan de Seefhoek voor een koe met het lijf er uit. Over anderhalf uur is hij terug. Intussen kunnen zij er alleen het beste van hopen. Buiten moet hij wel horen, dat het krijgsumroer heviger is geworden. Dit zijn geen bommen uit de lucht; het lijkt heel wat beter op artillerievuur. Je zou haast zeggen, dat ze vandaag iets van plan zijn.

Op de bagagedrager vindt hij zijn mes, blinkend gepoetst. Daar heeft hij niet eens meer aan gedacht. En voor de zoveelste keer moet hij even kij-

ken naar de uitzonderlijke ordelijkheid van dit erf. Geen rommel, geen afval, geen rondslingerend gereedschap, geen snippertje papier. Terwijl hij de koeien behandelde, hebben de meisjes zonder lawaai of verhefing van stemmen haast ongemerkt de stalfvloer gereinigd van het bloed en de stinkende pensinhoud. Dit zijn knappe boeren. Dat Piet Smits bedorven aardappelen heeft gevoerd, moet beschouwd worden als een ologsverschijnsel. Op het ogenblik is het lang niet eenvoudig. De miljoenen koeien van Nederland werden in betere tijden voor een groot deel gevoed door Canada.

Hij rijdt weg en is al gauw met zijn gedachten bij Verdaasdonk. Een groter contrast is moeilijk te vinden; het lijken wel twee verschillende mensenrassen. Bij Smits is het volk blond en heeft ovale gezichten met al een begin van voornaamheid. Hoewel niet groot van stuk, zijn zij van het atletische type, hoekig van schouders en smal van heupen. Daarbij zijn ze stil en ernstig zonder saai te zijn en zien er in hun dagelijkse doening opmerkelijk proper uit... De Verdaasdonks zijn breed, zo niet rond, lollig en zorgeloos. Nelia, de boerin draagt haar hart op de tong, vertelt hem al haar lief en leed, de belevenissen van haar baarmoeder inbegrepen. Zij is nog niet zo oud, vooraan in de veertig, en eigenlijk een knap wijf, met haar lekkere kleur en felle, donkere ogen, maar je zou haar niet met een tang aanpakken. En met haar steeds giechelende, hard prattende dochters is het niet veel beter gesteld. De baas ziet er uit, of hij alleen op zondag zijn handen wast en ze overigens alleen in dringende gevallen afveegt aan zijn broek.

Al op een afstandje ziet Vlimmen, dat in de droge sloot, pal naast de inrij van het erf, nog altijd dat verbogen fietswiel ligt te roesten. Het dateert al van minstens drie jaar geleden. Zou dat wiel nog steeds even trouw gezelschap gehouden worden door die afgedankte nachtpot van wit email?... Ja hoor, dat kon niet missen.

Vandaag ligt er midden op het erf een omgevallen houten ploeg van het oude model. Al het gereedschap, dat maar ooit buitenshuis gebruikt is, ligt rondgestrooid als door een kind, dat te veel speelgoed heeft. Langs de muren van stal en schuur is er een rijke uitstalling van afval. Een gearsten en verweerd kruiwagenwiel zonder ijzeren band ligt daar ook nog sinds zijn vorig bezoek. Waarom stoken ze zoiets niet op? Ijzeren hoepels van een verdwenen ton, dik onder de rode roest, takkenbossen, conservenblikken en gekraakte kisten vol vuilnis. Een gedeukte wasmand zonder bodem. De vanoudsbekende betonplaten, die in tal van seizoenen al groen geworden zijn, naast een grote hoop neergesmeten bakstenen, van afbraak afkomstig. Een en ander moet bedoeld zijn geweest voor een uitbouwjtje, waarvan bij nadere overweging is afgezien, of dat nog steeds moet worden aangepakt. Voor deze mensen, als voor alle kunstenaars van die soort, is de illusie zoveel mooier dan de werkelijkheid. Als het karweitje afgewerkt zou zijn en natuurlijk tegengevallen, zouden zij niet meer kunnen spelen met de idee.

Nelia komt opgewonden aandraven, met deinende borsten onder 'n blauw schort, waarop hier en daar nog wat dunne, rode ruitjes door het vuil heenschemeren. Haar mooie ogen staan groot en woest van tragiek.

Er zijn zo van die dagen, dat hij overal te laat komt en alles misloopt, weet hij. Als zij haar mond opendoet, is hij haar juist te vlug af: 'Nelia! Is er iets ergs met de koe?'

Nu ziet hij duidelijk, dat zo'n bagatel als een koe met *prolapsus uteri* volkomen door haar hoofd is gegaan en dat het haar moeite kost haar gedachten over te schakelen... De koei? Nee, dat is niks bezunders. Meneer-dokter heeft het hier nog een keer bij de hand gehad en toen is het heel goed afgelopen... Maar wat ze eigenlijk zeggen wilde: weet meneer-dokter al wat ze vertellen?... Nee?... Dat de Canadesiërs al hard aan 't vechten zijn om de stad in handen te krijgen! Jezus-Maria-Jozef en natuurlijk weer krek op de dag, dat ze buikpijn heeft, en dan is ze geen half mens, dan weet ze niet waar heur kop staat, och-och-och!

Dat alles op een toon, alsof zij hem van honderd meter afstand moet toeschreeuwen. In de loop der jaren is hij er wel aan gewend geraakt, dat hij door dit soort boeren gelijk gesteld wordt aan de huisdokter en dus dezelfde openhartigheden naar zijn hoofd gegooid krijgt.

'Daar geloof ik niks van, Nelia! Jij ziet er veel te goed uit. Jij loopt met je gezondheid te koop!'

Hij bewondert de beweeglijkheid van haar emoties. De kostbare koe was daarjuist volkomen verdrongen door de Canadesiërs, die op hun beurt vergeten werden voor haar buikpijn. En nu volgt er een hoge schaterlach van a-klanken om de vererende onderscheiding, dat zij volgens meneer-dokter eigenlijk veel te gezond is.

Onweersstaanbaar aangetrokken door de jubelklanken van ons-Nelia en grijnzend van oor tot oor, komt Nol Verdaasdonk uit de stal geschoten om zijn deel van de pret op te eisen. Hij stapt in blinde haast over de ploeg, stoot er met een voet tegen en slaat na enkele dwaze bokkesprongen languit tegen de grond. Nelia krijgt een nieuwe lachkramp, die brutaal wordt afgesneden door het plotse gehuil van een vliegtuig, dat zeer laag over de boerderij scheert.

Vlimmen ziet nog juist de kentekenen van de RAF. Dat is natuurlijk een verkenner. Dus toch! Op zo'n dag zou hij thuis moeten zijn. Wie weet wat er in Dombergen gaat gebeuren. Straks komt hij nog tussen twee vuren terecht en kan hij geen enkele kant uit. Het is onverantwoordelijk! Nu staan die twee gezichten weer tragisch. Dat is mardi nog nooit gebeurd, dat er een zó laag overkwam!

Terwijl hij zijn spullen uit de tassen haalt, wordt de toestand besproken... Die Canadesiërs! Wat denkt meneer-dokter dáár van? Ze zeggen, dat het een soort wilde volksstam mot zijn en helemaal niet te vertrouwen met vrouwvolk.

'Dat zijn wij ook niet, Nol,' zegt Vlimmen en weer volgt er een overspan-

nen gelach. Dan probeert hij hen gerust te stellen. Er zal hier niet hard gevochten worden, denkt hij. Hij is langs de Oude Riedelse Baan gekomen, op weg naar Piet Smits, en alleen aan de viersprong bij het Buntven zag hij een troepje Duitsers, een man of twaalf, dus dat kan geen grote veldslag worden. Hebben zij hier in de buurt nog meer soldaten gezien? Zij schudden het hoofd en kijken sip. Hij krijgt warempel de indruk, dat het een teleurstelling is. Zijn zij zó op drama gesteld?

'Zouden we die koe van jullie niet eens uit de nood gaan helpen?' vraagt hij zoet en dat vinden zij opeens weer bijzonder geestig. Inmiddels is heel de familie komen opdagen, drie meisjes en twee jongens. 'Ja, Nol,' zegt hij met een waardierend knikje naar de mooie, slonzige dochters, 'je zult wel een beetje moeten oppassen voor die Canadesiërs, met zoveel schoon vrouwvolk in huis.' Het is een dol succes.

In de woonkamer trekt hij zijn overall aan... Is er lijnolie in huis? Een kruiwagenplank in een proper laken wikkelen, net als de vorige keer. Opschieten, mannen! Hij moet zo gauw mogelijk terug naar Piet Smits, want daar is het erger gesteld.

En weer zijn zij zwaar geschokt... Al één koei dood en nog zeven, die dik staan? Dat is erg voor die mens...

Het lospeuteren van de duizenden draadjes der nageboorte is een soort breiwerkje, een gelegenheid om te piekeren. De Verdaasdonks zijn eindelijk stil geworden. Nol en zijn oudste zoon houden de zware baarmoeder omhoog en kunnen hun adem beter gebruiken. Tot zijn verbazing komen hem één voor één de bijzonderheden uit het artikel van Wiegersma voor de geest. Hij moet het destijds wel zeer goed gelezen hebben; het is jaren geleden, lang voor de oorlog.

Binnen de geraamde tijd heeft hij de afgepelde baarmoeder op haar plaats gelegd en de schede-ingang dichtgeklemd. Hij maakt de nabeschouwingen zo kort mogelijk, hij voelt zich gejaagd. Er staan in het geheel zestien koeien bij Smits en op zo'n getal is één exemplaar al een voelbaar verlies. Toen hij wegreed, waren er nog zeven in gevaar. Dat zou voor zo'n flinke boer op een onverdiende catastrofe kunnen uitlopen. Op het ogenblik worden er voor het vee zwarte prijzen gerekend, die het fonds niet vergoedt. Zo'n opeenhoping van tympanie in één stal heeft hij nog niet meegemaakt.

In een schuine zwaai rijdt hij naar de uitgang van het erf en daar schiet hem iets te binnen. Hij zet de motor stil en ziet, dat hij door zeven vriendelijke gezichten worden nagekeken, wat zijn hart even doet opwippen... 'Waar kan ik hier het dichtst in de buurt telefoneren?'

Met vijven tegelijk beginnen zij te roepen en hij houdt beide handen tegen de oren, waarop zij weer krom trekken van het lachen. Nol zwaait als een dirigent de armen breed uit om stilte en komt ook werkelijk aan het woord: Dat is op de villa van meneer van Dijk, In 't Zunneke, weet meneer-dokter wel, aan de Stappersdreef. Zijzelf gaan altijd de andere kant

uit, naar het café van Bartje Priems, op de hoek van de Oetelbeekse weg. Dat is wel een stepke verder, maar...

'Heet die meneer niet Charles?' roept Vlimmen. 'Charles van Dijk uit Dombergen?'

Krek, maar zij gaan altijd naar Bartje Priems, omdat ze daar meer ongegeneerd binnen kunnen lopen. Maar daar hoeft meneer-dokter het niet voor te laten. Meneer van Dijk is een heel tegoeiertrouwe mens, die altijd...

Vlimmen trapt op de starter en heft zijn hand ten afscheid. Enkele seconden heeft hij gearzeld, kijkend naar het fietswiel en de kamerpot, als verwachtte hij er de juiste inspiratie van. Dan slaat hij resoluut af naar links, naar het gedoente van Smits. Dat café ligt hem vandaag een beetje te veel aan de Riedelse kant; hij zou teruggestuurd kunnen worden. Zou die jonge onderofficier hem doorgelaten hebben, als hij niet een collega van de Herr Vater was geweest?

Charles van Dijk!... De kans is groot, dat hij op een onheilspellende dag als deze thuis is gebleven om de wacht te houden, zo het ook hoort, en dan is de Vlim daar nog niet weg.

In het begin van zijn praktijk, de tijd van de lange nachten op de sociëteit, troffen zij elkaar bijna dagelijks en geraakten meestal lichtelijk in de lorum. Charles was toen wel het populairste fuifnummer van heel Dombergen en omgeving. Later, toen Truus het heft in handen genomen had, hebben zij elkaar nog zelden ontmoet, maar altijd even joviaal gegroet...

Wat is er in al die jaren al niet gebeurd met Charles van Dijk! Hij was voortdurend in het nieuws. Vrij laat voor een Dombergse fabrikantenzoon, dat wil zeggen vooraan in de dertig, is hij getrouwd met de aangewezen fabrikantsdochter. Pietje Peereboom noemde het een geslaagde mislukking. Volgens hem moet die dame een onmogelijke bloedzuigster zijn geweest, een hysterica van jewelste, en zolang het huwelijk duurde had Charles de openbare mening aan zijn kant. De echtscheiding was een historische gebeurtenis, waar heel de stad van overhoop lag, de eerste in die kringen! De familie Van Dijk is nogal uitgebreid, verwant aan alle belangrijke fabrikantenfamilies en natuurlijk zeer katholiek. Er zitten een paar vooraanstaande geestelijken en zelfs een monseigneur op de zijtakken van de stamboom. Maar de vader van Charles was kort voor de scheiding overleden en zo zat het zwarte schaap, met een jongere broer als vennoot, onherroepelijk vastgenageld in de tapijtfabriek, hij als de artiest, de ontwerper van de zaak, tevens fabrieksbaas, en de brave broer als de koopman.

Vlimmen heeft in al die jaren zo goed als geen contact gehad met dit soort aristocratie, maar Pietje Peereboom is als tandarts bij die kliek sterk in de mode geraakt, hoort al het geroddel en weet bij elk bezoek een massa nieuwtjes, die Vlimmen de volgende dag al grotendeels vergeten is. Meestal gaat het over mensen, van wie de gezichten hem niet zonder nadere aanduiding voor de geest komen. En nu herinnert hij zich het ge-

rucht, dat Charles zijn huis in het villapark heeft opgegeven en ergens in de hei moet wonen; het beste bewijs dat hij 'zich vuil voelde', werd gezegd. Want voor een geboren Van Dijk heeft hij een tweede staaltje van leeuwenmoed vertoond. Hij is in het eerste oorlogsjaar burgerlijk hertrouwd, volgens de berichten van de scheerwinkels met een Brusselse hoer, volgens Peer met een Hollandse schilderes, die in Brussel de academie heeft afgelopen, een dochter van een kunsthandelaar in een van de grote steden. Godsdienst: geen...

Wat wist Pietje er nog meer van te vertellen? Geen schoonheid naar de gangbare poppenmaatstaf, maar een markante kop, die nooit verveelde en steeds mooier werd. Er werd toen ook gezegd, dat Charles van Dijk daarmee in koelen bloede zijn moeder vermoord had, maar na drie jaar verkeert het oude dametje nog steeds in goede gezondheid en schijnt niet geneigd aan de vrome verwachtingen te voldoen. Tot nu toe is het een overwinning van Satan, zegt Peer, want het goddeloze huwelijk laat nog altijd niets te wensen over. Charles van Dijk woont ondanks alles in 't Zunneke.

Als Vlimmen zich dit alles heeft te binnen gebracht, is hij nog maar enkele honderden meters op weg. Hij rijdt zo snel als de karrespoten het toelaten... Onzin eigenlijk, want kan hij daar te laat komen? Als de valvanol het intussen niet klaargespeeld heeft, kan hij voor de verdere verliezen alleen maar van rouwbeklag blijk geven. Even goed is hij het volgende ogenblik bezig zijn inventaris op te maken. Heeft hij genoeg Pean'se tangen, hechtzij, catgut?

Het is wat stiller geworden, meent hij. Is het de stilte voor de aanval? Als de stoottroepen oprukken, moet de artillerie zwijgen, heeft hij wel eens opgevangen aan de officierstafel. Zolang de kanonnen aan het woord zijn, heeft hij de tijd, maar zodra hij het geratel van mitrailleurs kan horen, begint het te spannen. Zou het al kraken in de buurt van de Beukenlaan? Zal Tilly zo verstandig zijn om in de kelder te gaan zitten? Er waren geen dringende gevallen voor Beyer; heeft zij hem thuis gehouden? Misschien had hij bij zijn komst al iets gehoord over een opmars van de 'Canadesiërs'?

HOOFDSTUK 20

Zonder ontmoetingen met oorlogvoerenden komt hij op zijn bestemming. Het kadaver is naar het erf gesleept en de noodslachter Huiskens heeft de ingewanden er al uit. Piet Smits komt hem tegemoet: daar zijn er nog drie, die dik staan!

In de stal ziet hij, dat vier beesten al zo dun zijn, dat hij er niet meer naar hoeft om te kijken. Een van de gunstigste gevallen is onveranderd gebleven. En twee koeien zijn in direct levensgevaar, zegt de fonendoscoop. Eigenlijk hoeft hij het grote besluit niet meer te nemen; dat heeft een

andere Vlimmen al voor hem gedaan: 'Piet, er is nog één kansje. Opereren! Ik geloof niet dat ik alle spullen bij me heb; we zullen ons moeten behelpen. En het moet vooral vlug gebeuren. Die twee kunnen onder mijn handen sterven.'

Water, handdoeken, een tafeltje met een zuivere doek erover voor de instrumenten. Weer uitkleden en de overall aantrekken in de huiskamer, maar nu heel wat sneller. Daar schiet hem te binnen, dat hij toch iets voorheeft op collega Wiegiersma. Die moest zich behelpen met kamferolie; hij heeft Prontosyl!

Voor scheren is er geen tijd. Hij desinfecteert bij beide koeien het operatieveld met pure valvanol en geeft hun het spuitje voor de lokale verdoving. Nu de juiste volgorde in acht nemen: eerst de trommel opdiepen uit de motorzak en open doen, dan zijn handen wassen, dan de instrumenten en de hechtmaalden gereed leggen. Vlug, vlug!

Hij hoopt, dat deze scalpel scherp genoeg is. Het verstopte buisje eruit en dan de snede zo juist mogelijk op de plaats waar de trocar ingestoken is. Een incisie van dertig centimeter zal genoeg zijn, denkt hij. Het mesje snijdt lekker genoeg door huid, buikspieren en peritoneum. De wondranden trekken wijd uiteen door de hevige spanning. En daar puilt de opgeblazen pens als 'n ballon naar buiten. Hij houdt de Pean'se tang gereed in de linkerhand en prikt met de scalpel door de pens. Fluitend ontsnapt het gas; er volgen ook wat voedseldeeltjes. De ballon loopt snel leeg en daarmee verdwijnt de pens. Bijtjids steekt hij de tang in het penswondje om het orgaan niet te laten wegzakken in de buik.

Deze patiënte is voorlopig buiten gevaar; hij kijkt eens naar de andere. Hij weet, dat ze zal blijven staan tot het uiterste, de poten wijd uiteen om meer buikruimte te hebben. De druk van de vloer kan ze niet meer verdragen, als ze gaat liggen is het einde nabij.

'Piet, laat iemand erop letten, dat die koe het niet opgeeft. Roep maar als ze wil gaan lig...'

Een zware bominslag ontnemt hem het woord. De vloer schudt, de ruiten rinkelen. Dat was dichtbij! In kinderachtige drift roept hij: 'Hou je smoel, verdomme!' Hij moet hoe dan ook zijn gemoed luchten. Dan ziet hij, dat de jongste dochter nieuwsgierig naar buiten trippelt. 'Blijf hier, kind! In de stal heb je tenminste nog wat beschutting tegen de scherven. En roep Huiskens binnen. Er komen er altijd minstens drie. Een batterij bestaat uit drie —'

Bons, daar is de tweede al... De slager rent gebukt de stal binnen, lachend van schrik. Gatverdikkeme, hij schrok zijn eigen rot! Een grote wolk van stof en rook, een goeie honderd meter hier vandaan, aan de kant van de Ouw' Riedelse Baan!

Honderd meter, denkt Vlimmen, het leek hem veel dichterbij. Maar als dat voor de zoon van de Beierse collega bedoeld is, moeten ze beter leren richten.

En daar broemt een vliegtuig, dat niet zo'n razende haast schijnt te hebben. Is dat een waarnemer van de artillerie? Dat hij dan maar gauw het vuur corrigeert, met zijn radio.

Intussen staat hij daar zonder zich te kunnen verplaatsen en houdt met de tang een tip van de pens vast. Daar komt de derde ontploffing en zij lijkt weer dichterbij genaderd. Die van Smits kijken hem verwilderd en vragend aan, alsof hij ook voor zoiets raad weet. Hij voelt zich een soort veldheer.

'Mensen, we kunnen niets beters doen dan kalm doorwerken. Dat is het enige dat nog zin heeft; er zijn twee koeien mee gemoeid. Aan die bommen is niets te veranderen.'

Het werkt. Een van de jongens gaat zwijgend naar het andere beest. Ook de boerin volgt en verliest de koe niet uit het oog. Ondanks de opschudding moet hij even grinniken, als hij denkt: Stel je voor, dat dit alles zich afspeelde bij Verdaasdonk! Hier is nog altijd geen sprake van paniek, van gillende vrouwen, van een troep kippen zonder kop.

Nu volgt de snede in de pens, iets korter, vijftien centimeter ongeveer. Hij neemt de tangen van het tafeltje, fixeert snel de wondlippen van de pens, zodat er een soort vlezig trechter ontstaat. Nu heeft hij geen tangen meer over. En nu is de spanning wel geweken, maar daarmee is de pens nog niet leeg.

'Zijn er nog een paar emmers?'

Met zijn hand begint hij het schuimende aardappelmoes er uit te schep-
pen. In de verte gromt de oorlog, maar de harde slagen laten zich wacht-
ten. 'Heeft iemand er op gelet hoelang die laatste bom al geleden is?'

Een minuut of zes-zeven, gelooft Piet Smits.

'Dan zullen ze bezig zijn het vuur te verleggen.' Wat dit betekent zullen ze wel niet begrijpen, denkt hij. Maar als het bij deze drie schoten blijft en het loopt bovendien goed af met de koeien, gaan ze hem voor een onfeilbare paus verslijten. En waarom zou het niet goed aflopen?... Pas op, vogeltjes, die vroeg zingen...

Na een poosje moet hij wel gewaarworden, dat het met de hand niet vlug genoeg gaat; hij staat hier voor een dineetje van een kleine tweehonderd liter. 'Is er een kolenschap?'

De kolenschap wordt gehaald door een kleine, vlugge jongen en blijkt zowaar gepoetst te zijn. Voor zulke mensen is het prettig werken. 'Breek er de steel maar af!'

De slager Huiskens is een en al belangstelling geworden. Dit is om zo te zeggen zijn vak. Hier kan hij nog iets van leren, hij kan er in ieder geval over praten, en hoe! Nu maakt hij zich meester van de kolenschap, knakt haar op zijn knie en na wat heftig wringen reikt hij het afgebroken schepje aan.

Ja, zo gaat het wat beter, máár...! Vroeger was er in Het Leven, zaliger gedachtenis, een lollige bladzijde over Barendje Donderkop en Mie-met-

de-Handjes. Hier heb je Vlimmen met de handjes, maar volgens Tilly ligt zijn grootste charme juist in die onmenselijke grijpers. Zou ze in de kelder zitten? In ieder geval zal ze geen hartkloppingen hebben om de Prontosyl...

'Dokter!' roept de boerin. 'Ze gao kapot!'

Hij springt op. 'Een handige jongen, die deze pens verder leegschept! Of liever een meisje, als ze durft, die heeft kleinere handen!'

'Gij, Lien?' vraagt Piet Smits.

'Jao, ik durf wel, dokter,' zegt de grootste van de blondines en ze lacht er fier bij.

Vlimmen is al bezig zijn handen te desinfecteren in de emmer met valvanol. 'Jij bent een helle,' prijst hij. 'Doe het vlug maar voorzichtig. Niets kapot maken.'

Ze moeten het tafeltje bij de stervende koe zetten, maar de instrumenten niet aanraken. Het lijkt al haast een gewoonte geworden; je zou er plezier in krijgen. De scalpel snijdt met snelle, zekere rukjes tot juist op de pens... Houd het asjeblief nog even vol, dame, een paar seconden maar. Het is altijd buitengewoon onbeleefd om te sterven onder het mes. Daar houden wij, chirurgen helemaal niet van. Straks, als de operatie schitterend geslaagd is, mag je desnoods overlijden aan de complicaties.

Deze ballon puilt groter, maar het is ook weer zoveel later.

Stel je voor, dat hij naar Charles van Dijk was gereden om te telefoneren!... Daar sist het gas en het is of hij de enorme verkwikking zelf voelt, aan den lijve! Maar hoe moet hij nu de pens vasthouden, zonder tang? Een nijptang van de boer? O, wacht even, het kan eleganter, wetenschappelijker.

Hij neemt een hechtnaald met een flink stuk catgut van het tafeltje, steekt haar snel door de wegzakkende pens, schuift de naald er af en maakt een lus. 'Piet, hou jij die draad vast. Niet trekken, alleen maar zorgen dat de pens niet wegglipt. En raak de wond niet aan met je vuile handen.'

Nu moet hij eraan denken, dat de opgeluchte koe wel eens al te beweeglijk zou kunnen worden. Touwen! Poten snoeren en vasthouden!

Huiskens neemt de leiding en als het gebeurd is, zal hij maar weer eens gaan slachten. Ge zoudt zeggen, dat het afgelopen is met dat...

En juist knalt het weer daarbuiten, maar nu op veiliger afstand. Allen trekken het hoofd in de schouders, maar na de eerste schrik moeten zij toch lachen, omdat de slager zo prompt wordt afgetroefd. De jonge Willem Huiskens is nog niet getrouwd en in bijzijn van de blonde schoonheden wil hij zich niet laten kennen, manmoedig stapt hij de deur uit.

Vlimmen heeft nu even tijd om zijn trillende benen te strekken, zonder tangen kan hij niet doorwerken. Volgen het tweede en het derde schot, maar zij maken niet veel indruk meer. Hij gaat eens kijken naar het derde beest en duwt met de vingertoppen op de pens. 'Z'is braaf geweest,' zegt hij jolig. 'Dat gaat goed!'

Huiskens steekt nog even het hoofd om de deur. Daar is niks te zien. Het zal achter de Buntse Boskens te doen zijn... Hij wordt bedankt, hij moet het zo maar zien te houden.

'Hoeveel emmers zijn er nu al uit?' vraagt Vlimmen.

'De-n-deze is de negende,' zegt Lien.

Hoe vlug en zacht gaat dat kind te werk, nu zij er de slag van te pakken heeft. Zal hij het erop wagen? Even wachten tot deze emmer vol is...

Hij legt alvast een spuitje Prontosyl gereed. 'Dat heb je prachtig gedaan, Lien! Je mag het straks bij die andere ook doen.'

Zij krijgt een kleur van trots, maar blaast een lange zucht uit. Het is geen alledaags karweitje.

Dan giet hij honderd cc pure valvanol in de pens. Olie op de golven. Die tangen zou hij toch graag even ontsmetten. In het blinkende deksel van de instrumententrommel giet hij een laagje van dezelfde vloeistof, haakt de tangen los en legt hen in het deksel. Nog even handen wassen, dat staat altijd netjes.

Het bombardement gaat voort, maar komt niet nader. Met grote steken catgut trekt hij de pens dicht, neemt het spuitje en sproeit in een ragdun straaltje een paar cc Prontosyl over de hele lengte van de penswond. Dan het peritoneum en de spierlaag genaaid. Weer een straaltje uit de injectie-naald erover. 'Wil iemand het zweet even van mijn gezicht vegen?' De boerin komt met een schone handdoek. 'Pak m'n bril maar even af... Goed zo, dank je wel.' Hij denkt aan de Heilige Veronica. Zal er hier maar geen grapjes over maken.

Stevig trekt hij de huid dicht en geeft haar ook een besproeiing. Zie zo, dat lijkt weer een koe. Hij staat op. 'Maak de touwen maar los.'

Nu speelt hem dat oude matrozenliedje door het hoofd.

Maak los die ankertouwen / Ik kan het niet langer hou'en / Ik moet naar Holland toe... Het tafeltje verhuist weer naar de andere patiënte. Hij neemt de draad over van Piet Smits, klemt de pens in een tang en snijdt. Wat een stank!... *Er is geen beter le-even! / Dan bij een blanke vrouw...* Snel haakt hij de wondlippen vast tot een ronde opening, ruim genoeg voor Lien met de kleine handjes... *Verloekt zijn al die teven / Van het eiland Curaçao.*

Hoort hij dat goed? Het verre geroffel van machinegeweren? Het zal niet geraden zijn langs die kant terug te rijden.

Hij gaat eerst telefoneren bij Charles van Dijk, hij wil weten wat er in Dombergen gebeurt.

Lien begint weer met goede moed. Hij heeft nu even tijd om buiten te gaan luisteren naar het rumoer. Vuurstoten van machinegeweren deinen op en af, maar lijken nog ver genoeg uit de buurt. Toch zal hij goed doen hier zo gauw mogelijk te verdwijnen. En wanneer zal hij weten of dit geslaagde rumenotomie is geweest, dan wel mishandeling met dodelijke afloop? Als maar één koe de behandeling overleeft, is zijn reputatie gered.

Maar is het niet krankzinnig, dat hij zich hier uit de naad werkt om twee koeien te redden, terwijl vlak naast de deur jonge kerels aan flarden geschoten worden?

Hij gaat weer naar binnen en begint de kromme hechtnaald te rijgen. Schiet het leegscheppen al op?... O nee, dat gaat helemaal niet goed. Lien draait zich om, zij ziet akelig bleek, laat de kolenschep vallen en kokhalst. Diep gebukt, wankelt zij naar de groep en braakt een beetje.

'Ga maar gauw wat drinken, Lien,' zegt hij. 'Hoe komt dat zo opeens?' De boerin schiet toe, maar niet om haar dochter te bemoederen. Zij raapt het schepje op en zet het werk voort.

'Ik moes' ineens denke,' stamelt het meisje, 'dat ik die vulligheid in m'ne mond kreeg, en ik kon er nie mir nao kijke.'

'Stil toch, Lien!' lacht haar moeder en knijpt even de lippen stijf opeen. 'Seffens krijg ik 't ook nog.' Zij doet het aanvankelijk wat langzamer, maar wint al gauw aan snelheid.

Vlimmen gaat naar buiten. Het schuddend gedreun van de mitrailleurs is opgehouden. Was het aan het kruispunt bij het Buntven te doen? Zou dat troepje teruggetrokken zijn langs de Riedelse Baan naar Dombergen? Zijn er doden gevallen? En als hij nu nog vijftwintig jaar was, zou hij dan aan de verleiding kunnen weerstaan eens voorzichtig te gaan kijken, sluipend door het bedekte terrein?... 'Weet jij hoe laat het is. Willem?'

Willem heeft het al over twaalven. Hij zal hier wel moeten blijven eten. En dan zal er wel een stukske spek bij zijn, denkt hij. En het spek van Piet Smits is het beste van het beste. Hier worden de varkens niet gevoerd met van die vuile rommel als herringkoppen en zo meer, hier krijgen ze nog altijd roggemeel en karnemelk. En òf ge dat proeven kunt!

Zes emmers is genoeg, denkt Vlimmen. En dan in vijf minuten die koe dicht!

Als hij zo ver gekomen is, spuit hij beide koeien, intramusculair aan de schouder, een scheutje Prontosyl in om infectie van de buikholve tegen te gaan. De kansen, die hij heeft, moet hij benutten. Wanneer zal hij de afloop horen?

'Piet, ik weet niet wat er gaat gebeuren in de stad, maar als het enigszins mogelijk is, kom ik morgen kijken. Ben ik er voor de middag niet geweest, probeer dan op te bellen en mocht ik er niet zijn, weet dan te zeggen hoe de koeien het doen. Geef die twee de eerste vierentwintig uur geen eten, wel drinken, met kleine beetjes... Ik beloof nog niets; ze kunnen nog best bloedvergiftiging krijgen van al dat snijden. Maar anders was je ze vast en zeker kwijt geweest, dat heb je zeker wel begrepen.'

Hij wordt ten hoogste bedankt. En als meneer-dokter denxt, dat hij niet bijtijds thuis kan geraken, wil hij dan niet een stukske meeëten? Ze hebben gebakken aarpels met spek en sperzieboontjes.

'Ik zou het graag genoeg doen, Piet, maar ik zal ervoor moeten bedanken. Ik wil eerst en vooral eens gaan opbellen om te horen hoe het thuis

gesteld is en of de keet nog overeind staat. Ik weet ook helemaal nog niet langs welke kant ik naar de stad moet rijden. En hoe langer ik wacht...'

De boerin komt aandragen met een blokje gerookt spek van ongeveer een kilo, uitgesteld op een nieuw vel vetvrij papier...

Wat denkt meneer-dokter dáárvan? En zij houdt het onder zijn neus. Hij snuift wellustig. Ja, dat ziet er prachtig uit, dat is wezenlijk iets bijzonders. En dat zal te pas komen!

Om een eind te maken aan zijn dankbetuigingen zegt zij, dat hij er hard genoeg voor gewerkt heeft. Daar zullen er genoeg zijn, die op een dag als vandaag stillekens thuis waren gebleven, of er het bijltje bij neergelegd hadden en op de loop gegaan waren, toen het zo lelijk begon te doen. Het spek wordt keurig ingepakt en vindt een plaats in een volgepropte motorzak... Dat is dus afgesproken: tot morgen, als hij er door kan komen. Hij wenst hun het beste en stijgt op. Aan de kant van Dombergen kraakt het harder dan tevoren. Ze zullen toch niet de halve stad platleggen voor een handjevol Duitsers? Zodra hij de Verdaasdonk's gepasseerd zal zijn, kan hij afbuigen naar het oosten, naar de veilige kant. Hij is waarachtig op de vlucht voor zijn eigen partij... Er is geen beter le-even dan bij een... Ja verdomme, dat weet hij nu wel.

Maar zo gemakkelijk komt hij niet langs de Verdaasdonk's heen. Op het geronk van zijn motor komt Nelia, schuddend met al haar toebehoren het erf af en gaat midden in het karrespoor staan, één arm in de lucht. Heel de familie komt haar na. 'Is er iets met de koe?' roept hij, al voor hij stilstaat.

Dat is de tweede keer en hij ziet, dat die eeuwige koe haar de keel uithangt... Welnee! Maar Nelis Claassen was krek hier en die had bij Vingerhoeds gehoord, dat bij Piet Smits heel de boerderij platgeschoten was! Hij voelt, dat hij nu een beetje gezellig moet zijn. Meespelen! Dus de bommen zijn er wel heel dicht bij gevallen. Heel het huis stond te schudden en de ruiten rinkelden, maar wonder boven wonder was er niets kapot en werd er niemand geraakt, ook Willem Huiskens niet, die toch buiten op het erf aan het slachten was. Het waren drie zware bommen, kort achter elkaar. En dat alles op het ogenblik, dat hij de koe opereerde, en daar konden ze niet van weglopen, anders hadden ze wéér een beest verspeeld. Later werd er hard gevochten aan de kant van het Buntven, maar dat is nu afgelopen. Dat troepje zal teruggetrokken zijn op Dombergen, denkt hij.

Ja, dit is de juiste stijl. Maar hij is wat begonnen! Nelia wil weten hoe Piet en Marieke Smits zich hielden, wat ze wel zeiden en deden. Waren ze niet schrikkelijk verschoten?

Nu de rem erop, anders komt er geen eind aan. Och die van Smits verschieten niet zo gauw. En er zat nie's anders op; ze moesten wel doorwerken. Het was een grote en gevaarlijke operatie. Heel de pens lag open! En waren er dan helemaal geen ruiten kapot?

Op al die gezichten staat te lezen, dat zij smeken om tenminste één gebroken ruit, maar hij kan de familie nu eenmaal niet gerieven, zelfs met geen barst. Ze moeten zich maar niet te bang maken, het zal veel beter aflopen dan ze denken. Goeiedag, allemaal!

Nu veel gas geven om de stemmen te horen en warempel, hij raakt los. Meteen stijgt er een lachschokje in hem op. Hij kreeg geen voet aan de grond met zijn grote operaties en zijn openliggende pensen...

Anderhalve kilometer verder, tegen het einde van de Stappersdreef, zo-
wat honderd meter voor de harde weg naar Hulshout, ziet hij Charles van Dijk in de voortuin van een landhuisje met rieten dak en vriendelijk van lijn.

Charles stond te turen naar een stukje van de verkeersweg, dat van zijn plaats te zien is, maar nu kijkt hij met spanning naar de naderende motorrijder. Nog altijd dezelfde dandy, ziet Vlimmen, tiptop verzorgd, nu in grijs flanel. Dat ziet er bruin en gezond uit, jong zelfs, al moet hij hoog in de veertig zijn. Je zou zeggen dat het goddeloze huwelijk hem wel schijnt te bekomen.

Nu klaart dat gezicht op en het doet nog altijd even jolig aan: 'Ha, die dokter! Dát is lang geleden! Gezellig aan 't rondtoeren langs de vijandelijke linies?'

'Charles! Kun je nog telefoneren met de stad?' vraagt Vlimmen, terwijl hij de motor op de steun zet.

'Een kwartier geleden nog wèl maar dat kan intussen ook afgelopen zijn. Je wordt er trouwens niets wijzer van, je krijgt de grootste onzin te horen... Kom binnen, *collega!*'

'Collega?... *Ik* moet werken voor m'n brood, *ik* heb geen tapijtfabriek'.

'Nee, maar je zit óók te hokken met een *wijf*.'

'Met een wát?!' doet Vlimmen verontwaardigd.

'Jaa! Volgens de pastoor van Hulshout zit jij te hokken met een *wijf*. Verbeeld je maar niks, je bent geen haar beter... Maar die mop zal ik je straks vertellen. Kom binnen. Zal ik het voor je aanvragen? Welk nummer?... Maar denk erom, dat die meiden in Hulshout constant meeluis-
teren.'

Het toestel hangt in de hal... Ja, het lukt! En voor hij iets kan zeggen, vraagt Tilly gejaagd: 'Ben je gestrand? Ben je de motor kwijt? Waar zit je nu?'

'In Hulshout, bij Charles van Dijk. En waarom zou ik de motor kwijt zijn?'

'O, weet je dat niet eens? De Duitsers nemen alle auto's en motorfiet-
sen in beslag, die ze nog te pakken kunnen krijgen. Dat was een bericht van Pietje Peereboom; hij wilde je waarschuwen, maar je was al een hele tijd weg. Toen heb ik Floor opgebeld. Hij zou informeren op het politie-
bureau en even later wist hij te vertellen, dat het werkelijk zo was: ze nemen al wat wielen heeft en op benzine loopt in beslag.'

'Goed dat ik het weet. Maar hoe is de toestand bij jullie? Wordt de stad gebombardeerd?'

Zij heeft er nog niets van gemerkt, buiten het lawaai, maar dat is nog tamelijk ver weg. Het schijnt aan de Kanaaldijk te doen te zijn. Hier in de Beukenlaan is in ieder geval nog geen soldaat te zien geweest. Je kunt er geen touw aan vastknopen; de geruchten spreken elkaar telkens tegen... Ja, Nico blijft hier, hij heeft zijn motor verborgen achter de struiken langs de tuinmuur; je ziet er niets meer van... Ja, ze zal in de kelder gaan zitten, als het begint te kraken. Ja, ze zal Klaartje van de straat houden... Ja, ja, ja... 'Maak je over ons maar geen zorgen,' besluit zij. 'Zie maar dat je zelf heelhuids thuiskomt. Wat ga je nu doen?'

'Ik kom te voet, maar ik moet nog even overleggen langs welke kant.'
'Zorg dan maar, dat je niet midden in een gevecht verzeild raakt. Floor is ervan overtuigd, dat de Canadezen ook om de stad heen zullen trekken.'

'Ik ken alle paadjes en van de boeren hoor ik wel, waar het niet pluis is.'
'Kun je daar ergens iets te eten krijgen?'

'Overal. Maak je niet ongerust. Dat is het minste. Ik blijf hier nog even om te horen of er nog wegen afgesloten zijn. Als er iets bijzonders is, kan je me hier bellen. Hulshout nummer uh... vier-achtzestig,' leest hij op het toestel. 'Tot straks, hoor schat!'

In de zitkamer wordt hij voorgesteld aan mevrouw Van Dijk. Zij is werkelijk iets merkwaardigs, ziet hij, een beetje vreemd, maar toch een aangename afwisseling op het gangbare. Dit gezicht doet hem denken aan een historisch portret, hij weet niet meer van welke belangrijke dame uit de tijd van de grote kanten kragen.

Door het brede venster valt zijn oog op de Harley. 'Zeg Charles, weet jij al, dat in Dombergen alle auto's en motorfietsen —?'

'Dat is waar ook, daar had ik niet zo gauw meer aan gedacht,' zegt de gastheer. 'En dat beest van jou staat daar nog steeds te pronk. Kom maar mee, ik zal je een goed plaatsje wijzen.'

Als zij terugkomen in de hal, zegt de vrouw des huizes: 'Meneer Vlimmen, u eet mee uit de pot van Egypte. Trek uw jekker maar uit.'

Nu voelt hij opeens zijn plunje en kijkt verschrikt naar zijn onderste helft, zijn oude militaire rijbroek en de grove beenstukken van de artillerie. Het valt hem nog mee: stoffig genoeg maar er kleven toch geen al te duidelijke souvenir-tjes uit de stal aan. Hij krijgt een idee: 'Dat is heel vriendelijk, mevrouw, maar dan moet u mij ook iets laten bijdragen.' Zonder een antwoord af te wachten gaat hij naar buiten en komt even later terug met het pakje spek. Er wordt heel wat drukte over gemaakt en hij plagieert Willem Huiskens: Van Piet Smits, een van zijn keurigste boeren. Het beste van het beste. Geen afval, geen haringkoppen. Roggemeel en karnemelk. En dat kun je proeven!

'Het ruikt heerlijk,' zegt de gastvrouw. 'En vanmorgen heb ik bij Toon-

tje Gevers tien verse eieren kunnen krijgen, recht uit het nest. Dat wordt een feest!

'Sherry?' vraagt Charles. 'Zeg nou maar ja, dan krijgt ik ook wat. Neem er ook een, Mariette! Het is een dag van spanning en het zal je goed doen.'

'Ja-juist,' lacht ze. '*Encore un que le Boche n'aura pas*. Dat zeiden de Fransen in veertien-achtien, als ze er nog eentje namen. Alle motieven zijn goed. Ik mag eerst wel even naar de keuken?'

Charles schenkt de glazen vol. 'O ja, dat moet ik je nog vertellen... Toen we al een paar maanden hier woonden, kwam tegen al mijn verwachtingen in die dikke pastoor van Hulshout op bezoek. Ik weet niet of je hem kent, een ongesneden varkensbeer uit de Helsterhei, lomper worden er geen meer gemaakt. Hij is tegelijk met een neef van mij door het seminarie gesleept, hij wist dat hij heel de familie op zijn hand had en hij stond dus voor niets. Nu is Mariette van protestantse afkomst, maar helemaal zonder godsdienst opgevoed, en destijds had ze nog geen flauw idee van al die roomse taboes. Wanneer iemand haar duidelijk probeerde te maken, dat ze niet echt met me getrouwd was, trok ze de schouders op en dacht: die vent is gek. En toen er door een van onze kennissen wat dieper op ingegaan werd, vroeg ze of dan al die miljoenen niet-roomsen ook niet echt getrouwd waren. Van pastoors wist ze, dat ze een soort dominees-met-rokken waren en volgens alle pastoorsmoppen, die ze gehoord had, moest de Brabantse variëteit voor het grootste deel bestaan uit min of meer komische boertjes. En toen deze komiek zo ineens voor haar neus stond, was ze al op voorhand geamuseerd en deed of ze zeer vereerd was met het hoge bezoek. Ze vroeg wat ze voor zijnerwaarde mocht inschenken, port of sherry, en ze haalde mijn beste sigaren voor de dag. Hij zat er een hele tijd stuurs over na te denken en koos dan genadiglijk de port. Van sherry moest hij niks hebben, snauwde hij, dat was maar nieuwerwetse flauwe kul en voor een borreltje was het nog wat vroeg op de middag. De sigaar werd heel secuur besnuffeld en goed gevonden. Mariette stond op het punt het uit te schateren en vluchtte met een of ander smoesje naar de keuken. En amper was de deur achter haar dicht of hij zei: — Wa doe da wijf hier eigenlijk in huis?... Ik was op heel wat voorbereid, maar zó ruig had ik het toch niet verwacht. Een ogenblik dacht ik: moet je nou zo'n vette pummel niet met grote schoppen onder zijn ballon de deur uit zwieren? Maar dan was het afgelopen geweest met de pret en ik was veel te nieuwsgierig naar de rest van de vertoning. Daarom hield ik me van de domme en zei, dat het mijn vrouw was. — Da wit-de wel beter, zei de pastoor. Daor zit-de mee te hokke! Da's zo mar 'nen bijzit. Die moet-de d'r gááw uitdoen!... Ik stikte bijna, maar hield me goed en zo ernstig als ik maar kon zei ik: — Dat is geen slecht idee. Eerlijk gezegd heb ik er allang weer genoeg van en ik wil er ook wel van af. Maar waar moet ik er mee blijven? Kan ik ze

niet bij u brengen, meneer pastoor?... Hij zat even met open mond te kijken en begon te stotteren: — Nee, nee, da, da... Op dat ogenblik kwam Mariette weer binnen, stralend van vriendelijkheid. De pastoor worstelde zich zo vlug hij kon uit zijn stoel. Opeens zag hij eruit of hij beledigd was in het diepst van zijn eerwaarde ziel en — ja, het klinkt ongelooflijk — hij griste het glas port van het tafeltje, op een manier of hij iemand te vlug af moest zijn en sloeg het staandebeens achterover. Dan plantte hij de sigaar stevig in zijn bek en ging zonder nog boe of ba te zeggen de deur uit. Ik kon niet opstaan, ik brulde, maar Mariette stond versuft te kijken, ze begreep er niets van.'

Mariette is op hun gelach afgekomen en schijnt het nu beter te begrijpen. 'Jullie hebben het natuurlijk over de pastoor van Hulshout,' zegt zij en heft haar glas. 'Zullen we die nieuwerwetse flauwe kul dan maar eens keuren? Op de goede afloop!'

Vlimmen kijkt dan eens bescheiden rond. Niemand zou zeggen, dat hij hier bij een tapijtfabrikant op bezoek is, wél bij een schilderes. Op het parket liggen slechts enkele kleine Perzen en Bokhara's, die zeker niet van de fabriek komen. En als hij voorzichtig naar de schilderijen loert, wordt hij betrapt.

'Wel, wat zegt u ervan, meneer Vlimmen?' vraagt Mariette. 'Maar eerlijk zijn, hoor!'

'Tja,' aarzelt hij, kijkend naar de nogal geavanceerde landschappen en stillevens. 'Als ik eerlijk moet zijn.... U moet me niet voor een kunstkenner verslijten... Mijn eerste indruk was: zeer gedistingeerd. Dat wil zeggen als wandversiering. Als schilderijen gaan ze me op het eerste gezicht een beetje boven mijn petje, maar dat ligt natuurlijk aan mij. Toch heb ik het idee, dat ik ze op de duur ook als schilderstukken mooi zou gaan vinden.'

'Dat brengt u er heel goed af,' zegt ze. 'Een schilderij is en blijft tenslotte maar een stukje decor. Alleen hangen er hier een paar te veel, maar dat is de schuld van mijn man.'

Daar was hem bijna het zweet bij uitgebroken. Gelukkig wordt hij meteen uit de nood geholpen door Charles, die terugkomt op de gebeurtenissen van de dag. Hij heeft een hele tijd staan kijken wat er zoal langs de Hulshoutse weg voorbij kwam. Nu en dan wat militaire wagens en ook wat kleinere stukken geschut, maar niet veel. En ze gingen in beide richtingen, dus zoek het maar uit. Ook wat motorrijders met van die borstschildjes, Feldgendarmen. Is de Vlim nog zo iets tegengekomen? Hij vertelt van zijn ontmoeting met de zoon van de Duitse dierenarts, een jongen die helemaal niet opgewonden was en over de praktijk begon te babbelen. Dan over een operatie bij Piet Smits, die hij de eerste keer van zijn leven moest uitvoeren en wel onder granaatvuur. De hevige schietpartij aan de kant van het Buntven. De Verdaasdonk's die gebroken ruiten veel boeiender vonden dan leeggeschepte koeien.

Het veelgeprezen spek van Piet Smits is inderdaad voortreffelijk. Al eten-de worden zij het eens over de route, die Vlimmen het best nemen kan. Hij is al opgestaan en wil zijn complimenten maken, wanneer de telefoon gaat. O, dat zou voor hem kunnen zijn!

Maar het is een kennis van Charles met het sensationele bericht, dat er al een sleep Canadese tanks langs zijn huis getrokken is en de Hulshoutse weg overgestoken in de richting Meelst. Die meneer woont aan de Vijf Eiken, dus al drie of vier kilometer dichterbij Hulshout en Dombergen! Daarmee zijn ze hier om zo te zeggen van het dorp afgesneden, want achter die tanks zal nog wel wat meer volgen.

'Ja, nu wordt het een grote omweg, als ik aan de Duitse kant wil blijven,' zegt Vlimmen. 'Nu kan ik niet meer door het dorp.'

'En waarom zou je aan de Duitse kant blijven?' vraagt Charles. 'In jouw plaats zou ik hier blijven slapen en achter de Canadezen naar huis gaan.'

'En kun je ook zeggen *wanneer* ik achter de Canadezen zal thuis geraken?' vraagt Vlimmen. 'Het is heel vriendelijk aangeboden, Charles, en—' 'In Riedel heeft het toch ook maar twee dagen geduurd,' helpt Mariette. 'Toe, probeert u gauw nog even naar huis te bellen!'

'Maar mevrouw, u zou toch niet willen, dat ik mijn vrouwvolk in de steek liet. En stel u gerust, ik ken de streek als mijn broekzak, ik trek van de ene boer naar de andere en zij zullen me wel inlichten. Ik ga nu eerst binnendoor naar Kobus van Drimmelen om te horen of ik nog bij het Helleputje kan komen.' Buiten lijkt het wel of er nu aan alle kanten geschoten wordt. Daar rijdt weer een kleine Duitse colonne, maar nu weg van de stad. Hij neemt breedvoerig afscheid.

Op de straatweg is van bocht tot bocht niets te zien. Hij volgt hem zo-wat honderd meter tot aan een karrespoor naar het oosten en is in vier minuten bij Van Drimmelen. Er wordt vandaag niet gewerkt, ziet hij, heel de familie is verzameld op het erf. Zij staren hem verbaasd aan.

'Goeiendag samen!' roept hij al op afstand. 'Kobus, kan ik nog zonder ongelukken bij het Helleputje komen, dat je weet?'

Kobus vindt na enkele tellen de spraak terug. Maar-maar-maar! Is meneer-dokter er toch doorgekomen? En nog wel te voet? Kees Jonkers had er allang niet meer op gerekend. Over de telefoon was hem gezegd, dat de dokter al weg was en dat er wel niks van zou komen, nu er overal gevochten werd.

'Wat is er dan te doen bij Jonkers?'

O, weet meneer-dokter dat nog niet? Maar dat is toevallig! Kees heeft een koei met melkziekte en ze ligt er heel slecht bij. Hij heeft al om de slachter gestuurd... En moet meneer-dokter op het Helleputteke zijn?

Hij vertelt hun zo kort mogelijk hoe hij hier is geraakt en waarom hij te voet naar huis zal moeten. Intussen weet hij al, dat hij niet langs dit karweitje heen kan lopen. Jonkers woont schuin aan de overkant, nauwelijks vijftig meter verder. Dat er een koe sterft aan melkziekte, terwijl

er een levensgrote veearts voorbijwandelt, zou niet door de beugel kunnen. Maar eerst zal hij eens gaan kijken of het de moeite nog lonen zal. Hij voelt de fonendoscopus in de zak van zijn jekker, maar dat is ook het enige, dat hij bij zich heeft.

Bij Jonkers is de verbazing al even groot. De koe ligt plat op de flank, ze is nog niet geheel bewusteloos, maar het kan niet veel meer lijden. Hij zal zich moeten haasten, terug naar Charles van Dijk om zijn infusiekolf en de calciumflessen te halen. Weer gaat hij langs de verlaten Hulshoutse weg en heeft bijna de Stappersdreef bereikt, als hij motorgeraas achter zich hoort. Hij kijkt om en ziet twee Duitse motorrijders om de bocht zwieren. Nu vooral niet wegkruipen, nog wat langzamer lopen, heel gewoon doen...

Juist op de hoek van de dreef halen zij hem in en remmen met groot geweld. Borstschildjes van de Feldgendarmerie. De ene stijgt af en zet de motor tegen een boom. De ander steunt één voet op de grond en neemt het machinepistool, dat aan zijn hals hing, in de elleboog. Twee harde koppen met achterdochtige spleetogen. Niet in hun beste humeur, dunkt hem. De eerste tuurt gespannen naar Vlimmen's rijbroek, komt dichterbij en bukt zich zelfs wat om de stof te bestuderen.

Ausweis! Is hij Hollander?... Om hen des te beter te overtuigen zegt hij in zijn eigen taal, dat hij ongetwijfeld een Hollander is, en reikt zijn papieren over... O, nu begrijpt hij het! Een 'veldgrauwe' rijbroek en lange beenstukken, die op iets of wat afstand voor rijlaarzen kunnen doorgaan. En dan die jekker van donkergrijs leer. Ze zagen hem voor een slechtverklede deserteur aan! Enkel zijn viltten hoedje en zijn witgestreepte, blauwe das vielen uit de toon...

Hij krijgt zijn papieren op ongeduldige manier in de hand gedrukt en de twee rijden gehaast door, weg van de stad, weg van de Canadezen, die bij de Vijf Eiken deze weg al overgestoken zijn naar het oosten. Over een tijdje zal dit soort Duitsers wel een toontje lager zingen, denkt hij. Dat maakt achter de vijandelijke linies, kun je wel zeggen, nog jacht op de arme duvels, wie deze uitzichtloze razernij te machtig geworden is en die hun huid trachten te redden. Boe-ah, wat een ambacht!

In hun voortuin hebben Charles en Mariette het tafereel uit de verte gevolgd. Vlimmen vertelt van de belangstelling voor zijn rijbroek. En nu moet hij als de bliksem bij Kees Jonkers een koe gaan behandelen, die snel ligt te sterven.

'Maar zó gaat dat niet!' roept Charles. 'Je ziet er veel te militair uit. Als je straks tussen de Canadezen terechtkomt, zien zij je voor een Duitse spion aan. Ben je nog steeds van plan om het erop te wagen?... Trek dan een broek van mij aan.'

Maar Vlimmen is bijna een hoofd groter en zo hij er uitziet als een vogelverschrikker, maakt hij zich al even verdacht... Mariette weet raad: die oude, grijze plusfour! Die past altijd.

Hij verkleedt zich in een zijkamertje. Gelukkig draagt hij vandaag vrij lange sokken, die zich met een ingeweven elastiekje boven de kuit vasthouden; de broekspijpen vallen er ver genoeg overheen. Zijn jekker zal hij maar hier laten; het is warm genoeg en hij zou er maar last van krijgen, want dat wordt een mars van drie of vier uur. Maar hij heeft de tijd, het is nog even voor half twee.

Zijn tenue wordt gekeurd en in orde bevonden. 'Nu loop je tenminste niet meer zo liederlijk in de gaten,' zegt Charles. 'Nu kun je doorgaan voor een leraar met vakantie. En als je vast mocht lopen, probeer dan terug te komen. Bij de eerste Canadees, die ik zie, haal ik de champagne naar boven.'

Nogmaals van harte bedankt en het beste gewenst. Ja, hij zal direct bij thuiskomst proberen op te bellen.

Zes minuten later is hij in de stal bij Jonkers. Hij laat zich een touw geven, bindt het om de hak van het bovenliggende been en zegt: 'Kees, hou jij die poot stevig achteruit.' Maar Jonkers is eigenwijs, hij heeft geen touw nodig voor zo'n halfdood beest, hij neemt de poot in zijn handen. Vlimmen waarschuwt hem nog: ze kunnen ook achteruitslaan!

Hij steekt de injectienaald in de uierader en tegelijk slaat het been vinnig naar achter, op de mond van de boer. Kees tuimelt enkele schreden achteruit en ligt buiten westen. De dikke naald is in de ader blijven steken en Vlimmen zit nu aan de koe vast, met de infusiekolf in de ene, de fonendoscoop in de andere hand, gereed om weg te wippen, als de poot naar voren zou slaan, zoals gebruikelijk.

'Gaaf er nou iemand dat touw vasthouden, ja of nee?!' roept hij nijdig... Straks wordt hij nog met een gebroken been bij Charles van Dijk afgeleverd.

Een van de grote zoons grijpt het koord en gaat er met zijn volle gewicht aan hangen. Vlimmen zet de fonendoscoop op het hart en laat de vloeistof in de ader lopen. Als hij de kolf even moet laten zakken, kijkt hij eens wat er van de baas overgebleven is. Zij proberen hem overeind te zetten, maar hij zakt door de benen en wordt weer in het stro gelegd. Eerst als Vlimmen met een snel, zijwaarts rukje de naald uit de ader heeft getrokken, krabbelt de boer op. Zijn mond is bebloed en staat scheef vertrokken. 'Potverdomme,' lispelt hij moeilijk, 'al m'n taande zen kapot.' Ook dat nog, denkt Vlimmen. Dat is natuurlijk een kaakfractuur. Het is me het dagje wèl, vandaag... Hij richt zich op en wil de mond van de gekwetste gaan onderzoeken, als Kees Jonkers één voor één de bloederige stukken van zijn gebit in zijn hand begint te spuwen. 'Goed daddet maar valse zen,' mummelt hij nog tussen zijn gezwollen lippen.

Na zijn eerste schrik moet Vlimmen zich goed houden om het niet uit te schateren. 'Heb je 't nu geleerd, Kees?' vraagt hij, maar het lachen ver gaat hem, nu hij ziet hoe bleek de man is. 'Als je nu 'ns één keer niet eigenwijs wilt zijn en naar goeie raad luisteren, ga dan naar bed. Je zou best

een lichte hersenschudding kunnen hebben, en misschien niet eens zo'n héél lichte. Weet je wat dat zeggen wil, als je die verwaarloost? Dat je heel je verder leven last van koppijn kunt hebben. Ga naar bed en kom er niet uit, voor de dokter geweest is.'

En hoe is het mogelijk: de ongezeglijke boer mompelt, dat hij het dan maar zal doen. Uit zijn mondhoeken sijpelt een streepje bloed langs zijn kin en hij gaat wankelend de stal uit.

Aan het Helleputje kunt ge nog wel geraken, meent de zoon, maar verderop durft hij er niets van te zeggen. Hij zal zijn fiets meegeven en meneer dokter wil ze dan wel bij Pietje Jacobs neerzetten.

De infusiekolf laat hij achter in handen van de boerin. Dan nog even naar het hart geluisterd... Juist, dit beest zal wel zo vriendelijk zijn om volgens het boekje te genezen.

Tegen half zeven komt hij om de hoek van de Beukenlaan. Klaartje staat niet op straat, maar toch in het voortuintje, babbelend met een buurmeisje. Zij komt als een jonge geit op hem af, in de gekste sprongen, wel wat kinderachtig voor een jongedame met eindexamen. 'O Nunky, wat staat die plusfour je schattig!' jubelt zij. 'En wat heldhaftig van je om door de kogelregen heen te komen! Zitten er geen gaatjes in je hoed?' 'Nee, in m'n voeten,' zegt hij. 'Ben je zoet geweest? Binnen gebleven?' Zij pakt zijn arm en drukt zich gezellig tegen hem aan. 'Ik heb trouw over je belangen gewaakt. Op mij kun je bouwen als op een rots... O ja, meneer Van Dijk heeft een half uur geleden opgebeld en mammië dacht al, dat je hulpeloos op het slagveld lag.'

Hij gaat de apotheek binnen, trekt eerst en vooral zijn schoenen uit. Op het gejoel van Klaartje verschijnt Tilly, gevolgd door Beyer. 'O, wat een opluchting!' zegt zij en rolt zijn warm hoofd wat heen en weer tussen haar handpalmen.

Hij trekt zijn sokken uit en Beyer penseelt voorzichtig de rauwe huid van zijn doorgebroken blaren met formol. Heerlijk is dat; hij voelt er niets meer van. Net of er een lekke band geplakt is. Klaartje haalt zijn pantoffels. Dus ze hebben nog opgebeld uit Hulshout? Dan klopt het niet zo best meer bij de Duitsers; de Canadezen zouden al met de stad kunnen telefoneren. Het ziet er werkelijk naar uit, dat Dombergen zonder veel gebons prijsgegeven zal worden.

Toch vraag hij over de telefoon nogal schuchter of hij Hulshout nog kan krijgen en de telefoniste zegt verveeld: 'Welk nummer?' als was het een bijzonder domme vraag.

Terwijl hij wacht, vertelt Beyer, dat de Duitsers bij beetjes en langs verschillende wegen wegtrekken in noordelijke richting, volgens het bericht van Dacka. Achter de grote rivieren zal het nog wel een poosje duren. Stel je voor, dat ze heel Holland onder water gaan zetten!

Hallo! Zitten ze daar al aan de champagne? Nog geen Canadesiër ge-

zien?... Ja, het is goed gegaan, maar het heeft wel een tijdje geduurd. Vier keer is hij door de akkers om zo'n Duitse stelling, die de boeren hem gewezen hadden, heen moeten lopen. Aan de rand van de stad, tussen de huizen werd het moeilijker. Hij is langs het Kerkeind gekomen en daar hebben de mensen hem over vijf tuinmuren heen geholpen om achter de afsluiting weer in de straat te komen. Maar dat was al niets nieuws meer, dat was al georganiseerd... Ja, bij de Kouwenhoek heeft hij uit de verte Canadese tanks gezien, die aan het schieten waren in de richting van de Lokker. En de plusfour was een volledig succes...

Zie-zo, nu hoeft hij dat verhaal maar één keer te doen; ze hebben met grote ogen staan luisteren.

Eerlijk gezegd heeft hij nog geen trek, hij zou zich eerst even willen uitstrekken, hij voelt het in zijn benen. En als je te moe bent om te eten, maar te hongerig om te slapen, wat moet je dan aanvangen?

'Een borrel nemen,' zegt Beyer. 'Dat zal je hartsfunctie ten goede komen.'

Ja, dat is een idee. Voor het eerst in de geschiedenis gaat hij op de divan liggen. Klaartje haalt de Martell en krijgt ook een glaasje, maar zal er een beetje suiker in doen. Cheerio! En dan wachten ze vol spanning.

Hij begint met een benauwde lachbui, een binnenpretje. Wat was hij daar op het eerste gezicht geschrokken, toen Kees Jonkers die bloedige halve kaak, met nog een reepje verhemelte eraan, uitspuwde! Maar dat komt straks, hij zal beginnen bij het begin.

De ontmoeting met de zoon van de Beierse collega. De aankomst bij Smits en de slager met het boordje aan. De prolaps bij Verdaasdonk, Nelia met haar Canadesiërs en haar buikpijn, Nol, die over de omgevallen ploeg duikelde. Terug naar Smits. Rumenotomie met granaatvuur en te weinig tangen. Het meisje dat op het laatst nog misselijk werd. Spek van roggemeel en karnemelk. Weer bij Verdaasdonk, waar ze maling hadden aan zijn rumenotomie. Zijn 'collega' Charles van Dijk. De pastoor van Hulshout met zijn nieuwerwetse flauwe kul en zijn 'bijzit'. De Feldgendarmerie, de deserteur en de plusfour. De tanden van Kees Jonkers als klap op de vuurpijl. De rest hebben ze al gehoord. Het was een *drukke* dag...

Morgen wil Beyer wel wat meer horen over die rumenotomie.

Ja, morgen...

HOOFDSTUK 21

De vijfde oorlogswinter kondigt zich aan.

In Dombergen is de feestvreugde al gauw geluwd en overgegaan in het volksvermaak van de arrestaties. Buurvrouwen, die in onmin leven, beschuldigen elkaar van relaties met de vijand en dan niets minders dan

de Gestapo. Al maandenlang zijn de straten vol Canadezen, die naar het schijnt meer in beslag genomen worden door de losgebroken meisjes dan door de oorlog. Dop had al uit het bevrijde gebied de onbarmhartige naam 'Canadellen' meegebracht en heeft Klaartje de wacht aangezegd: Als zij één keer gesignaleerd werd met een Canadees, stond zij bij alle behoorlijke kerels voor eeuwig als Canadel te boek, als ze dat maar wist!

Dacka had eerst Tilly op de hoogte gebracht van Dops komst, dan kon zij Nunky voorbereiden. Hij heeft haar toen zo woest rondgeslingerd in iets dat hij 'swing' noemde, dat er een oud Saksisch herderinnetje van de schoorsteenmantel is gevallen. Dop kwam binnenstormen in een kaki-uniform met een ster en droeg de zwarte baret van de stoottroepen. Hij was sinds enkele dagen benoemd tot 'tijdelijk reserve-tweede-luitenant' en had het zo druk, dat hij maar één nacht in zijn eigen bed kon slapen. 'Tijdelijk reserve... Nòg meer slagen om de arm zouden beledigend zijn geweest,' zei Dacka, van wie toen ook is gebleken wat een heimelijk individu hij is. Al van het begin is hij een der leiders geweest van de ondergrondse organisatie, die bijeenkwam op het kasteeltje van Baron van Neerwetten in Hulshout. En Dop heeft zonder het te weten steeds onder zijn bevelen gestaan.

'Ik had nooit vermoed, dat jij zo'n stiekeme gluiser was,' zei Vlimmen. 'Als ik het je verklapt had, was je al die tijd voor niemand te genieten geweest. En wees maar heel blij, dat ik bij die club ben, want ik heb nog juist kunnen verhinderen, dat je gearresteerd werd.'

'Ik? Gearresteerd? Door de Duitsers?'

'Door je landgenoten. Je stond met vette letters op een lijst tussen de onnoemelijkste landverraders. Afgezien van het bagatel, dat je in dienst van de Gestapo stond, heb je de Duitse varkens van het vliegveld behandeld.'

'Het waren Hollandse varkens,' zei Vlimmen. 'En ik heb ze behandeld om extra benzine te kunnen stelen, die aan de vaderlandse boeren ten goede gekomen is. Bovendien heb ik ten nadele van de Duitse weer-macht vijf liter Prontosyl verduisterd, waarmee ik hele kudden heb gered. Ik verdien een medaille!'

'Je stond op de lijst en dat was voldoende. Hoe je er op gekomen bent, weet ik niet en ik betwijfel, dat ik het ooit te weten zal komen. Misschien was het de lijst van de melkboer of van een slager, die kwaad op je is. Die twee kwezels van de overkant zijn al een tijdje weg, is 't niet?'

'Die hebben in veertig hun huis verkocht en zijn in een tehuis voor oude lieden getrokken. Maar vergeet niet, dat ik zit te hokken met een wijf. Hebben ze Charles van Dijk nog altijd met rust gelaten?'

'O, dat is heel iets anders. Fabrikanten vormen een veel te machtige groep; die komen ze niet aan hun kleed. Die van de textiel hebben vier jaar lang bijna uitsluitend uniformstoffen gemaakt, maar wat konden ze

anders doen? Zonder hen zou de fabriek even goed gedraaid hebben, misschien zelfs beter. En ik weet niet of Charles iets anders kan maken dan tapijten. Nee, het zijn weer de kleintjes, de onbeschutte enkelingen, die de klappen krijgen.'

'De dierenarts bijvoorbeeld.'

Floor dacht: — Wat een explosie zou het geweest zijn, als de Vlim vroeger, voor Tilly's tijd, had moeten horen, dat hij door verborgen vijanden belaagd werd!... En hij zei: 'Maar nu is het weer in orde. Ik zet je nu op een andere lijst, die voor de onderscheidingen. Je kunt nooit weten; er gebeuren op het ogenblik wel gekkere dingen. En dan doen we dat in de aangewezen stijl. Dus je hebt — mes tussen de tanden en gewapenderhand — ontelbare hoeveelheden benzine buitgemaakt op de vijand, plus vijfhonderd liter... Prostanyl, zei je toch? Dient dat voor de prostaat?'

'Voor de prostaat,' knikte Vlimmen in stijve ernst. 'En hebben we het ook aan jouw vriendelijke tussenkomst te danken, dat Dop is ingedeeld bij die kinderen des doods van de stoottroepen?'

'Nee!' zei Floor, alsof het hem oprecht speet. 'Daar kreeg ik niet meer de gelegenheid voor. Hij was al ruim vier weken eerder bevrijd dan wij. Die knok- en sabotageploegen glipten overal doorheen en trokken de Canadezen tegemoet om ze in te lichten, want zij kenden de streek op hun duimpje. De laatste weken hadden we zo goed als geen contact meer met onze eigen mensen... Maar maak je niet te veel zorgen. Voorlopig is hij belast met het organiseren van levensmiddelen en uitrusting. Dat bataljon stoottroepen is nog in oprichting en de helft van de tijd zitten ze zonder eten.'

Enkele dagen later verscheen Sally Swaab en werd met blijde kreten ontvangen... Ja, hij was mager, hij was nog maar voor de helft aanwezig, maar dat zou nu wel beteren. Hij heeft het verhaal van zijn avonturen gedaan en het adres gevraagd van Truus in Durban. Mevrouw zou hem nog wel kennen en zodra het mogelijk was, zou hij haar eens schrijven wat een mannetje haar zoon geweest was. Zoiets hoorde elke moeder graag. En of ze aan 'Meneer Van Bazel' de boodschap wilden overbrengen, dat die kleermaker in Antwerpen, met zijn huis vol Joden, er wonder boven wonder doorgerold was. Ze hadden het er allemaal levend afgebracht, ze waren zelfs nooit verontrust geworden, ofschoon heel de buurt op de hoogte was. En dan te denken, dat Sally daar uit angst was gaan lopen!... Het zou Dop wel interesseren; ze hadden het er samen nog dikwijls over gehad hoe het daar in Antwerpen afgelopen zou zijn. Dan heeft het nog ettelijke weken geduurd, vooraleer Vlimmen zonder gevaar voor inbeslagname de Opel van Pietje Peereboom uit het hooi kon gaan halen bij Frie Uitewillegen. Dacka heeft voor de nodige papieren gezorgd. En vandaag gaat Tilly voor de eerste keer mee op praktijk. Nu hij weer over bergruimte beschikt, laadt hij alles in wat hij wel eens onverwachts nodig zou kunnen hebben, al was het één keer in de drie

jaar. Hij neemt zelfs een tracheotube mee, hij herinnert zich hoe hij op die gedenkwaardige zondag zich voor dat paard met droes heeft moeten behelpen met een stukje buis van de elektrische leiding, tot Dop het instrument gehaald had.

Hij moet eerst naar Hopstaken in Borveld voor een verlossing. 'Ik hoop maar, dat het geen embryotomie wordt, want dan tref je het slecht. Een akelig karweitje, dat wel anderhalf uur kan duren. Toen ik het eenmaal goed te pakken had, heb ik er al gauw een hekel aan gekregen, of hekel?... Het geeft geen voldoening, het is sloperswerk en voor iedere behoorlijke dierenarts is het een voortdurende uitdaging. Als ik bezig ben, moet ik me steeds voor ogen houden, dat ik wel moet, omdat anders de koe er in blijft.'

'En is dat niet voldoende, als het toch niet anders kan?'

'Dat is het juist: het kan wel anders. Maar dan in de Utrechtse kliniek, ofschoon het zelfs daar nooit gebeurd is, voor zover ik weet. In ieder geval zóú het daar mogelijk zijn en dan wordt het een plechtigheid van belang: een prof, een hoofdassistent, drie assistenten, geroutineerd kliniekpersoneel, allemaal in witte jassen. Rollende tafeltjes met instrumenten. Matrassen met steriele lakens. Dat is een andere sfeer dan in die glibberige stal van Hopstaken.'

'Maar nu weet ik nog altijd niet waar die plechtigheid voor dient. Wat doen ze dan?'

'Keizersnede, maar het staat beter als je zegt: *sectio caesarea*. In de stal zou het ook mogelijk zijn, als we beschikten over de fameuze *therapia sterilisans magna*. Penicilline is al voldoende, beweren ze. Dan kun je wat infectie riskeren, dan hoef je niet zo steriel te werken, als het in de operatiekamer pleegt te gebeuren. Het is in de praktijk dus bijna mogelijk; theoretisch weten we ook hoe het moet, maar we kennen het handwerk niet. Natuurlijk zal het er nu wel van moeten komen en ik zal het ook eens moeten proberen, al was het maar één keer. Vóór die tijd voel ik me niet compleet.'

'Maar op het ogenblik is het nog altijd uitgesloten,' zegt zij. 'Waarom dan getreurd? Ik vind het al mooi genoeg, dat je de koe kunt redden, en ik ben zeer benieuwd.'

'Dan kom je wel een beetje bedrogen uit, meisje. En dat nog wel de eerste keer dat je mee de boer op gaat. Had je die rumenotomie bij Piet Smits maar mee kunnen maken; dat was film! Het lijkt zelfs wel of Nico Beyer wat meer respect voor me gekregen heeft, vooral nu die twee koeien het er zo goed afgebracht hebben. Hij beschouwt zich zo'n beetje als de chirurg van de zaak, weet je wel... Maar embryotomie is helemaal niet bezienswaardig; al onze listen en knepen spelen zich af in de baarmoeder. Het is een werk der duisternis. En je zult goed doen er een stoel bij te nemen.'

Bij Hopstaken zijn ze het meest verrast door de nieuwe, glimmende auto,

maar Tilly is daarom niet minder welkom. Het verhaal van de hooimijt bij Frie Uitewillegen brengt hun de tranen van het geluk in de ogen... Nee, ze hebben niet te hard getrokken. Twee uur geleden is het begonnen.

In de stal ziet hij met één oogopslag aan de zeer dikke, bleekgele klauwtjes, die maar even buiten de vulva uitsteken, dat het een groot kalf moet zijn. 'Is dat een kalf van Jan Willems?'

Hopstaken trekt sluwe spleetogen en doet een kinderlijke poging om ernstig te blijven. 'Nee, meneer-dokter, da's er gin van Janne.' Hij wacht een paar tellen en schreeuwt: 'Wèl van z'n stier!!'

Alle aanwezigen brullen het uit, slaan zich op de dijen. Is die goed of niet? En Vlimmen staat er wat beteuterd bij te lachen, zo het hoort. Het is nu wel de tiende keer, dat hij deze onsterfelijke grap uitlokt.

Er is weinig aan te verhelpen, weet hij. De stier van Jan Willems is een enorme kolos, bijna abnormaal. En voor de meeste boeren is de verleiding te sterk. Hij kan dat kostbare fokdier niet in diskrediet brengen, temeer omdat het gewoonlijk goed afloopt.

Hij vraagt om lijnmeel en gekookt water, gaat naar binnen en trekt zijn leren harnas aan. Terug in de stal smeert hij zijn armen in met lijnmeelpap, knoopt het trektouw los en schuift zijn hand naar binnen. Hij voelt poten zo dik als van een kalf van drie maanden. Slechts met de grootste moeite kan hij zijn vingers om de kop brengen.

'Jammer, Hopstaken! Dit kalf kan er niet heel afkomen.'

Dat is zeker zonde, vindt de boer, dat is een lelijke streep door de rekening. En wat zegt meneer-dokter ervan: daar zijn boeren, die menen dat de stier van Jan Willems veel te groot is voor dit soort koeikes.

Vlimmen trekt de schouders op. 'Daar valt weinig peil op te trekken. Er zou misschien iets voor te zeggen zijn om bij de eerste dekking een kleinere stier te nemen. Bij een maaltje is de verlossing altijd wat moeilijker.'

Het sloperswerk begint met de epidurale injectie in de staartwervels, waardoor het achterstel wordt verdoofd. De koe blijft braaf staan en dat werkt altijd wat gemakkelijker. Een man aan de kop om haar overeind te houden. Door de emmer met heet water roert hij een scheut valvanol en zet er de instrumenten in. Tilly heeft een stoel gekregen. Nee, ze kan hem in niets helpen; hij moet alles alleen doen. Dan zal zij de tijd opnemen.

Hij schuift het Thygesen-apparaat met de draadzaag in de vulva, tot de knoppen diep onder de kop liggen, en na veel wrikken en wringen krijgt hij de draad ver genoeg achter de oren. Terwijl hij de buizen op hun plaats houdt, laat hij door een van de helpers de draad bij de handvatten op en neer trekken. Als de kop is weggezaagd, ziet Tilly, dat hij al een kwartier bezig is. En nadat hij met een akelig plofje, dat zij in haar buik voelde, de kop in de groep heeft laten vallen, is er voorlopig weer niets

te zien dan een zwetende, hijgende Nunky, die daarbinnen eindeloos aan het wurmen is. Zij kijkt naar zijn gezicht; het ziet er grimmig en verbeten uit. Ergens bij Cyriel Buysse heeft zij eens gelezen, dat maaiers stugge, vermoede zwoegers zijn, die nooit lachen of zingen. Maar hooiers zijn vrolijke kerels, zij maken van hun werk een pretje. Leest zij op zijn gezicht 'de droefheid van de wrede taak'? En ze kan hem niet helpen. Nee, ook zij zal niet gaan dwepen met de embryotomie.

Nu de harde, dikke kop van het stierkalf weg is, kan hij wat dieper in de koe komen. En nu is het zaak de draad achter het rechterschouderblad te frunniken. Als dat gelukt is, worden de knoppen onder het linkervoorbeentje tegen de borst gedrukt. Zo komt bij het zagen de rechtervoorpoot met schouder en borstbeen los. In dit deel slaat hij haken en terwijl hij met de hand de scherpe kanten van de doorgezaagde ribben beschermt om de baarmoeder en de schedewand niet te verwonden, laat hij dit stuk voorzichtig uit de koe trekken.

Dit ogenblik ziet zij, dat de boeren schielijk hun petten afnemen. Het is een jonge kapelaan, die veelstemmig verwelkomd wordt. Hij zegt niet veel en kijkt met verschrikte ogen naar het griezelige ding, dat uit de koe getrokken wordt. Vlimmen kijkt heel even op en mompelt iets onverstaanbaars, dat voor groet kan doorgaan. Als de jongeman haar aankijkt, geeft Tilly een bijzonder vriendelijk knikje... Nee... Ja tòch! Uiterst langzaam gaat de bleke hand naar de hoed, die voorzichtig een paar centimeter wordt opgelicht. Meteen wendt hij zich af en begint wat met Hopstaken te fluisteren.

Even later is er weer wat te zien, maar het is weinig verkwikkend. Met de hand ruimt Vlimmen de borstholte leeg, trekt het hart en de longen eruit. Dan neemt hij een haakmesje, dat hij, beschut in de holte van de hand, naar binnen schuift en waarmee hij het middenrif doorsnijdt. Als dit gebeurd is, kan hij er alle buikorganen uitrukken, maag, lever, nieren en darmen. Het is een onsmakelijk hoopje geworden en zij kan zich voorstellen waarom hij geen trek heeft in kalfsvlees, als het niet goed gaar en helderwit is.

Het kalf is nu zo goed als uitgehold en de voorhand is veel kleiner geworden. In de huid van het kalf, achter de plaats waar het rechterpootje gezeten heeft, zet hij de vernuftige haken van Krey-Schöttler, die bij het aantrekken de huid stevig vastpakken en de koe niet kunnen kwetsen. Door trekken aan het linkerpootje en aan de haken in de huid, terwijl hij weer het gevaar van de scherpe ribeinden opheft met de hand, komt het voorstel naar buiten tot 'kruis op kruis'.

Dit deel van de operatie heeft een half uur gekost en nu heeft hij even tijd om weer wat leven in zijn halfverlamde arm te laten vloeien. Hij ziet er nog altijd even verveeld en wrokkig uit en zij slaagt er niet in zijn blik te vangen om hem tersluiks een erotisch knipoogje te geven. Zij krijgt een naar gevoel van overbodigheid en neemt zich voor hem vanavond in bed eens extra te vertroetelen...

Een diepe zucht en hij werkt voort. Nu moet de draadzaag met een ring aan een der uiteinden, om het kruis van het kalf gelegd worden, eerst over de rug langs de staart en dan onder de buik weer naar voren. Met halfdode, krachteloze vingers tast hij in den blinde naar de ring. Als dat eindelijk gelukt is, kan hij weer even uitblazen. De einden van de zaag worden dan in de buizen van de Thygesen geschoven en de knoppen naast de lende gebracht. Nog eens vreet zich de zaag door vlees en gebeente. De losgezaagde stomp, het rechterachterbeentje met het halve bekken, duwt hij terug in de baarmoeder. Het andere stuk van het gevierendeelde kalf, het overblijfsel van de romp met half bekken en achterpoot, kan nu door trekken aan het linker voorbeentje vrij gemakkelijk naar buiten gehaald.

Hij kijkt haar even aan en zegt: 'We zijn er bijna.' Dat is het eerste overbodige woord, dat hij nog gezegd heeft en zij begrijpt niet goed, waarom zij zich nu vereerd voelt. En nu acht zij zich gerechtigd even op te staan. Volgens haar horloge heeft zij al vijf kwartier braaf stilgezeten op een Oirschotse stoel en het is of zij mieren in haar bibs voelt. Maar zij zal nog even geduld moeten hebben. Voor de zoveelste keer gaat zijn arm weer naar binnen om de bout om te draaien en daarna kan hij met één hand de laatste stomp eruit trekken.

'Geef ze maar een emmertje slobber,' zegt hij, terwijl hij zijn armen afspoelt. Dan zet hij de fonendoscoop op het hart. Eerst als de koe zo gretig in de handvol hooi bijt, die hij haar voorhoudt, ziet Tilly zijn gramstorige trekken opklaren. Er is zelfs een grapje op komst, weet zij bij ervaring.

'Hopstaken! Je zult voor dit geval een heel hoge rekening krijgen.'

Stilte. De boer staat daar met open mond. Zijn ogen schieten zoekend van links naar rechts. 'Hoe zo?' vraagt hij dan bedremmeld. 'Waarom?' 'Allicht! Deze koe is immers behandeld met geestelijke bijstand?'

Een oorverdovend geschater breekt los. Tot haar opluchting ziet Tilly, dat de kapelaan veel vlotter is dan zij vermoedde; hij lacht royaal mee. Het maaien is gedaan, denkt zij. Nunky is aan het hooien.

'Ziezo, die heeft tenminste niets geleden,' zegt hij en het klinkt haar in de oren als een verontschuldiging.

'En is dat niet prachtig?' vraagt zij, maar krijgt van niemand antwoord en vreest, dat zij iets doms gezegd heeft.

Weer in de wagen geeft zij toe: 'Nu ik het gezien heb, kan ik me voorstellen, dat je van zo'n zware karwei wat meer resultaat zou willen hebben... Hoelang is deze operatie al in zwang?'

'Zoals ik het nu gedaan heb, bestaat het ongeveer twintig jaar. Het is een Hollander, collega Van Staa, die het heeft uitgepiekerd en voor het eerst met succes toegepast. Later heeft de Deen Thygesen dat apparaat samengesteld, buizen met knoppen, zodat de draad de koe niet kon verwonden. Vóór Van Staa en Thygesen was het nog veel moeilij-

ker, toen moest je de hele operatie subcutaan uitvoeren, dus onder de kalfshuid, die je met spatels moest losmaken. De stukken werden dan niet afgezaagd, maar met vingermesje bij de gewrichten losgesneden en door de helpers er uitgetrokken. Dat bestond al in het begin van deze eeuw. Toen waren afgestudeerde dierenartsen nog vrij zeldzaam. Er waren er zelfs, die helemaal geen verlossingen deden, ze lieten het over aan de verloskundigen. Die konden ware meesters in hun vak zijn, maar ja, ze deden ook niets anders. Sommigen wisten de kalfshuid zonder de geringste beschadiging uit de koe te halen en daarmee had de operatie zichzelf betaald, want dat huidje was hun enige beloning.'

'Dus ruim veertig jaar geleden had je machteloos moeten aanzien, dat ook de koe stierf. Is het dan geen reden tot verheugenis, dat —'

'Ja, als je achteruitkijkt, kun je alles goedpraten. Die beeldschone Madame de Pompadour moest nog op een potje; er was toen in heel het paleis van Versailles geen w.c., zelfs geen plee... Maar we moeten vooruit, hè schat? Als de mens tevreden wordt met wat hij heeft en wat hij kan, heeft het leven niet veel zin meer. Dan zit je in een wereld vol renteniers van de geest en dan ben je op weg naar het einde.'

'En zal met de keizersnede het probleem helemaal zijn opgelost? Er zal toch wel een zeker percentage van gevallen zijn, waarbij je zowel het kalf als de koe verliest, of een van beide?'

'Dat mag eenvoudig niet!... Heb jij tijdens je veertigjarig bestaan ooit horen vertellen, dat er hier of daar bij de mens een keizersnede verkeerd was gegaan? Het handwerk is zo van alle kanten bekeken, dat het niet meer missen kan. Tot nu toe was het alleen nog een kwestie van asepsis, dus wering van infectie. In een stal valt er niets te weren, daar ben je aangewezen op desinfectie en die was tot op heden niet volledig genoeg.'

'Maar kan het niet op een andere manier mislopen? Hoelang, denk je, dat die operatie zal duren?'

'Anderhalf uur, schat ik. En hoe meer vaardigheid je krijgt, hoe sneller het gaat. Mijn eerste embryotomieën duurden ook veel langer, misschien wel ruim drie uur in plaats van vijf kwartier tot anderhalf uur.'

'Ja maar... De boeren roepen je meestal te laat, zeg je, en soms is het kalf al dood, wanneer je komt. In die anderhalf uur, dat je met de keizersnede bezig bent zou het kalf toch ook kunnen sterven.'

'Nee, het kalf wordt in de eerste minuten van de operatie al geboren. Met drie of vier vlugge sneden heb je de baarmoeder bereikt, dan nog één malse kerf in die sponzige massa en je hijst het kalf eruit, even vlot als je een brief uit een envelop trekt. Het is om van te water-tanden!'

'En als je nu maar penicilline krijgt, ga je direct je kans wagen?'

Hij aarzelt even. 'Tja... Ik zou het natuurlijk graag eerst eens zien doen, maar door wie? Het moet ook economisch bekeken geen al te onzinnig

spelletje zijn. Werken is gezond, zeggen ze, maar ik werk tenslotte niet uitsluitend voor mijn gezondheid. Iedere arbeid is zijn loon waard. Stel, dat een kalf honderd gulden opbrengt. Op het ogenblik zal het wel meer zijn; ik ben niet goed thuis in de zwarte handel. Iedere boer houdt zijn mond en doet zich nog even arm voor. Nu krijgt hij de keus tussen embryotomie, die uit gewoonte slecht betaald wordt, maar die hij toch niet gratis heeft, en keizersnede, dus een kalf van honderd gulden. In dat geval zou ik voor de operatie wel zestig gulden kunnen rekenen, dan heeft de boer nog een voordeel van veertig gulden plus de vijftientig, die hij anders kwijt is aan het sloperswerk. Maar wanneer er na de oorlog als naar gewoonte weer een crisis uitbreekt, zodat een levend kalf alleen maar last veroorzaakt, kun je opvliegen met je *sectio caesarea*... Nóg een bezwaar: als mijn allereerste operatie niet volledig slaagt en méér dan slaagt, is ze in mijn praktijk voor onbepaalde tijd uitgesloten.'

'Wat bedoel je met méér dan slagen?'

'Ik bedoel, dat die eerste koe dan een hele tijd niets mag overkomen. Alles wat ze kort daarna krijgt, al heeft het er niets mee te maken: mastitis, besmettelijk verwerpen, kopziekte, tussenklauw-panaritium, noem maar op, alles wordt door de boeren genoteerd op rekening van die zotte keizersnee, van dat nieuwerwets verzinsel.'

'En als alles goed gaat en je hebt de slag beet, zal het dan dikwijls voorkomen?'

'Nee, het blijft een uitzondering, zeldzamer dan embryotomie, want het kalf moet nog leven, nietwaar? En dat is ook een beletsel voor het populair worden van de keizersnede. De verlossing door embryotomie vormt in Nederland geen grote plaag, geen catastrofe. Hier is al jarenlang gefokt op het model van het rund, het exterieur. Daarbij werden allereerst de zogenaamde dikbillen geweerd, want die veroorzaken de meeste ongelukken en zijn *de* kandidaten voor embryotomie. Wat er zich nog voordoet aan dikbillen, wordt snel weggefokt, en zodoende is het percentage embryotomieën sterk teruggelopen. Waar dat niet het geval is, ligt het heel anders. In West-Vlaanderen bijvoorbeeld hebben ze een heel ander ras van koeien en de boeren fokken daar niet alleen op veel melk, maar ook op veel vlees, dus dikbillen. En ik heb me laten vertellen, dat daar de collega's in de drukke tijd van de verlossingen op één dag wel twee of drie kalveren moeten uitzagen. In zo'n streek is de keizersnede een economische noodzakelijkheid en zodra het maar even mogelijk wordt, komt ze daar ook, daar kun je de donder op zeggen. Er is altijd wel een pientere jongen, die ermee begint, en dan móeten de andere collega's volgen, graag of niet.'

'Een rustverstoorder,' knikt zij. 'En voor deze streek zul jij dat zijn, als ik het goed begrijp... Zijn er nog andere operaties mogelijk, met penicilline?'

'Dan is alles mogelijk. Navelbreuken, scherpopoperaties... Bij koeien is het

altijd een centenkwestie, bij kleine huisdieren gelden wel eens sentimentele motieven en zal het aantal operaties groter zijn.'

'Ik geloof, dat we een spannende tijd tegemoet gaan, Nunky!'

'Mijn tweede jeugd.'

Op het marktpleintje van Borveld stopt hij even voor De Vergulde Ploeg om naar huis te bellen. Dat is in al die jaren van benzineschaarste een gewoonte geworden. Vroeger is hij al te vaak naar huis gereden langs de boerderij, waar men met spanning op hem zat te wachten.

En weer heeft hij beet. Lena zegt, dat er al een uur geleden opgebeld is door Klaas Jongbloeds van het Moleneind voor een koe die 'dik staat'. Kijk, dat is drie of vier kilometer in plaats van zestien, heen en weer naar huis. En voor tympanie moet hij zich haasten.

Als hij haar verteld heeft wat er te doen is, kijkt Tilly op haar horloge.

'Zou dat weer rumenotomie kunnen worden?' vraagt zij.

'Ik geloof het niet. We zijn aan het begin van de knollentijd en dat voer slaat gewoonlijk niet zo hard aan als die gistende aardappelen van Piet Smits... We gaan nu naar de grootste idioot van heel de praktijk. Eigenwijs en onmenselijk stom, dat gaat wel meer samen. En hij wil ook nog geleerd doen, moeilijke woorden gebruiken. Een keer heeft hij me heel verwaand gevraagd of ik een van zijn beesten niet eens theologisch wou onderzoeken.'

'Wat bedoelde hij daarmee?' lacht zij.

'Dat zal een eeuwig raadsel blijven; ik ben niet verder op die zotternij ingegaan... Dan kan hij niet laten zelf te dokteren, natuurlijk met de verkeerde zalven, poeders en dranken. Wanneer hij dan iets grondig verprutst heeft, mag ik komen om de stommiteiten te herstellen. Het zou nog te verklaren zijn, als hij een arme bliksem was, maar hij is rijk en gierig en op het ogenblik een van de grootste woekeraars. Jaren geleden heeft hij me eens in het holst van de nacht en bij harde vorst uit mijn bed gehaald voor een merrie, die pas geveulend had. Zij was hard ziek, zei hij, en nij had zelf de temperatuur al opgenomen. Maar koorts had ze gelukkig niet; het was maar zesendertig graden... Ik vroeg of hij de thermometer er wel diep genoeg ingestoken had... Ja, helemaal tot aan het handvat!... Ik reed er als de weerlicht naar toe in de verwachting er een lijk aan te treffen, want bij zesendertig graden is een paard stervende. Ik vond een merrie, die nogal onrustig stond te dribbelen en te stampen, het hoofd op en neer sloeg en met de huid trok. Misschien erge jeuk op een plaats waar ze niet bij kon, want iets ernstigs was er niet te vinden. En ze haat de normaalste temperatuur, die je verlangen kunt. Ik liet Jongbloeds voordoen hóé hij de temperatuur had opgenomen en toen kwam de aap uit de mouw. De stommeling had de thermometer achterstevoren, dus met de kwikpunt tussen zijn kille vingers, in het rectum gestoken en zo was de temperatuur... Ja, jij hebt goed lachen, maar die nacht was ik in staat die eigenwijze vlegel op zijn bek te slaan.'

Hij rijdt het erf op, trekt een linnen jas aan en wapent zich met de trocar. Jongbloeds komt uit de stal... Ja, dat ziet er een beetje getikt uit, vindt Tilly, verwilderde ogen, rossig haar en wenkbrauwen, steenrode huidskleur, een zeldzame verschijning in deze streek. En gierig: zijn kleren schijnen met grove steken in elkaar geflanst te zijn uit gevonden vodden. Nogal zenuwachtig zegt hij, dat de koei alweer dun is; het duurde zolang voor meneer-dokter kwam en toen heeft hij het zelf maar ge —

'Wat is dát?!' roept Vlimmen al op de drempel van de stal.

Tilly ziet, dat hij geheel verstijfd is. De rechte rimpel staat tussen zijn wenkbrauwen. Zijn tanden zijn hard geklemd. En zo rood heeft zij hem nog niet gezien. Dan eerst ziet zij, waar hij naar kijkt, en geeft een gilletje. Uit de rechterflank van een der koeien steekt de helft van een bajonet... Nu kijkt hij naar Jongbloeds en in zijn ogen leest zij onheil. Zij wordt bang voor de trocar in zijn hand en gaat vlak bij hem staan, gereed om het handvat van de dolk te grijpen bij de eerste verdachte beweging. Het duurt een hele tijd. Dan zegt hij met een gezicht, dat haast niet beweegt: 'Direct laten slachten! Anders wordt ze afgekeurd. En ik hoop dat het een les voor je is, maar ik vrees ervoor. Met al jouw verwaande eigenwijsheid ben jij de stomste boer, die ik ooit in mijn leven zal ontmoeten. Een bajonet, potverdomme! En dan nog aan de verkeerde kant, ezel die je bent... Kom mee, Tilly!'

Snuivend loopt hij naar de wagen, terwijl hij in wilde rukken de staljas uittrekt. Zij aarzelt even met instappen. 'Laat je dat dier zo staan? Moet je die bajonet er niet uithalen?'

'Nee, dat zou een nieuwe mishandeling zijn, nu ze tòch geslacht wordt. De koe is nu rustig, ze is over haar grootste pijn heen.'

Er galmt nog grote woede door zijn stem en zij gelooft, dat hij maar wat zegt. De beste remedie is, dat zij haar verontwaardiging over die lompe boer er dik oplegt, heeft de ondervinding geleerd, dan komt hij het eerst tot bedaren.

En jawel, zijn kleur wordt weer normaal en na zijn hard gesnauw, spreekt hij op een verzoenend toontje. 'Kijk eens Tilly, in een ander geval, bij een ongeluk bijvoorbeeld, zou ik geprobeerd hebben de koe in leven te houden, al is de kans op buikvliesontsteking groot. Er zullen ook wel darmen gekwetst zijn, nu hij aan de verkeerde kant gestoken heeft. En van zo'n driekantig moordwapen kan er best een open wondje in de pens blijven, waarlangs steeds gassen en vuil in de buikholte komen. Maar ja, een koe kan veel verdragen en het loopt dikwijls goed af. Hier ligt de zaak heel anders, hier is het belangrijkste, dat die vent een lesje krijgt, dat 'ij geraakt wordt op de enige wondbare plek, die hij heeft: zijn geldzak... O, er zijn wel boeren, die zelf trocareren, en met succes, maar dan hebben ze een behoorlijke trocar in huis, die ze eerst netjes uitkoken. Daar is niets tegen, het is ook helemaal geen kunst. Ik raad het hun zelf wel aan, als ze niet te stom zijn, want het is dikwijls een kwestie van minuten,

vooral wanneer de tympanie in de vroege morgen pas ontdekt wordt en ze niet weten hoelang het beest er al mee staat te houden. Als ik er niet vlug genoeg bij kan zijn, kom ik wel eens om het overlijden te constateren. Een verstandige boer als Kees Wouters, met zijn grote stal, heb ik zelf een trocar bezorgd. Maar hij heeft me heel secuur de juiste plaats van insteken laten wijzen, heeft ze zelfs aangestreept met een blauw potlood. Toch doet hij het helemaal niet graag, zegt hij, laat het liever aan mij over, als hij me gauw genoeg kan bereiken. Boeren onder mekaar praten over zoiets tot vervelens toe, weet je wel, en deze pummel weet heel goed, dat er bij een trocar een buis te pas komt. Maar voor een goed instrument is hij weer te gierig.'

'Is die koe nu van die bajonetsteek dun geworden?' vraagt Tilly.

'Welnee! Het gaat immers niet zonder buis. Ik weet heel goed hoe het gegaan is, ik ken dat soort. Die hersens werken met grote vertraging. Eerst zette hij alles op alles om de kosten van de visite uit te sparen en verder denken kon hij niet. Dat was trouwens niet nodig, want hij kan alles en weet alles veel beter. Toen het niet hielp, begon hij pas in te zien, dat een opgelopen koe met een bajonet in haar buik een twijfelachtig bezit was. Hij werd bang voor zijn duiten en belde op. En hij liet alles zo zitten voor mij, want ik werd ervoor betaald. Wat later liep de koe vanzelf leeg, langs de natuurlijke weg. Dat komt vaak genoeg voor, en dat is voor sommige boeren ook weer een aanleiding om te lang te wachten.'

'En is het waar wat je zei: dat het vlees afgekeurd zou worden, als hij niet vlug genoeg liet slachten?'

'Nee,' grinnikte hij. 'Dat zei ik zo maar om hem bang te maken. Nu loopt hij als een haas naar de slager. Er zijn duiten mee gemoeid!'

'Ik zâg het aan je gezicht!' lacht zij. 'Jij moet maar nooit poker gaan spelen, Nunky!'

HOOFDSTUK 22

Dezelfde dag, tegen twaalfen maakt de groentehandelaar Smeulders van de Mullenhoek onder Helst zich gereed voor een zware gang. Blacky staat al voor de deur, nu enkel met haar halster aan. De vrouw heeft geprobeerd het paard een laatste klontje te voeren en is huilend naar binnen gevluht. Blacky heeft er eens wat aan gesabbeld en het laten vallen.

De dierenarts Hubbink is aanwezig en doet zijn best er deelnemend uit te zien. 'Tja, 't is een hard gelag,' zegt hij. 'Maar niets aan te doen. Het is beter om maar niet langer te wachten.' Hij klopt de slanke, zwarte Oldenburger eens op de hals: 'Adieu, Blacky!'

Toon Smeulders moet zich haasten. Het is haast drie uur lopen naar het slachthuis van Dombergen. Al gaande kan hij zijn ogen niet van het sierlijke dier afhouden. Die fijne, droge beentjes, hoe vinnig stappen ze

nog! Ze zal hem in het zweet werken, ze sleurt hem gewoon vooruit... Een slag in de darmen, heeft de veearts gezegd, en daar is niets aan te doen, maar ze zou nog heel goed in Dombergen kunnen geraken; het hart was nog goed. Zo'n paardje krijgt hij nooit meer. Altijd even braaf en vriendelijk; niets was haar te veel. Zo ver kon het niet zijn, ze draafde gewoon voor haar plezier. Zweeten ja, dat deed ze, maar moe worden bestond niet. En dan nog maar zes jaar, in de fleur van haar leven... Na twee uur lopen legt hij als naar gewoonte aan in De Zwarte Hengst, hij moet van Dorus Buys een borrel zien los te krijgen, als troost. Hoe dikwijls heeft Blacky niet geduldig voor de herberg staan wachten, hoe blij was ze altijd, als ze doorreden, op huis aan. Het heeft soms wel eens lang geduurd, maar telkens heeft hij toch geprobeerd, of ze wou drinken. En als het hard waaide, heeft hij haar altijd met het kruis naar de wind gezet en er de deken opgelegd. Een paard heeft er een hekel aan met zijn neus op een harde, schrale wind te staan...

Hij onderzoekt zijn geweten, maar gelooft toch niet, dat hij haar ooit heel hard heeft geslagen. Voor alle zekerheid strijkt hij uitvoerig over haar kruis, waar de slagen gevallen zijn, bindt haar vast bij de trog en gaat naar binnen. Ja, hij kan eerlijk zeggen, dat ze geen slecht leven heeft gehad.

Als Dorus Buys het droevig verhaal gehoord heeft, gebaart hij zeer beslist van neen. Hubbink? Laten slachten? Geen sprake van! Niet voordat Vlimmus er bij geweest is! En voor de zoveelste keer begint hij te vertellen...

Het is kwart voor twee, wanneer Vlimmen wordt opgebeld uit De Zwarte Hengst. Ja, hij kan direct komen. Maar hij trekt er een bedenkelijk gezicht bij. Die Dorus Buys is een wat al te vurig propagandist, stelt hem aan iedereen voor als een wonderdoener. Een torsie is iets waar je niets aan kunt *doen*, je kunt alleen maar proberen en hopen.

'Wat is een torsie?' vraagt Tilly.

'Dat begint met koliek. En koliek kan onder andere zijn een harde klont mest van vijf tot tien kilo in het colon, de dikke darm. Normaal wordt zo'n lading door de golvende darmbewegingen — peristaltiek, heet dat — voortgestuwd, maar nu is de prop zo hard en dik, dat de darm zich rond die massa steeds meer samenknijpt, tot eindelijk de darm scheurt en dat is het einde. Maar zo ver zijn we nog niet... En nu de torsie. Stel je voor een lange mouw en daar stoppen we een zware klont in, laten we zeggen brooddeeg, maar dan harder. Je houdt die mouw aan twee kanten vast, horizontaal maar niet te strak, zodat hij door het gewicht van die prop op die plaats wat doorzakt. Nu wentel je die klomp een slag om, zonder dat de mouw meedraait. Dan zit dus het vrachtje aan weerskanten dichtgesnoerd in de mouw.'

'Maar Nunky, die klomp kan zich toch niet vanzelf omdraaien?' vraagt Klaartje.

'Juist. Daarvoor moeten we terug naar die bliksemse koliek. Die kan zo pijnlijk zijn, dat het paard op sommige ogenblikken als razend te keer gaat. Het slaat de stal aan spaanders, het valt zwaar neer, beukt met het hoofd op de vloer, gaat woest over de rug liggen rollen en springt weer op. Ingewanden zitten niet vast, ze hangen te wiebelen aan het scheil, een vlies dat aan de rug vastzit en de darmen op hun plaats houdt. Bij dat wilde tollen kan de verstopping gemakkelijk een slag kantelen en daar heb je 't... Als je nu je hand in het rectum schuift kom je niet verder dan de plaats waar de darm dichtgedraaid is. En nu moet je door schudden en schommelen het gedraaide darmstuk een slag zien terug te wentelen, met één hand! Dat lukt wel eens een enkele keer en daarom ben je verplicht om het te proberen, al gaat het dikwijls ten koste van je reputatie. Het is veel verstandiger er niet aan te beginnen en te zeggen, dat het dier ongeneeslijk is.'

Klaartje gaat ook mee. Heeft hij alles? Instappen, jongelui!

In de wagen wordt hij weer somber. 'Het beroerde is, dat het weer bij die geestdriftige Dorus Buys te doen is. Twee keer is hij getuige geweest van een uitzonderlijk succes en nu is hij ongetwijfeld tegen Smeulders aan 't ophakken geweest over Vlimmus, die zo'n slag in de darm er wel eens gauw uit zal halen... Het eerste geval speelde zich af bij zijn buurman Sjef van de Leur, tegenover De Zwarte Hengst. Ik was die dag met Truus naar de begrafenis van Tante Daatje geweest en Henk de Ruyter had zolang de praktijk waargenomen. Toen we thuis kwamen, hoorde ik, dat hij al uren bezig was met een koliek bij Van de Leur. Ik trok gauw mijn begrafenisplunje uit en ging erop af. Het zag er heel slecht uit. Rectaal konden we niet verder komen dan tot het midden van de onderarm; verder zat de darm potdicht. Henk had al wat spuitjes Colfin gegeven in afwachting van mijn komst. Na nog heel wat vergeefs getob dacht ik opeens aan een sectie op een dood paard, waarbij gebleken was, dat een darmlus door een gat in het scheil was gestulpt. Je vindt in al die vliezen wel meer gaten, die niet te pas komen, al van de geboorte af, een scheur in het middenrif bijvoorbeeld. Nu had bij dat dode paard de afklemming van de darm óók hoogstens dertig centimeter van de anus gezeten, het leek er dus veel op. Gelukkig was het een merrie en we besloten de kans te wagen: opereren van uit de vagina. In de bovenkant van de schede, naast de cervix, sneed ik een opening, groot genoeg om met de hand in de buikholte te komen en daar konden we allebei constateren, dat het goed geraden was; een darmlus was door een gat in het scheil onder het rectum geschoten. Nu konden we met twee handen werken, de ene in de darm, de andere via de vagina in de buikholte. We probeerden het om beurten en na heel wat experimenteren gelukte het werkelijk de lus uit het gat te trekken... Het paard reageerde onmiddellijk door te eten en te drinken, maar het kreeg natuurlijk heel weinig. Met dat al hadden we de grootste kans, dat ons kunststukje bedorven zou worden door een pracht

van een buikvliesontsteking. Toentertijd moesten we al onze hoop stellen op een spuit kamferolie langs de schede in de buikholtte... Wel, de merrie kreeg geen temperatuur en het werd een schitterend succes.'

'Maar die wond van het snijden?' vraagt Klaartje.

'Die werd niet eens gehecht, die kon vanzelf even goed genezen. Het paard moest een paar dagen dieet houden, kreeg nog wat spuitjes Colfin en na een week deed het weer alle werk... Dorus Buys had het geval van a tot z meegemaakt en kwam er niet over uit gepraat. Dat was in het begin van mijn praktijk, en dus erg plezierig...'

'Hè Nunky, vertel eens van dat andere geval,' zegt Klaartje.

'Dat was bij zijn broer, Willeke Buys in Helst, niet ver van de grens. Ik werd 's avonds laat opgebeld. Zijn paard had vroeg op de dag koliek gekregen en Hubbink was er al drie keer bij geweest. Hij was zojuist weggegaan met de boodschap dat het paard ongeneeslijk was, het had een slag in de darmen en moest onmiddellijk worden afgemaakt. Hij zou langs de noodslachter rijden en hem laten komen. Maar Dorus van De Zwarte Hengst was er ook en hij wilde per se, dat ik eerst eens kwam kijken. Het was nogal een belangrijk paard, een jonge Belgische merrie, die kans had om ingeschreven te worden in het stamboek. Tenminste, dat werd gezegd. En Willeke Buys was altijd een prettige klant geweest. Omdat Hubbink daar kort tevoren weggereden was zou hij waarschijnlijk nog niet in zijn bed liggen en ik belde hem op, ik wou correct blijven. Ik moest trouwens ook weten wat hij zoal gedaan had. Met veel tegenzin gaf hij te verstaan, dat hij geen bezwaar had, maar het was een torsie, een hopeloos geval, verloren moeite. Enfin, hij zag er het nut niet van in, maar ik moest het zelf weten, ik zou het gauw genoeg zien... Wat hij gedaan had? Twee spuiten arecoline... Nu bewerkt arecoline een sterke speekselvloed; de darmklieren gaan meer vocht afscheiden en er komt meer peristaltiek, meer darmbeweging. Het is een heel mooi middel bij een weke darminhoud. Maar hier was de verstopping hard en droog en om de massa te verweken had hij ook twee aloë-pillen ingegeven. Die heb je wel eens gezien: acht centimeter lang, drie dik en hard. Ze hebben bijna een dag nodig om te werken en uiteen te vallen, voor ze hun werk kunnen doen. De arecolinewerking is na een paar uur over, maar niet de koliek, omdat de aloë nog niet werkzaam is. Tenslotte had hij, omdat het paard zo te keer ging van de pijn, vierhonderd milligram morfine ingespoten... Nou, dat sneed me de adem af. Morfine heeft precies de tegenovergestelde werking van de andere twee middelen, ze legt de darmen volkomen stil, soms zó stil, dat ze niet meer op gang komen. In ieder geval bevordert het de verstopping en verhaast het einde. Het paard is dan wel rustig, maar erg ziek, en in veel groter gevaar. Wonderlijk genoeg vond ik het hart niet al te slecht, ondanks de mishandelingen. Wel waren de oogslimvliezen erg gestuwd, van rood tot blauw opgelopen. Toch hoorde ik door de fonendoscopie nog enkele

zwakke darmgeruisjes; dat gaf een beetje hoop. En toen kwam de verrassing: ik onderzocht rectaal en kon helemaal geen torsie vinden, wel enkele strengen in het scheid, die te wijten waren aan het gewicht van die volgepropte dikke darm. Nu er geen darmverdraaiing was, kon ik dus de prop betasten en voelde, dat hij aan de oppervlakte al wat week begon te worden. De aloë was dus al aan het werk gegaan. Het dier was wel aardig vergiftigd, maar de uitspraak luidde: Niet slachten! De slager was al ter plaatse en hij zei: — Dat dacht ik al. Voor ons is Hubbink 'ne goeie; ik heb er al meer geslacht, die niks mankeerden... Ik kon niet veel meer doen dan afwachten, ik gaf een spuitje om het hart te steunen en hielp de boerin bij het aanleggen van een Priesnitz verband tegen buikvliesontsteking. Een nat laken zo heet mogelijk, dan een laagje hooi om de broeiing te bevorderen en dan een wollen deken erover. Geen eten, om de twee uur een kwart emmertje lauw water met lijnmeel.... Toen ik de volgende dag terugkwam, vond ik al een malse hoop achter het paard en het hinnikte van de honger. Het hart was rustig en had niets geleden. De slijmvliezen van het oog waren al veel opgeklaard. En er zat muziek in de buik, het klonk als de Eroïca van Beethoven!

Klaartje leunt voorover en trekt hem eens met beide handen aan zijn oren. 'Nu is het vervelende van de zaak,' gaat hij voort, 'dat zo'n opschepper als Dorus Buys aan iedereen verkondigd heeft, dat ik alle torsies en kolieken de baas word. Hij is er óók van overtuigd, dat er geen sprake kan zijn van een slag in de darmen, als Hubbink het gezegd heeft. Waarmee dus alle voorwaarden zijn vervuld voor een totale mislukking. Laten we hopen, dat de geschiedenis zich herhaalt en dat het geen torsie is.'

'Je bent een echte ijdelruit, Nunky!' zegt Tilly. 'Je zegt dat alleen om het spannend te maken, je bent volkomen zeker van je zaak.'

Hij kreunt. 'Nu je dat gezegd hebt, zul je zien, dat we allebei een figuur slaan. Jij met je echtgenoot en ik met dat paard.' Hij zet de wagen stil voor De Zwarte Hengst. Blacky staat treurig te soezen aan de trog.

'O, dat paardje ken ik!' roept Klaartje. 'Het staat altijd voor een groentekarretje, het heet Blacky.' Zij wipt uit de wagen en gaat het dier wat troosten en troetelen.

De uitspanning De Zwarte Hengst is vanouds ook boerderij, maar onder het bestier van de spraakzame Dorus Buys is de herberg meer en meer op de voorgrond gekomen. De gevel is vernieuwd en een groot deel van de schuur is ingericht als feestzaal voor boerenbruiloften, zelfs met een toneeltje, en doet ook dienst als turnzaal voor een gymnastiegezelschap. Er staan een bok en een rek, aan een stevige zolderbalk hangen verscheidene paren ringen.

'Zet ze maar op stal,' zegt Vlimmen. 'Het is wel zacht weer, maar we kunnen er geen openbare vermakelijkheid van maken; zo plezierig is het niet. Waar kan ik me verkleden?'

Dorus Buys rept zich of het zijn eigen paard aangaat. Hij heeft al flink

op de reclametrom geslagen en over gebrek aan belangstelling valt niet te klagen. Daarom wordt Blacky naar de 'zaal' geleid. Tilly en Klaartje zijn op lange na niet de enigen, die een stoel krijgen.

Vlimmen ergert zich over de vertoning, hij zou eigenlijk wel op het toneel kunnen gaan staan. De fonendoscoop zegt, dat de algemene toestand nog vrij goed is na een mars van twaalf kilometer. Hij schuift zijn ingesmeerde arm diep in het rectum. 'Deze keer heeft meneer Hubbink gelijk gehad, Dorus! Het *is* een slag in de darm.'

Lange, gespannen gezichten. Dan vraagt Smeulders of er dan niks-nie-meer aan te doen is.

'We kunnen het alleen proberen. Of het zal lukken is een andere zaak. Als het niet gaat, ligt het niet aan mij. Ik haal er die slag graag uit, zul je wel willen geloven.'

Tilly ziet, dat de herbergier heimelijk een bemoedigend knikje en knip-oogje geeft aan de eigenaar van het paard, als wilde hij zeggen: dat komt in orde. Zij begint te twijfelen. Zou het werkelijk kunnen mislukken? Vlimmen kijkt even omhoog naar de dwarsbalk met de turnringen en overweegt, dat het hart nog goed genoeg is voor algehele narcose. 'Ik zal haar helemaal moeten wegmaken. Zijn er touwen?' Hij maakt de spuit met chloralhydraat gereed er richt de naald op de halsslagader, 'Even bij de neus pakken en schudden, Smeulders. Dan houd jij de kop vast en Dorus de staart. Probeer haar op de plaats te houden, hier onder de ringen, en zorg, dat ze niet te hard valt. Liefst op de rechterkant.' Het dier schijnt de prik niet te voelen en begint al gauw te zwijmelen op de benen. Gesteund door hulpgrage handen, wordt de merrie zacht neergestreken op de rechterflank.

Vlimmen gaat naar buiten om trechter en slang uit de wagen te halen en bij zijn terugkomst is Blacky al in diepe slaap. Nu wordt het een vreemde bedoening. Hij bindt het paard de achterbenen boven de hak samen en haalt de koorden door een van de gymnastiekringen. Dan wordt de achterhand met man en macht omhoog getakeld, tot Blacky slap en machteloos op niet veel meer dan de rechterschouder ligt en haar ruglijn sterk naar voren helt. Het is een ontstellend gezicht. Met trechter en slang giet hij dan zowat tien liter lauw water in het rectum om wat meer ruimte en druk te krijgen in het colon. Alle beetjes helpen en die beetjes heeft hij nodig.

Nu kan hij zijn geluk gaan beproeven. In de darm moet hij de afgesnoerde verstopping door schommelende bewegingen laten kantelen. Beweging is er wel, maar juist niet genoeg. De pogingen worden al gauw ontelbaar en soms gelukt het *bijna*. Dat is het wat hem voortzweept; nu en dan schijnt het zo weinig te schelen. Toch stelt hij zich al de vraag of het geen onbegonnen werk is, met één hand en dan aan het einde van de prop, waarvan hij de lengte niet weet, de zware massa tot een wenteling te brengen.

Na vijf minuten trekt hij zijn arm terug om even te rusten en geeft zich een houding door zich wat af te spoelen in de emmer, zijn spieren een beetje te masseren. Hij ziet er nogal somber uit vindt Tilly, maar er staat een koppige trek rond zijn lippen.

Het wordt een vervelende vertoning; er is nog minder te zien dan bij de embryotomie. Een paar toeschouwers gaan op hun hurken zitten; daar geeuwt er een luidop en het klinkt haar honend in de oren. Klaartje is duidelijk bezorgd, heeft een benauwde kleur en gaat gedurig verzitten. Als het op deze manier niet gelukt, heeft hij dan nóg een pijl op zijn boog? Opereren? Het dier over de rug rollen? Hij is nu al een dik half uur bezig en het gezicht van de geestdriftige herbergier betreft met de minuut. Wat gaat Nunky zeggen, als hij het moet opgeven, zou hij erg in de put zitten? Maar is het welbeschouwd niet moedig en zelfs groot van hem, dat hij aan zo'n ondankbaar karweitje begint op gevaar af zijn reputatie te schaden? Zou het niet veel verstandiger zijn geweest het geval op te geven, direct nadat hij de torsie geconstateerd had? Zouden de meesten van zijn collega's dat niet gedaan hebben en is het hun kwalijk te nemen?

Voor de zoveelste keer trekt hij zijn arm terug, buigt zich over de emmer en zegt: 'Dat zit niet zo best, Smeulders! Het is een moeilijk geval.' Heeft hij nu de vlag gestreken?... Nee, hij begint weer, maar zijn gezicht staat niet naar grote verwachtingen. Rekt hij de behandeling alleen nog wat om zijn goede wil te tonen, de mensen het idee te geven, dat zij waar krijgen voor hun geld? Het is al bijna een uur, dat hij aan het wroeten is. En wat voor inspanningen hij zich getroost, is alleen te zien aan het spierenspel van zijn schouder en zijn bovenarm. Wat is hij pezig en mager; eet hij wel genoeg?... Daar slentert een oudere boer met een tevreden grijnsje op zijn tronie naar de deur en verlaat de schuur in een houding, die er niet om liegt. Die wist het wel vooruit, die heeft de mislukking al voorspeld, die krijgt lekker gelijk. Ze zou hem wel kunnen stompen...

Maar nu wordt het ruig, zou Dop zeggen. Het paard schijnt uit de narcose te ontwaken en begint heftig aan de takels te rukken. Wat nu?... Zo te zien trekt hij er zich niet veel van aan, verzet even zijn voeten en gaat stug door met zijn gewring...

Want op dit ogenblik beleeft Vlimmen het geluk, dat hij het colon onder zijn hand voelt wegdraaien. Nog snel een klein zetje met zijn half-dode vingertoppen en... ja! Hij kan dieper doordringen, de verstopping betasten. En de strengen in het darmscheil zijn verdwenen. Volgens het boekje mag hij nu aannemen, dat de darm weer goed ligt. En hij had zich al een termijn gesteld om het op te geven!

Blacky is weer tot rust gekomen. De narcose begint pas te wijken en nog in haar slaap heeft zij zich eens kort maar krachtig verzet tegen haar onnatuurlijke houding. Voorzichtig trekt hij zijn arm terug en kijkt Tilly zo vergenoegd aan, dat zij haar tranen moet weghoesten.

Klaartje springt op. 'Is het gebeurd, Nunky?'

'M-m, 't Werd tijd.'

'Wa heb ik oe gezee?!' roept Buys en slaat zich klinkend op de dij. Het publiek wordt roerig; allen praten door elkaar. Een van de boeren haast zich breed lachend naar buiten om het grote nieuws wereldkundig te maken.

'We moeten ze heel voorzichtig laten zakken,' zegt Vlimmen. 'Als ze gaat rollen zou het kunnen gebeuren, dat we opnieuw moeten beginnen.' En daarom doen zij het zeer voorzichtig. Klaartje maakt kleine danspases. 'Ik ben blij, dat Blacky weer gemakkelijk ligt, ik vond het zó'n eng gezicht!'

'Het zal nog wel een kwartiertje aanlopen,' zegt Vlimmen, 'voor ze weer bij haar positieven komt en zonder gevaar kan opstaan. Maak de touwen maar los. Een paar zakken onder het hoofd en een mannetje om haar neer te houden.' Smeulders schiet toe, vergezeld van een stevige jongeman, wiens gezicht uit dat van Dorus Buys gesneden is. 'Je hoeft haar niet onnodig te plagen. Alleen als ze gaat spartelen, druk je het hoofd neer. Ze mag in geen geval opstaan, want dan kan er van alles gebeuren. Voorlopig is ze nog zo zat als een schutterskoning.'

Er volgt een krakend gelach. De grap is nog vers; gisteren heeft hij het verhaal pas gehoord van een boer uit deze buurt. Verleden zondag is het hier in De Zwarte Hengst koningschieten geweest voor het gilde van de edele handboog. Jan Schreyven werd voor de tweede keer koning, dus met kans op het keizerschap. En de eer is hem te machtig geweest; ze hebben hem met de kar naar huis moeten brengen.

De stralende Dorus Buys vraagt fluisterend of meneer-dokter en de dames in de keuken een taske koffie komen drinken, echte, van de Canadezen. Er komt zelfs een fles cognac op tafel en Smeulders wordt afgelost bij het hoofd van zijn paard. Zij moeten waarschuwen, als Blacky weer helemaal wakker is.

In de keuken laat de stemming niets te wensen; er wordt geschaterd om niets. Die van de schutterskoning was mardi goed; die moet Dorus onthouden. Dan wordt men sentimenteel. Op het ogenblik weet ons-Anna niet beter, of Blacky is al geslacht, bedenkt Smeulders en krijgt de tranen in de ogen. Ze was er zó van ondersteboven! En ze zal niet weten wat ze ziet, als hij weer met Blacky thuiskomt.

'Maar zo ver zijn we nog niet,' zegt Vlimmen. 'Blacky zal vannacht hier op stal moeten blijven. De slag is wel uit de darm, maar de koliek moet nog bekeken worden.'

De zoon van Dorus komt zeggen, dat Blacky telkens probeert op te staan en weer helder uit haar ogen kijkt.

In optocht gaat het naar de zaal. Even geluisterd met de fonendoscoop en dan wordt het paard in de juiste houding gelegd, de benen zo dicht mogelijk onder de romp geduwd, volgens de voorschriften van de

Utrechtse kliniek. Allee — hup! en nu komt zij gemakkelijk overeind, zonder gevaarlijke wentelingen, die een nieuwe torsie kunnen teweegbrengen. Zodra Blacky op haar benen staat, schudt zij zich eens flink uit, een teken van gezondheid. Dan volgt de proef op de som: het dier drinkt gretig uit de emmer lauw water met lijnmeel en bijt gulzig naar een bundeltje hooi, dat Vlimmen haar voorhoudt, maar bijtijds terugtrekt.

Klaartje vindt het gemeen.

Voor de laatste keer gaat hij er met zijn arm in. Van torsie is niets meer te bespeuren. Dan spuit hij op vier plaatsen wat Colfin in en geeft haar ook een injectie voor het hart. Zij kan op stal gezet worden met een dekje op, maar niet te heet. De voerbak leeg maken en volstrekt geen eten, alleen wat lauw water met lijnmeel. Morgen tegen de middag komt hij terug.

Ze hebben alles ingeladen en zitten al in de wagen, als Dorus Buys in driftige haast de café-deur openrukt, zijn vinger opsteekt en een geestig gezicht trekt. 'Adieu, Blacky!' brult hij en staat te kronkelen van pret. 'Wat bedoelt hij?' vraagt Klaartje.

'Daarmee nam de heer Hubbink afscheid van Blacky.'

'Het komt me voor,' zegt Tilly, 'dat die meneer het zich wat al te gemakkelijk maakt.'

'Och, het is wel te verklaren,' vergoelijkt Vlimmen. 'Hubbink heeft zelf verkondigd, dat hij met tegenzin dierenarts is geworden. Hij zou er door zijn vader toe geprest zijn, omdat er een oom in de familie was met een grote veterinaire praktijk en zonder opvolger. Daar werd op gevlast, maar het ging niet door. Anders was hij medicus geworden... En als je in ons vak helemaal geen plezier hebt, zoals hij, is het een zware straf, zowat levenslang op de koop toe. Dan loop je de kantjes eraf, dan hou je de paraplu op en zeg je liever tien keer slachten dan dat je één keer een mal figuur maakt.'

'Op het laatst begon ik te vrezen, dat het je niet zou gelukken,' zegt Tilly.

'Onder ons gezegd is het me ook niet gelukt,' grinnikt hij.

Daar begrijpen ze niets van. Die torsie is er toch uit?

'Jawel, maar Blacky heeft zichzelf genezen. Ik had het eigenlijk al opgegeven. Maar toen het paardje daar opeens zo wild begon te rukken, werd het achterstel en dus ook de darm veel sterker heen en weer geschommeld dan ik het met de hand kon doen en dat bracht onverwacht de redding. Het was dus meer geluk dan wijsheid.'

'Maar als je het niet geprobeerd had —,' begint Klaartje.

'Ja, dan waren ze Blacky nu al aan 't villen.'

'Een sensationeel bestaan,' zucht Tilly. 'En dat is nog maar één dag praktijk. Ik heb nog steeds die smerige bajonet voor mijn ogen.'

'Nou, dat komt maar één keer voor. Dat zal geen enkele collega ooit meegemaakt hebben, geloof ik. De sensationele gebeurtenissen schijnen

geneigd te zijn op een hoopje te kruipen. Nu kunnen er maanden volgen van de eentonigste routine-praktijk. En dat vergt eigenlijk meer moed.'

De volgende middag willen zij het resultaat zien. In de stal wijst hij op een normaal gebalde hoop, die achter Blacky ligt, en zegt: 'Dat is een hemels gezicht.' Smeulders is opgetogen, hij heeft bij haar in het stro geslapen en ze is heel de nacht rustig geweest, heeft hem niet één keer wakker gemaakt.

Vlimmen onderzoekt de merrie en knikt goedkeurend. Ze mag wat meer hooi hebben en dan kan ze wel naar huis. Hij geeft nog wat aanwijzingen voor de voeding. Het zijn kleine porties, maar de boeren vermenigvuldigen de hoeveelheden wel met twee, heeft de praktijk geleerd.

HOOFDSTUK 23

Al enkele weken na de bevrijding van het noorden heeft 'Tante' Paula Lotgerinck aan Tilly geschreven vooral niets onherroepelijks te doen in de procedure tegen de paters, voor zij elkaar gesproken hadden. Zodra het reizen wat beter mogelijk zou zijn, kwam zij naar Dombergen.

Vlimmen was de hele zaak zo goed als vergeten, zoveel is er gebeurd. De hongerwinter in het noorden, de ineenstorting van het Derde Rijk, de verbijsterende onthullingen over massamoorden in concentratiekampen, de atoombommen op Japan.

Het duurt lang voor er wat orde komt in de naoorlogse rommeligheid en het gaat langzaam. Hij leeft in een wereld van kankeraars, die beweren, dat het nog erger is dan onder de Duitsers, want nu is gewoonweg alles verboden en ze nemen je nog je geld af op de koop toe. Een handvol gangmakers, lijdend aan historisch heimwee hebben een beweging op touw gezet onder de leuze: Bevrijdt ons van het westen! waarmee ze Holland bedoelen. Zij willen terug naar het oude hertogdom Brabant. In België gaat immers alles veel beter; daar laten de mensen zich niet ringeloren. Hier moeten we lijdelijk aanzien, dat van het dagelijks leven één grote kinderkamer wordt gemaakt en alle levensvreugde kapotgeorganiseerd... Het dringt nauwelijks door; men heeft het veel te druk met kankeren.

Maar de praktijk draait op volle toeren door. De dieren krijgen hun kwalen, of er niets bijzonders aan de hand was. Met veel listen heeft hij telkens kleine hoeveelheden penicilline en sulfapreparaten weten te bemachtigen, hij heeft er de grote wonderen van beleefd, maar ook al zijn mislukkingen geboekt. De universiteiten zijn weer geopend en Dop heeft zich gelukkig niet uit het lood laten slaan, al was de verleiding groot. Na het staken van de vijandelijkheden is hij met ettelijken van zijn soort geplaatst bij iets, dat Nationale Veiligheid heet. Daar kreeg hij zeshonderd gulden per maand om te verbanjeren en een veel te snelle wagen,

waarschijnlijk voor zijn persoonlijk genoeg, want hij werd verondersteld bureauwerk te doen, maar kwam om de haverklap 'even' naar Dombergen gereden en scheen aan geen uur of tijd gebonden... De eerste dag, dat het weer mogelijk was, heeft hij een telegram naar Durban gezonden: Everybody safe, love, Dop. Er komen nu ook regelmatig brieven, al is het met grote vertraging, en Vlimmen heeft wel wat voorbarig aan zijn zuster geschreven, dat hij niet wist waar het op uit zou lopen met die nationale veiligheid, die hij een reïncultuur van mislukte jochies noemde. Kort nadien heeft hij er gauw een geruststellende brief overheen gestuurd, omdat Dop intussen uit zichzelf had gezegd, dat hij zo gauw mogelijk weer aan het werk wilde. Dat zaakje daar in Scheveningen kon niet zo lang meer duren; het was er zo'n 'fantastisch' feest, dat het eenvoudig vróég om 'acuut' te worden opgeruimd... De autoriteiten schenen inderdaad met die feestvierders wat in hun maag te zitten; zijn verzoek om studieverlof werd met verbazende snelheid ingewilligd.

Al ruim anderhalf jaar heeft hij nu op zijn dagelijkse rondrit meestal gezelschap, behalve dan in de kleine uren van de nacht. Ook heeft Klaartje een paar keer, toen zij laat opzat met een 'moorddadig' boek getoond hoe sportief zij kan zijn en is meegegaan naar een verre verlossing. Zij kent alle ampullen met naam en inhoudsmaat, maakt de spuitjes gereed en begon al gauw zelf de injecties te geven, aanvankelijk nog alleen de onderhuidse. Zij behandelt de instrumenten met een zorg, die doet denken aan besmettingsvrees. En zij zou alles willen verdoven. Zelfs wanneer hij slechts het tepelmesje moet gebruiken, zou zij er een spuitje tegen de pijn aan willen besteden. Voor het werk in de st.l heeft zij zich wetenschappelijk uitgedost, met een witte hoofddoek, een linnen jas met korte mouwen en halve rubberlaarsjes.

Tilly heeft er zich over beklaagd, dat zij als assistente nu al voor de tweede keer over de ketel schiet. Haar vriendelijke dochter heeft zich op de meest vanzelfsprekende manier van het baantje meester gemaakt en is haar in alles te vlug af.

'Laat haar doen,' heeft Vlimmen gezegd. 'Wees blij, dat ze tenminste in iets plezier heeft, zolang het duurt. Ze heeft lang genoeg onbeheerd rondgefladderd.'

Want al die ijver is maar voorlopig, als hij haar moet geloven. Zij zit vol plannen. Ze wil wel gaan studeren, liefst in het buitenland, maar ze weet niet wat. In ieder geval wil ze iets doen, werken, een baan hebben, haar eigen zakgeld verdienen. Maar niet op een kantoor! Doktersassistente lijkt wel aardig, maar dan zit je even goed heel de dag opgesloten. Stewardess lijkt wel fantastisch, maar schijnt een vrij vervelend baantje te zijn. Ze heeft er een gesproken, die zei, dat je duizenden kilometers vliegt, maar tenslotte haast niets te zien krijgt dan luchthavens, die overal zowat eender zijn...

'Ik weet wat voor je,' heeft Vlimmen eens gezegd, toen hij haar alleen

in de wagen had. 'Je gaat studeren, maar je hoeft niet eens examens te doen. Je leert één speciaal vak, maar dan grondig. Bacteriologie en niets anders. En wanneer je alle andere ballast over boord gooit, kun je het ver brengen in zo'n onderdeel. Ik bedoel geen nieuwe ontdekkingen, geen Nobelprijzen, maar alleen wat je nodig hebt voor de praktijk. Als je de meest voorkomende kiemen kunt differentiëren, ben je al goud waard... Dan trouw je met Dop en jullie verdienen samen de kost. Bij elke infectieziekte, die niet al te duidelijk is, doe jij het bacteriologisch onderzoek, dat anders in Utrecht moet gebeuren, en zo maak je van hem een dierenarts, die op alle collega's een stuk voorheeft.' Hij zei het lachend, maar wachtte toch met enige spanning en zij hielp hem prompt uit de droom.

'Niks hoor! Zet dat maar uit je hoofd, Nunky. Hoe kun je nu trouwen met een knul, die je veel te goed kent? Dan staat je geen enkele verrassing meer te wachten.'

'Dus ook geen onaangename verrassingen,' meende hij te mogen opmerken.

'Dat risico moet je er bijnemen. En dat is nog beter dan dat er van het begin af aan helemaal niets aan je fantasie wordt overgelaten. Je moet toch één keer in je leven kunnen dromen van de sprookjesprins.'

'Heb je wel eens gehoord, dat dromen bedrog zijn?'

'Maar je dróómt tenminste, je leeft in een sprookje. Een fonkelnieuwe, onbekende minnaar doet je geloven, dat je opeens een heel ander wezen geworden bent, alleen al door de verheven voorstelling, die hij zich van je maakt. En je doet je best om je rol goed te spelen, zo, dat je het zelf bijna gelooft. Iedereen verlangt er immers naar om een tijdje eens te kunnen ontsnappen aan zichzelf?'

'Goeie genade,' bromde hij, maar herstelde zich gauw. Hij moest haar juist aanmoedigen. 'Ja-ja, ik meen wel te begrijpen wat je bedoelt. Dat is inderdaad van groot belang.'

'Welnee, Nunky! Het is alleen van belang, als je het nooit kunt meemaken. Met Dop zou er geen sprookje te beleven zijn. Hij kent al mijn zwakke kanten en ik de zijne. Het zou zijn alsof je van dat ogenblik af heel je verdere leven aangewezen zou zijn op één en hetzelfde boek, dat je bovendien al tot vervelens toe gelezen hebt. Dop heeft als grote broer steeds geprobeerd de baas over me te spelen en dat zou hij dan nog veel intenser gaan doen, alleen om mijn bestwil, natuurlijk. Na de bevrijding van Dombergen was hij nog geen tien minuten in huis of hij begon al zijn orders te geven in verband met de Canadellen. Op dat ogenblik zou ik in staat zijn geweest om de eerste Canadees, die de hoek om kwam, bij zijn arm te pakken. Er is niets dat zo irriteert als geringeloord te worden om je bestwil. Dat geeft je een gevoel van onmondigheid en het haalt al je slechte instincten naar boven.'

'Ik geloof niet, dat hij over jou de baas zou kunnen spelen, meisje!'

'Daar komt het helemaal niet op aan. Ik bedoel alleen, dat ik precies weet wat ik aan hem zou hebben. Zou jij je vroeger hebben kunnen voorstellen, dat je met Tante Truus trouwde, verondersteld dat ze niet je zuster was? Dat is ongeveer hetzelfde. Voor Dop ben ik helemaal geen mysterie en hij niet voor mij. Zo braaf en degelijk zouden we niet getrouwd kunnen zijn, we zouden allebei steeds hunkeren naar het sprookje, dat we gemist hadden.'

'Je weet wat de boeren zeggen, Klaartje. Schoon' vertelselkens duren niet lang. Maar je kunt lang getrouwd zijn met zo'n knul en het kan verschrikkelijk tegenvallen. Zou jij heel je toekomst op het spel willen zetten voor dat liefvallige komediespelletje? Ik heb altijd gedacht, dat je veel te nuchter was voor zoiets.'

'Dan ben ik ook, ik kijk wel uit. Overigens hoeven we ons niet te verdiepen in het probleem. Onze Dop is helemaal niet van plan om voor mij zijn haren uit te rukken en zich te wentelen in het stof aan mijn voeten, of ook maar zijn eetlust in gevaar te brengen. Hij houdt er een heel ander ideaal op na en daar kan ik niet aan tippen. Als hij het over andere meisjes heeft, kun je horen wat voor eisen hij gelieft te stellen. Op school dachten we allemaal, dat zijn oog niet zonder welgevallen rustte op Elly Holle. Die ken je niet, geloof ik. Ze is werkelijk een schoonheid, bovendien een leuke, eerlijke meid en lang niet dom. Maar neen hoor, ze is onmiddellijk afgekeurd, weet je. Omdat haar enkels een ietsje aan de dikke kant zijn. En dan spreekt hij meteen maar van stalbenen!... Dus we mogen verwachten, dat we een schoonheidskoningin in de familie krijgen, Nunky, zoiets als een foutloze kampioen van de hondenshow.'

Het werd op een luchtig en spottend toontje gezegd, maar hij hoorde er nog juist wat spijt en wrevel in doorklinken.

Ze waren op weg naar een baarmoederprolaps. 'We zijn er bijna. En nu moet je eindelijk eens zelf de epidurale injectie geven, Klaartje. Ik heb je dikwijls genoeg de juiste plaats gewezen. Het is alleen maar een kwestie van durven. Als je het één keer gedaan hebt, draai je er je hand niet meer voor om.'

'Ja, ik weet wel hoe het moet, maar ik vind het zo eng, dat die dikke naald er zo diep in moet.'

'Dat is onzin. Alleen het prikje door de huid is een beetje gevoelig en of de naald er dan wat dieper ingaat, maakt weinig verschil. Je hebt wel gezien, dat het dier haast niet reageert.'

'Ja, als jij het doet. Bij jou gaat het zo vlot. Als ik het doe, zul je zien, dat de koe tegen het plafond vliegt.'

Maar toen zij de spuit had gevuld en de luchtbel er heel precies had uitgedrukt, voelde zij nauwkeurig met een roodgelakt nageltje tussen de staartwervels... Was het hier?... Juist, daar moest ze zijn... Nee, hij moest eerst zelf voelen of het goed was... Ze werd een beetje bleek, zette haar tanden opeen en stak... Zo diep genoeg?... Prachtig!... Ze kreeg er een

kleur van en hij zag fijne zweetdruppeltjes glinsteren op haar neusvleugels. Hij was trots op haar; het was een hele zelfoverwinning geweest. Maar zij wil niet opgejaagd worden. Voor de injectie in de aders moet ze eerst nog even moed verzamelen. Net als een kleine jongen, zei ze, die door zijn vriendjes wordt opgehitst om over een slootje te springen en dan zegt: 'Wacht even; ik moet eerst durven.'

Kort na Nieuwjaar is Paula Lotgerinck op bezoek gekomen. 'Om eens bij te praten', naar zij van tevoren had geschreven. Er was weer heel wat gebeurd, sinds zij Tilly en Klaartje had ontmoet bij de begrafenis van Karel en Nell. Maar Tilly begreep waar het in werkelijkheid om te doen zou zijn en zette zich op voorhand schrap.

Vlimmen zag Paula voor het eerst, een statige matrone in het midden van haar vijftiger jaren, met blauwgrijs haar en een frisse kleur, die ook bij kleine emoties gemakkelijk wat kon oplopen. Temperament genoeg, vond hij, dat had hij trouwens al opgemaakt uit de verhalen van Karel. Hij droeg het zijne bij door te vertellen van de weken, die hij met Karel in dienst had doorgebracht en van hun eerste treffen, toen zij hadden gesproken van een suikeroom. De arme kerel had toen zeker niet gedroomd, dat het grapje een paar jaar later bloedige ernst zou worden... Toen alle nieuwtjes behandeld waren, moest de procedure wel aan de beurt komen. Paula was al bij Bertholdi geweest. Evenals Dacka verwachtte hij, dat de paters niet in de goocheltoeren van het gewezen commissariaat zouden berusten. Er was al een Raad voor Rechtsherstel benoemd en binnenkort zou de zaak daar wel aanhangig gemaakt worden. Tilly had er zich op voorbereid en haar praatje zorgvuldig gerangschikt: 'Ik zal maar ronduit zeggen hoe ik erover denk, tante Paula. Ik begrijp heel goed, dat voor jullie, die er zo na bij betrokken zijn geweest en heel de ontwikkeling hebben meegemaakt, die zaak een heel drama is, zelfs afgezien van de duiten. Jullie zijn op een gemene, huichelachtige manier bedrogen en voelen je zo diep gekwetst, dat je wel móét doorvechten tot het uiterste, alleen al uit zelfrespect. Voor jullie begint het er een beetje op te gelijken of het om een kind gaat. Nell was opgegroeid in de zekerheid, dat zij van haar moeder zou erven en haar moeder is gestorven in dezelfde overtuiging. Dan zou Oom Karelje eindelijk eens de kans krijgen het wat verder te brengen in het werk, waar hij plezier in had. Maar ik ben zeer onverhoeds in die situatie terechtgekomen en ik kan er me met de beste wil niet zo geweldig over opwinden. Ik zou het als ieder eerlijk mens natuurlijk wel prettig vinden, als de dieven dat deel van hun buit moesten loslaten, maar het gaat nu eenmaal niet om *mijn* kind, om het geld van *mijn* moeder. Ik heb Tante Greet van Ameide in heel mijn leven drie of vier keer ontmoet. Nu is mij door het stomste toeval een aardig duitje naar het hoofd gegooid, waar ik bovendien een beetje verlegen mee ben. Want als Nell het langst geleefd had en nog een testament had kunnen maken, zou ze zeker ook aan jouw kinderen

gedacht hebben, tante. Dat was nu eenmaal háár kant, ook al was het eigenlijk geen familie... Eerlijk gezegd ben ik ook een beetje bang voor al dat geprocedeer. Ik heb duidelijk genoeg gezien hoe het leven van Karel en vooral dat van Nell er door vergald is geweest. Alles gaat nu goed en we leven op 't ogenblik heel gelukkig. Zou ik nu ons prettig bestaan in gevaar moeten brengen om nóg meer geld, dat ik nooit verwacht heb en waar ik zo weinig aanspraak op kan maken? Ik zou zeggen: liever een korte ergernis, die je zo gauw mogelijk probeert te vergeten, dan dat je steeds weer aan die schurkenstreken herinnerd wordt door de zeurende ellende van eindeloze processen.'

Intussen was Paula al gevaarlijk rood geworden en Vlimmen vond, dat hij haar wat moest kalmeren. 'Maar Tilly, je wilt toch niet zeggen, dat je die lieve paters meteen al dat hele sommetje cadeau gaat doen?' 'Zie je wel,' lachte zij, 'wat een bron van onenigheid dat gaat worden?... Nee, ik heb een beter voorstel. Tante Paula, wil jij heel die zaak van me cadeau hebben? Je kunt ze direct van me krijgen, met alle lusten en lasten!'

Daarmee was het goede humeur hersteld. Paula vond het buitengewoon vriendelijk, maar dat kon ze niet aannemen. Stel je voor, dat ze de zaak won, dan zou dat geld haar veel te zwaar op de maag liggen. Het was haar alleen te doen om die schurken zoveel mogelijk aan de kaak te stellen. Ze moest wel aannemen, dat de procedure niet zo heel sterk stond. Bertholdi had dat van het begin af al gezegd, maar ook dat de zaak lang niet hopeloos was. Wou Tilly nu meteen en al op voorhand haar kansen prijs geven? Nee? Wat wilde ze dan eigenlijk wèl?

'Kijk eens, tante, ik heb hier in de stad een uitstekend raadsman, ik heb er zelfs twee, het echtpaar Dacka, waar je al van gehoord hebt. Die luitjes weten precies hoe ik er tegenover sta. Nu zal ik eerstdaags wel aangesproken worden voor rechtsherstel, zegt men. Goed, dan ben ik bereid om erop los te gaan, zolang de Dacka's denken, dat het enig nut heeft, al is het maar om de paters in het zonnetje te zetten. Maar tot in het oneindige telkens nieuwe procedures op touw zetten, zoals Karel en Nell gedaan hebben, nee, dat moet je niet van me eisen, tante... Ik denk natuurlijk ook aan de kosten, maar ik heb nog een andere reden. Jij hebt steeds in een overwegend protestantse streek gewoond, jij kunt je niet voorstellen in wat voor vijandige omgeving we hier zitten. Onze brave Nunky wordt op straat met de vinger nagewezen, omdat hij zit te hokken met een wijf. Zo wordt het seksueel gezegd door de heren geestelijken en door de grofsten van de kudde. De meer beschaafde en verlichte geesten zullen dat niet zeggen, maar het ook vooral niet tegenspreken; dat zou te veel gewaagd zijn. Goed beschouwd, moeten we zelfs blij zijn als we met rust gelaten worden; we leven hier eigenlijk in een soort voorwaardelijke invrijheidstelling. Die heren hebben hier alle macht in handen en waartoe ze in staat zijn, heb je zelf al ontdekt, tante! Als ik nu

te veel de aandacht ga trekken met grote procedures tegen een klooster, zou het voor die lui een aanleiding kunnen zijn de kudde tegen Nunky op te hitsen. Hem zullen ze er bij de boeren niet meer uit kunnen werken, geloof ik, hij zit er in deze streek veel te stevig ingeheid. Maar Dop zal hoogstwaarschijnlijk zijn opvolger worden. Hij is wel rooms gedoopt, maar zonder godsdienst opgevoed. Ze zouden het die jongen lastig kunnen maken.'

'Dat zou ik maar niet al te zwaar opnemen,' zei Vlimmen. 'We zullen hopen, dat ik nog jaren de gelegenheid zal hebben hem er in te werken bij de boeren. En die kunnen in dat opzicht zeer onafhankelijk zijn, weet je wel. De pastoor kan zich veel permitteren, maar met de behandeling van hun koeien moet hij zich niet gaan bezighouden; dat is *hun* zaak.'

'Luisteren jullie eens,' zei Tante Paula. 'Destijds schrok Karel ook terug voor de procedure. Dat was in het begin van de crisis en hij had alle werk om zijn hoofd boven water te houden. Toen hebben Jaap en ik aangeboden de proceskosten te betalen, voor het geval de zaak op niets zou uitlopen. Kort voor zijn dood, toen hij die achtenzeventig mille in handen had gekregen, heeft hij ons alles terugbetaald. We beginnen dus op een schone lei. Jaap en ik nemen weer de kosten voor onze rekening. Voor ons is het een erezaak, zoals Tilly al zei, wij zouden het doodjammer vinden, wanneer ook maar het kleinste kansje verwaarloosd werd en die vrome zwendelaars, met hun verbrande papieren, hun meineden en heel de rest, niet zo lang en zo veel mogelijk de duivel werd aangedaan. Jaap heb ik maar één keer in mijn leven écht woedend gezien, buiten zich zelf! Dat was toen dat sluwe papiertje gevonden werd met niets dan cijfers er op. En hij is een stiefkop, zoiets vergeet hij niet meer. Je doet er ons werkelijk een plezier mee, Tilly. Zeg nu maar ja!'

'O, ik wil heel graag ja zeggen, ik vind het buitengewoon vriendelijk. Ik heb dat drama al die jaren meer beschouwd als jullie zaak dan als de mijne. Maar zullen we de kosten dan niet delen, Tante Paula?'

'Nee!' besliste mevrouw Lotgerinck. 'Jij hebt een hekel aan procederen en je doet het om ons te genoeg. Ik heb het zo trouwens al afgesproken met Meester Bertholdi, altijd in afwachting, dat ik jou zo ver zou kunnen krijgen. Hij is ook bereid de zaak te behandelen bij dat rechtsherstel. In al die jaren is hij om zo te zeggen met die zaak vergroeid en ik zou je wel willen raden om hem aan te houden, Tilly.'

'Goed, tante, maar dan onder één voorwaarde. Ik wil graag het proces, dat toen afgebroken is, voortzetten tot het bittere einde. Maar als die meneer Bertholdi daarna van plan mocht zijn om weer helemaal opnieuw te beginnen, zal ik me moeten houden aan het advies van de Dacka's.' En de volgende middag gingen de dames bij Dacka op bezoek. Een voor Tilly nieuwe kantoorjuffrouw bracht hen naar de wachtkamer, die overvol was, uitsluitend van vrouwen. Tilly trok na één blik de deur weer dicht en zocht Nelleke op in de keuken... Ja, meneer wist, dat de dames

kwamen, en ze had aan die juffrouw duidelijk genoeg gezegd, dat ze de dames in de zitkamer moest laten, maar zoiets kon je evengoed tegen een lantaarnpaal zeggen.

'Wat moet meneer toch met al die vrouwen?' lachte Tilly. 'Zijn dat allemaal echtscheidingen, Nelleke?'

Och nee, dat waren ommers allemaal vrouwen, van wie de mannen vastzaten voor zaakskens met de Duitsers. Zou ze gauw evenkes thee zetten?

'Nee, we blijven maar even, Nelleke. Het is hier veel te druk.'

Dacka kwam even later de zitkamer binnen met zijn penhouder nog in de hand... Hij vond ook, dat de zaak beter in handen van zijn confrère Bertholdi kon blijven, en daar had hij reden genoeg voor. Zoals ze wel gezien hadden, zat hij tot aan de nok toe vol met zaken voor politieke delinquenten; er kon haast niets meer bij. Heus geen thee? De Raad voor Rechtsherstel, verwachtte hij, zou de partijen terugbrengen in de toestand vóór het ingrijpen van het commissariaat. Dus het geld zou terugbetaald moeten worden en de zaak weer op de rol gebracht bij het Hof. De procedure was daar toen op een oor na gevild, ze werd afgebroken op de dag voor pleidooien. Dat is het laatste; daarop volgt de uitspraak. 'Juist, meneer Dacka,' zei Paula. 'Zo zei Meester Bertholdi het ook.'

'Zeg eens, Floor,' vroeg Tilly. 'Bestaat er überhaupt een kans, dat je in het gelijk gesteld wordt, als het tegen een klooster gaat?'

'O ja!' Zo ver is het in dit land nog niet gekomen. Vooral wanneer de zaak juridisch nogal duidelijk is. Maar in jouw procedure staat het dubbeltje op zijn kant, zoals Bertholdi me zei. Er is dus voor de ene mening zowat evenveel te zeggen als voor de andere. Tja, dan kunnen er wel eens andere dan zuiver juridische motieven een woordje meespreken, vooral wanneer zo'n puzzel geen algemene strekking heeft en één keer in een mensenleven voorkomt. Dan stel ik me voor, dat de blinddoek wel even wordt opgelicht en ze eens kijken naar de billijkheid en de personen, de rijke fabrikant, die zich al heeft laten kennen als een chicaneur, tegen de arme klerk bijvoorbeeld, of zoiets onpersoonlijks als een gemeente tegen een hardwerkend burger. Ik kan natuurlijk van hier af niet zien wat er in die rechterlijke hoofden zal omgaan, als jouw dubbeltje moet vallen, Tilly. Zijn je rechters toevallig allemaal even fanatiek rooms, dan weet ik het wel en jij ook. Maar daar zijn er ook, die voor rooms doorgaan en in werkelijkheid zeer antiklerikale neigingen vertonen. En dan de niet-roomsen. Zij, die nog op promotie uit zijn, weten dat ze met een roomse minister van justitie te doen hebben. Dan ken ik rechters, die bepaald afkerig zijn van het katholicisme, maar toch zeggen, dat de roomse geestelijkheid haar nut heeft, alleen al omdat zij zo meesterlijk de arbeiders weet te verdelen, tegen elkaar op te hitsen en in toom te houden. Zij zouden kunnen denken: laten we die kerels niet te veel in diskrediet brengen... Al deze intieme roerselen zouden des te meer van invloed

zijn, als het een geruchtmakende zaak was en dat is het niet. Bertholdi vertelde me, dat hij er nooit in geslaagd was de heren van de pers ervoor te interesseren. Ze durfden eenvoudig niet, ze konden er te veel abonnees en advertenties aan verspelen. En het was al zo'n slechte tijd... Maar dat je de zaak van tevoren al verloren zou hebben, alleen omdat het tegen paters gaat, is al te stout gesproken.'

'Juist,' knikte Tilly. 'Het is in ieder geval voor ons geen voordeel, dat het tegen de paters gaat.'

'Dat zeer zeker niet,' zei Dacka. 'Als je nu straks een oproep krijgt van de Raad voor Rechtsherstel, breng dan het stuk bij me, dan zal ik het doorsturen naar Meester Bertholdi met verzoek me op de hoogte te houden.'

HOOFDSTUK 24

Truus had er in haar brieven al aan gewanhoopt, dat zij Nederland nog ooit zou terugzien. In de zomer van '39 was zij zo goed als gereed voor de reis, toen de oorlogsverklaringen er haar nog bijtijds van deden afzien. Na de val van Duitsland en Japan beleefde zij de ene teleurstelling na de andere, zowel door familieomstandigheden als bij het 'boeken' van haar passage. Vlimmen had haar trouwens aangeraden zich niet te overhaasten; voorlopig had Holland nog niet veel van een vakantieverblijf. Het leven was er haast nog even moeilijk als tijdens de oorlog, met al die rantsoenen. Tenslotte ging het nog veel vlugger, dan zij verwacht had. Zij overwon alle gebibber en kwam per vliegtuig. Zij had er de grote vakantie voor uitgekozen, dan was Dop in Dombergen.

Maar kijk eens aan! Zij zag er nog altijd even goed uit. Helemaal niet dikker geworden en geen spier veranderd! Alleen haar stem leek wat vreemd. Een beetje aangebakken van de zon, maar het stond haar goed en het was de mode. Aanvankelijk liet zij zich nog een enkele keer betrapten op Afrikaans: zij was in het vliegtuig glad nie ziek weest nie... Dop en zij moesten met de ruggen tegen elkaar gaan staan en er kwam zelfs een meetlatje aan te pas. Hij was zeven centimeter langer, maar dat noemde hij 'nep'; zij stond op hoge hakken. De eerste dagen behandelde hij haar als een verloofde, ging iedere middag stijf gearmd met haar de stad door en keek gedurig uit naar kennissen, liefst meisjes, aan wie hij haar kon voorstellen... Het zou wel overgaan, lachte Truus, maar zij vond het toch wel prettig, dat hij tenminste enkele dagen trots op haar was.

Tot grote opluchting van Vlimmen kon zij al dadelijk goed met Tilly overweg en zij vertelde zelfs aan haar veel meer dan aan hem, maar ja, die twee hadden ook veel meer tijd. Aan Tilly vertelde zij, waarom zij destijds Dop had teruggestuurd. Vanwege de malaria, jawel, maar dat was

niet de enige reden geweest. Toen Floor ging trouwen, kwam Jan – o nee, Jan mocht zij niet meer zeggen; die naam scheen hem nooit goed gepast te hebben. De studenten hadden hem ook steeds 'de Vlim' genoemd... Dus Nunky kwam alleen te zitten en dat liet haar niet met rust. Had Tilly al eens gehoord wat een fuifnummer hij aan 't worden was, vóór zij als jonge weduwe met Dop hier introk? Maar ja, hij had toen al die narigheden met zijn eerste vrouw, de praktijk was nog niet baje – pardon, niet erg druk en hij wist met zijn avonden geen raad. Zo was hij al een van de trouwste nachtpitten geworden van die tweede-rangs sociëteit, onder leiding van een heel mooie jongen, een zekere Charles van Dijk...

Er volgde een uitgebreid intermezzo over Charles van Dijk en zijn belevenissen. De hernieuwde kennismaking van de bevrijdingsdagen was voortgezet; ze waren herhaaldelijk over en weer op bezoek geweest en zijn tweede vrouw, Mariette was alleraardigst. Tilly zou die twee nog eens gauw vragen, want Charles had verteld, dat hij indertijd stapelverliefd was geweest op Truus, alleen al van haar te zien.

Maar om verder te gaan: Truus zat in Durban over Nunky te piekeren en zag hem voor haar ogen snel naar de bliksem gaan, nu hij weer aan zichzelf was overgeleverd. Bovendien viel het voor in een tijd, dat zij een hekel had aan dat land. Of nee, dat was niet het juiste woord; ze voelde zich daar zeer ongerust en zag de toekomst van dat volk erg donker in. Dat deed ze nu nog wel een beetje, maar in die dagen overdreef ze. Het was natuurlijk doodgewone heimwee. En toen die sombere crisis voorbij was, had ze wel eens spijt...

'Waarom zie je de toekomst van je land zo somber in?' vroeg Tilly.

'Kijk eens, je zit daar midden in een overdonderende meerderheid van zwarten. De witman maakt maar een vijfde deel van de bevolking uit. Het is natuurlijk uitgesloten, dat zo'n kleine groep die zwarte massa ten eeuwigen dage in toom kan houden. Als ik daaraan denk ben ik dolblij, dat Dop zijn loopbaan in Holland gevonden heeft, of zal vinden, en maak ik me zorgen om de twee anderen. De kleine Wessel en Gertje weten niet beter, ze zijn er opgegroeid, vinden het er prettig en zouden niet weg willen. Als ze kwaad op me zijn, noemen ze mij: die kaas... Het is daar allemaal niet zo eenvoudig als ze in Europa schijnen te denken. Hier verkondigen de kranten, dat een zwarte evengoed is als een blanke en dus gelijke rechten moet hebben. Daar is niets tegenin te brengen. Gelijk hebben ze, in theorie! En in de praktijk zou het ook geen groot bezwaar zijn als de naturellen ongeveer aan ons gelijk stonden in opvoeding en beschaving. Maar het is me een troep! De oorspronkelijke bewoners, Bosjesmannen en Hottentotten, zijn vanouds volkomen onbruikbaar. Zo zelfs, dat de oude boeren in vorige eeuwen werkkrachten moesten aanwerven uit West-Afrika en zelfs uit Voor-Indië. De inheemse naturellen waren onmenselijk lui, ze hadden haast geen behoeften en

lieten de vrouwen voor zich werken... Lotsverbetering zou ze opheffen, zeggen ze dan in de landen, waar geen negers wonen, en dat is theoretisch al even juist. Maar de gemiddelde naturel, die op een dag twee shilling heeft verdiend, is 's avonds stomdronken, niet van whisky natuurlijk, maar van zijn eigen brouwsels. Moet je hem dan vier shilling geven om hem nog meer dronken te maken?... Dan moeten ze maar beter opgevoed worden, zegt men. Dat zou heel juist zijn, als ze ook *wilden* opgevoed worden. Dat gaat natuurlijk niet zonder dwang en dan zou de politie iedere dag de schoolkinderen uit de hutten moeten slepen. Zo iets zou goed kunnen aflopen, maar het zou even goed een bloedbad kunnen worden; ze zijn volkomen onberekenbaar. In ieder geval zou er minstens één generatie overheen moeten gaan. Met dat al gaat heel de wereldpers te keer over de Zuidafrikaanse apartheid en eist gelijkstelling, of dat een kwestie van vijf minuten is... Je weet wel, dat het hoofdzakelijk Hollandse boeren zijn geweest, die eeuwenlang hebben gezwoegd en de verschrikkelijkste dingen hebben doorstaan om iets te maken van dat enorme land, dat bovendien vrij onvruchtbaar is, want er valt meestal te weinig regen. Als die gelijkstelling nú ingevoerd werd, met algemeen kiesrecht en gelijke lonen en al wat er bijhoort, zou de witman meteen zijn koffers wel kunnen pakken, als hij daar nog de kans toe krijgt, en dan als displaced person een goed heenkomen moeten zoeken. Dat zou gelijk staan aan zelfmoord.... Je ziet dus wel, Tilly, dat we daar ook niet op rozen zitten. Ja, de levensstandaard is er vrij hoog; je hebt er een behoorlijk leven, maar je voelt iedere dag de grote omwenteling wat dichterbij komen.'

'Misschien gaat het zo geleidelijk, dat jij en de kinderen er weinig van merken,' dacht Tilly.

'Dat is ook mijn enige hoop. Maar de verhoudingen worden steeds vijandiger. De leiders van de naturellen hebben al openlijk eisen gesteld, die er geen doekjes om winden. Ten eerste, dat de witman helemaal uit de Unie verdwijnt. Als dat niet lukt, dan absolute apartheid, dus blanken en naturellen krijgen hun eigen gebied te bewonen en te besturen, onafhankelijk van elkaar. Tenslotte de absolute gelijkstelling. Niet over vijfentwintig jaar, maar nu, vandaag!'

'Je moet niet vergeten, Truus, dat het overal wát is. Hier verwachten de meeste mensen al een oorlog met Rusland. Ze zijn er zeker van, dat het vroeg of laat tot een uitbarsting zal komen. En dan kun je weer beter in Zuid-Afrika wonen.'

Toch was er één onderwerp, waarvoor Truus liever eerst haar broer polste: 'Klaartje is wel een bijzonder aardig meisje, is 't niet?' begon zij. Hij lachte. 'Ja, dat is ze zeer zeker. Je bedoelt natuurlijk hoe dat zit met Dop. En dat die twee eigenlijk maar moesten trouwen. Tilly zou er ook blij om zijn, ze mag Dop erg graag. Maar nee hoor, daar zie ik tot mijn spijt niets van komen...' Hij vertelde hoe Klaartje erover dacht..

'We zullen dus op goed geluk moeten afwachten, met wat voor exemplaar hij binnenkort naar huis gelieft te komen. Je kunt er toch niets aan veranderen.'

Tilly bleek niet zo definitief in haar oordeel: 'Daar valt nog weinig van te zeggen, Truus. Nu ze elkaar al zo goed kennen, lijkt het minder aantrekkelijk. Maar het is wel vreemd, dat hij haar nog altijd als vanouds probeert te bedillen, nu ze volwassen is. En zij verdedigt haar eigen vierkante meter op een wel wat overdreven manier. Bijvoorbeeld als hij zegt, dat hij een meisje in een lange broek lelijk en bespottelijk en aanstellerig vindt, weet ze het zo te organiseren, dat ze zo gauw mogelijk ook een lange broek heeft. Ze ziet er trouwens beeldig mee uit, met haar smalle bibsjes en haar lange benen, want als die kinderen maar iets te breed zijn, hebben ze x-benen in zo'n ding... Daarop begint hij haar uit te jouwen en kwaad te maken en een paar dagen is het koude oorlog tussen die twee, maar dan heel ongemerkt. Aan tafel zijn ze vrolijk genoeg en babbelen honderduit, maar altijd juist naast elkaar heen, weet je wel, ze spreken elkaar niet aan. En ze doen het zo sluw, dat Nunky er nog nooit iets van gemerkt heeft.'

Tegen het einde van haar verblijf heeft Truus alle kennissen bezocht en alle oude herinneringen een beurt gegeven: de Dirksen's, die nu binnenkort met pensioen gaan, de familie Van Dijk en ook Sally Swaab, van wie zij inderdaad een uitgebreid loflied over Dop had ontvangen. Onnodig te zeggen, dat met de Dacka's herhaaldelijk avondjes gewisseld zijn, hoe druk zij het ook hadden. Met haar gewezen dienstmeisje, Marie Roels heeft Truus de hele geschiedenis van Bemmeler herkauwd. Marie is er nog steeds van overtuigd, dat zij nooit met Willem Roels had durven trouwen, als Truus haar geen moed ingesproken had. En nu mochten ze waarachtig opeens weer wèl socialist zijn van de pastoor! Al direct na de oorlog was er een telegram gekomen uit de hemel, leek het wel. Maar nu was het niet meer nodig. In al die tijd, dat ze hier met de vinger nagewezen werden, waren bij Willem en bij haar de ogen opengegaan. Al jaren voor de oorlog gingen ze geen van beiden nog naar de kerk. En nu kwamen er af en toe weer paters en pastoors aan de deur jengelen en hun heel genadig vertellen, dat ze weer mee mochten spelen. Maar nu was het te laat. Ze zou niet meer kunnen, ze begreep zelfs niet hoe ze ooit zo stom had kunnen zijn. Dat hadden die heren ermee gewonnen....

Op deze kille avond van stromende regen, na een dag van zware praktijk, zullen ze dan maar eens naar bed gaan. Het is half twaalf en er zijn al enkele bescheiden geeuwjes onderdrukt. De dames lopen nog wat heen en weer om de 'rommel' naar de keuken te brengen en Vlimmen staat al half ontkleed zijn tanden te poetsen, als de telefoon gaat. Verdomme!

Even later komt Tilly naar boven. 'Het is Mariette van Dijk en ze is helemaal in de war. Loeki heeft een groot, bloedend gezwel. Charles is voor zaken naar Brussel. Ze is alleen met dat halfwijze fabrieksmeisje en die is er ook al van overtuigd, dat de hond doodgaat.'

Loeki is een goudkleurige cocker met zeer sentimentele ogen. Vlimmen heeft het dier al ingeënt tegen de hondeziekte, herhaaldelijk onderzocht en kerngezond verklaard.

Hij neemt zelf de telefoon. 'O Nunky, ik weet dat het erg voor je is, zo laat en met zo'n weer. Gelukkig, dat je nog niet naar bed bent. Ik hoop dat je het niet te erg vindt —'

'Wacht even, Mariette. Ik heb zo'n idee, dat het niet over mij gaat. Ik maak het best, dank je. Maar wat scheelt er nu precies aan dat hondebeest?'

'O Nunky, Loeki heeft een groot, bloedend gezwel, is vreselijk onrustig, jankt aan één stuk door van pijn. As-je-blijft Nunky, kom toch even kijken! Charles is zo dol met die schat en ik zou het verschrikkelijk vinden, als er iets ergs gebeurde, juist nu hij niet thuis is. En dat arme beest kijkt me zo zielig en smekend aan; ik durf er heus de nacht riet mee in.' 'Ja, als een cocker je aankijkt, ben je weg, Mariette. Ze kunnen een hart van steen doen smelten, die aanstellers. Maar goed, ik kom. Binnen een half uur ben ik bij je.'

Aan Tilly en Truus zegt hij: 'Je zult zien, dat het natuurlijk best tot morgen had kunnen wachten.'

'Ga nu maar gauw,' zegt Tilly. 'Ze stond half te huilen aan de telefoon... We zullen maar niet meegaan, wel Truus? Anders denkt ze misschien, dat we hem niet vertrouwen.'

'Daar breng je me op een idee,' zegt hij. 'Charles is immers niet thuis? En dat meisje sturen we wel naar bed.'

'Schiet op, geestige kerel!'

Hij haalt alles uit de apotheek wat wel eens aan een bloedend gezwel te pas zou kunnen komen en trekt zijn regenjas aan.

'Je kunt zo weggrijden,' zegt Truus. 'Wij zullen de garagedeuren wel dicht doen... Laat hij ze nog zo dikwijls openstaan, Tilly? Dat was destijds een van de vele aanleidingen tot grote ruzie.'

De regen klettert tegen de voorruit en vormt zo'n zwaar gordijn, dat hij kalmer moet rijden dan hij van plan was. Hij geeuwt, dat zijn gewrichten ervan kraken. Dit is weer een van die momenten, waarop hij voelt, dat hij geen vijftwintig jaar meer is. En dat gevoel moet hij direct de kop indrukken, anders is hij een oude kraker, voor hij het zelf weet... Het is vier of vijf kilometer voorbij Hulshout, maar het is nog kort bij twaalfen, als hij de wagen tot zwijgen brengt bij de voordeur van de villa In 't Zonneke. In deze volmaakte stilte hoort hij inderdaad het janken van Loeki, maar als hij even op de claxon drukt, verandert het in een krachtig blaffen. Is dat een zieke hond?...

Mariette doet open. Zij ziet er bleek en verformfaaid uit... O, wat een geluk! Ze vindt het zó lief van hem, dat hij zo gauw gekomen is. Ze wist heus geen raad meer. En het is nog altijd even erg!

In de zitkamer begint Loeki al gauw kwispelend en vol belangstelling aan zijn broekspijpen te snuffelen. 'Maar Mariette, die hond is zo gezond als een vis! En waar is dat bloedend gezwel?'

'Vlak onder de staart, Nunky. Dat maakte me juist zo bang. Een gevaarlijke plek, is 't niet?'

Nu weet hij het wel. Hij kijkt haar strak en onbeweeglijk aan: 'Spijt me wel, Mariette. Daar is niets ofte niets aan te doen.' Hij spreekt zo somber als hij kan, maar hij moet geen poker spelen, heeft Tilly gezegd, hij kan zich niet goed houden.

Eerst trekt zij grote, verschrikte ogen, dan begint zij te pruilen. 'Jakkess nee, Nunky! Je houdt me voor de gek. En dat terwijl ik vanavond zeker al tien keer gestorven ben van angst. Wat hééft Loeki dan?'

'Stil jij!' snauwt hij tegen de zeurende hond en dreigt met zijn vinger. 'Pas op, hoor!' Het gejang houdt onmiddellijk op en de lieverige teef kruipt overdreven slaafs aan zijn voeten. Dan kijkt hij vernietigend naar het vrouwtje. 'Jij miserabele stadsmus! Jij hebt in Amsterdam en in Brussel natuurlijk nooit gehoord, dat een teef op gezette tijden loops wordt, hè?'

Zij geeft een gesmoord gilletje en drukt een hand tegen haar wang. 'Oe! Maar ik heb zoiets nooit gezien, Nunky! Ik wist helemaal niet, dat het er zó griezelig zou uitzien. En ze kermde zo verschrikkelijk. Het is immers de eerste keer, dat ik een hond heb... Natuurlijk wist ik, dat het bestond, wat denk je! Maar ik was ervan overtuigd, dat Loeki daar nog veel te jong voor was.'

'Maak dat de kat wijs. Ik heb je door, meisje! Ik zal aan die arme Charles maar niet vertellen, dat je met een flauw verzinsel een eerbare man uit zijn echtelijk bed hebt gelokt om hem in je netten te verstrikken.'

Daar komt de reactie. Mariette gilt en wankelt heen en weer van het lachen. Zij komt eerst tot bedaren, wanneer Vlimmen toeschiet, omdat Loeki van de gelegenheid gebruik maakt om met haar snuit de kierende deur open te wrikken. 'Er staat toch geen buitendeur open?'

'Nee, waarom?' vraagt zij, geschrokken van zijn harde stem. De lachtranen blinken nog op haar wangen.

'Goeie genade, weet je dat niet eens? Waar moet dat heen met die hond!... Luister eens, Mariette. Als Loeki maar het kleinste kansje krijgt, als je maar even een deur laat kieren — enfin, je hebt het daarnet gezien — als je een venster niet goed afsluit, als er opengedaan is voor de melkboer en je gaat maar even terug om je tas te krijgen, is Loeki verdwenen! Wat dat betreft is ze nog veel slimmer dan jij... Lach niet, het is ernst! Je vecht hier tegen een natuurkracht. Om je helemaal te overtuigen: het is al gebeurd, dat ze uit het raam van de eerste verdieping sprongen. En

dan kunnen ze dagenlang aan de zwier blijven, weer of geen weer. Eindelijk, na al je slapeloze nachten en echtelijke twisten, komt de dame terug, als ze intussen niet opgevangen en gestolen is, maar dan helemaal afgetakeld, mager en vervuild dat je ze niet zo gauw meer herkent. En na drieënzestig dagen ben je gezegend met een nest onbeschrijfelijke bastaards... Je bent dus gewaarschuwd, maar ik verwacht er niet veel heil van. Morgen vind je een hele erewacht van loslopende rekels rond je huis. Daarover moet ik je nog een afschrikwekkend verhaal doen...'

'Mag ik even, Nunky? Leentje is nog in de keuken en het arme schaap was er ook al zo van in de put. Ik ga haar even geruststellen en zeggen, dat ze naar bed kan gaan.'

'Juist, dat had ik al gedacht, dat is het gewone verloop. Het dienstmeisje wordt naar bed gestuurd.'

'Schei toch uit!' lacht ze. 'Ik zal het aan Tilly zeggen, hoor, dat je je zo vlegelachtig gedragen hebt. Een onschuldig meisje zo verdacht maken; het is een schandaal!'

'Denk erom!' roept hij. Van schrik laat zij de deurknop los. 'Zie je dan niet, dat ze wéér op je hielen zit?'

Als zij weg is, schiet het hem te binnen, dat hij de hond niet eens bekeken heeft. Stel je voor, dat ze werkelijk een of andere ontsteking aan de vulva heeft!... Nee, natuurlijk... Dan eerst ziet hij op een tafeltje bij de haard, naast het kussen voor de hond, een fles boorwater en een rol verbandwatten. Op een krant liggen natte, besmeurde propjes watten...

Ditmaal doet zij zeer zuinig de deur open en wringt zich door de kier. 'Ziezo! Ben je nu erg kwaad, Nunky?'

'Wees blij, dat ik geen fraaksuchtig pesjoon ben,' probeert hij op zijn Amsterdams te zeggen. 'Anders had ik je opgedragen heel de nacht, om het half uur, dat bloedend gezwel met boorwater te betten.'

'Toch geloof ik, dat je stiekem kwaad bent, Nunky! Kan ik het niet goedmaken?' Hij kijkt haar zo geschokt en verontwaardigd aan, dat zij het weer uitproest. 'Ik bedoel natuurlijk met een lekker drankje. Of met zo'n Coronas van voor de oorlog, waar Charles zo gierig mee is. Dat moet wel iets heel bijzonders zijn. Woedend was hij, razend, toen ik er een aan die hoffelijke pastoor gegeven had.'

'Nee, kind, dank je wel. Het wordt veel te laat en ik heb thuis al een borreltje gehad. Ik zou in slaap vallen achter het stuur.'

'Maar je moest me nog een verhaal vertellen! Neem dan tenminste een sigaret.'

'Goed... Wel, je kent zeker niet de oude mevrouw Haffmans van dat grote huis aan het eind van het villapark?... Doet er niet toe. Dat is daar dicht bij de Krabbenhoek en daar krioelt het van straathonden. Hoe armere buurt, hoe meer honden. En die beesten zijn gewoonlijk wat mans. Mevrouw Haffmans had een heel dure teef, een Afghaanse windhond, en als die loops was, werd ze steeds opgesloten in een zolderkamertje. Daar

hing dan die voorname lady uit het dakvenster te sjanzen naar al dat geboefte, dat natuurlijk niet bij de villa weg te slaan was. Op een gegeven ogenblik trok mevrouw heel verstrooid de voordeur open en ze werd meteen onder de voet gelopen. Maar dan ook letterlijk; ze lag languit in de hal en heel die bende — minstens twaalf stuks tippelde over haar heen, linea recta de trap op. Ze heeft hulp moeten halen bij de burens om dat gespuis weg te halen voor de deur van die zolderkamer. En het was nog een heel gevecht.'

'Maar bestaat er niet een of ander middel —?'

'Ja, er bestaat een zogenaamd periodeverband maar daar ben je niet veel mee geholpen. Die juffrouw gaat toch zwerven en dan zit je even goed in duizend angsten. Er is maar één middel: opsluiten en aan de lijn houden, ook bij de plasjes en de hoopjes. Liever nog aan een ketting, want een leren lijn bijten ze gemakkelijk door... Zeg zullen we deze wetenschappelijke bijeenkomst niet —?'

'Och, neem me niet kwalijk, Nunky. Ga jij maar gauw slapen, hoor.'

'En dat allemaal terwijl die arme man zich in Brussel aan 't uitsloven is om voor jou de kost te verdienen; je moest je schamen.'

'Als hij zich op 't ogenblik nog uitslooft, is het in een dancing met beeldschone entraineuses. Maar stel je gerust hoor, hij logeert bij oerdegelijke kennissen. In Brussel zijn de hotels niet meer te betalen.'

Hij heeft de kruk van het portier al in de hand, als zij door een voorzichtig kiertje van de buitendeur zegt: 'Jij bent een liefdeloze man. Met jou is niets te beleven. Douje fissionsfreter!'

Haar Amsterdams klinkt heel wat echter. Onmiddellijk heeft hij rechtsomkeert gemaakt en komt met grijpende handen op haar af. Zij giechelt en lonkt zo wulps mogelijk met één oog om de deurstijl. Eerst op het laatste moment duwt zij de deur in het slot...

Schokkend van pret stapt hij in... Onderweg vindt hij, dat zo'n staaltje van dierengetroetel haast ergerlijk is bij alle mensenleed van de laatste jaren, atoombomben en concentratiekampen. Op zijn minst genomen is het belachelijk en toch geeft het je weer een beetje vertrouwen in de mensheid. Dit is tenslotte een vorm van beschaving. In ieder geval is het heel wat verkwikkender dan die lange, dikke bajonet in de buik van die ongelukkige koe bij Jongbloeds... Dat is dus de zoveelste onnodige rit in de nacht en het zal wel niet de laatste zijn. Wel een beetje zijn eigen schuld; hij had over de telefoon moeten vragen naar de juiste plaats van dat gezwel. Met dat al is hij volstrekt niet ontevreden, althans over zichzelf. Hij vindt dat hij nogal origineel uit de hoek is gekomen tegenover Mariette. Toch had ze nog het laatste woord, de kat. Vóór Tilly's tijd zou hij het niet in zijn hoofd gehaald hebben zo los en werelds te doen tegen een dame als mevrouw Van Dijk, ook al waren ze dan goede kennissen. Waarschijnlijk zou hij verlegen en onbeholpen zijn geweest, een rood hoofd hebben gekregen bij zo'n nachtelijk tête-à-tête. En vóór Tilly's tijd zou hij na zo'n

vergeefse tocht in alle moedeloosheid op weg zijn naar een uitgestorven huis en een kil, eenzaam bed. Wat is een mens gauw verwend! Nu is het al om te geeuwen zo alledaags geworden...

Er is nog licht in de voorkamer. Hebben zij vergeten het uit te doen, of is de nieuwsgierigheid té sterk?... In de gang ruikt hij vers gezette koffie, dus hij zal nog eens breed moeten gaan zitten om verslag uit te brengen. En het is half één geweest.

Zij vinden het een mooi verhaal, maar wel wat tot zijn verbazing moeten zij het meest lachen om de slotscène, de 'dooie visjesvreter'. Als de pret wat geluwd is, vraagt Truus zo terloops mogelijk: 'Hoe zag Mariette eruit? Wat had ze aan?' En Tilly probeert te kijken, of zij met haar gedachten heel ergens anders is.

Hij geniet in stilte... Hoe die vrouwen elkaar in de gaten houden!

'O, een lange avondjurk, met uh, met blote schouders,' zegt hij. 'Maar dan helemaal bloot, zonder schouderbandjes, of hoe je dat noemt.'

'Strapless,' helpt Truus en die twee kijken elkaar even aan. 'Welke kleur?'

'Een soort mat goud, in de kleur van Loeki, maar dan iets lichter. Die vrouw heeft wel oog voor kleuren. Als ze die hond in haar armen nam, was het een schilderijtje!'

Meer nog met medelijden dan met minachting wordt hij bejegend. 'Als je liegt, doe het dan een beetje handiger,' zegt Tilly. 'Dooie visjesvreter!' 'Maar dat is sterk!' doet hij gegriefd. 'Hoe kun jij van hier af beweren, dat het niet zo was?'

'Omdat Mariette inderdaad een goed oog voor kleuren heeft. Maar jij bent totaal kleurenblind. De tint, die jij noemt, zou het ergste zijn wat ze ooit aan zou kunnen trekken. Probeer maar wat anders, liefje!'

'Nu dan, ze was zo ongeveer al in de rouw voor Loeki. Een dikke flanelen blouse, wit met zwarte strepen, en een zwarte rok.'

'En een zwarte lavallière?' vraagt Tilly.

'Een rok met een lava-? Nee, ik heb niets bijzonders gezien aan die rok.'

'Ik bedoel rond haar hals. Zo'n brede artiestenstrik.'

'O ja, die was aanwezig. Is er nog iets --?'

'Wat droeg ze aan haar voeten?' wil Truus weten.

'Zwarte muiltjes. Of schoenen zonder hakken.'

Hij ziet, dat dit onderdeel van beslissende aard is. De spanning is geweken. Mariette is vrijgesproken.

HOOFDSTUK 25

Al in het eerste jaar na de oorlog hebben Vlimmen en Beyer een associatie aangegaan. De praktijk neemt langzaam maar zeker in omvang toe, zodat het er naar uitziet, dat er straks ook voor Dop werk genoeg zal zijn. Beyer droomt trouwens nog steeds van zijn kleine-huisdierenpraktijk en daar is Dombergen wel wat te klein voor.

Klaartje krijgt nu een salaris als dierenarts-assistente. De firma wordt zo geplunderd door de belastingen, dat er niet meer zo zuinig met onkosten hoeft omgesprongen te worden; de fiscus betaalt er zowat de helft van.

Tilly heeft de papieren van de Raad voor Rechtsherstel ontvangen en bij Dacka gebracht. Vlimmen heeft ze niet eens gelezen en zij vermijdt zoveel mogelijk erover te spreken.

Enkele maanden na het vertrek van Truus ziet hij zich genoodzaakt naar de Eikenhof te gaan van de onbetrouwbare heer Sterkenburg van Riel. Na de hydrallanthoïs van de koe, die het silhouet van Tilly op haar huid droeg, heeft hij alle visites zoveel mogelijk afgeschoven op Beyer, maar die is nu enkele dagen weg. Vlimmen houdt er niet van dat paddehandje te drukken. Ook is hij zich, eerst enkele dagen later, gaan ergeren over de diefachtige streek, waardoor hij de ondergeschoven biggen van de Eikenhof gratis zou hebben ingespoten bij Bertus Molenschot. De dag zelf was hij veel te blij, dat de Prontosyl hem bij nader inzien toch niet in de steek gelaten had.

Nico Beyer heeft al gerapporteerd, dat er op de Eikenhof kort achter elkaar drie koeien hebben verworpen, zonder incidentele oorzaak en na de zevende maand van drachtigheid. Ook heeft hij telkens de nageboorte moeten halen, dus dan wist Nunky het wel.

'En nu er is met dat zure mannetje geen voor meer te ploegen,' zei Nico. 'Hij beschouwt het als een belediging, dat je zo'n snotneus als ik op hem af durft te sturen, hij moet jou hebben! En hij laat duidelijk doorschemeren, dat ik er naar zijn overtuiging geen biet van ken.'

'Dat is niets bijzonders, Nico,' heeft Vlimmen hem getroost. 'Toen er daar een paard stierf aan een verstopping, die hij op een misdadige manier verwaarloosd had, was ik een even grote kluns als jij.'

En nu leest hij op de lei naast de telefoon, dat er op de Eikenhof 'een koe met het vuil blijft staan'.

Vandaag gaat alleen Tilly met hem mee. Onderweg vertelt hij haar wat er te doen is... 'En dat ziet er slecht uit voor Baron van de Sterkenburg van der Riel tot den Eikenhof. Tien tegen één heeft hij die fatale bacillus Bang in huis en dat is een zware bezoeking. Maar hij heeft het ernaar gemaakt... Wacht maar even in de wagen; ik vind het niet gewenst je aan die rekel voor te stellen. Best mogelijk, dat hij uit de hoogte doet of onhebbelijk is en dan maak ik meteen rechtsomkeert, voor zover ik hem niet stijf vloek of op zijn bek sla.'

Hij haalt alles bijeen wat hij nodig kan hebben en komt nog een paar schreden terug om zijn hoed naast haar op de zitting te gooien.

'Moet je kou vatten?' vermaant Tilly. 'Zo warm is het niet.'

'Nee, maar dan hoef ik hem niet meer af te nemen voor dat reptiel. Dat is me al te veel.'

Hij is gewaarschuwd. Als drie koeien in dezelfde stal bij zeven maanden

verwerpen, is het al duidelijk génoeg. Is het bij deze ook zo, dan valt er niet meer aan te twijfelen.

En het is zo, zegt de knecht Bart Verdonk. Alle vier zowat na zeven maanden. Dokter Beyer had daar ook al naar gevraagd.

Ten overvloede gaat hij alle mogelijkheden na. Heeft er geen enkele dik gestaan van waterzucht, zoals dat beest, dat hij toen zoveel emmers heeft afgetapt? Is er geen groot oproer in de stal geweest, elektrische stroom of zo? Is er geen bij, die een harde opduvel in de flank heeft gehad van een ander beest?

Bart Verdonk heeft er niets van gemerkt. Er is niks bijzonders gebeurd. Terwijl hij zich uitkleedt, gaat Bart zijn baas roepen. Vlimmen roert door de olie, waarmee hij zijn arm insmeert een flinke scheut valvanol om zichzelf niet te besmetten.

Van Riel komt aanstappen, zo snel als zijn maatschappelijke positie het veroorlooft. 'Meneer Vlimmen! Blij, dat ik u tòch nog eens te zien krijg.' Het klinkt weer zo prikkelend, dat Vlimmen zich niet kan weerhouden hem af te troeven. 'Dan vrees ik, dat die blijdschap niet lang zal duren, want ik heb zeer slecht nieuws voor u, meneer Van Riel! Nu dit al de vierde koe is, die na zeven maanden verworpen heeft, is het zo goed als zeker, dat deze stal besmet is met abortus Bang, als u daar ooit van gehoord hebt.'

'Nou, dan wordt het hoog tijd, dat u eindelijk eens maatregelen neemt. Die jongeman, die u altijd op mijn dak stuurt.'

'Die jongeman kan er even weinig aan verhelpen als ik.'

'Maar dat zou toch al te zot zijn! Dit is het beste en duurste vee, dat er in heel het land te koop is. Het zal natuurlijk wel weer niet zo'n vaart lopen.'

'Als u het heel zeker wil weten, kan ik het laten vaststellen in Utrecht, dan hebt u binnen acht dagen bericht...'

'Dat is helemaal niet nodig! Mijn koeien...'

'Daar hebt u gelijk in; het is helemaal niet nodig. Ik weet het zo wel.'

'Wilt u beweren, dat ze allemaal zullen verwerpen?'

'Op vierenveertig stuks is het wel mogelijk, dat er een paar immuun zijn en gespaard blijven. Maar dat zijn uitzonderingen.'

'En wat gaat u er tegen doen?'

'Ik ga de nageboorte halen en de baarmoeder een spoeling geven, zoals meneer Beyer gedaan heeft. En als u jongvee hebt, kunnen we dat intenten. Maar tegenover abortus Bang bij melkkoeien staat de wetenschap nog altijd machteloos. Als u mij niet gelooft, kunt u er een professor bijhalen.'

'Ik moet het eerst zien, dat zulke dure beesten allemaal verwerpen.'

'Als het bij verwerpen blijft. Wanneer het een beetje kwaadaardige vorm is, kunt u er zelfs geen kalf meer in krijgen. Past u maar op, dat u het zelf niet krijgt. Dat geldt vooral ook voor jou, Bart! Het gebeurt zelden, maar het kan altijd ook op de mens overgaan.'

Het schijnt geen indruk te maken. 'Dus volgens u is er niets aan te doen?' vraagt Van Riel op ongelovige toon.

'Nee. Het moet vanzelf genezen. En dat doet het ook, maar u hebt er niets aan, want het duurt jaren. De eerste keer verwerpen ze met zeven maanden, zoals deze vier. *Als* ze voor de tweede keer drachtig worden, zullen ze zeveneneenhalf tot acht maanden dragen. De derde keer zal de vrucht bijna voldragen zijn en verwerpt het dier met een dood kalf. De vierde keer werpt ze op de normale tijd een dood kalf en de vijfde keer is ze genezen. Maar dan is ze ook uitgeteld, zoals u waarschijnlijk wel weet.'

'Ja, dat hoeft u *mij* niet te vertellen; ik ben niet stommer dan een boer!' Vlimmen vindt, dat hij nu genoeg college gegeven heeft, en duikt met zijn arm in de koe. Van Riel staat met een nijdig gezicht enkele ogenblikken diep na te denken en gaat zonder nog iets te zeggen de stal uit.

— Wat voor lepe plannetjes gaat hij nu weer uitbroeden? denkt Vlimmen, maar dat zal hij eerst later te weten komen.

Bart Verdonk schijnt niet zo onbekommerd te zijn als zijn baas. Hij moet oppassen, dat hij zelf de ziekte niet krijgt, heeft meneer-dokter gezegd, maar hóé moet hij dan oppassen?

'Als er straks weer een verwerpt en je hebt erbij geholpen, moet je je handen en armen wassen, zoals ik het doe, met een beetje valvanol door het water. Ik zal die fles voor je hier laten, ik zet ze wel op de rekening. En denk erom, dat alles wat je aanraakt gevaarlijk kan zijn. De melk is besmet, dus geen rauwe melk drinken. De uitvloeijing van de baarmoeder is besmet, de vruchtvliezen zitten stampvol smetstof. Als je ook voor het eten steeds je handen wast, kan er niet veel gebeuren. Anders zou ik het allang moeten hebben. Het komt zelden voor, maar de kans bestaat... O ja, is er hier aan de overkant bij Bertus Molenschot niets van dien aard voorgevallen?'

Nee, anders zou Bart het wel weten.

'Pas dan maar op, dat je het niet overbrengt. Koeien krijgen het veel gemakkelijker dan mensen. Als Molenschot het in zijn stal kreeg, zou dat heel wat erger zijn dan hier, bij die rijke baas van jou. Ik zal Bertus trouwens waarschuwen. Als jij het vergeet, zal hij er dan wel aan denken.'

Nee, dat zou Bart voor geen geld willen. Maar mag hij daar dan helemaal niet meer gaan buurten?

'Jawel, Bart. Ik ga ook van de ene zieke koe naar de andere, maar dan ben ik gewassen en ontsmet. Als je het niet wist, of er niet aan denkt, zou het kunnen gebeuren, dat je hier met besmette klompen wegliep om gauw even te gaan helpen bij een verlossing aan de overkant of met besmette handen de koe in de neus pakte om haar vast te houden. En dan is het gauw gebeurd, Bart! In de woonkamer kan het niet veel kwaad, maar als het niet nodig is, zou ik niet bij Bertus in de stal komen, zonder goed gewassen te zijn.'

Hij legt zijn spullen in de wagen, zet zijn hoed weer op en zegt aan Tilly, dat hij nog even naar de overkant moet.

Bertus Molenschot had al zoiets verwacht. Vier koeien achter mekaar verworpen... Ja, hij zal goed oppassen en Bart Verdonk zal ook wel voorzichtig zijn.

Weer in de wagen vertelt hij wat er gaande is geweest en voorspelt al de ondergang van de modelstal Eikenhof. En het mooiste is wel, dat de vent het niet eens wil geloven...

'Wat gebeurt er als mensen het krijgen?' vraagt Tilly.

'Bij de mens komt het sporadisch voor. De ziekte kan zeer verschillend verlopen en de symptomen zijn erg vaag. Zodoende hebben de meeste artsen er nog nooit mee te maken gehad. Zelfs in klinieken van grote steden weten ze er niet veel van, of ze denken er eenvoudig niet aan.'

'Is het dan ook gevaarlijk als je van die melk drinkt?'

'Rauwe melk? Jazeker!'

'En er zijn zoveel koeien met abortus Bang. Dan zouden praktisch alle boeren het moeten hebben, zij letten niet zo nauw op rauwe melk. En niet alleen de boeren.'

'Juist en toch komt het zeer zelden voor bij de boeren, ook al waden ze iedere dag door de smetstof. Er moeten dus nog andere factoren in het spel zijn, zoals trouwens bij alle besmettelijke ziekten. Het is niet alleen de bacterie, die doorslaggevend is, maar ook allerlei omstandigheden: ondervoeding, een tijdelijke verzwakking van het lichaam en een natuurlijke aanleg. Of een natuurlijke resistentie en dan krijg je het niet. Misschien hebben de boeren het vroeger veel gehad en zijn hun generaties door de eeuwen heen immuun geworden.'

'Tenzij veel mensen het hebben zonder het te weten. Als de dokter het niet eens weet, of er niet aan denkt...'

'Dat is ook mogelijk. Maar als ze het niet weten, zullen ze het wel voelen, want het is een ziekte, die vrij hard aanslaat. Vroeger heette het Malteser koorts, tot de Amerikaanse Miss Evans wetenschappelijk aantoonde, dat de verwekker van de Maltakoorts de zelfde was als die van abortus Bang. Nu heet de kwaal bij de mens *febris undulans*, dus ondunderende, op en neer golvende koorts. Bij de dierenartsen komt het ook weinig voor, maar relatief toch meer dan bij andere mensen. Er zijn zowat zeshonderd praktizerende dierenartsen in het land en misschien zijn er wel zes, die de ziekte gekregen hebben, dat is één procent. Maar op het hele Nederlandse volk zou dat ruim honderdvijftigduizend gevallen uitmaken, en dat lijkt er niet op.'

'Dus er zijn dierenartsen die het gekregen hebben?'

'O ja... Neem bijvoorbeeld collega Cloeck. Op een gegeven ogenblik begon Cloeck zich helemaal niet kloek meer te voelen, loom, gauw moe, nachtzweeten. Hij zei, dat hij zichzelf 's morgens het bed uit moest schoppen. En hij kon zijn werk niet goed meer doen, terwijl hij toch een grote ploeteraar was met een drukke praktijk. En hij kreeg wat koorts. Soms is er direct al een hoge top, maar hij kreeg zo'n geniepig beetje, achten-

dertig, achtendertig-half, zevenendertig-half. De dokter dacht aan een slepende griep en daar heeft het ook wel iets van. Wat later kreeg hij een heel eigenaardige uitslag op zijn armen. Dat weet hij aan het onderzoek — rectaal of vaginaal — van een ziek dier, dus een plaatselijke aandoening. Hij dacht helemaal niet aan abortus Bang. Maar tenslotte kreeg hij het ook op zijn gezicht, rond zijn ogen, op zijn voorhoofd, om zijn mond en langs zijn neus. Toen is hij in Utrecht bij verschillende specialisten geweest, die allerlei proeven hebben gedaan op allergie. Er werd geconstateerd, dat hij vatbaar was voor dit en voor dat, voor jodiumtinctuur bijvoorbeeld, voor novocaïne enzovoort. Dat zou het dus wel zijn en hij werd dan ook behandeld met een anti-allergische kuur. Dat was allemaal heel mooi, maar het hielp zo goed als niets tegen zijn ondulerende koorts. Dan kreeg hij op zijn ellebogen die zogenaamde leggers, die ook wel bij paarden en koeien voorkomen, dus een slijmbeurs, een zakje met vocht, juist aan de punten van zijn ellebogen. Dat is ook bij dieren waargenomen als gevolg van abortus Bang.'

'En dat bracht hem op het idee?'

'Nee, nog steeds niet. Ze hadden zoveel andere kleinigheden bij hem ontdekt, die wel eens de oorzaak konden zijn, dat hij helemaal de tel kwijt was en aan niets anders meer kon denken. En eindelijk is hij er zeer toevallig afgeraakt op deze manier: hij had een vrij ernstige aanrijding en moest opgenomen worden in een ziekenhuis. Het was allemaal wel niet zo dodelijk, maar er was toch zóveel aan hem te repareren, dat hij zowat twee maanden moest blijven liggen. Dus Cloeck, die nogal een uitslover is, een doodwroeter, zeggen de boeren, kreeg eindelijk eens volmaakte rust, geregelde voeding, geen borreltjes, weinig te roken — je weet hoe dat gaat in een ziekenhuis. Daardoor werd zijn natuurlijke weerstand zo sterk verhoogd, dat hij volkomen genezen naar huis kon gaan, ofschoon hij helemaal niet meer voor zijn ondulerende koorts behandeld was. Alleen hadden ze die vochtzakjes aan zijn ellebogen maar even chirurgisch weggenomen, omdat het zo onsierlijk stond en nogal lastig was. En er heeft zich nooit iets van recidive voorgedaan. Dus een geluk bij een ongeluk, want er bestaat eigenlijk geen behandeling voor abortus Bang, ook al hadden ze eraan gedacht. Tegenwoordig zullen de artsen je wel volspuiten met antibiotica, maar ik heb nog nergens gelezen, dat ze daarmee de bacillus Bang gauw even de kop kunnen indrukken.'

'Hoe weet Cloeck dan, dat het abortus Bang is geweest?'

'Zijn geval is al een tijdje geleden. Sindsdien hebben zich nog enkele gevallen bij collega's voorgedaan. Toen is Cloeck gaan nadenken en vergelijken en nu twijfelt hij er niet meer aan.'

'Kunnen ze het dan niet bacteriologisch constateren?'

'Jawel, onfeilbaar zelfs. Door serologisch onderzoek. Maar dan moet de proef ook speciaal op bacillus Bang worden ingesteld en dat gebeurt meestal niet, omdat het zo weinig voorkomt en er niet eens aan gedacht

wordt... Dan is er nog een slachthuisdirecteur geweest, die maanden op zijn bed gelegen heeft met ongeveer dezelfde klachten en er ook spontaan van genezen is. Maar ja, een slachthuisdirecteur kan zich zoiets permitteren; zijn salaris gaat door. De praktizerende dierenarts is als de zee van Kloos, hij zwoegt voort in eindeloze deining, zolang het maar even kan. De ene dag gaat het wat beter dan de andere, al naar de koorts onduleert. Soms is er ook bij vrij hoge temperatuur toch een gevoel van welbevinden en zo blijft hij in het gareel. Morgen zal het beter gaan...'

Die gedenkwaardige zondagmorgen vertrekt hij al bijtijds met Tilly naar Gent om er een bijeenkomst van dierenartsen bij te wonen, waarvoor hij door toedoen van zijn Vlaamse collega Decorte uit Poppelare een uitnodiging heeft gekregen.

Het is hun eerste 'buitenlandse' reis en het heeft wat in gehad met de paspoorten en het beetje Belgische geld, dat zij mee mogen nemen.

Zo vroeg hebben zij samen nog nooit ontbeten. Met haar hoed op en haar mantel aan heeft Lena de thee binnengebracht en is meteen naar de mis van half acht gegaan.

Zij naderen Helst en nu zij zo nerveus in haar tas aan het rommelen is, vraagt hij: 'Wat zoek je toch allemaal?'

'Begin maar te vloeken, Nunky. Ik heb mijn paspoort vergeten.'

'Dan zal ik het op zijn Vlaams doen om in stijl te blijven,' zegt hij kalm.

'Godvermieljaardenondedju... Is het zo goed? Kijk eens even of ik hier kan draaien.'

'Komen we nu te laat?'

'We hebben een zee van tijd. Maar je moet er geen gewoonte van maken, juffie!'

'Ik vrees, dat vandaag alles mis loopt,' zucht zij. 'Het begon al met een ladder in een fonkelnieuwe nylon. Toen schoot er een bandje van mijn beha los en moest ik mijn jurk weer uittrekken. Daarna wou mijn haar niet meer zitten. Nu dit. En ik heb vergeten aan Klaartje te zeggen, dat ze een dringende boodschap moet overbrengen aan Pauline. Op zulke dagen doe je eigenlijk beter met direct weer naar bed te gaan en er niet uit te komen voor de volgende morgen.'

Die dringende boodschap aan Pauline zal wel zeer geheim zijn, denkt hij.

Aanstaande woensdag is hij immers jarig...

Hij zet de wagen stil voor het huis. 'Weet je ook ongeveer waar je paspoort kan liggen?'

'Ik geloof het wel,' zegt zij aarzelend. 'Maar als ik even moet zoeken, begin dan alsjeblieft niet te donderstenen met je claxon, Nunky, want dan breekt het zweet me uit en duurt het nog langer.'

'Jawel, dame, komt in orde, dame. Is er nog iets, dat u gehad zou willen hebben?... Heb je de huissleutel, troela?'

Zij gaat naar binnen en loopt de trap op. Zij heeft een vaag idee, dat zij

het paspoort even uit haar tas heeft genomen en op de toilettafel gelegd om te kijken of ze het kleine doosje rouge wel bij zich had. Nee... Ja toch, daar ligt het, haast onzichtbaar op de even donkerblauwe leren doos. Vandaag moest immers alles spaaklopen... Nu gauw even naar de kamer van Klaartje.

Ze zal nu zoetjesaan wel uitgeslapen zijn...

Later heeft zij zich afgevraagd, of het maar verbeelding was, dat zij het meisje hoorde fluisteren. Zij doet de deur open en gilt. Van op het ene hoofdkussen staren twee verschrikte gezichten haar aan. Dop wentelt zich het eerst het bed uit. Hij probeert plechtig te doen, op blote voeten en in die zotte pyjama, een oorlogsexemplaar, dat na elke wasbeurt wat wijder is geworden, zodat hij er nu uitziet als een pimpelpaarse pierrot. Zijn haar hangt dwaas over zijn voorhoofd. 'Tante Tilly, Klaartje heeft helemaal geen schuld! Ik neem alle verantwoordelijkheid op mij!'

Tilly schiet in een navrante lach, die onmiddellijk overslaat in benauwde snikken. Op trillende benen sleept zij zich de kamer uit. Voor zij de deur achter zich kan sluiten, heeft Klaartje een arm om haar heen geslagen en leidt haar naar de badkamer... 'Mammie, maak er alsjeblieft geen drama van. Het is immers heel gewoon. Dop en ik zijn het een paar dagen geleden helemaal eens geworden en nu zijn we doodgewoon verloofd. Dat is alles.'

'Waarom moet dat dan zo achterbaks?' snikt Tilly.

'Ik zou het je heus wel aanstonds gezegd hebben, maar we hadden afgesproken om het nog even geheim te houden. Als verrassing voor Nunky's verjaardag!... Hier, drink maar 'ns... We willen ook zo gauw mogelijk gaan trouwen, dus wat voor verschil maakt het dan? Wees toch niet zo ouderwets.. Er is heus niets gebeurd, als je dat zo belangrijk vindt, we waren alleen maar een beetje gezellig aan 't knuffelen... Doe gauw wat poeder op je gezicht en laat Nunky er niets van merken.' Intussen heeft zij haar te drinken gegeven haar tranen afgeveegd en haar steeds maar, gekust.

'Ik schrok zo ontzettend,' stamelt Tilly. 'En het is helemaal niet zo gewoon. Wij kunnen ons hier geen schandaaltjes veroorloven, dat weet je. Lena zou het besterven, als...'

'Is het dan een schandaal, dat een stel verloofd raakt? We zijn toch geen kinderen meer! Als we getrouwd zijn, gaan we natuurlijk in Utrecht wonen. En nog een verrassing: ik ga dan bacteriologie doen; dat wilde Nunky zo graag... Je zou me beter kunnen feliciteren en jezelf ook. Toe mam, wees nou maar weer goed en beheers je. Zo meteen komt Nunky nog kijken waar je blijft.'

Tilly moet het wel ook van die kant bekijken. Voor de spiegel hanteert zij gejaagd de poederdons. Wat een ravage! Maar dat ziet hij niet zo gauw, van haar vindt hij alles goed en mooi, de schat...

Dan kust zij Klaartje. 'Ben je nu heus gelukkig?'

‘Zalig gewoonweg. Ik zal je later wel vertellen hoe dol het allemaal is. En doe je best bij Nunky, dat we zo gauw mogelijk kunnen trouwen, hè mammert? Ga nu maar gauw en hou je goed. Dag schat!’

Terwijl zij de trap afdaalt, denkt Tilly aan drie dingen tegelijk. Wat moet zij zeggen, als Nunky ziet, dat zij gehuild heeft? Tegelijk ziet zij Klaartje in korte wipokjes bezig haar pop naar bed te brengen. Die kleine kussenhandjes, waarmee ze zo onbeholpen de dekentjes wil instoppen. ‘Foei, stoute meid! Måg niet dekentjes wegschoppen. Dan krijg je kou.’ Het tafereeltje lijkt nog zo griezelig dichtbij... Intussen flitst het door haar hoofd, dat Dop gisteren aan tafel zo uitvoerig was over het grote aantal getrouwde studenten. Dat was tegenwoordig heel gewoon en ook zeer goed te begrijpen. De broekjes uitgezonderd waren ze door de oorlog zowat drie jaar ouder dan normaal....

O, dat zou ze nog vergeten: ‘Klaartje! Bel straks even Tante Pauline op en zeg, dat Nico al een nieuwe portefeuille voor Nunky gekocht heeft.’ ‘Joe-oe! Is de schrik nu geweken? Zul je je goed houden? Da-ag!’

De schrik begint inderdaad te wijken en zij kan zich al wat verlustigen in de komende verrassing. Wat zal Nunky het fijn vinden!

Hoewel zij haar hart nog voelt kloppen in haar keel, slaagt zij erin de voordeur open te trekken met een lachend gezicht. Hij drukt onmiddellijk op de starter en duwt het portier open. ‘Alle moeilijkheden opgelost? Everybody happy?... Dan gaan we nõg eens naar Gent.’

Onderweg vertelt hij, dat het wel interessant kan worden. Decorte sprak van een Gentse professor, die daar in de kliniek een keizersnede heeft gedaan, met volledig succes. Daar kan hij nu waarschijnlijk wel wat meer over te weten komen...

Tilly luistert met een half oor. Ze zit nog wat te hijgen en dat mag hij niet merken. Nu worden veel dingen haar duidelijk. De getrouwde student waarover met zo verrassend veel begrip gesproken werd, terwijl je toch eerder schimpscheuten zou mogen verwachten van de ongetrouwde heertjes. En Nunky is er op ingegaan; hoe was het ook weer? In zijn tijd was er maar één veterinaire student getrouwd, de Dikke Zus-en-Zo, een Friese naam. Maar dat was niet de eerste de beste, hij publiceerde al in zijn studententijd zeer interessante artikelen in het Tijdschrift. En hij deed altijd graag mee, was zelfs zeer populair. Maar zo’n vrolijke bende kon het niet zijn, om tien uur ging hij naar huis en daar kon niets hem van afbrengen. Niet omdat hij onder de pantoffel zat, maar omdat hij zich dat eenmaal had voorgenomen, hij was een Fries... Nee, Nunky scheen het helemaal niet zo gek te vinden... En dan al dat gekibbel tussen die twee, de dagen van koude oorlog, als zij zo onopvallend mogelijk geen woord tegen elkaar zeiden. Dat was natuurlijk hun manier van hofmakerij... Nu gelooft zij ook, dat Klaartje al van jongsaf haar keus bepaald had. Aanvankelijk, toen zij nog een onbevange kind was, dweepte ze met Dop en zijn woord was wet. Eerst na zijn terugkomst heeft ze

altijd gedaan alsof er geen sprake van kon zijn. Toen is ook gebleken, dat die twee elkaar toevallig enkele keren hebben aangetroffen bij die ondergrondse organisatie. En juist in die tijd is zij zo veranderd, begon ze in de spiegel te kijken, haar lippen te verven en kon ze niet meer verdragen, dat hij zich met haar zaken bemoeide... En wat sluw van dat wurm! Om maar gauw te kunnen trouwen, gaat zij Nunky straks een worstje voor zijn neus houden: zij gaat bacteriologie studeren... En die arme Dop in die krankzinnige pyjama, waar ze al zoveel pret om hebben gehad: nog drie keer wassen en hij loopt met een sleep!... Zij had geen schuld; hij nam alle verantwoordelijkheid op zich, de padvinder. Dat gezicht!... Och, hij kon het veel slechter treffen; Klaartje behandelt de dieren met zachtheid. Die oude onderwijzeres van de Nutsschool heeft eens gezegd: 'Dat kind borrelt over van liefde.' Maar wat brutaal van dat geboefte! Die éne, zeldzame keer, dat zij alleen thuis zijn, Lena naar de kerk en Doortje al van zaterdagmiddag naar huis. Zouden ze werkelijk...? Och kom, wat zou het? Ze hebben allebei evenveel haast om te trouwen en in iedere verloving komt wel wat voor, zij gaat zichzelf maar na... Toch gaf het haar een harde schok, maar bij nader inzien... Allang voor de oorlog was een jarenlange verloving niets anders dan een proefhuwelijk... En wat zal Truus gelukkig zijn! Everybody happy? vroeg hij daarnet en het heeft er veel van weg. Was het maar al woensdag!

Hij kijkt haar juist even aan. 'Laat mij ook eens lachen. Wat is de pret?' 'Ik lach, omdat jij zo'n pret zult hebben met je verjaardag. Maar het is diep geheim.'

HOOFDSTUK 26

De jongelui hebben hun zin gekregen, zo het hoorde, en zijn al ruim een jaar getrouwd. Op die stormachtige verjaardag was Vlimmen zo overrompeld, dat hij zonder nadenken alles goed vond. Truus bleek niet minder verheugd, zij zond op de snelste manier een notariële akte van huwelijks toestemming, een fraai cadeautje in Zuidafrikaanse ponden, de allerbeste wensen en de goede raad geen baby te krijgen vóór Dop afgestu-deerd zou zijn.

De geschiedenis herhaalde zich in zoverre, dat het huwelijk, evenals dat van Truus en Wessel, in Utrecht voltrokken werd om het schandaal zoveel mogelijk buiten Dombergen te houden. Klaartje was alle beson-jes en hinderpalen zo onstuimig te lijf gegaan, dat zij er als bruid een beetje ondervoed uitzag. Bij haar terugkomst van de huwelijksreis vond ze, dat Parijs erg tegenviel na al het gejubel, waar ze steeds naar had moeten luisteren. Maar ze had zoveel mogelijk namen onthouden en ze kon er nu ook over opsnijden, als het te pas kwam.

Zij wonen op de zolder van een vrij modern huis, bij een leraarsfamilie, die al dicht tot het pensioen genaderd is en bang werd voor gedwongen inkwartiering, toen de laatste dochter trouwde. Er zijn een zitkamer, een slaapkamer, een keukentje en een rommelhokje, alles nieuw behangen en keurig ingericht. In de voorkamer, bij het brede, lage dakvenster, helt het plafond naar beneden en dat vond Klaartje zo prettig. Als hij haar wou grijpen, vluchtte zij die kant uit en stootte hij constant zijn hoofd, de lange sufferd. Dat was in het begin, welteverstaan.

Het is wel wat stiller geworden in huis, behalve dan met de weekends en in de vakanties. Tegen het einde van de maand moet Tilly nu en dan wel eens bijspringen, maar Dop deed toch op tijd examen en Klaartje praat al over bacteriologie of het menens is... En de tredmolen blijft draaien. Kort na zonsopgang is er door de zenuwachtige Corthout, bij wie Vlimmen eens bijna het leven gelaten heeft, omdat de stal onder stroom stond, twee maal binnen een kwartier opgebeld of meneer-dokter direct wou komen. Er lag in de wei een koei kapot te gaan; ze hadden geprobeerd haar nog op stal te krijgen, maar ze kon niet meer overeind. De tweede keer had Tilly gezegd, dat meneer zich al aan 't kleden was.

Als hij buiten komt, huivert hij in de kille voorjaarsmorgen. Het vee is nog maar enkele dagen in de wei en er staat een geniepig windje, dat hij voelt tot in zijn botten. Het doet hem denken aan die vroege morgen, dat Pietje Mulders zich de dood aandeed door tot aan zijn oksels in de sloot te staan om de kop van zijn koe boven water te houden...

Is het een teken van oud worden, dat zijn gedachten steeds vaker wegglijpen in het verleden? Zijn tweede jeugd is toch rumoerig genoeg en eist al zijn aandacht. Er schijnt geen eind te komen aan de naoorlogse revolutie in de geneeskunde. Hij kan haast geen tijdschrift meer in de hand nemen of er wordt hem een nieuw tovermiddel naar het hoofd gegooid. Een nieuw sulfa-preparaat, dat speciaal het tussenklauw-panaritium geneest. Een nieuw antibioticum, dat de veestapel eindelijk eens zal verlossen van de gevaarlijke paratyfus bij kalveren. Streptomycine, die helpt waar penicilline te kort schiet. Een combinatie van beide om zeker te zijn van onmiddellijk resultaat. Sulfachinoxaline, die een eind zal maken aan de gevreesde coccidiosis bij kuikens. Zwartkopziekte, een ernstige belemmering voor de kalkoenenfokkerij, zal definitief uitgeroeid worden door Enheptine. Enzovoort, het lijkt wel een hagelbui en soms weet hij niet hoe hij zich wenden of keren moet...

Zijn instinct heeft hem bijtijds gewaarschuwd. Het was te geweldig, het kon allemaal niet zo mooi zijn, als het voorgesteld werd. In het begin zou je geloofd hebben, dat penicilline alles genas, dus spuiten maar, jongens. Het duurde niet lang of hij las, dat ondoelmatig gebruik ervan grote gevaren met zich bracht. Streptomycine, op zichzelf een geschenk der goden, kan doofheid en zelfs blindheid veroorzaken, als het te lang wordt toegepast.

Toen hij met zijn eerste Prontosyl een kalf gered had bij Kees Wouters, werd hij door de boer opgebeld. Het kalf was veel beter, het was er zo te zien helemaal boven op, maar het zou toch wel kapot gaan, want het pieste bloed... Vlimmen lachte, hij moest denken aan een tafereeltje uit zijn jeugd. Liesje van Hezewijk was misselijk geworden op de schommel van de theetuin en moest overgeven. Grote opschudding: zij spuwde bloed! Haar moeder gilde al om een dokter, tot zij er opeens aan dacht, dat het kind kort tevoren een flesje frambozenlimonade verzwolgen had... Hij stelde Kees Wouters gerust, hij had vergeten te zeggen, dat na het gebruik van Prontosyl de urine rood werd. Dat was wel een lelijk gezicht, maar het had niets te betekenen... En het kalf bleef goed. Intussen is bekend geworden, dat sulfa's zich als kristallen in nieren en urinewegen kunnen vastzetten, zodat de patiënt aan urinevergiftiging kan sterven.

Nee, al die wondermiddelen zijn geen speelgoed voor iedereen, zij moeten nauwkeurig in de gaten gehouden worden. Het is niet: druk op de spuit, wij doen de rest. Gelukkig is de tijd nog niet gekomen, dat de practicus een verlengstuk van zijn injectiespuit geworden is en hij alleen nog de indicaties en de gebruiksaanwijzing op het doosje van de fabrikant moet kunnen lezen, hij moet de eigenschappen van zijn preparaten terdege kennen, precies weten hoeveel en hoelang, of er gebeuren ongelukken. Zijn eerste enthousiasme is door enkele tegenslagen al zeer bekoeld; hij is heel wat voorzichtiger geworden en zijn prognose is niet meer zo optimistisch als in de eerste tijden, toen hij bij zijn 'maagdelijke' patiënten zulke blikseffecten behaalde. Want het leek wel of de bacteriën wisten, dat het bestaan van hun soort op het spel stond, ook zij vochten voor hun leven en hoe! Al hebben zij dan aanvankelijk enorme verliezen geleden, altijd zijn er enkele van de sterkste blijven leven, ook al blaakte het aangevallen lichaam weer van gezondheid. Die elite heeft zich aangepast en een nieuw ras gekweekt, dat veel taaier is en meer weerstand heeft. Dus opvoeren van de doses? Met de schadelijke gevolgen?...

Bij Toontje Baeten heeft hij door een kleine overdosering van sulfamezatine een koppel biggen van tien stuks doodgespoten en er ook voor betaald; het was zijn schuld, hij had zich vergist... Toontje Baeten heeft het natuurlijk rondgebazuind en de meningen waren verdeeld. De meesten vonden het schoon en eerlijk van Vlimmuzze; hij had er zijn eigen heel goed uit kunnen praten, want de biggen waren vóór hij kwam al ziek genoeg om kapot te gaan. Daar waren er ook die zeiden, dat zo'n geleerde dokter zijn eigen riet te vergissen had...

Hij weet nu ook, dat zonder voorafgaand bacteriologisch onderzoek het toedienen van een sulfa of antibioticum maar een schot in het donker is, dikwijls raak, maar ook vaak genoeg ver naast het doel. En de praktijk laat nu eenmaal geen minutieus laboratoriumwerk, geen differentiëring

van de kiemen toe; het vee kan niet dagenlang wachten, het heeft te veel haast met sterven. Hij moet afgaan op zijn ervaring van uiterlijke verschijnselen, trachten te raden welke ziekteverwekker hier aan het werk is en welk middel het waarschijnlijk wel doen zal. Blijkt na vierentwintig, hoogstens achtenveertig uur, dat het gekozen preparaat niets uitwerkt, dan moet hij onmiddellijk overgaan op een ander. Bij een ernstige infectieziekte is er geen tijd te verliezen. In die lastige, vage gevallen springt zijn therapie van sulfa op antibioticum, van het ene sulfa op het andere, van het ene antibioticum op het andere. Dat maakt de behandeling wel duurder, maar het is de enige kans om het dier te redden...

Dan is er nog de dans der hormonen. Het moest zo zijn, dat zijn eerste experiment zich afspeelde bij Keeke Mulders. Hij had de zeug verlost en Keeke aan een koppel van twaalf mooie rooskleurige biggetjes geholpen. Maar nog dezelfde dag kreeg hij de boodschap, dat de zeug geen druppel zog had. Toen hij kwam, zagen de kleintjes er al bleek en verschrompeld uit, ze waren lusteloos, hadden de moed al opgegeven en nog maar enkele van de felste vochten vergeefs om een tepel. Hij vond de uier voldoende gezwollen, maar er was geen druppel uit te krijgen. Het was om te schruwwen, zei Keeke. Vroeger zou hij er niets aan hebben kunnen doen, nu spoot hij de zeug in met een hormonenpreparaat, dat verondersteld werd de krampachtige samentrekking van de spiertjes in melkgangen en tepels op te heffen. Volgens de geleerden zou hij zelfs onmiddellijk resultaat moeten hebben. Hij wachtte met kloppend hart, vijf minuten, tien minuten... En godverdomme, daar spóót de melk!... Als naar gewoonte waren de biggen van Keeke weer zo kostbaar, dat hij de volgende dag nog eens kwam kijken. Ze waren een en al levenslust, ze kregen weer kleur...

Nog een ontdekking, die sterk naar voren komt: sporenelementen! Daar heeft hij een grap mee beleefd bij Verdaasdonk. Hij moest eens komen kijken naar biggen, die het niet goed deden, en hij constateerde bloedarmoede. Ze konden een smeersel komen halen, genoeg voor acht dagen, en dan zou hij nog eens aankomen. Hij maakte een lekker papje van honing, meel en de kleine, maar onmisbare spoortjes van sulfaten. In dit geval voornamelijk ijzer, koper, kobalt, zink en mangaan. Er is maar microscopisch weinig voor nodig; het wordt op de spenen van de zeug gesmeerd en zo krijgen de biggen er genoeg van binnen. Toen hij na acht dagen terugkwam, was er geen schijn van verbetering. Na wat heen en weer gepraat bleek, dat Nol Verdaasdonk trouw iedere dag de ontelbare kleine speentjes van de biggen had ingesmeerd. De zeug mankeerde immers niets; de biggen deden het niet goed...

Met dat al zijn we nog lang niet aan de *therapia sterilisans magna* toegekomen. Maar één groot voordeel is nog altijd onaangetaast gebleven. In de stal hebben nu alle operaties een behoorlijke kans, ook de grootste.

Bij de mens schijnen de doses penicilline en andere antibiotica steeds opgevoerd te moeten worden en sommigen vrezen al, dat men op weg is naar het einde, naar de volslagen onwerkzaamheid, zoals dat ook het geval is geweest met de DDT. Dat was aanvankelijk ook zo'n verbluffend succes, maar men heeft de samenstelling al belangrijk moeten wijzigen, omdat de insecten zich op de duur niets meer van het oorspronkelijke preparaat aantrokken. Maar er zijn collega's, die het niet zo somber inzien voor de dieren: zij leven niet lang genoeg en worden te zelden met antibiotica behandeld, dan dat hun pathogene kiemen er ongevoelig voor zouden worden. Tenminste, dat mag je hopen.

Beyer is in verrukking over de nieuwe mogelijkheden. Bij de kleine huisdieren, die hij al van de aanvang als zijn domein heeft beschouwd, durft hij nu zowat alles aan, als je hem geloven wilt. En zo het hoort, heeft hij al een keer zijn neus gestoten op een manier die hem heugen zal. Het had de beste dierenarts kunnen overkomen, maar ieder moet zijn beurt hebben, anders gaat het niet eerlijk. Doortje, het tweede meisje, is de vierde van de zeven dochters van Frans Opdebeeck en opvolgster van haar zuster Stientje, die tijdens de oorlog getrouwd is. Opdebeeck is geen boer, die uit zijn overvloed aan vrouwvolk een dochter naar de fabriek zal sturen. Doortje was toen ook al aan 't vrijen en haar aanstaande schoonouders hadden een bastaardherder, die al een dag of vier ziek was. Zij sprak er de dokter over aan; de hond at niet, dronk zelfs niet meer en zag er uit of hij hard aan 't doodgaan was. Het was razend druk in die dagen en hij verwees haar naar meneer Beyer; die was hier de grote man voor de honden, wist ze wel. En Nico stoof er natuurlijk direct op af. Hij hoorde, dat de hond in de eerste dagen nog geprobeerd had te eten, maar het al gauw weer had uitgebraakt. Hij palpeerde de buik, die al zeer strak stond, en voelde duidelijk een harde knobbel in de buikholte. Hij zei dus, dat de hond een stuk been of een ander hard voorwerp had ingeslikt, dat stijf in de darm geklemd zat en niet verder kon. Totale afsluiting en daar was helaas niets aan te doen, behalve dan opereren. Maar het was al drie jaar oorlog; hij kon de benodigdheden voor zo'n operatie niet meer krijgen en het zou veel te gevaarlijk zijn. Eerlijk gezegd was hij er ook niet op ingericht; het zou alleen in Utrecht kunnen gebeuren. Jammer genoeg, maar er zat niets anders op dan Max naar het slachthuis te brengen, waar hij pijnloos en zonder kosten zou worden afgemaakt. Daags daarna kwam de vrijer van Doortje met het blijde nieuws, dat Max weer helemaal beter was; hij at weer gewoon en speelde net zo plezierig als vroeger met de kinderen... Het was duidelijk genoeg. Nico had, terwijl hij met de mensen sprak, steeds maar die harde knobbel betast en moet het obstakel door een uitzonderlijk toeval een beetje hebben verplaatst of gewenteld, zodat het weer verder kon schuiven. 'Die hond heeft dat ding toen al gauw uitgedirkt,' zei Nico, 'en ik sla een onsterfelijke figuur. Die mensen geloven dat natuurlijk niet.' Maar het viel mee;

de mensen hadden het zelf al gedacht. De dokter had zolang met zijn twee handen in die buik staan te wroeten...

Maar dan was er ook de operatie op de hond met endometritus. Nico was er niet en hij moest zelf het spreekuur voor de kleine huisdieren doen. Hij trof er een wat al te joviale Amsterdammer van de Kunstzij, die deed of hij hier in de koloniën was en met een zwarte medicijnman te doen had. Daarbij een bastaard van zeer geheimzinnige afstamming, grof gezien met iets van een spaniel over zich. Wat er met de hond was? Dat zou hij eens haarfijn uit de doeken doen, doktertje! Hij liep 's avonds met zijn vrouw altijd nog een eindje om, door het park en zo. Ja-zie-je, zijn vrouw was in de overgangsjaren en dan doe je wat, waar of niet? En laat me nou die hond in de vijver van het park springen! De volgende dag at hij niet, vandaag ook niet, en dan zijn vrouw in de overgangstijd, dan begreep je het wel. En nou was hij hier, zoals je zag, nou had hij alles verteld en doe nou je plicht maar, doktertje!

Hij begreep niet wat die overgangstijd er mee te doen had, maar besloot zijn 'plicht' te doen. Het was een vijfjarige teef, in geen al te beste conditie. Hij vond wat etterige uitvloeiing en bij verder vragen bleek, dat de hond al maanden niet in orde was, veel afscheiding had, te weinig en grillig at. Dus een chronische baarmoederontsteking, maar tegen deze vrijpostige hoofdstedeling sprak hij van endometritis om hem wat af te remmen en hem te laten vragen wat het betekende. De man vroeg dan ook onmiddellijk of je daar je tanden mee kon poetsen en wat er aan te doen was. Daar was niet veel aan te doen, behalve een radicale operatie, waarbij heel de baarmoeder met etter en al weggenomen werd. En dat zou een duur gevalletje zijn, wel vijfentwintig gulden... Hij zei het in de overtuiging, dat deze dikdoener nu wel onverwijld de aftocht zou blazen; het dier was qua ras nog geen kwartje waard; je kon zulke exemplaren gratis per dozijn uit het asiel halen. Maar de cliënt trok zonder zich een ogenblik te bedenken zijn portefeuille en sloeg met een verwaande pats het briefje op de tafel. 'Wanneer kan ik hem komen halen? Mijn vrouw, in haar overgangstijd, snap je wel, kan dat beest niet te lang missen, doktertje!...' Daar zat doktertje met de operatie en de hond werd meteen in de box getild. Gelukkig was Nico weer even wild als steeds en samen hebben zij er een keurig karweitje van gemaakt, al zegt hij het zelf. Wel was hij een beetje jaloers op die dunne, spitse en water-vlugge vingers van Nico. Die jongen is gemaakt voor dit soort peuterwerk; zijn eigen handen zijn in sommige gevallen haast even groot als de patiënt zelf... Penicilline-streptomycine tegen infectie, alles genas in de kortste tijd en de hond ging dansend de deur uit, allemaal vanwege de overgangstijd, snap je wel...

En hiermee is hij op de plaats van bestemming. Al op enige afstand ziet hij door de lichte grondnevel drie grijze schimmen in de wei, de schou-
ders opgetrokken van kou. Hij rijdt zo ver hij komen kan, neemt de in-

fusiekolf en de fles en moet nog een kleine honderd meter door het natte gras lopen. Al dadelijk voelt hij het water door zijn sokken trekken en vermijdt zoveel mogelijk de vlaaien. Voor de boeren vormt hij nu een lachwekkend beeld, weet hij, de stadse meneer, die bang is zich te bevuielen. De oorlog had zijn voordelen; toen móést hij zich kleden als een stukkenrijder. Maar in die tijd heeft hij ook een onredelijke afkeer gekregen van zo'n al te stoere uitrusting. Kleren zijn belangrijk, ze drukken je neer of kwikken je op. Maar nu voelt hij zich komiek.

Corthout is weer een en al eerbied voor de geleerdheid, maar de twee burenen menen zich wat milde plagerij te mogen veroorloven om het vroege uur en het bittere weer.

'Jullie hebben goed lachen om een afgejakkerde veearts,' zegt hij. 'Ik ben vannacht om half één thuisgekomen en jullie zijn om een uur of negen al achter het wijf gekropen.' De uitdrukking heeft niets beledigends in dit deel van Brabant, zij is eeuwenoud en nog steeds gangbaar onder de oudere boeren. Waarom achter het wijf, vraagt hij zich af, en niet ernaast? Het slaat op de beddekoets, tot voor kort de enige slaapgelegenheid van de boer en nu nog ver in de meerderheid. Ligt de vrouw aan de voorkant van de bedstee, omdat zij 's morgens het eerst moet opstaan? Och, het is eenvoudig genoeg: zij moet er 's nachts maar al te vaak uit, als de kleine begint te huilen. En daarom ligt de baas achter het wijf...

Intussen heeft hij gezien, dat de koe wat vreemd doet. Zij ziet er helemaal niet ziek uit, ligt op de rechterflank en maakt nu en dan trage, zwemmende bewegingen met de poten, terwijl zij de kop opheft om te proberen omhoog te komen, wat niet lukt. Af en toe kreunt zij, maar niet van pijn zou je zeggen, meer uit verveeldheid. Toch zal het niet veel anders kunnen zijn dan kopziekte, in deze tijd van het jaar.

Het routine-onderzoek van hart, temperatuur en ademhaling levert niets op. Dit beest is theoretisch in goede doen en in ieder geval heeft het geen kopziekte. Wat dan?...

Dan ziet hij, dat de koe iets te veel op haar rug ligt en hiermee is het raadsel opgelost. Daar is hij verdomme-nog-toe weer eens uit zijn slaap gehaald voor niemendal. Het lijkt veel op het 'bloedend gezwel' bij de hond van Mariette van Dijk. Charles heeft nog altijd succes met dat verhaal; het komt in rangorde direct na zijn avontuur met de pastoor van Hulshout...

'Even aanpakken, mannen! Corthout neemt de kop. Stevens en Colen ieder een poot. En dan sleuren we het beest een eindje die kant uit.' Hij wijst met zijn kin en grijpt zelf de staart...

'Een-twee-hup!'

Na nog enkele hup's zegt hij, dat het zo goed is, en laat de poten tegen de romp duwen. Dan schopt hij eens tegen de koe. Zij komt nogal stijf overeind, keert hun haar achterste toe en begint te grazen... Mardi, gat-verdimme, verrekt...

Vlimmen wijst op een lichte inzinking van de bodem. Een kuiltje is het nauwelijks te noemen, maar het was juist iets te diep voor een uitgestrekt beest, misschien een paar vingerbreedten, wie zal het zeggen? De romp van de koe past er ongeveer precies in en door het kleine beetje, dat zij te veel op de rug lag, kon zij niet opstaan. Een toeval uit duizenden, maar zonder menselijke hulp, in de wildernis bijvoorbeeld, zou het dier zijn omgekomen.

De boeren staan er beteuterd naar te kijken, zij hebben het begrepen. En het is beschamend. Moesten ze dáárvoor de veearts uit zijn bed halen? Dit is zijn werk niet, dit hadden zij zelf moeten zien, dit is gezond boerenverstand, meer niet... Vlimmen weet wat er in hen omgaat en spant zich in om vooral niet grootsig te schijnen.

Stevens, met zijn leep gezicht, herstelt zich het eerst. 'Maar dokter, as ge 't na 'ns nié gezien had, da kuiltje, wa had-de dan gedaon?'

Het is een gemene strikvraag, want dat weet Vlimmen zelf niet zo gauw. Hier past een bijbels antwoord, dat hen even wijs laat. Waren het niet de farizeeërs, die Christus er in wilden luizen met de cijnspenning? 'Als ik het niet gezien had, Stevens?' Hij wacht even. 'Als ik mijn vrouw niet gezien had, was ik er nooit mee getrouwd.'

Een ogenblik vergeet hij zijn ergernis om het futiele karweitje, zijn gebrek aan slaap bij het aanbreken van een drukke dag en geniet zo bescheiden mogelijk van hun barbaars gelach.

En dan maar weer naar huis op dit onmogelijke uur, te laat om weer 'achter het wif' te kruipen en te vroeg voor het ontbijt. Lena zal nu de tafel wel gedekt hebben, maar hij heeft er een hekel aan in zijn eentje te ontbijten, hij heeft het te dikwijls moeten doen.

Hij nadert de Eikenhof... Wat die vent van plan mag zijn? In een jaar tijd hebben al zijn koeien verworpen en zijn stuk voor stuk steriel gebleven. Beyer heeft hem al een paar keer gezegd, dat er maar één remedie was: heel het koppel opruimen, de stal grondig ontsmetten en opnieuw beginnen. Hij kreeg telkens zó de wind van voren, dat hij verder maar gezwegen heeft. En opeens had Van Riel het gevonden. Geen stier meer bij zijn koeien, hij ging het nu met kunstmatige inseminatie doen en dan zou je wat anders zien!

Kunstmatige inseminatie als redmiddel bij koeien, waar de abortus Bang langs alle kanten uitstroomt... Toen Siebenga, bekend als Dokter Jan uit Oldeberkoop, ermee begon, zal hij wel niet gedroomd hebben, dat de K.I. nog eens als tovermiddel gebruikt zou worden. Hij was de grote voorvechter in Nederland, misschien wel de enige. Naast een drukke praktijk heeft hij jarenlang ontelbare experimenten gedaan, op de juiste, wetenschappelijke manier, hij heeft er een uitstekend proefschrift over geschreven, het woord gevoerd en fel gedebatteerd op vergaderingen van veehouders — op zichzelf al een staaltje van heldhaftigheid, want hij heeft een spraakgebrek — artikelen gepubliceerd in hun vakbladen, ge-

vochten tegen de grote autoriteiten, die beweerden, dat de K.I. in Friesland nooit iets te betekenen zou hebben... En nu de K.I. over het hele land op volle toeren draait, wordt de naam Siebenga niet meer genoemd... Daar staat iemand te zwaaien... Bertus Molenschot! Wat nu weer?

De boer is zeer opgewonden. Heeft meneer-dokter het al gehoord? Dat er ineens mond- en klauwzeer is uitgebroken in de stal van meneer Vriel? Vlimmen laat zich tegen de rugleuning vallen. Dit is de vanoudsbekende donderslag bij heldere hemel. Heel de streek, nee, heel Nederland is brandschoon! Wel is er sprake van een uitbraak in België, hoofdzakelijk in de Antwerpse Kempen. Het is natuurlijk altijd mogelijk. Opeens breekt het ergens uit en het virus vertelt niet waar het vandaan komt. En de koeien van de Eikenhof hebben een verminderde weerstand. Maar het blijft toch vreemd...

'Weet je 't heel zeker, Bertus? Wie heeft het geconstateerd?'

O, daar valt niet aan te twijfelen. Gistermorgen heeft meneer Vriel het aangegeven op het gemeentehuis en 's middags is er al een inspecteur komen kijken. Alle vierenveertig hadden het even hard te pakken en ze moesten allemaal direct opgeruimd worden.

Wat een buitenkansje voor die schobber, denkt Vlimmen. Dit kost de belastingbetaler een slordige dertigduizend gulden en meneer krijgt gratis een fonkelnieuw, gezond koppel in ruil voor een waardeloos zootje steriele koeien, dat nu naar de destructor moet. Dus mond- en klauwzeer als afdoend middel tegen abortus Bang. Hij vertrouwt het zaakje voor geen halve cent; het is te mooi om waar te zijn.

Hij gooit een aasje uit: 'Dat is een uitkomst voor meneer Van Riel, Bertus! Er is niets wat hem beter te pas kon komen.'

Maar de boer is te zwaar beladen met zijn eigen zorgen. 'Jao, veur hum wel. Mar ikke? Wa moet ik doen mee die ziekte vlak neven m'n deur?'

Vlimmen vraagt wanneer de beesten voor het laatst zijn ingeënt. Dat ligt niet zo ongunstig, maar het loopt toch naar het eind van de immuniteitstermijn. 'Direct laten enten, Bertus! Als ze het intussen al te pakken hebben gekregen, helpt het niet meer. Heeft Bart Verdonk nogal veel over en weer gelopen, de laatste dagen?' Nee, Bart is altijd heel voorzichtig geweest, ook al voor dat besmettelijk verwerpen.

'In ieder geval kan het geen grote strop worden,' gaat Vlimmen voort. 'Als ze opgeruimd moeten worden, betaalt de regering de waarde, zul je wel weten.'

Toch heeft Bertus het liever niet. Het ging de leste tijd redelijk goed op de stal. Hij weet wat hij heeft en niet wat hij krijgt. Met de regering heeft hij liefst zo min mogelijk te doen. Ze maken het gemeenlijk wel zo, dat ge er tòch op achteruitgaat. Op zijn best is het een hoop trubbel voor niks. Nee, merci!

Vlimmen kijkt op zijn horloge. Het is niet ver en hij kan voor het ontbijt nog wel gauw even heen en weer om het vaccin te halen. 'Breng ze maar op stal. Ik ben in een kwartier terug.'

En dat scheelt niet veel. Hij onderzoekt de dieren en kan uiterlijk nog niets van de kwaal ontdekken. Tijdens de inenting vraagt hij of er nog ander nieuws is aan de overkant.

Niet veel bizunders. Alleen dat Bart Verdonk al een hele tijd niet goed is. Ziek en niet ziek. 's Avonds gaat hij maar liefst zo vroeg mogelijk naar bed, omdat hij zo doodmoe is, en hij weet niet waaraf. Het werk gaat hem ook lang niet zo goed van de hand... En dat moest maar eens afgelopen zijn met dat gezanik en geklaag, had meneer Vriel gezegd, hij kon niet blijven voortsukkelen met een hálve knecht. Daarom heeft hij dokter Treeborg naar Bart gestuurd om hem te laten onderzoeken, hij dacht dat het maar lijntrekkerij was, tenminste dat liet hij heel goed merken. Lieske had liever dokter Vercammen genomen; daar zijn ze bij haar thuis zo goed over te spreken. Maar meneer Vriel heeft zelf Treeborg als dokter en die twee zijn nogal goed bevriend...

'Precies,' zegt Vlimmen. 'Soort zoekt soort.'

Afijn, Treeborg zei, dat het niks ergs was, een overblijfselke van griep, dat vast was blijven zitten. Voor de verdere rest was het niks als zenuwen en verbeelding. Een mens, die dacht dat hij ziek was, voelde van alles. Het was de beste medicijn niet ziek te *willen* zijn, zei Treeborg en hij gaf een fleske, dan zou het wel gauw beteren... Bart heeft daarop gezegd, dat dokter Vlimmus hem al een jaar geleden gewaarschuwd had. Ze hadden besmettelijk verwerpen in de stal en Vlimmus had gezegd, dat zoiets ook op de mensen kon overslaan. Toen hadt ge Treeborg eens moeten horen, zei Bart. Zoiets belachelijks had hij nog niet meege maakt. Die veearts had misschien een beetje verstand van beesten, maar dat hij in godsnaam van de mensen afbleef, de verwaande stommeling... Maar dat fleske had niks geholpen.

Dus Treeborg als controlerend geneesheer oftewel slavendrijver, denkt Vlimmen. Dat moet hem bijzonder goed zijn afgegaan. 'Heeft Bart Verdonk ook koorts?'

Ja, daar klaagt hij ook van. De ene dag wat meer, de andere wat minder. Het begint meestal kort na de middag. Er zijn ook dagen, dat hij zijn eigen wat beter voelt, maar dat duurt niet lang.

'Zeg dan maar aan Lieske, dat ze dokter Vercammen laat komen, zoals ze van plan was. En dan moet ze vragen of hij mij eens wil opbellen.'

Op de terugrit geeuwt hij van de honger... Beyer is er al en Vlimmen vertelt van het mond- en klauwzeer, dat daar als een hemels manna uit de lucht is komen vallen bij hun beste vriend Van Riel... Ook Nico vindt het een rare geschiedenis en hoogst verdacht. Is er niet een uitbraak gesignaleerd in Noord-België?

Tilly begrijpt er niet veel van. 'Waarom krijgt die Van Riel nu alles ver goed? Was hij dan verzekerd tegen mond- en klauwzeer, maar niet tegen abortus Bang?'

Vlimmen zal dat eens haarfijn uit de doeken doen, zou die Amsterdammer

met zijn overgangstijd zeggen. De regering is teruggekeerd tot het oude opruimsysteem, dat vroeger in zwang is geweest, maar dat al gauw opgegeven moest worden, omdat het niet hielp. Toen werden alle aangetaste dieren afgemaakt op kosten van het rijk. Maar er bestond geen andere tegenmaatregel; de halve veestapel werd afgeslacht, maar het mond- en klauwzeer ging rustig zijn gang en trok heel het land door. Nu is het anders, nu bestaat er een entstof, die de dieren acht tot negen maanden immuun maakt, en daar wordt praktisch alle vee mee ingeënt. Breekt de ziekte nu uit bij een boer, die niet heeft laten enten, of op een stal waar de enting verlopen is, dan beperkt zich de omvang tot een of twee stallen. Want nu al het zieke vee direct wordt vernietigd in de destructor, is de infectiebron afgedamd. En dit is rendabel, dit kost de regering duizenden guldens, maar anders loopt de schade in de miljoenen.

Daar gaat de telefoon. Weer een spoedgeval?...

Het is Dacka. De eerste post heeft hem verrast met het bericht, dat de zaak tegen de paters voor het Hof gewonnen is!

Als de kreten zijn verklonken, gaat hij voort: 'Maak je niet te veel illusies! De paters laten dat niet op zich zitten en gaan ongetwijfeld in cassatie. Ze hebben geld genoeg, om van hun invloed maar niet te spreken, en het kan trouwens wat lijden. Ik vind de zaak nog altijd niet sterk genoeg om er nu al op te gaan fuiven. Deze slag is gewonnen, maar de oorlog gaat voort. Het moet wel bijzonder lollig zijn voor Bertholdi, maar dan louter als *succès d'estime*, want het schip is nog lang niet binnen; de zaak leent zich zeer goed voor cassatie... Ja, het is weer drie maanden, dat de paters tijd hebben om zich te bezinnen.'

Tilly frons de wenkbrauwen... Het was beter geweest, dat Nunky er niets van gehoord had. Hij zal zich tòch illusies maken. Nu ja, zijzelf ook wel een beetje...

HOOFDSTUK 27

'Nu begint het aardig te rotten op de Eikenhof,' heeft Beyer gezegd.

Toen Vlimmen enkele dagen na de uitbraak van het mond en klauwzeer ging kijken of de koeien van Molenschot ongedeerd waren gebleven, vroeg de boer op ontdane fluisterton, of de dokter het al gehoord had... Bart en Lieske Verdonk hadden gedaan gekregen van meneer Vriel! Over een dag of veertien moesten ze er al uit zijn, stonden ze op straat. Nou, op straat was wel wat veel gezegd, allee, ze hadden van weerskanten een goeie thuis en daar konden ze voorlopig wel intrekken, tot ze wat anders gevonden hadden. Maar met drie kinderen, ge wist hoe dat ging...

Vlimmen dacht aan de lange opzegtermijnen van pachtcontracten. Oh nee, Bart was immers geen pachter, hij was eenvoudig knecht met een weekloon. Maar dan nog! 'Kunnen die mensen zo gauw op straat gezet

worden?' vroeg hij. 'Ik dacht, dat je tegenwoordig je personeel niet meer naar believen mocht ontslaan.'

'Nee, maar in dit geval scheen er niets aan te doen. Bart had al om raad gevraagd bij de mannen van de Boerenbond. Indertijd had hij een contract moeten tekenen van meneer Vriel en dat was zo vuil in elkaar gestoken, dat hij en Lieske in de kortste keren op straat konden gezet worden. Volgens dat contract werden ze allebei beschouwd als huispersoneel, ook al woonden ze dan apart in de boerderij, want die stond te boek als één gedoente met de villa en meneer was de eigenlijke boer. Een meid moest ge ook geen dag langer in huis houden, als ge er per se af wilde zijn. Wat dat aanging waart ge tenminste nog baas in uw huis... Tja, in die tijd waren Bart en Lieske zo happig geweest om te kunnen trouwen, dat ze alles zouden getekend hebben wat meneer Vriel voor hun neus had gelegd... Wat nu? Ja, dat zei de dokter wèl. Bart sprak er al over naar Canada te gaan. Dat scheen de leste tijd mogelijk te zijn, zonder al te veel geld. En daar in Canada woonde nog een oom van Bart, al van vóór de eerste oorlog. Die was daar ook boer, maar dan in het groot. Bart had er al naar toe geschreven, of Lieske dan altijd, want die is beter met de pen... Een paar weken later kwam Vlimmen rond het middaguur thuis en hoorde, dat Molenschot van de Meelsterweg in de apotheek zat... Bertus was rood van opwindung. Wist meneer-dokter er nog niks van? Bart was van de hooischelf gevallen en heel ongelukkig terechtgekomen, half op de vloer van de stal en half op een kruiwagen en hij had zijn been gebroken. Lieske had direct dokter Vercammen er bijgehaald en die zei, dat het een lelijke breuk was. Hij had seffens de ziekenauto laten komen en Bart lag al in het gasthuis van de Prins Bernhardlaan...

Die menskens leken wel voor het ongeluk geboren, want het gebeurde krek één dag te laat. Bart was sedert daags tevoren al niet meer in dienst van meneer Vriel, hij was al zo goed als overgehuisd en alleen nog met Lieske voor de leste keer teruggekomen om het een en ander van de zolder te halen en op te laden. En nu het zo gelegen was, met die ene dag verschil hoefde meneer Vriel niet eens meer het loon door te betalen tijdens de ziekte.

'Wat zei Van Riel, toen het gebeurd was? Wat deed hij?'

Hij was niet thuis... Maar ze kenden hem goed genoeg om te weten, dat er van hem niks te verwachten viel. Toch scheen hij al bekendheid gekregen te hebben, want hij was op het leste ogenblik in de steek gelaten door dat jonge koppel uit Schijndel, dat hij gehuurd had als opvolgers van Bart en Lieske. Die waren zeker nog intijds gewaarschuwd geweest en ze hadden nog niks getekend... Naar het scheen, was meneer Vriel bezig nieuw vee aan te kopen en nu zat hij ineens zo goed als zonder hulp, want Kees die er nog was, had zijn handen al vol genoeg aan het werk buiten de stal. Kees, met die vetbult in zijn nek, wist de dokter wel, de mens was ocharme niet helemaal zjuust, een zonderling en een beetje mensen-

schouw... En o-ja, Bart had gevraagd of de dokter zo vriendelijk zou willen zijn om hem een van deze dagen eens op te komen zoeken in het gasthuis, hij had iets heel bizonders te vertellen... Ja, Bertus wist er al het een en ander af, maar wou het liever aan Bart overlaten, hij moest heel voorzichtig zijn, wist de dokter wel, hij moest zijn eigen er buiten houden... 'Maar ge zult er van opheuren,' besloot Molenschot.

De avond van dezelfde dag werd Vlimmen opgebeld door de arts Vercammen... Ja, het was een vrij ernstige fractuur; er zouden wel een paar maanden mee gemoeid zijn, maar de vooruitzichten waren toch niet zo ongunstig... Wat hij zeggen wilde: de vrouw van de patiënt had hem eenvoudig gesméékt om dokter Vlimmen op te bellen, zij kwam niet tot bedaren, voor hij het beloofd had. Zij sprak over besmettelijk verwerpen van de koeien in verband met al oudere klachten van haar man...

'Juist,' zei Vlimmen. 'De boeren noemen het besmettelijk verwerpen, maar als ik spreek van abortus Bang, of *febris undulans* of Malteser koorts, zult u het beter begrijpen. Die stal heeft ruim een jaar lang gedréven van de smetstof. Vierenveertig runderen, boordevol bacillen van Bang.'

'O-o,' klonk het peinzend aan de andere kant. 'Ja-ja.'

Vlimmen weidde nog wat uit over eendere verschijnselen, die zich voorgedaan hadden bij enkele van zijn collega's. 'Nu u Bart Verdonk toch in het ziekenhuis hebt, zou het misschien de moeite waard zijn het eens van die kant te bekijken. Het lijkt me wel interessant voor een medicus.'

Dat was het zeer zeker, vond Vercammen. Hij zou er eerlijk gezegd niet zo gauw aan gedacht hebben, hij wist alleen dat het bestond, had het nog nooit meegemaakt. Wel had hij gelezen, dat er nu een therapie voor bestond, neosalvarsaan, meende hij, zou het aanstonds even opzoeken. In ieder geval zijn beste dank voor te tip.

Een paar dagen later vroeg Beyer: 'Moet je nu niet eens naar Bart Verdonk gaan kijken?'

'Ben je zó nieuwsgierig?' lachte Vlimmen. 'Wat verwacht je eigenlijk?' 'Precies wat jij verwacht. De oplossing van een epizoëtisch raadsel. Of vond je het helemaal niet vreemd, dat zoveel koeien het allemaal tegelijk hadden? Van een voortschrijdende infectie was daar eigenlijk geen sprake.'

'Als je gaat, neem dan een mandje fruit mee,' zei Tilly. 'In een ziekenhuis kun je niet met lege handen aankomen.'

'Daar moet je vrouw voor zijn,' zei hij. 'Ik zou er pas aan denken, als ik er al was en al die lekkernijen zag.'

Bart Verdonk lag in een hoek van de zaal en het nevenstaande bed was onbezet, zodat het een vertrouwelijk apartje kon zijn... Met de pijn kon het wel schikken, zei Bart. Maar nog altijd dezelfde koorts, en de zuster had al gevraagd, waar hij al dat zweet toch vandaan haalde. Zij hadden hem een beetje bloed afgetapt en waren nu aan het onderzoeken of het

iets met besmettelijk verwerpen te maken had... Maar het was voor heel wat anders, dat hij had gevraagd of meneer-dokter zo vriendelijk wou zijn om eens te komen. Dat mond- en klauwzeer was een grote smeerlapperij geweest van meneer Vriel. Bart hoefde zijn eigen niet te generen, daar was hij altijd veel te slecht voor behandeld geworden... Nou, het begon ermee, dat Toon Bastiaansen uit Berendonk, die toen voor meneer die rotte koei voor eerlijk verkocht had op de Hagenburgse markt, enkele dagen achter mekaar weer op de Eikenhof te zien was. En op die vrijdagmiddag kwamen die twee uit de villa en stapten op de stal aan. Bart had krek gegeten en hij kwam al aanlopen, want hij dacht, dat meneer hem wel nodig zou hebben. Maar nee, hij werd teruggestuurd: 'Blijf maar binnen; 't is niks!' Toch vertrouwde Bart het zaakske niet en hij dacht bij zijn eigen: — Dat gaat zó niet; daar moet ik meer van weten... Hij kroop voorzichtig op zijn sokken langs de andere kant op zolder en kon zo die twee afloeren door het luik van de hooischelf. Ze hadden het over pootziekte — zo noemen ze mond- en klauwzeer in België, zou de dokter wel weten — en over een boer in Wijnegem, een echte duitendief, die er niet van wou horen tot hem een briefke van duzend frank in zijn hand gestopt was — Bastiaansen was hier aan het woord, welteverstaan. Bart begreep er nog geen steek van, ook niet toen ze met de koeien begonnen, al was dat heel vreemd. Bastiaansen deed een pakske van krantepapier open en daar kwam een zaksken uit van dat doorzichtig spul, dat ook waterdicht is...

'Plastic,' hielp Vlimmen.

Precies, en daar zaten natte lappen in, net zakdoeken, maar ze waren gerafeld. En met die lappen begon Bastiaansen de koeien een voor een in de bek te wrijven. Meneer had zijn jas aan een spijker gehangen, zijn mouwen opgestroopt en hield de koeien vast bij de horens; daar had hij Bart niet voor nodig. Zo kreeg heel de stal een beurt. Toen het klaar was, kregen ze ruzie over driehonderd of vierhonderd. Meneer had gezegd driehonderd. Bastiaansen hield vol van vierhonderd en had het weer over de duzend frank, die hij aan die boer had moeten geven. Zo bleef er voor hem bekant niks meer over en voor zo'n habbekrats werkte hij niet, als meneer Vriel dat maar wist! Daarop zei meneer, dat hij met die duzend frank al zó niks te maken had, dat hij in ieder geval niet betaalde voor hij resultaat had en zo waren ze al steggelend de stal uitgegaan... Bart had er nog niet veel erg in, maar een paar dagen later werd het komplotje duidelijk genoeg. De koeien waren flauw, aten slecht, nirkten bekant niet meer en begonnen te zeveren. Toen hij zag, dat ze ook kapotte tongen hadden, met blazen erop, wist hij het zoetjesaan wel...

'Hoeveel beesten hadden het al direct?' vroeg Vlimmen.

De ene zag er wat slechter uit dan de andere. Hij heeft niet in alle bekken gekeken, maar zeveren deden ze direct allemaal, op slag, misschien een of twee uitgezonderd... Achteraf bezien, had meneer zijn eigen onderwijn

allang verraden. Hij was de leste twee dagen — wat hij anders nooit deed — om de haverklap in de stal gaan kijken, ongezien, naar hij dacht, maar Bart hield hem in de smiezen... En dan die vuile komedie, toen Bart het kwam zeggen: 'Wát mond- en klauwzeer? Dat bestaat niet! Wat weet jij ervan? Och man, klets niet!' en zo meer, als naar gewoonte. En toen hij het dan zelf gezien had, was het huis te klein: hij moest onmiddellijk het gemeentehuis opbellen! Het was hoogstgevaarlijk voor de boeren in de buurt, voor heel het land!

'Wat een bezorgdheid,' zei Vlimmen. Hij dacht even na. Nu begon het er minder fraai uit te zien voor die gevaarlijke fielt. Of zou alles weer doodlopen op gebrek aan bewijs?

'Vind je goed, dat ik er werk van maak?' vroeg hij. 'Ben je bereid een verklaring af te leggen aan de politie?'

Bart zei zeer beslist ja. Hij had zich daar al die tijd kapot gewerkt voor een schandalig loontje, ook toen hij bekant niet meer kon, hij was er steeds erger dan een hond behandeld geworden, had jarenlang alles opgekropt en was dan op stel en sprong met vrouw en drie kinderen op straat gezet door die...

Tranen van woede.

'Misschien krijgt hij nu zijn trekken thuis,' troostte Vlimmen. 'Dat wordt trouwens de hoogste tijd. Die vent deugt van geen kanten.'

Toen de grote vloed van politieke strafzaken bij de familie Dacka begon af te ebben, is Floor gaan klagen over slapeloosheid. In vrij korte tijd heeft hij ook, hoog langs de slapen, lange, blauwwitte strepen gekregen, scherp afgetekend in zijn donker haar. Klaartje zei, dat ze zou kunnen dwépen met een man, die er zo gedistingeerd uitzag...

Een beetje overwerkt, zei de dokter, rust nemen, maar toch ook op tijd wat beweging, afleiding, een verzetje, ook eens aan iets anders proberen te denken en driemaal daags één cachet... Vlimmen vond direct het juiste middel: 'Ga weer eens af en toe een middag mee de boer op, zoals voorheen. Toen sliep je als een marmot.' Ja, dat was een idee.

En Vlimmen was zo geladen, dat hij al twee dagen na zijn bezoek aan het ziekenhuis een voorwendsel vond om met Dacka naar Oetelbeek te rijden. 'Dus je moet en zál de huid hebben van de heer Sterkenburg van Riel,' zei Floor. 'Je hebt me vroeger eens verteld van steegsheid bij paarden en dat noemde je een ziektegeval. Als jij evenveel boefjes had leren kennen als ik, zou je Van Riel ook een ziektegeval noemen.'

'Dan moet die ziekelijke schoft zo gauw mogelijk onschadelijk gemaakt, worden,' zei Vlimmen. 'Doe niet zo halfzacht! Straks ga je nog zeggen, dat ik wat meer consideratie zou moeten hebben voor de paratyfusbacil.' In Oetelbeek zit nog steeds de opperwachtmeester Reynders van de afgeschafte marechausseebrigade, nu overgenomen door iets kleurloos, dat Rijkspolitie heet. Met de weemoed van een ontzadelde ruiter spreekt hij

van 'de tijd, dat ik bij de Koninklijke Marechaussee diende.' Zijn paard is verdwenen maar hij doet hetzelfde werk.

De heren kwamen zeker weer met iets heel moeilijks lachte hij. Wat verschaftte hem de eer?

Vlimmen deed het verhaal en bij het woord Wijnegem, stak Reynders olijk een vinger op... Ja, dat zou een heel aardig zaakje kunnen worden, als er wat meer bewijs bijeen te krijgen was, ook in België. Als er inderdaad duizend frank betaald was, zou het moeilijk zijn. In ieder geval zou hij de verklaring van Verdonk opnemen en doorsturen. De heren in Hagenburg zouden het wel belangrijk vinden, nu er zo'n groot bedrag mee gemoeid was, om niet eens te spreken van het gevaar voor de Hollandse veestapel. En dan kon hij toevallig op zijn eigen houtje iets ondernemen in België. Hij had kennis aan een collega van de gendarmerie, met wie hij vroeger hier aan de grens heel prettig had samengewerkt. Die zat nu in Deurne bij Antwerpen, op het randje van Wijnegem en ze schreven elkaar nog steeds met Nieuwjaar. Wie weet. Hij zou beginnen met een persoonlijk briefje. Jammer, dat de naam van de boer niet genoemd was, maar mond- en klauwzeer of pootziekte was toch al een kleine aanwijzing... En Toon Bastiaansen, die tijdens de oorlog voor een schatrijke smokkelaar doorging, had tegenwoordig weer reden genoeg om het een en ander te riskeren voor een paar lapjes van honderd. Na de oorlog waren alle plagen van Egypte over hem gekomen, eerst de geldzuivering, dan de belastingrecherche. Had zelfs in voorlopige hechtenis gezeten voor belastingdelicten, was totaal uitgeschud en alleen al uit armoede weer aan de smokkel gegaan, maar nu in het klein.

'Dat is de Amerikaanse manier,' zei Dacka. 'Toen ze de gangsterkoning Al Capone niet konden vangen op een van zijn ontelbare moorden, grepen ze hem via de belastingen, maar dan ook goed. Levenslang of het scheelde niet veel.'

Bij zijn thuiskomst beleefde Vlimmen nog een verkwikkend moment. Verdammen belde op en zijn stem zong. Hij moest even laten weten, dat hij een bijzonder goede beurt had gemaakt in het ziekenhuis. Het serologische onderzoek op *febris undulans* bij Verdonk was zeer positief uitgevallen. Maar hij had eerlijk gezegd, dat dokter Vlimmen hem op het idee had gebracht. Het was een hele gebeurtenis!

Een paar weken later kwam Reynders aanfietsen in de Beukenlaan en hij glunderde... Liever thee, als het mevrouw niet te lastig was. Als hij op dit uur koffie dronk, kon hij wel eens een uurtje wakker liggen voor hij insliep... Nou, zoals dat onderzoek op rolletjes gelopen had, kwam zelden voor. Het leek wel een film! De zaak was zo goed als rond en nu kon hij er wel het een en ander van vertellen; het zou eerstdaags wel in de kranten staan... Van zijn vriend in Deurne had hij per kerende post al antwoord gekregen, maar dan officieel, met afschriften van de processen-verbaal. Wat er al niet gebeurd was! Toon Bastiaansen was daar in Wijnegem bij

die boer, een zekere Van de Leur, heel parmantig het erf opgelopen, met een aktentas aan zijn fiets en ongeveer als heer gekleed. Hij zei, dat hij gestuurd was door de inspecteur-dierenarts om wat zever van de koeien te komen halen voor onderzoek. Hij deed nogal uit de hoogte en sprak niet veel, een lichtelijk verveeld ambtenaar in de uitoefening van zijn dienst. Uit zijn aktentas nam hij eerst een boek, dat er nogal registerachtig uit zag, noteerde naam, adres en het aantal zieke koeien. Dan een cellofaan zak met witte servetjes. Hij liet Van de Leur de koppen van de koeien vasthouden en ging aan het werk. Na afloop waste hij netjes zijn handen en zei goeiendag... Het was bijzonder goed gespeeld en de boer had geen moment getwijfeld; het karweitje was in de gegeven omstandigheden ook volkomen aanvaardbaar... Maar bijna was het een ouderswets kluchtspel geworden! Het scheelde niet veel of hij was daar zijn 'chef', de echte inspecteur tegen het lijf gelopen, want die kwam toevallig een half uurtje later ook eens kijken bij Van de Leur. Toen de boer nu weer het woord inspecteur hoorde, was hij zo attent om te zeggen, dat het wel niet meer nodig zou zijn; er was zojuist al iemand van de inspecteur daar geweest om wat zever van de zieke koeien mee te nemen... En daar sloeg de bliksem in de bruiloft. Stel je voor: een verdacht individu, dat zich uitgegeven had voor ambtenaar, was er zoëven vandoor gegaan met die uiterst gevaarlijke smetstof! De inspecteur reed direct naar de gendarmeriekazerne, die het dichtst bij de hand was, en het onderzoek werd niet kinderachtig aangepakt, dat moest Reynders zeggen, de heren waren wèl overtuigd van de ernst van het geval. Hun idee was, dat wraakneming de bedoeling zou zijn; sommigen spraken zelfs al van de communisten, want de hoeveelheid smetstof was voldoende om heel de veestapel van België te infecteren, had de inspecteur gezegd... Van de Leur verklaarde, dat hij de man wèl zou herkennen en gaf een signalement, dat haarfijn klopte. De dader had wel niet veel gezegd, maar aan zijn spraak te oordelen kwam hij naar de mening van de boer 'ievers uit de Vlaanders' of van de kanten van Belgisch Limburg, in ieder geval was het niet iemand uit de Antwerpse omgeving. Aan een Nederlander had hij niet gedacht, dus een extra pluim op de hoed van Bastiaansen. Nu scheelden de dialecten aan weerskanten van de grens wel niet zóveel, maar er waren toch altijd een massa kleine verschillen die sterk opvielen. Hij had bij ongeluk maar één keer 'nou' hoeven te zeggen en hij had zich zeer verdacht gemaakt, zoals een Vlaming zich direct verraadde met 'awèl' of 'zonne'... Dan nog had de gendarmerie nagespoord, in welk buitencafeetje Bastiaansen rondjes had uitgedeeld en van wie hij had gehoord, op welke boerderijen de pootziekte heerste. Dus al een aardig kringetje getuigen en de opgegeven signalementen klopten...

'Dus die duizend frank...?' vroeg Vlimmen.

Reynders lachte. Natuurlijk niet! Ziet u, compagnons van de soort Bas-

tiaansen en Van Riel konden nu eenmaal niet nalaten ook elkaar te bedriegen. Gelukkig maar, en dat zou straks nog blijken... Nu waren er genoeg gegevens bij elkaar om Bastiaansen meteen maar te gaan halen in Berendonk. De verklaring van Verdonk en de processen-verbaal van de gendarmerie werden hem voorgelezen en hij was pienter genoeg om te begrijpen, dat hij in de val zat. Maar toen begon hij het doopceel te lichten van meneer Van Riel. Er was grote bonje in de firma. Die stinkend rijke Van Riel had hem voor honderd gulden in de nek gekeken, de gierige bandiet. En die grote meneer zou nu vrij uitgaan? Wacht eventjes! Samen gevangen, samen gehangen. Schrijf maar op!... En hij maakte het zo bezwarend mogelijk voor Van Riel; hijzelf was de verleide maagd, de arme slokker, bezweken voor het geld om zijn honger te kunnen stillen... De zaak was nu in handen van de rechter-commissaris.

HOOFDSTUK 28

'Vóór Dop afgestudeerd is, moet ik het onder de knie hebben,' heeft hij al enkele keren gezegd. 'En dan moet ik opschieten, of ik krijg de kans niet meer. Lui, die het weten kunnen, beweren, dat de regering nu ernstig van plan is de rundertuberculose te gaan uitroeien. Het zal waarschijnlijk nog wel een jaartje of wat aanlopen, voor ze kunnen beginnen. Maar als het zo ver is, komen we handen te kort. Zowat zeshonderd dierenartsen moeten dan ongeveer tweeëneenhalf miljoen koeien behandelen.*

'Maar er bestaat toch geen middel tegen tuberculose?' zei Tilly.

'Voor één koe niet, nee, wel voor een hele veestapel. Ik heb je al gezegd, dat een aangetast dier reageert op tuberculine. Nu worden alle runderen ingespoten en alle reactiedieren radicaal opgeruimd. Dat is al heel oud en het had al veel eerder moeten gebeuren. Het is eenvoudig een kwestie van geld, zoals alles in de veterinaire praktijk, de behandeling van enkele lieve hondjes en poesjes uitgezonderd. Naar schatting zal het zowat honderd miljoen kosten.'

Toen zij voor de tweede keer een bijeenkomst van dierenartsen bijwoonden in Gent, heeft hij meer succes gehad. Keizersnede? O, dan zou Decorte hem even voorstellen aan Lode Vanypere uit Roeskapelle, niet ver van de Franse grens. Die was er het eerst mee begonnen in de praktijk en deed nu keizersneden aan de lopende band, in de drukke tijd wel eens twee per dag. En hij had nog geen enkele mislukking geboekt... Vlimmen ging er op af als een roofdier op zijn prooi. Sectio caesarea in de stall! Doctor Vanypere was een stevige knaap, met een staalachtige blik. Zo te zien hoog in de dertig, gehard, maar ook een beetje vermoeid. En hij

* In dit hoofdstuk is wat geschipperd met de chronologie. De dagelijkse toepassing van de keizersnede in de Westvlaamse praktijk ontstond eerst enkele jaren later.

stak zijn kin omhoog op de manier van mensen, die weten wat zij willen en het ook doen... Was collega Vlimmen er ook van bezeten? Hijzelf had nog altijd het gevoel, dat één keizersnede meer beroepsvoldoening gaf dan een half jaar andere praktijk. In zijn streek nam de caesarea hand over hand toe, vooral bij de zogenaamde liefhebbers, fokkers van stamboekvee. Eergisteren had hij een koe voor de tweede keer geopereerd en de boer vroeg of het beest geen ritssluiting in de buik kon gezet worden... Er was een gemeenschappelijke maaltijd en zij gingen naast elkaar zitten, met Tilly tegenover hen. 'Voor het schone uitzicht,' zei Vanypere en begon meteen een boekje open te doen over zijn eigen vrouw. Marie-Rose was zijn trouwe assistente bij de caesarea en een betere zou hij nooit krijgen. Marie-Rose zou de hele operatie langzamerhand zelf wel kunnen uitvoeren, als ze maar dorst te snijden. Marie-Rose had al een keer de situatie gered. Toen had hij in angst gezeten! Het vroom een steen dik en hij had een elektrisch vuurtje laten aanrukken... Nee madame, niet voor de operateur: voor de koe! Als de ingewanden te veel afkoelen, was er groot gevaar voor shock... Daarbij werkte hij steeds met een sterke lamp. En juist toen hij de baarmoeder genaaid had, sloeg de zekering door. Heel de inventaris: maag, darmen en baarmoeder puilden naar buiten. Voor hij het kon verhinderen hadden ze ook al een buitendeur opengegooid en woei er zowat twaalf graden vorst binnen.

Maar Marie-Rose was al op de knieën geschoten, steunde heel de bloederige massa in haar schoot, ging er overheen liggen en hield op de tast alles zoveel mogelijk bij mekaar. Het duurde een hele tijd, voor er op die helsdonkere boerderij een zaklamp gevonden was. Hij was op het ergste voorbereid, maar de koe kreeg geen streepje koorts en geen zwelling, ze gaf al meteen vijftieng liter melk; en eetlust? Ze vrat de pitten en de stenen, zei de boer... Dát was Marie-Rose! Tilly kreeg er plezier in: 'Is u al lang getrouwd, meneer Vanypere?'

Als hij lachte, stak hij zijn kin bijna loodrecht in de lucht. Ze hadden al vier kinderen!... Maar als collega Vlimmen zich interesseerde voor de operatie, waarom zouden ze dan niet meerijden naar Roeskapelle en blijven logeren? Marie-Rose zou het zó plezant vinden!

Dat was zeldzaam vriendelijk aangeboden, maar ze hadden niet eens een tandenborstel bij zich. En Vlimmen moest morgen weer aan de slag, onverbiddelijk. Zoiets moest voorbereid worden. Wij, trekhonden van de maatschappij! En een keizersnede kreeg je niet op bestelling.

'Tilly,' vroeg Vlimmen, 'zou je het erg vinden om er een vakantie van een paar weken aan te besteden?... Heus niet?... Dan zou ik willen voorstellen, dat we alles eerst rustig regelden en een vervanger zien te krijgen. Beyer kan het op geen stukken na alleen bolwerken al die tijd. Dan logeren we in een hotel en ik ga een paar weken bij collega Vanypere in de leer.'

Geen sprake van! Marie-Rose zou het niet tolereren. Ze kwamen bij hem in huis en anders 'marcheerde' collega Vanypere niet...

Tijdens de terugreis heeft hij nog twee keer gevraagd of zij het niet al te sneu vond. Eerst verleden jaar hebben zij hun uitgestelde huwelijksreis naar de Franse Riviera kunnen maken. Voor die tijd was het nauwelijks mogelijk geweest en toen het er eindelijk van kwam hebben zij nog geld moeten smokkelen. En ze hadden het plan gemaakt dit jaar weer te gaan. 'Dat wordt dus wat de Engelsen noemen: a busman's holiday,' lachte zij. 'Wat bedoelen ze daarmee?'

'De Londense busconducteur of chauffeur, die in zijn vakantie plezierritjes gaat maken met de bus.'

Nu begon hij opnieuw en zij had de grootste moeite hem te overtuigen. Tenslotte troostte hij zich met de idee, dat ze er in de nazomer misschien nog wel een paar weken uit konden knijpen. Zij had gelijk: dit was geen vakantie, dit was een studiereis.

Vandaag is het dan zover. Jagertje heeft zich tijdens de oorlog gevestigd in Gelderland, maar Beyer heeft een jonge collega kunnen vinden, die er heel goed mee door kan. Nu of nooit! Heeft ze haar paspoort?

Zij worden tegen etenstijd in Roeskapelle verwacht, dus zij hoeven niet te jakkeren. In vriendschappelijk zwijgen boemelen zij voort en Tilly heeft het gevoel, dat hun gedachten nu en dan tegen elkaar aanleunen. Op hetzelfde ogenblik vraagt hij:

'Waar zit je over te piekeren?'

'Ik ben zo benieuwd naar Marie-Rose.'

'Daar zat ik waarachtig ook aan te denken. Na al wat we over haar gehoord hebben, kan ze alleen nog tegenvallen.'

'Precies. En volgens de ultra-moderne romanschrijvers zouden we straks moeten ontdekken, dat Vanypere een raar complex heeft, waardoor hij steeds moet jubelen over zijn vrouw, terwijl ze in werkelijkheid een onmogelijk spook is, met nog veel gekkere afwijkingen... Gelukkig ziet hij er helemaal niet naar uit, dat hij er van die literaire complexen op na houdt.' Er is in die paar weken druk gecorrespondeerd. Marie-Rose heeft voorgesteld, dat ze met madame Vlimmen uitstapjes zou maken, terwijl de heren op praktisch waren. Ze beschikten immers over twee wagens en konden eens gaan kijken aan de kust, in Gent en Brussel. Maar als er een keizersnede te beleven was, wilde Tilly er bij zijn. Zonder assistent ging het niet, had meneer Vanypere gezegd, en zij wilde dat vak ook leren.

Als zij Kortrijk gepasseerd zijn, worden zij getroffen door het fraaie, zachtglooiende landschap. 'Dit land komt me zo rijk voor,' zegt Tilly, 'ik bedoel de bodem. Of denk ik dat maar?'

'Ik ben geen landbouwspecialist, maar mij dunkt ook, dat het er gezond en tierig uitziet. Zware grond, zou ik zeggen.'

'Zie je die koeien?' roept zij. 'Heel anders dan bij ons! Groter en zo woest om te zien. Net of ze veel dichter bij het wilde rund staan. Allemaal even egaal roodbruin, enkel een witte vlek op het voorhoofd. En zie je die be-

haarde uiers? Alleen de spenen zijn bloot. Een barbaars gezicht, als je die blanke uiers gewend bent.'

'Ja, dat is nu het fameuze Ras van West-Vlaanderen. Ze fokken hier zowel op veel vlees als op melk. Het een gaat natuurlijk ten koste van het ander. De Friese koe zal het winnen op de melkgift, maar achterblijven op de biefstuk. Je kunt nu eenmaal niet alles hebben.'

'Ja, ze zijn ook veel vetter dan ons vee.'

'Vet? Schaam je, Tilly! Ben jij de vrouw van een dierenarts? Je lijkt wel Mariette van Dijk. Een melkkoe is nooit vet; alle vet wordt er uitgemolken. Wat je daar ziet, al die zware billen, is louter vlees. Mager, mals, rood spiervlees, chateaubriand, die smelt op je tong!'

'Schei uit!' geeuwt zij. 'Je maakt me wee van de honger.'

Roeskapelle is een vriendelijk, oud stadje met een vierkant marktplein, omgeven door zeventiende-eeuwse geveltjes en een laat-gotisch stadhuis. Nog enkele antieke straatjes door, tot bijna aan de rand van de stad, en daar woont Vanypere in een ouderwets, dubbel huis met koetspoort. Al bij het eerste treffen weet Tilly, dat Marie-Rose er geen sombere problemen op na houdt. Kinderogen! Vriendelijk van nature en volkomen op haar gemak in haar witte jas. Donker haar in een dikke wrong en een gezellige mond. Er gaat rust van haar uit. Maar die ogen zijn iets zeldzaams, ze zijn niet ouder geworden dan een jaar of twaalf. Op het eerste gezicht lijkt ze tenger, tot zij de witte jas uittrekt en er een paar armen te voorschijn komen, die er zijn mogen. Zij zegt, dat Lode al thuis is, en daar komt hij de trap af, fris gewassen met een bescheiden waasje van eau-de-cologne tegen mogelijke stalgeurtjes.

Eerst de bagage naar boven. Daar is de badkamer. Komen ze gauw beneden? Er hoeft hier geen toilet gemaakt te worden. En ze nemen toch een druppel voor het eten?

Nauwelijks zijn ze gezeten of Lode komt aanrijden met een bar op wiel-tjes, een batterij van flessen. 'Laten we toch vooral zorgen, dat we niets te kort komen... Meneer Vlimmen neemt zeker een Hollandse?'

Vlimmen kijkt naar al die etiketten en vindt het een vriendelijk stilleven. 'Een Hollandse?' aarzelt hij. 'Die krijg ik iedere dag. Liever iets vreemds.' 'Dan zal het een Franse aperitief moeten zijn,' zegt Marie-Rose. 'Amer-Picon? Pernod? Cinzano? Noilly-Prat? En als u niet van zoet houdt: Armagnac, whisky – o nee, dat is niet vreemd genoeg – wacht een beetje: Calvados! Dat is een mannenborrel; daar is een leren tong voor nodig.' 'Vlaanderen, o welig huis,' citeert Vlimmen en Vanypere steekt zijn kin weer op van het lachen. Calvados voor de mannen.

'Zou ik een Pernod aandurven?' zegt Tilly. 'Maar er komt zoveel tralala bij kijken, is 't niet?'

Marie-Rose slaat de handen ineen. Dat had ze in stilte gehoopt! Nu kan ze eindelijk eens pronken met de absint-lepels, die ze op moederkensdag van Lode gekregen heeft.

Zullen ze elkaar nu maar eens bij de naam gaan noemen? Tilly, Jan, Lode en... Ja, dat wisten ze. Hun oren hebben getuit van Marie-Rose! 'Kijk, dat is een vaste hand,' prijst Vlimmen, wanneer de gastvrouw zonder de geringste trilling een dun straaltje ijswater uit de kristallen kan zuiver raak op het suikerklontje in de absint-lepel laat vloeien.

'Maak me niet nerveus, Jan! Ik krijg de trac.' Als bewijs van het tegendeel heft zij de kan wat hoger en het ragdunne straaltje wijkt geen millimeter af. 'Genoeg, Tilly?... Nog een beetje? Ja, het is nogal straf.'

Daar zijn de meisjes, eendere gezichtjes, donker en blozend, lange, dikke vlechten... Lode zegt, dat ze straks eens moeten laten zien hoever ze al gevorderd zijn in speldewerk. Dat kunnen ze de laatste tijd leren op school; het is een poging om het oude Vlaamse kantklossen in leven te houden. De jongens logeren bij nonkel Stefaan. Dat geeft wat ruimte. En rust! Want die twee knapen kunnen wat ravotten! 'De kansen op een keizersnede stijgen met de minuut,' zegt hij dan. 'De laatste dateert van vier dagen geleden, dus het kan niet lang meer duren. En als de alerte in het hol van de nacht komt?'

Dan gaan ze natuurlijk mee; wat is dat nu!

'Hoelang doe je over de operatie?' vraagt Vlimmen.

In het begin duurde ze wel twee uur, maar het ging al gauw sneller. De recordtijd is nu drie kwartier, zonder de voorbereidingen, natuurlijk. Het gemiddelde is een uur vijf kwartier. Het hangt ervan af hoeveel spanning er op de buik staat. Als er weinig spanning is, kan hij het peritoneum in één doorlopende naad hechten... Maar dat zullen we wel zien bij de operatie. Wat wou Tilly zeggen?

'Hoelang duurt het voor het kalf geboren wordt?'

'Daar zat ik op te wachten,' lacht hij. 'De blijde gebeurtenis heeft plaats in de eerste vijf minuten van de operatie, als er niet te veel bloedingen zijn. En dan nog maken die bloedingen geen groot verschil, een of twee minuten hoogstens... Ziet ge, er is altijd veel toeloop van nieuwsgierigen, vooral overdag. In het begin had die belangstelling zijn voordeel; de faam van de keizersnede moest nog uitgedragen worden. Nu is in deze omgeving iedere boer wel overtuigd, tot ver over de grens. Ik heb al een paar operaties gedaan in Frankrijk. Wel, van dat ik het mes op de huid zet, heerst er een bange stilte, tot het kalf er uit is. Dan barst het gebabbel los en wordt het een echte kermis. Ze denken aan geen koe meer, ze hebben een levend kalf gezien en er heerst vreugde in Jerusalem. Op dat moment is voor die mensen de sectio caesarea de gewoonste zaak van de wereld geworden, maar dan begint voor ons pas het grote werk.'

'Vloeit er veel bloed, Lode?' vraagt Tilly.

'Daar zult ge van versteld staan. Als ge het ziet, Tilly, in de eerste ogenblikken, voordat de arteries zijn afgeklemd, gaat ge denken: die koe loopt leeg. Maar het is verrassend weinig: een handvol, meer niet. Bloed werkt op de verbeelding van de mens; de hoeveelheid wordt altijd over-

schat... Gezondheid!... Ja, het is een hele revolutie in de verloskunde en die hebben we hier in België te danken aan onze Professor Van der Plasche in Gent. Hij heeft er ook een boekje over gepubliceerd.'

'Ja, dat heb ik,' zegt Vlimmen. 'Ik kon het alleen in het Engels krijgen.' 'Er bestaat geen andere vertaling... Dat boekje gaat natuurlijk over het werk in de kliniek, de operatie met alle beschikbare middelen en met een stuk of tien helpers. Maar in de praktijk staan Marie-Rose en ik daar midden in de nacht met de baas en de bazinne als enige hulp, wanneer de kinderen nog te klein zijn. En al doende hebben we verschillende vereenvoudigingen en hulpmiddeltjes kunnen vinden, die ge nog wel zien zult. *In de stal moet ge van alle hout pijlen zien te snijden en er kunnen zich incidenten voordoen, waaraan in de kliniek niet eens gedacht wordt.*'

'Vertel eens van Debie,' zegt Marie-Rose.

'Och ja!... Dat was een van mijn eerste operaties en er mocht dus niets verkeerd gaan. Een mislukkig, al blijft het maar bij een dood kalf, wordt veel ijveriger rondgeklapt dan een succes, weet ge wel. We hadden toen nog af te rekenen met een grote menigte tegenstanders, die met ongeduld zaten te wachten op de blijde boodschap van een onfortuinlijke afloop. Maar zulke dromedarissen vindt ge overal. Het geval speelde zich af bij Debie, een vrij belangrijke boer en een liefhebber. Ook op ander gebied is hij een liefhebber en daaromtrent is er nog een ander schoon vertelsel in omloop. De koe was ook niet min, ze had een prijs behaald op het Nationaal Concours en het was een kalf van de beroemde stier Robic, die er voor bekend staat, dat hij grote kalvers produceert. Ik had het dier zelf geïnsemineerd... Ja, dat is hier nog altijd in handen van de dierenarts. Kunstmatige inseminatie is een woord, dat nog weinig boeren gebruiken, ze zeggen: — Dat is een kalf van Vanypere... Ik werd 's avonds tegen half twaalf geroepen. De baas was niet thuis, maar de bazinne had toch al een paar burens opgetrommeld. Die hadden al machinaal getrokken, met het apparaat, dat ge wel kent, maar het kalf leefde nog en het lag goed. Van extractie was geen sprake; later bleek ook, dat het een billemans was oftewel kachtelgatje. Kachtel is Westvlaams voor veulen en ge begrijpt de associatie: zo'n kalf is van achteren even rond als een veulen.'

'Hé!' zegt Tilly. 'Dat woord komt ook voor op de Zeeuwse eilanden. Ik heb het gehoord op Schouwen-Duiveland. Ze hebben daar een kinderrijmpje: Kiek,kiek,kiek / daar loopt een kachteltje langs de diek.'

'Ja, er bestaat wel meer verwantschap tussen Zeeuwen en Westvlamingen... Dus Baas Debie was niet thuis en dat was vervelend, want nooit wordt door de dierenarts eigendunkelijk tot de caesarea overgegaan, jamais!' 'Waarom eigenlijk niet?' vraagt Vlimmen. 'Als het de aangewezen weg is?' 'Om der wille van het smeer... Een keizersnede is niet alleen gemakkelijker dan embryotomie, maar ook veel duurder en een boer is achterdochtig... Wilt ge de prijzen weten? De caesarea kost vijftientighon-

derd frank en een volledige embryotomie zevenhonderdvijftig... Daar ziet ge van op?’

‘Geen wonder,’ meesmuilt Vlimmen. ‘In Nederland rekenen we op het ogenblik dertig gulden voor een embryotomie, een heel dure meneer vijfendertig. Veertig zal een hoge uitzondering zijn. Dat is zowat de helft. En jullie prijsje voor keizersnede, bijna tweehonderd gulden, is bij ons helemaal —’

‘Ja, maar vergeet niet, dat een kalf als dat van Debie, uit een prijskoe en de fameuze Robic, al bij de geboorte zeker vijfduizend frank waard is. En na zes maanden ruim tienduizend! Het monster woog, recht uit de baarmoeder, vierennegentig kilo!’

‘Nunky, hoeveel weegt een normaal Fries kalf?’ vraagt Tilly.

‘Veertig kilo is al heel mooi.’

‘Ziet ge?’ gaat Lode voort. ‘En om de rekensom af te maken: bij embryotomie zou Baas Debie op de dag zelf al vijfduizend plus zevenhonderdvijftig frank verliezen. Bij keizersnede won hij altijd nog drieduizend twee honderdvijftig. Dus een verschilletje van maar even negenduizend frank! Natuurlijk steeds met het risico, dat het kalf kort na de geboorte kon sterven...’

En nu moest de vrouw erover beslissen. Het was daar al geen huisgezin van Nazareth; zij had hem doorgaans een heleboel te verwijten, wat ze deed, en ze vreesde, dat hij nu ook eens de gelegenheid zou te baat nemen om op zijn poot te spelen. Ze wist niet waar ze goed aan deed, ze verwachtte hem alle ogenblikken thuis, kwam hij nu maar, enzovoort. Maar we kenden hem zo’n beetje; hij kon evengoed in de morgen thuis komen en het kalf kon niet wachten. Ik rekende haar het sommetje twee, drie keer voor en een van de burens raadde het haar ook aan. De anderen waren ongelovigen, ze trokken een lang gezicht en bleven er liever buiten... Eindelijk viel dan de beslissing en ik haastte me naar huis om Marie-Rose te halen en de keizerskist op te laden... Och ja, dat is van belang voor u, Jan: in zo’n geval geef ik direct een lichte epidurale injectie van tien cee-cee en als ik terugkom nog zestig erbij, voor een vaars wat minder. Dan liggen in die tussentijd de weeën stil, de koe tobt zich niet af, het kalf heeft rust en de levenskansen zijn weer wat vergroot.’

‘Ja, dat lijkt me een heel goed idee.’

‘Bij onze aankomst was Baas Debie nog steeds niet thuis. Het kalf was zo kolossaal, dat ik bij nader inzien de incisie in de baarmoeder wat groter moest maken, maar het kwam toch vlot genoeg naar buiten en het werd de deur uitgesleept naar een ander vertrek van de stal. De vrouw en een van de burens gingen mee om het te verzorgen. Onderwijl kwam eindelijk Baas Debie opdagen, goed zat natuurlijk. Hij zei maar half goeiedag, stond een tijdje met verdwaasde ogen naar die opengesneden buik te kijken en zwijmelde al gauw weer naar buiten. Ik kon niet veel aandacht aan hem besteden, ik was bezig de baarmoeder te hechten. Even later begon de boerin achter mijn rug te gillen, ze was helemaal de kop

kwijt: Och menere, hij ligt voor dood! Er zit geen leven meer in! Wat moet ik doen?... Uit de deur, waarlangs het kalf was weggebracht, kwam ook een van de helpers aanlopen en stond al even ontdaan te kijken... Tja, zo snel als het ging, kan ik het niet vertellen. Het flitste door mijn hoofd, dat dit een bijzonder slechte affaire dreigde te worden, het eerste échec! Een kalf van hoge afstamming dood en nog vijftienghonderd frank te betalen. Slechte propaganda en bazinne Debie met een kot vol ruzie. Maar ik kon er me niet mee gaan bemoeien, ik kon niet opstaan. De behandeling van een pasgeboren kalf is trouwens heel gewoon boerenwerk. Ik riep: — Hangt hem dan op aan zijn achterpoten en giet er koud water over, als ge zijn leven redden wilt... Iedereen zweeg en niemand verzette een voet... Ik begon te schreeuwen: — Maar vlug dan toch, nondedomme! Ge weet toch wat ge te doen hebt!... En dan eerst zei de boerin: — Och menere, 't is de-n-baas!... Debie had met zijn zatte kop te lang naar die open buik gekeken en was buiten op het erf van zijn stokje gegaan.' 'Lode kon haast niet doorwerken van het lachen,' zegt Marie-Rose. 'Meener de operateur zat te brullen met de hechtnaald in zijn hand.'

HOOFDSTUK 29

Tegen het einde van het diner ziet het ernaar uit. Er wordt opgebeld door een liefhebber en geen kleintje, hij heeft ruim negentig stuks melkvee van de beste hoedanigheid. 'Ze hebben al getrokken met het apparaat,' zegt Lode. 'Maar in dit geval is dat niet zo erg. Deze boer is een uitzondering. De meesten verliezen hun laatste beetje verstand, als er aan een kalf getrokken moet worden. Het is niet zo ver weg; ik zal gauw even gaan zien of er nog extractie mogelijk is. In ieder geval wordt het geen embryotomie bij deze boer; hij heeft al een keizersnede meegemaakt.' 'Zullen we het dessert maar uitstellen tot vanavond?' stelt Tilly voor. De Vlaamse gulhartigheid begint op haar maag te wegen en zij kijkt wat beduusd naar de hoeveelheden patisserie, die haar nog te wachten staan. Twintig minuten later is Vanypere terug: Ja, de voorstelling gaat door!... De 'keizerskist' staat altijd gereed en wordt in de wagen getild. De dames volgen in Vlimmen's wagen en Marie-Rose zal rijden, zij kent de binnenwegen.

Het begint donker te worden. Lode zegt, dat het een zware operatie zal zijn. De koe heeft heel de dag in de wei gelopen en heeft flink wat tympanie. Het zal een toer zijn om de randen van het buikvlies weer bij mekaar te krijgen. Een recordtijd gaat het zeker niet worden. Maar het is wel goed, dat Jan ook een moeilijk geval te zien krijgt.

Vlimmen kijkt naar de boerderijen, die zij passeren. 'Wat een schilderachtige bouwsels,' vindt hij. 'Het lijkt wel architectenwerk. En allemaal nog betrekkelijk nieuw.'

'Geen wonder,' zegt Lode. 'In veertien-achttien is hier alles platgescho-
ten. Het ziet er niet slecht uit, maar de stallen zijn te klein.'

Het is een vrij groot gemengd bedrijf met een ruime binnenplaats tussen
de gebouwen. De keizerskist wordt naar het woonhuis gedragen. Dan
gaan de mannen naar de stal, beladen met de lamp, een grote elektrische
tondeuse, een transformator voor de afwijkende voltage en een dikke
haspel met snoer. 'Daar zit vijftiwintig meter draad op,' zegt Lode. 'Zo
zit ik nooit gevangen, want niet in alle stallen vind ik een prise zo dicht
bij de hand als hier. Soms moet ik er een eind mee over het erf naar de
woonkamer.'

Tilly klampt zich vast aan haar gastvrouw. 'Ik zal je vanavond geen
moment uit het oog verliezen, Marie-Rose!'

Zij wordt voorgesteld aan de bazinne en vriendelijk verwelkomd. Tilly
staat er even van te kijken. Deze boerendame, met haar beschaafd gezicht
en verzorgd uiterlijk, zou heel wel kunnen doorgaan voor een lerares,
verrast bij haar huiselijke bezigheden. Zij en Marie-Rose noemen elkaar
bij de voornaam. Tweelingdochters, juist volwassen, schilderachtig in
haar korenblauwe jasschorten, haar elegant gevouwen scharlaken hoofd-
doekjes met witte noppen, en geschoeid met rubberlaarzen, trekken vief
en opgewekt naar de stal. De keizerskist gaat open. Ook de voorste wand
kan neergeslagen worden en vormt een primitief instrumententafeltje...
Wat later staat Marie-Rose in een echte operatiejas met staand kraagje,
verblindend wit onder de helle lamp boven de tafel, sorteert met haar
reeds ontsmette handen de instrumenten en rijgt de hechtnaalden. Of-
schoon zij vrolijk babbelt met Laurence, heeft haar werk iets plechtigs,
bijna religieus. Tilly verstaat geen woord van het klankrijke dialect en
houdt zich dus maar bezig met het opmaken van de inventaris. Zij telt
de kromme naalden die, met de draden netjes in een cirkeltje gerold, in
de juiste volgorde op het deksel van de instrumententrommel worden
gerangschikt. Zij noteert de aantallen in haar zakboekje; zoveel met ny-
lon, zoveel met catgut. Zoveel Pean'se tangen. Zoveel tangen, die zij
nooit gezien heeft; daar moet zij straks naar vragen. Scharen, ook en-
kele van uitzonderlijk model. Tampons. Flesjes met wit poeder, waar-
schijnlijk antibiotica... Eigenlijk is het niet bijster veel, voor zo'n omvang-
rijke operatie.

Intussen zijn de mannen bezig in de stal. Het is een tamelijk klein ver-
trek, met zeven ijzeren voederbakken tegen de muur. Maar zij hebben de
ruimte; het andere vee is in de wei. De patiënte is een ontzaglijk beest,
nog extra gezwollen door de dracht en de trommelzucht van het ogen-
blik. Aan de muur, boven haar hoofd, ziet Vlimmen een grote plaat in
wit email met zwarte letters: Nationaal Concours. Ras van West-Vlaan-
deren. Melkkoeien grote maat. 7de Prijs.

'Als dat de zevende prijs is,' zegt hij, 'weet ik niet hoe de eerste prijs er
uit moet zien. Hoe zwaar weegt dat dier normaal?'

Berten, de baas, zegt, dat het ruim negenhonderdvijftig kilo zal zijn, zonder de dracht.

Eerst krijgt de koe de rest van de epidurale injectie tussen de staartwervels gespoten en dan begint het mannenwerk. De kolos, die nu ruim een ton weegt, moet zo voorzichtig mogelijk neergelegd worden. Twee man houden haar een zak onder de buik en heffen. Daar zij op de rechterflank moet komen, zijn er touwen aan de rechterpoten gebonden, die tegelijkertijd worden aangetrokken naar binnen, en zo laat het gevaarte zich vrij zacht neer... Waarom een koe gaat liggen, zodra zij haar buik gesteund voelt, al is het maar door een zak, zal wel een eeuwig raadsel blijven, maar het lukt zo goed als altijd. Dan worden de poten bijeengesnoerd en nu moet het dier met man en macht achterstevoren gesleept, waarna de achterpoten aan de ijzeren kribbe worden gebonden. En dan beleeft Vlimmen weer een staaltje van de vindingrijkheid, waarop de practicus dagelijks is aangewezen. Niet ver van de kop van het dier is er een deur naar het inwendige van de stal. Vanypere vraagt om een stevige knuppel, ruim een meter lang. Deze wordt in de breedte achter de drempel van de deur gelegd en aan deze geïmproviseerde dwarsbalk snoert hij de voorpoten vast. Een kleinigheid, maar belangrijk. Het spaart twee stevige helpers uit, die anders de koorden gedurende heel de operatie moeten vasthouden.

Daar zoekt de brede tondeuse. In vlugge, lange streken wordt het operatieveld kaalgeschoren, ook een deel van de zwaarbehaarde uier bij de lieshoek, en gewassen met zeep. Insmeren met jodium. Een ogenblik daarna hanteert Lode de injectiespuit voor de lokale verdoving, van rechts naar links op verschillende plaatsen langs de lijn, waar de snede moet worden aangebracht... Subcutaan, ziet Vlimmen, is dat wel voldoende?... Dan van links naar rechts enkele diepe prikken intramusculair, spuitend terwijl de lange naald langzaam teruggetrokken wordt. Juist, zo zou hij het ook doen.

'En nu gauw verkleden; Marie-Rose zal stilletensaan wel klaar zijn.'

Dit is team-work. Als Vanypere zich heeft gehuld in een glimmend plastic gewaad, dat zijn armen tot aan de schouders bloot laat en op zijn rug wordt dichtgesespt, in de grove rubberlaarzen is gestapt, dragen de kleurige tweelingen de gesloten kist over het donkere erf naar de stal. De 'steriele' Marie-Rose, met Tilly op haar hielen, marcheert er achter in verlakte rubberlaarsjes. Dan volgen Vlimmen en Vanypere, die nog even tijd heeft voor een grapje. Hij imiteert met overdreven keelstem de Duitse professor, die de kliniek betreedt: 'Also, meine Herren! Ist das Rind narkotisiert? Wieviel hat man eingespritzt?' Het lijkt wel een feeststoet en op de een of andere manier is Marie-Rose de hoofdpersoon.

In de stal wijst zij de plaats waar de kist moet staan. Er zijn al twee emmers water gebracht, waarin een desinfectans in poedervorm wordt opgelost. Terwijl Lode zijn handen wast met borstel en zeep, etaleert zij het

eerstnodige op de neergeslagen klep van de kist. Intussen leggen de helpers twee zakken stro tegen de buik van de koe. 'Anders krijgt ge bij het openen van de baarmoeder het vruchtwater over uw knieën,' verduidelijkt Vanypere. 'Zo zit ge min of meer droog. En een dik uur op de stenen knielen: we zijn geen paters!'

Ook Vlimmen verstaat geen woord van de aanwijzingen, die Lode geeft aan de boeren. En wat dit nu te betekenen mag hebben, begrijpt hij niet zo gauw: Berten en zijn zoon komen aansjouwen met een blok geperst stro, dat zij achter de rug van de koe leggen. Dan komt er nog een mestvork aan te pas, die schuin over de koe in het stro wordt geplant... Och, natuurlijk! De baas neemt de lamp en zet haar met haar grote klem vast op de steel van de riek, zodat het licht straks op de handen van de chirurg valt. 'O, wat handig!' roept Tilly. 'Wat sluw!'

Vlimmen houdt zich groot: 'Ja kind, op die manier moet de kliniek naar de stal gebracht worden.'

Hier schijnt alles tegelijkertijd te gebeuren. Marie-Rose en Lode slaan reeds het grote operatielaken uit de vouwen en spreiden het over de koe. Het wordt met tangen in de huid gehaakt en de split gaapt juist boven het operatieveld.

Dit alles heeft nauwelijks langer geduurd dan de tien minuten, die moeten verlopen, vooraleer de plaatselijke verdoving heeft doorgewerkt. Er gaat geen minuut verloren, denkt Tilly, de keizersnede is hier al geïndustrialiseerd.

De lamp wordt aangeknipt en heeft veel weg van een schijnwerper. Marie-Rose straalt en weerkaatst het licht naar de schemerige hoeken van de stal. Vanypere zegt iets tegen Berten. Tilly heeft al gerinkel gehoord en ziet nu dat de baas een lange verchromde ketting, met geringde lussen aan de uiteinden, om zijn eigen pols heeft gesnoerd. Zij begrijpt er voorlopig niets van.

De familie Vanypere knielt neer als een bruidspaar in de kerk en zij reikt hem meteen een mes aan. Dan neemt zij wat korte stukjes catgut van het schaalpje en houdt een Pean'se tang gereed in de andere hand.

Lode wijst met de punt van het mes. 'Veertig centimeter. Van de lieshoek tot waar de melkvenen de buik ingaan.'

Tilly kijkt op haar horloge. Ze zou twee paar ogen moeten hebben, een voor de operatie en een om Marie-Rose in de gaten te houden, want dat is voor haar het belangrijkste... Het mes gaat met vlotte halen door de huid. Het lijkt mals, denkt zij, maar er zal wat kracht bij te pas komen. Dieper gaat het mes en door de grote spanning wordt de wonde wijd opengetrokken. Ja, nu vloeit er toch heel wat bloed, zou je zeggen, al beweert Lode van niet. Zij kijkt nu in een massa stromend vlees, waaruit drie, vier fonteintjes de kop opsteken. De afhangende slip van het operatielaken wordt snel rood. Lode steekt een hand op en krijgt er een tang ingedrukt, waarmee hij een adertje afklemt. Daarna een eindje catgut.

Nu houdt zij een schaar gereed, knipt snel de eindjes weg van het knoopte dat hij heeft gelegd. En zo vervolgens.

Lode spoelt zittend de handen af in de emmer, die schuin achter hem staat. Dan krijgt hij een mes aangereikt en snijdt nu zonder het geringste rukje door een taai, bleek vlies. 'Hier moet ge wel een strakke, gladde snee maken', zegt hij. 'Als ze gekarteld is, met kleine insnijdingen aan weerskanten, hebt ge na de operatie kans op een breuk vanwege zwakke plekken in de peesplaat.'

Dat is dus de peesplaat, weet Tilly weer. Ze weet nu ook, dat het onmogelijk en onzinnig is alle bewegingen van Marie-Rose te bewaken en te onthouden. Die gebaren moeten zich vanzelf opdringen uit de gang van zaken. Zij moet de operatie volgen... En wat nu volgt is, dat Lode in het rode vlees onder de peesplaat een opening snijdt, waar hij twee vingers doorheen steekt. En nu moet zij wel aannemen, dat hij snijdt met zijn vingers! Marie-Rose houdt weer een schaar gereed boven de wonde. Als hij even stokt, steekt zij snel de stompe punten in de bloederige massa en knipt.

'Hé, wat is dat, Lode?' vraagt Vlimmen.

'Hier en daar komt ge een zenuw of een pees tegen, weet ge wel.'

'Och ja, natuurlijk!' Snel rijten de vingers verder en de assistente moet nog enkele keren bijspringen met de schaar... Wat gaat alles vliegensvlug, denkt Tilly, en toch zo rustig, zonder een zweem van gejaagdheid. Nu eerst ziet zij, dat Nunky zijn agenda in de hand heeft en aantekeningen maakt. Fluisterend vraagt zij: 'Waarom snijdt hij niet?'

'Het is beter de spieren te scheuren langs de vezel. Die loopt hier evenwijdig aan de wond. Dat geeft minder bloeding en het geneest beter.'

Weer puilt er een bleekgeel vlies. Zou dat het veelbesproken buikvlies zijn, dat gevaarlijke peritoneum, waar de heren zich altijd zoveel zorgen om maken?

Lode zegt: 'Hier moet ge wel even voorzichtig zijn, collega. Oppassen voor de darmen.' Behoedzaam snijdt hij in het midden van de wondlengte een gaatje in het vlies, groot genoeg om er zijn wijsvinger in te steken. In zijn uitgestoken hand verwisselt Marie-Rose het mes tegen een schaar met ronde knoppen aan de uiteinden. Een van de lemmers wordt, beschermd door de wijsvinger, in het gaatje gestoken en rits! daar vliegt de schaar zonder knipbewegingen door het vlies naar de linkerwondhoek. En weer van het midden uit naar de andere kant... Nu ziet zij een sponzige laag, hardgeel van kleur, vettig, week en weinig appetijtelijk. En puilende darmen... Lode grijpt met de rechterhand bij de lieshoek in de buik. 'Wordt het omentum niet doorgesneden?' hoort zij Nunky vragen. 'Nee, dat deden ze wel in het begin, in Duitsland, mogelijk ook in Oostenrijk. Dit is een vondst van Professor Van der Plassche, een prachtige vereenvoudiging. Het omentum wordt heel gewoon over de baarmoeder geschoven.' Terwijl hij het zegt, is het al gebeurd. De glibberige, gele

massa hoopt zich op in de linkerwondhoek en wordt door Marie-Rose met de handpalmen op de plaats gehouden, tegelijk met wat darmen. Het schijnt een speelse combinatie te zijn, als een dikke brij glipt de massa door haar gespreide vingers...

Er gebeurt te veel, het gaat te snel. Lode heeft nog eens zijn handen afgespoeld, schiet met beide handen in de buik, maakt een wentelende beweging en daar puilt de baarmoeder, een langwerpige ballon, fris en rozig als vers kalfsvlees. Het mes glijdt er langs heel de lengte doorheen als door een pudding. Tegelijk barst er een golf vruchtwater los. En ja, daar schemeren al twee pootjes met bleke hoeven, nog gewikkeld in een wazig velletje; het lijkt wel cellofaan. Het dunne vlies wordt gespleten met de scalpel en nu buigt Berten zich over het achterste van de koe. Het gaat hem vlot af; hij heeft het al een keer gedaan. Met zijn ene, geboeide hand grijpt hij een achterpootje en schuift met de andere de kettinglus over het kroongewricht van het kalf. Ook het andere pootje wordt op deze manier geketend en dan sleurt hij, trekkend aan de ketting, het natte kalf naar achteren uit de baarmoeder. Zijn zoon schiet toe; het is een hele vracht. Lode steunt hand over hand het kalf over de wondrand heen, tot de kop gepasseerd is, zegt kortaf: 'Kachtelgatje' en werkt door.

Tilly voelt nu eerst het bonzen van haar hart. Wat een sensatie! En wat een voorspoedig kind; het lijkt wel of het al een paar maanden in de wei gelopen heeft. Nu zou ze haast vergeten op haar horloge te kijken. Staat het stil? Nog niet helemaal vijf minuten sinds het mes in de huid werd gezet! Ze had het gevoel, dat het minstens een kwartier zou zijn. En al heeft Lode dan gezegd, dat nu de operatie eerst goed begint, ook zij voelt de grote spanning geweken. Maar Nunky kijkt evenmin nog om naar het kalf; zijn ogen zijn star gericht op de handen van Lode, die nu een griezelige sliert opdiept uit de baarmoeder. Marie-Rose knipt het door en flap, daar ligt het vuiltje. Het zal een deel van de nageboorte zijn, pardon: zij moet zeggen placenta...

Toch even naar het kalf kijken. Het wordt gewreven met strowissen. Een van de meisjes steekt haar vingers in de bek om het slijm weg te nemen. Gelakte nageltjes, dat heeft ze nog niet gezien op een boerderij in de buurt van Dombergen. Vader en zoon dragen het kalf weg.

Lode is alweer met vlotte steken aan het hechten. De baarmoeder wordt door Marie-Rose met beide handen gesteund en begint steeds meer op een kalfsrollade te gelijken. Even voor de sluiting komt zij met een wit tabletje en stopt het in de laatste opening. Het is een lief en moederlijk gebaartje: de baarmoeder krijgt nog gauw een pepermuntje, omdat zij zo braaf is geweest. Dat zal wel een antibioticum zijn...

De assistente dept nu het gesloten orgaan met een tampon. Dan strooit zij een flesje wit poeder uit over de hele lengte van de naad en wrijft het uit. Nu is het bepaald lekker om te zien: een produkt van de banketbakker, met poedersuiker bestrooid. Is het penicillinepoeder?

De baarmoeder wordt in de normale ligging teruggewenteld en het gele gordijntje dichtgeschoven naar rechts. Daar, in de lieshoek, haakt hij een bijzonder soort tang loodrecht op de wonde. Nu kan het gordijntje niet meer terugschuiven.

'In een normaal geval hechten we het peritoneum in één doorlopende naad. Nu is er te veel spanning, ziet ge wel, nu gaat het wat langer duren. Dit is een van de moeilijkste gevallen.'

Tilly begrijpt niet hoe die wijd uiteengetrokken wondranden nog ooit bij elkaar gebracht kunnen worden. Marie-Rose komt met twee tangen, haakt er een vast aan de bovenrand in het midden, de andere aan de onderkant en probeert het buikvlies dicht te trekken. Het scheelt nog heel wat.

Lode steekt er de naald door. 'Ik weet niet hoe ze dat in Holland noemen; wij noemen het een kamnaad.'

Maar ook als hij de naad gelegd heeft en stevig aangetrokken, blijven er nog enkele centimeters rood vlees te zien... Zij kijkt naar Marie-Rose, bewondert haar kalme vaardigheid. Geen spoor van spanning of bezorgdheid. Er gaat kalmte en vertrouwen van haar uit. Alleen haar aanblik geeft je al de verzekering, dat er niets verkeerd kan gaan, zolang zij er bij is. Het is krankzinnig, maar telkens krijg je het idee, dat zij veel belangrijker is dan Lode. Het doet denken aan die geheimzinnige macht, die bij een toneelspeler 'présence' wordt genoemd: hij komt op tijdens een spannende scène, heeft nog niets gezegd of gedaan en opeens is de aandacht van heel de zaal uitsluitend op hem gevestigd; de andere spelers bestaan haast niet meer, al maken ze nog zoveel drukte...

Nu begint het te duren... Nog een 'kamnaad' en nog een... Twaalf afzonderlijke naden en de wond is nog lang niet dicht. Dan geduldig heel het rijtje opnieuw aangetrokken, te beginnen met de eerste, de middelste naad. Marie-Rose is voortdurend in de weer, reikt de naalden aan, helpt de eindjes toetrekken, houdt haar vinger op de knoopjes... Eindelijk blijft er nog een smal randje vlees tussen de gele randen van het buikvlies puilen, maar zij weet er wel raad op. Met een flauw gebogen schaar knipt zij vlug het rode randje over de hele lengte weg, als een naaister, die een rafelige zoom fatsoeneert.

'Waarom wordt dat spierrandje weggeknipt, Lode?'

'Het dient voor niets meer en bij te sterke afklemming hebt ge kans op necrose.'

Ook deze hechting krijgt een laagje poeder... De zoon van Berten komt binnen en mompelt iets genoegelijks, dat zij niet verstaat. Lode draait zijn hoofd even opzij: 'Hebt ge 't verstaan, collega? Het kalf weegt zevententachtig kilo.'

Het kan schikken, denkt Tilly. Maar na het verhaal over de in zwijm gevallen Debie met zijn kalf van vierennegentig kilo is het al niet zo schokkend meer. En ofschoon alles wonderlijk snel gaat, heeft de operatie haar aanvankelijk grootse allure verloren. Snijden is indrukwekkender

dan hechten... Haar aandacht verslapt en haar fantasie begint te werken. Zij denkt aan een barbaarse godsdienstplechtigheid: Marie-Rose in haar lichtend wit als een priesteres van Vesta en Lode met zijn kazuifel van glanzend plastic als een Romeinse augur, knielend bij het offerdier om uit de ingewanden de toekomst te voorspellen...

Nu hanteert Lode een grote, kromme naald, gevat in een tang, die telkens met een helder klikje loslaat en weer grijpt. De huid wordt nu genaaid en er zal wat meer kracht bij komen kijken. Toch gaat het snel en zo te zien gemakkelijk, met een soepel draaiende pols, en de steken zitten netjes op gelijke afstanden. Daar zal toch wel wat oefening voor nodig zijn, gelooft zij. Ze ziet zichzelf al schutteren met een stopnaald in een tang!

Opeens heft de koe, die al die tijd braaf heeft gelegen, haar kop op en begint heftig te rukken, zodat Lode even moet ophouden. Berten grijpt de horens en gaat op haar hals liggen. Hij is een stevige kerel, maar zij heft hem gemakkelijk van de vloer, nog eens en nog eens. Dan schijnt zij het hopeloze ervan in te zien.

'Begint ze iets te voelen?' vraagt Tilly bezorgd.

'Welnee,' zegt Nunky. 'Ze verzet zich instinctmatig tegen de touwen. Die houding begint haar te vervelen.'

Veel geduld heeft de patiënte niet meer nodig. Nog een paar steken en de lange kerf is dicht. Meteen wordt er al een bruin, teerachtig smeersel overheen gestreken, dat zienderogen schijnt te drogen. Nog een spuitje, achter de elleboog; dat zal de preventieve injectie zijn... De touwen worden losgemaakt. Het dier rekt zich eens lekker uit. Marie-Rose stopt snel haar materiaal in de kist. Een uur en twaalf minuten, ziet Tilly.

De koe wordt even aangepord en komt wat onwennig overeind. Terwijl zij met zware olifantenpassen op haar plaats gaat staan onder de emailplaat, spuit de melk uit alle vier de spenen.

Als zij even later naast Nunky over het erf loopt, is hij diep in gedachten. En opeens zegt hij in een grommende zucht: 'Kindlieve, wat is dat een mooi stukje werk.'

Weer wat tot rust gekomen in den huize Vanypere, zegt Tilly: 'Wat vond ik jou indrukwekkend, Marie-Rose! En plechtig zelfs. Op sommige ogenblikken moest ik er me met geweld aan herinneren, dat Lode er ook nog zo'n beetje bij was.'

'Ge zijt niet de enige' lacht hij. 'Nu gaat het nieuwe er stilaan wat af, maar in het begin! De boeren zagen geen koe, ze zagen geen kalf, ze gaapten enkel naar Marie-Rose, zonder te verpinken.'

Tilly heeft gelijk gehad. Het wordt een echte 'busman's holiday'. Lode Vanypere is niet uitsluitend specialist in sectio caesarea, hij heeft een praktijk die hem weinig rust gunt. Vlimmen gaat mee de boer op. Zij wisselen ervaringen uit en leren nog wat kleinigheden van elkaar. Onno-

dig te zeggen, dat de keizersnede tot in de kleinste onderdelen wordt besproken...

'Ziet ge daar dat cafeeke In het Paradijs?'

Vlimmen kijkt op. Het is een vrij eenzaam herbergje langs een secundaire weg.

'Dat is een landelijk bordeeltje,' gaat Lode voort. 'Aanvankelijk was het alleen de bazinne en toen de dochter groot genoeg was werd ze ook in de affaire opgenomen. Een van de beste klanten was onze liefhebber Debie, waar ik al van verteld heb. Iedereen wist dat en op de duur kwam de vrouw het ook te weten. Ge begrijpt hoe ze zich opvrat, vooral omdat het nogal een dure liefhebberij was. En ze heeft het gewonnen, zegt de legende, doodsimpel met enkele Albertus-medailles.'

'Wat zijn Albertus-madailles?'

'Wij hebben speciaal voor deze streek een Heilige Albertus, die wonderen doet in het groot. Dertig kilometer hier vandaan hoort ge niet meer van hem, dus de heiligen schijnen hun praktijk min of meer afgebakend te hebben in overleg met hun buurtcollega's... Bazinne Debie luisterde naar goede raad en naaide heimelijk een gewijde Albertus-medaille in de gulp van zijn broeken. En van dat ogenblik was het finaal afgelopen met Het Paradijs!'

'Hoezo?' vraagt Vlimmen. 'Was hij tot inkeer gekomen? Had hij zo maar opeens zijn leven gebeterd?'

'Bijlange niet!' roept Lode. 'Hij wilde graag genoeg, volgens het verhaal, hij ging er ook met de beste voornemens op af, maar hij kon eenvoudig niet meer binnengeraken in zijn Paradijs. *Iets* hield hem tegen.'

'Maar hoe wordt zo'n intiem verhaal algemeen bekend?' lacht Vlimmen. Lode trekt de schouders op. 'Iedereen weet het, behalve zichzelf waarschijnlijk. Zoiets kan niet geheim blijven. Denk maar eens aan de kwezels, die Bazinne Debie dat advies in het oor gefluisterd hebben. Ze lieten hem natuurlijk in het oog houden en toen hij niet meer afstapte in Het Paradijs, moesten ze wel de lof van de heilige gaan verkondigen. Het zoveelste wonder!... Wat het meest voor de hand ligt is, dat Debie juist omtrent die tijd grote ruzie heeft gekregen met de dames van Het Paradijs.'

'Dan zou die vrouw het wat wetenschappelijker moeten aanpakken,' meent Vlimmen. 'Ze zou één medaille er uit moeten tornen en controleren wat hij doet, als hij die broek aanheeft... Maar zijn de boeren hier nog zo bijgelovig?'

'O ja! Het zijn voornamelijk de vrouwen, begrijpt ge wel... Hij is nu dood, maar we hebben hier tientallen van jaren met een pater gezeten, Paterke Peer werd hij genoemd, een geweldige concurrent van dierenartsen.'

'Een pater-veeverloskundige?'

'Nee, hij stak geen hand uit. Of eigenlijk wel, maar dan alleen zijn duim. Als Paterke Peer geroepen werd — hij en geen ander! — bij een steriele

koe bijvoorbeeld, ging hij eerst een tijdje achter de koe in zijn gebedenboek staan te prevelen. Dan liet hij de staart wat opzij houden en maakte doodernstig met zijn duim drie kruisjes over de vulva! Waarna Paterke Peer zijn centen opstreek en vertrok naar het volgende adres. Hij had het drukker dan sommige collega's.

Lode heeft veel van deze verhalen, maar telkens komt het gesprek weer op het onuitputtelijke onderwerp. 'Doe je de operatie altijd links?'

'Altijd. Links hebt ge minder last van de darmen. Maar er is één uitzondering. Bij recidive snijdt ge rechts, tenminste als de eerste operatiewond niet *per primum* genezen is.'

'En hoe constateer je dat de wond *per primum* genezen is?'

'Als er geen zwelling, geen verdikking op het litteken is achtergebleven. Dan kunt ge de tweede keer gerust weer aan dezelfde kant opereren.'

Op de vooravond van hun vertrek zegt Vanypere: 'Nu kan u niets meer overkomen, collega! Ge moet nog wat aan snelheid winnen, maar dat komt vanzelf.'

Er hebben zich in die veertien dagen vijf operaties voorgedaan. Bij de tweede heeft Vlimmen geassisteerd, met Marie-Rose in reserve. De derde heeft hij zelf uitgevoerd met Lode als assistent en het duurde ruim anderhalf uur. De vierde ging al wat vlugger. De vijfde keer mocht Tilly assisteren bij Lode. Toen heeft zij gevoeld wat het betekende geknield en in een verdraaide houding die zware baarmoeder omhoog te houden tijdens het hechten. Er kwam geen eind aan en het was of al haar lende-spijeren gescheurd waren. Dan heeft zij telkens onder leiding van Marie-Rose de keizerskist in gereedheid gebracht en een lijstje gemaakt van alle benodigdheden.

Tijdens de terugrit zegt zij: 'Ik had me geen prettiger vakantie kunnen voorstellen. Voor zoiets kun je de hele Rivièra van me cadeau krijgen. Zelden heb ik zulke hartelijke mensen ontmoet.'

HOOFDSTUK 30

'Denk eraan, dat je Floris gaat halen,' zegt Tilly.

Floris de Tweede is al zo ver gevorderd, dat hij op zijn vrije woensdagmiddagen wel eens met Nunky op praktijk wil gaan. Het doet Vlimmen denken aan de tijd, dat hij rondtoerde met Dop en aan die hete zomer toen ze gingen zwemmen in het kanaal op de plaats waar de Helsterhei het mooist was.

Rond half twee stopt hij in de Eikenstraat. Dacka laat zich even zien achter het raam van de zitkamer en doet zelf open. 'Kom even binnen,' zegt hij en gaat Vlimmen voor naar zijn kantoor. 'Ga zitten en verzamel al je mannenmoed... Ik moet je langzaam en voorzichtig voorbereiden op het droevige nieuws, dat —'

'Dus de paters hoeven niet te betalen,' zegt Vlimmen droog. 'Ze blijven lekker op hun buit zitten en verkneuteren zich. Gott mit uns!'

Vreemd genoeg denkt hij eerst van al aan het röntgenapparaat. Hij is er natuurlijk niet aan ontkomen, hij heeft zich illusies gemaakt, ook al werden zij naar buiten voorgesteld als een grapje en ingeleid met een ongelovig: Stel je voor...

En dat is begonnen met het röntgenapparaat. Beyer had een onfortuinlijk resultaat geboekt bij een kampioenpoedel uit de kennel van mevrouw Fagot. Het dier had een dijbeenbreuk opgelopen en daar heeft de dokter weinig controle over. Het dijbeen van een hond is in het midden vrij dun, bij een grote poedel niet veel dikker dan een vinger. Er is weinig van te voelen; het zit stevig verpakt in de dikke, harde spierbundels van de bil. Er kan geen verband aangelegd worden, dat de breukpunten op de juiste plaats houdt. Het been wordt wel gefixeerd, stevig verbonden, maar dat is niet veel meer dan een formaliteit, omdat het dier uit zichzelf wel zo wijs is om er de eerste weken niet op te steunen. Meestal loopt het goed af; de natuur houdt zelf het gebroken bot wel ongeveer in het gelid. Vaak wijken de uiteinden wat af, zodat er zich een kalkknobbel vormt, die later grotendeels wordt geresorbeerd. Dus een niet zuiver gelaste breuk, die in de meeste gevallen het uiterlijk niet stoort. Ook hier genas het been vlot, maar bij ongeluk zo scheef, dat de kostbare kampioen niet meer kon verschijnen op een tentoonstelling, ook al was hij als fokdier nog even goed als ooit te voren. 'Hadden we maar een röntgen gehad,' verzuchtte Beyer.

Wat later vond hij in een Amerikaans tijdschrift een middel, overgenomen uit de menselijke chirurgie, om dergelijke tegenslagen te voorkomen. Je legt het dijbeen bloot, je neemt een verchroomd stalen staafje, je schuift het in het merg van de breukeinden en zo geneest het bot in de juiste houding. Maar ja, zonder röntgenapparaat ben je een blind mens... 'Goed,' zei Vlimmen royaal. 'Als de paters moeten betalen, kopen we er een.' Zo is er geleidelijk een uitgebreid en kostbaar instrumentarium ontstaan 'als de paters moeten betalen'. Daar is het niet bij gebleven. Voor Klaartje wordt er een piekfijn laboratorium ingericht met broedstoof, binoculaire microscoop, elektrische centrifuge, hele batterijen glaswerk, retorten en kolven, proefdieren met bijbehorende stal en kooitjes. Als Dop klaar is, moet er trouwens nog een auto aangeschaft worden... 'Misschien is het wel goed zo,' gaat Vlimmen voort. 'Die heren moeten zich nog veel machtiger gaan voelen. We weten allemaal, waar macht in handen van fanatiekelingen toe leidt. Onvermijdelijk worden ze op de duur wat al te brutaal en zijn ze op weg naar een ontploffing. Ook zonder dat schijnt de zaak al niet zo best meer te marcheren. Ik heb pas nog een vroom artikel gelezen, waarin de stenen uit de grond geklaagd werden over de toenemende geloofsafval, over de verdoolde schapen, die alleen voor hun boterham nog doen alsof ze meespelen en vooral over het tekort aan nieuwe priesters.'

'Ik heb zojuist ook iets gelezen, dat de moeite waard is,' zegt Dacka en hij begint te bladeren in een brochure. 'Een vers van de Vlaamse dichter Karel Jonckheere. En dat liegt er niet om. Kijk maar 'ns.'
Vlimmen leest:

OP DE TOVENAARS*

*Gij weet niet méér dan ieder mens kan weten
doch drukt een masker voor uw bang gezicht,
waarachter noch geheim noch adel ligt
sinds gij door hoogmoedswaanzin werdt bezeten,*

*Ons wilt gij leiden naar het eeuwig licht,
ons aardes lieve tovers doen vergeten
voor een domein door niemand ooit gemeten,
doch vast beloofd wie voor uw wetten zwicht.*

*Geneest sluw voort en schooit uw kathedralen,
stoot kreten uit en predikt van de hel,
de simple geesten zullen u betalen*

*terwijl gij danst en rinkelt met de schel.
Iets pijnigt mij voor de reinen in uw rijen
daar ze eens met mij in 't ijle zullen schreien.*

'Ja, dat is bepaald verkwikkend,' zegt hij. 'Zoiets krijg je al sinds jaren niet meer te lezen in dit gelaten landje. Het schijnt, dat alle tegenstanders de strijd gestaakt hebben.'

'Zijn die twee laatste regels tot je doorgedrongen?' vraagt Dacka. 'Die lopen je koud over de rug.'

Vlimmen knikt. 'En hoe die man met de ij-klanken weet te spelen... Ik zou zo graag tijd hebben voor litteratuur. Misschien als ik heel oud word?... Dus de paters zullen vandaag wel een heilig feest vieren. Of blijft er niet veel over na al die successierechten?'

'Zij betalen geen successierechten.'

'Hoe zo? Zijn die dure heertjes daar ook van vrijgesteld?'

'Nee, maar successierechten worden betaald door de erfopvolgers. En het geld was weg, dus er viel niets te erven. Als jij iemand twee ton weet te ontfutselen en je kunt nog gauw voor zijn dood de schuldbekentenissen verbranden, ben je geen erfgenaam, maar een belastingvrij diefje... Nòg een voorbeeld hoe de heren de brede weg der zonde hebben weten te effenen: Toen deze oude dame geplunderd werd, bestond

* Uit 'De Hondenwacht', Antwerpen 1953.

nog dat bewuste artikel zeventienhonderdzeventien, waar we 't al over gehad hebben. Volgens die bepaling waren schenkingen aan godsdienstige gestichten niet geldig zonder koninklijke bewilliging, dat wil zeggen zonder openbaarheid. Het artikel diende om een oogje te houden op al het geld, dat 'de simpele geesten' werd afgedreigd met hel en vagevuur en aflaten. Maar sindsdien hebben de eerwaarde heren dat artikel door hun kamerleden maar eens gauw uit ons Burgerlijk Wetboek laten peuteren. Nu kraait er geen haan meer.'

'Enfin, we zullen maar zeggen, dat er niets veranderd is. Wel hebben we dat sommetje heel aardig weten te besteden, zij het dan in theorie, maar dat is een onschuldig vermaak, dat doe je ook met een lotje van de loterij... Dit is zeker het einde van die goddeloze procedure?'

'Ja... Ook Bertholdi ziet dat wel in. Blijft alleen nog de kans, dat je het bedrag uitbetaald krijgt als gewetensgeld.'

'Die kans mag je cadeau hebben. Ik hoop maar, dat Tilly het stiekem niet al te sneu vindt. Ze heeft zich altijd wel groot gehouden, alsof ze er niets van verwachtte, maar...'

Op de schrijftafel zoemt de telefoon. 'Ja Tilly, hij is nog hier,' zegt Dacka en reikt het toestel over.

'O Nunky, er is zojuist opgebeld door Kees Wouters voor een verlossing. Het is een maaltje. Ze hebben al getrokken, maar niet al te schrikkelijk, zegt hij. Dat zou een kans kunnen zijn, is 't niet?'

'Ik rijd er direct naar toe. Ben je op alles voorbereid? Ik kan van daar uit telefoneren. Tot straks!'

Hij staat op, hij heeft opeens alle haast. 'Is Floris klaar om mee te gaan? Misschien maakt hij een historisch ogenblik mee. De eerste keizersnede in Nederland. Als hij maar niet flauw valt.'

'We zullen hem voor de keus stellen en dan heeft hij het zelf gewild,' zegt Floor. 'Jammer, dat ik zelf niet mee kan gaan. Ik heb vanmiddag een afspraak die ik niet mag verzuimen.'

Daar is de jongen. 'Floris,' zegt Vlimmen, 'misschien krijg je vanmiddag een grote operatie te zien, met nogal wat bloed. Maar de koe voelt er niets van.'

'O, bloed kan me niet veel schelen, Nunky, als het maar geen zeer doet. Ik ga later ook operaties doen, als ik dokter ben.'

'Laat je handen eens zien, Floris... Juist, spitse vingers! Dat zijn de handen van een chirurg. Dus je gaat mee?'

Zij rijden weg... Ja, dit zou een kans kunnen zijn. Met Kees Wouters heeft hij de voordelen van de keizersnede uitvoerig besproken en deze vooruitstrevende boer had er wel oren naar. Een levend kalf was altijd voordeliger en als de koei maar goed bleef, kon het nooit een grote strop worden.

Als hij op de boerderij komt, voelt hij zich wat opgewonden en dat mag niet. Voorlopig moet hij aannemen, dat hij voor een heel gewone verlos-

sing geroepen is. Laat hij een voorbeeld nemen aan de kalme zekerheid van Marie-Rose, de Madonna van de Sectio Caesarea! En voor Lode was het een veel groter waagstuk, toen hij voor de eerste keer optrad in zijn eigen praktijk. Als daar een koe sterft ten gevolge van de operatie, moet de cliënt het hele verlies dragen. Tot zijn verbazing heeft Vlimmen moeten horen, dat de Westvlaamse veehouders met hun dure prijsdieren er geen onderlinge verzekering, geen veefonds op na houden. 'Dit is een eigenaardig soort boeren,' zei Vanypere. 'Ze gaan vriendelijk genoeg met elkaar om, maar tot hier toe en niet verder. Dit zijn zuivere individualisten. Hun fierheid is, dat ze zichzelf redden zonder iemand nodig te hebben. Stom natuurlijk, maar het is niet anders.'

Ze hebben maar met drie man getrokken, zegt Wouters. Vlimmen schuift zijn hand naar binnnen. Nu stelt zich de ethische vraag of hij nog een poging moet doen tot extractie; hij mag niet al te happig zijn op de caesarea. Lode heeft hem gewaarschuwd. Een jonge buurtcollega was een beetje al te fel geweest op de operatie. Keizersnede was de aangewezen oplossing, had hij gezegd en was naar huis gereden om zijn vrouw en zijn instrumenten te halen. Toen hij terugkwam, werd hij verrast met een levend kalf, dat de boeren er intussen uitgetrokken hadden. En nog veel verschrikkelijker, om ter plaatse dood te vallen: Een andere collega vond bij zijn terugkomst achter de koe een kalf, dat al minstens twee dagen dood moest zijn geweest; ze konden er het haar met de hand afvegen!

Maar dit geval is duidelijk genoeg, geen gewetensvraag. 'Het kalf ligt goed, Kees, maar het is veel te groot. Ik kan niet eens met mijn vingers langs de schouders. En het leeft nog. Wat gaan we doen? Zagen?'

'De dokter moet maar doen wat hij zelf het beste vindt,' zegt Wouters. Nu is er een kleine tegenvaller. Het kalf leeft zonder twijfel; er is een duidelijke oogreflex. Maar de tongreflex blijft uit. Dat zegt wel niet zo veel, maar hij had toch liever beide gehad voor zijn eerste toeren op het slappe koord. Vanypere doet ook de operatie enkel op de oogreflex, maar zijn reputatie is gevestigd en kan een stootje verdragen.

'Goed, dan doen we keizersnede. Je weet wat we afgesproken hebben?' De boer knikt. Hij wil het wel eens zien, hij is wezenlijk benieuwd. Het zou een schoon ding zijn, als het lukt... Vlimmen waarschuwt hem nog, dat de kansen van dit kalf iets kleiner zijn, maar in de meeste gevallen loopt het goed af. Opschieten is de boodschap.

O ja, eerst en voor al de lichte epidurale injectie volgens Doctor Vanypere. Dan telefoneren: Ja Tilly, de operatie gaat door. Kan zij Beyer bereiken? Dan maar een boodschap achterlaten, dat hij naar hier komt met het zuurstofapparaat. 'Ik vertrouw het kalf niet al te best,' zegt hij en heeft er onmiddellijk spijt van. Nu zal zij zich nodeloos zenuwachtig maken.

De stal is schoon; het andere vee is in de wei. Ze moeten de koe dáár

neerzetten, tegenover die deur. Alle gaten dicht voor de tocht. Waar is er een stopcontact? Een blok geperst stro en een riek. En een paar zakken vullen met stro.

Hij rijdt snel naar huis en geeft werktuiglijk antwoord op het gebabbel van Foris. De keizerskist, een zuivere kopie van de Vanyper'se, staat al in de gang. Tilly heeft een warme kleur, maar ze lacht moedig en doet uitgebreid vriendelijk tegen Floris, of er niets bijzonders aan de hand is... Beyer is nog niet terug, hij is waarschijnlijk bezig in Diestel.

Vlimmen had hem graag bij de hand gehad voor het kalf, maar nu het eenmaal zo is, verkneutert hij zich in het vooruitzicht, dat hij straks zo heel terloops zal kunnen zeggen: 'We hebben even een caesarea gedaan bij Kees Wouters.'

In zijn afwezigheid is het nieuwtje door de buurt getrokken en er staat al een groepje van een achttal boeren. Niet naar die ongelovige tronies kijken!...

Zij verkleden zich in de opkamer en Tilly heeft natuurlijk ook zo'n indrukwekkende witte jas. In de stal volgen de burens alle voorbereidingen met vrolijke verbazing. Wanneer Tilly verschijnt achter de keizerskist, gaan alle monden open, maar zij houdt zich goed. Er wordt gelachen, als de polsen van Kees Wouters geboeid worden met de glinsterende geboorteketting.

'Doe het eens voor, Kees,' zegt Vlimmen en steekt beide vuisten naar voren. 'Dit zijn de pootjes van het kalf.' De toeschouwers rekken hun halzen; er komt dus nog boerenwerk aan te pas. Wouters schuift handig genoeg de kettinglussen over de vuisten van Vlimmen.

De menigte is weer aangegroeid, maar als hij het mes op de huid zet, hoort hij niet eens meer kuchen. Op hetzelfde ogenblik voelt hij zich meester van de toestand. Niet aan het kalf denken!...

Ongeveer tien minuten later komt Beyer op een drafje aansjouwen met de metalen koffer van het zuurstofapparaat... Te laat! Het kalf is al weggebracht. Het is een schoon, groot kalf, zeggen de burens, het is er een van Jan Willems!

'Wat kan ik doen?' vraagt Beyer. 'Zal ik het van je overnemen, Tilly?' 'Nee Nico, ik laat me mijn broodwinning niet afnemen. Jij kent trouwens dit vak niet, je bent maar dierenarts, geen assistent!' Met dat al moet zij haar hijgen bedwingen, ze zit weer haar spieren te pijnigen bij het torsen van de baarmoeder... Kón hij het maar overnemen! Maar het schiet al op, het is bijna tijd voor het pepermuntje van Marie-Rose. Wat daarna volgt is niet meer zo slopend. 'Je kunt niet beter doen dan kijken,' zegt Vlimmen. 'Waar is Floris?'

'Hier,' zegt de jongen. 'Je dacht toch niet, dat ik was gaan lopen, Nunky?' Het klinkt zo parmantig, dat de operatiezaal galmt van het lachen. Terwijl hij het buikvlies hecht, zegt Vlimmen: 'Dat heb ik je nog vergeten te zeggen, Nico. Een vondst van collega Vanypere. Je moet de in-

cisie in het peritoneum zo laag mogelijk langs de onderste wondrand aanbrengen. Het buikvlies trekt zich altijd ver naar boven terug. Als je het niet doet, heb je meer last met hechten.' Hij kijkt even rond en ziet, dat ook hier alle ogen zijn gericht op Tilly.

Nu hebben ze waarachtig vergeten de tijd op te nemen! De huidwond wordt dichtgesmeerd en de koe staat gemakkelijk op. Er stijgt een waarderend gemompel op uit de toeschouwers. Maar ze geven zich niet voetstoots gewonnen. Lauwerijzen vraagt met een sterk gefronst voorhoofd of er nu de volgende keer even goed een kalf in te krijgen zou zijn. 'Veel beter dan na het uitzagen,' zegt Vlimmen. 'Bij het zagen kun je niet zien wat je doet en wat voor stukken je maakt daarbinnen. En dan kan het wel eens haperen met de volgende dekking. Nu is daar geen gevaar voor. Een vriend van me heeft al zeker honderd van deze operaties gedaan en de koeien zijn zowat allemaal weer direct drachtig geworden.' Onder het openstaande raampje van de opkamer, waar zij zich verkleden, is de dochter van Kees Wouters bezig haar broertje de catechismus te overhoren. De jongen dreunt snel en eentonig de antwoorden op. 'Wat moeten wij doen, wanneer wij iemand in zijn tijdelijke goederen...' spelt het meisje. Het duurt hem te lang, hij weet het zo wel: 'Wanneer wij iemand in zijn tijdelijke goederen of in zijn goede naam onrechtvaardig benadeeld hebben moeten wij het nadeel zodra en zo goed mogelijk herstellen anders wordt de zonde niet vergeven.'

'Och ja!' zegt Vlimmen. 'Ik denk er nu pas aan. Floor zei, dat de paters de procedure gewonnen hebben.' En hij bespiedt haar gezicht.

'O,' zegt ze peinzend. 'De vrome afleggers... Ik had het wel gedacht. En is het nu afgelopen met dat gezeur?'

'Floor dacht van wel. En die advocaat van de Lotgerinck's...'

Haastige voetstappen en er wordt op de deur gebonsd. 'Dokter! Dokter!' roept Wouters. 'De koei is op de verkeerde kant gaon ligge! Op de snee!' 'Dat is niets, Kees! Ze kan doen wat ze wil!'

O, dan is het goed. De voetstappen verwijderen zich. Zwijgend kleden zij zich aan. Ze houdt zich goed, maar ze trekt het zich wel aan, denkt Vlimmen.

'Ik heb gebibberd voor dat kalf,' zegt zij dan. 'Je had gezegd, dat het niet zo best meer was, en ik was er haast van overtuigd, dat het dood te voorschijn zou komen.'

De volgende avond, kort na het eten, telefoneert Wouters, dat het kalf hard ziek is. Het heeft 'witte schijt' en gaat zienderogen kapot...

Vlimmen laat zijn koffie staan en springt in de wagen met een preparaat tegen infectieziekten. Dit kalf móét in leven blijven! Terwijl hij de injectie geeft, legt hij er de nadruk op, dat het niets, maar dan ook niets met de keizersnede te maken heeft. Wouters kan het zo te zien wel aannemen, maar Vlimmen weet, dat de hele omgeving er anders over zal denken. Kom, geen zorgen voor de tijd. Dit is niet het eerste kalf, dat

hij op de been heeft gebracht van longontsteking of coli of beide tegelijk. 'Binnen vierentwintig uur moet het genezen zijn, anders ziet het er slecht uit,' zegt hij. 'Je hebt het trouwens al meer meegemaakt.'

'Och, als de koei mar goed bleeft,' zegt Wouters en Vlimmen meent te horen, dat de twijfel zich al genesteld heeft. Aan het moederdier kan hij niets kwaads bespeuren.

Als hij de volgende dag terugkomt, is het kalf er zo goed als bovenop. De koe heeft nog steeds geen temperatuur, geen zwelling en geeft een emmer schuimende melk. Meer kan hij niet verlangen.

'Een steen van mijn hart,' zegt Tilly. 'Dus onze eersteling is een succes. Nu zullen er wel meer volgen, geloof je niet?'

'We zullen er in ieder geval niet rijk van worden, we zitten niet in West-Vlaanderen! Hier is het voorlopig meer sport dan wat anders. Het voor-naamste is, dat ik me nu wat meer dierenarts kan voelen. Lode sprak van beroepsvoldoening en dat is het juiste woord.'

Het praatje trekt rond. De eerste dagen wordt er door de boeren, die hij bezoekt, voorzichtig over gezwezen. Er is immers verteld, dat al die bombarie voor niets gediend heeft; het kalf was de volgende dag al kapot. Dat is weer tegengesproken, maar ge weet niet wat ge geloven moet... Een week later ontmoet hij haast geen boer meer, die hem er niet over aanspreekt. Ook Beyer maakt ijverig propaganda. Hij heeft de operatie niet zelf gedaan, dus hij kan snoeven naar hartelust. In het huis, waar hij op kamers woont, is ook de jonge journalist Kuipers onderdak, aan wie hij dezelfde dag al een kleurig verhaal heeft gedaan. Kuipers zou er een artikel van maken, dat klonk als de bazuinen van Jericho. Een primeur voor Nederland! Dr. Vlimmen, die zich in het buitenland voor deze operatie heeft bekwaamd... Beyer bereidde Tilly voor op de komende verrassing en gelukkig heeft Vlimmen er niets van geweten, want het artikel moet nog steeds verschijnen. En eindelijk moest Kuipers wel toegeven, dat er niets van zou komen. Hij is jong en opstandig: 'Die zak van een hoofdredacteur durft het niet aan, hij zou wel eens op de vingers getikt kunnen worden, wanneer hij in een katholieke krant de lof zingt van iemand, die bij de heren zo slecht staat aangeschreven als Doctor Vlimmen.'

De jongelui komen voor het weekend en Dop is een en al opwinding. 'Nunky, je bent een kei! Ze hadden je prof moeten maken! Dat karweitje moet ik ook zo gauw mogelijk te pakken zien te krijgen. Ik ga in Utrecht de lui eens lekker opjuinen.'

Zowat veertien dagen na de operatie bij Kees Wouters belt Tinus Verhoeven van de Hoge Aard op: Heeft hij dat goed verstaan, dat de dokter tegenwoordig de koeien verlost met de keizersnee?

'Ja, als het nodig is, doen we dat ook,' zegt Vlimmen luchtig.

Of de dokter dan maar dadelijk wil komen en zijn boeltje meebrengen voor een keizersnee, want er staat een maaltje, dat niet kan kalven.

'Ja, maar wacht even, Tinus,' lacht Vlimmen. 'Ik zal toch eerst eens moeten kijken of het kalf nog leeft en de koe niet gewoon verlost kan worden.' Nee, dat vindt Verhoeven maar tijdverlies. Hij durft er op te wedden, dat het kalf er niet gewoon afgehaald kan worden. En waarom zou het niet leven? Het is pas begonnen en ze hebben heel voorzichtig getrokken.

Vlimmen begrijpt hem wel. Dit is een boer, die zich niet gemakkelijk laat overtroeven. Kees Wouters een keizersnee en hij niet? Die twee zijn een soort rivalen. Zij wonen wel niet in dezelfde gemeente, maar toch niet ver van elkaar en zijn ongeveer even grote boeren... Het doet hem denken aan het verhaal van een verpleegster bij een zendingspost in Donker Afrika. Zij had bij een inboorling een zere kies getrokken en de volgende dag kwam de man van uren ver terug met twee stamgenoten. Ze hadden prachtige gebitten en helemaal geen pijn, maar wilden voor hun aanzien bij de stam ook een tand laten trekken.

Ze zijn nog aan het ontbijt. 'Toe, laten we meteen maar gaan,' zegt Tilly. 'Laat die man zijn plezier hebben.'

'Nee kind, dat verdom ik! Als dat kalf verkeerd ligt en door repositie normaal geboren kan worden, ga ik niet in die koe kerven. Het is nog altijd niet zonder gevaar.'

'Laten we hem dan toch de eer aandoen, dat we uitrukken met groot materiaal, net als de brandweer. Dan kun je nog altijd zien wat je doet.'

'Goed, maar we kunnen Nico niet er buiten laten. Straks gaat hij nog denken, dat we de alleenverkoop van de caesarea voor onszelf willen reserveren. Zorg jij voor de instrumenten en laat hem assisteren. Zodra hij de keizersnede zelf gaat doen — en dat zal niet lang duren, want hij is handig! — kom jij weer aan bod.'

Beyer komt binnen en doet of hij Sinterklaas is. 'Wie voelt er iets voor een scherp-operatie bij Kees Kemmenade? Alle verschijnselen zijn aanwezig. Het duurde een hele tijd voor ik Kees ertoe kon krijgen. Zijn vrouw was er mordicus tegen en ging nogal te keer: zonde van het geld en als de koe het overleefde, zou het toch niets meer met haar worden, enfin, het was een groot krakeel... Heb je vandaag tijd, Nunky? Het komt natuurlijk niet op een dag aan.'

'Ik wou je juist een caesarea bij Tinus Verhoeven aanbieden,' zegt Vlimmen. 'Nodig of niet, hij heeft er zojuist een besteld. Uit pure verwaandheid.'

'Gut-gut, het houdt niet op met de grote chirurgische ingrepen!'

Tinus Verhoeven heeft niet te klagen over een schrale bediening; zij komen aanrijden met twee wagens. Beyer heeft het zuurstofapparaat bij zich. Als hij zou moeten opstaan om het kalf te behandelen, kan Tilly inspringen.

Er is al heel wat volk op de been. Keeke Mulders zit waarschijnlijk moederziel alleen thuis, want er zijn heel wat Mulders-gezichten, waaron-

der Nelis. Vlimmen verheft zijn stem; ze mogen het allen horen: 'Tinus, we gaan eerst kijken of het kalf er zo niet af kan komen. Een grote operatie als deze is nooit zonder gevaar.'

De vaars is wat opgelopen; er staat vrij veel spanning op de buik. Vlimmen vindt het kalf in de goede ligging. Hij schuift zijn hand naar binnen en laat door één man trekken. Het gelukt hem de schouders van het kalf in de bekken-ingang te krijgen, maar niet verder. Zodra de boer loslaat, veert het kalf terug in de baarmoeder. 'De achterhand zal veel zwaarder zijn dan het voorstuk,' zegt hij. 'Voel zelf maar eens, Nico.'

Weer wordt er getrokken. 'Ja,' zegt Beyer. 'Die komt er met trekken niet uit.'

Nu vindt Vlimmen het geraden de trotse boer wat stroop om de mond te smeren. 'Je had het goed gezien, Tinus! Het kalf is te groot. Maar het zal een heel moeilijke operatie worden, veel moeilijker dan die bij Kees Wouters. Je ziet wel hoe die buik gespannen staat.' Hij duwt eens met de vingertoppen op de pens. 'Voel zelf maar.'

De boer glanst van genoegen. Hij ook een keizersnee en dan nog veel moeilijker dan die bij Kees Wouters!

Als de baarmoeder open ligt en het kalf er met de geboorteketting uitgesleurd wordt, blijven kop en voorbeentjes steken in de geboorteweg. 'Stop!' roept Vlimmen. 'Nico wil jij even...?'

Beyer springt op, hij heeft al begrepen. De boeren hebben harder getrokken dan ze dachten en de zaak zit geklemd in de bekkeningang. Hij knielt neer achter de koe, steekt de hand in de vagina en duwt het kalf terug. 'Ja!'

'Vooruit maar!' zegt Vlimmen en nu kan het voorstuk gemakkelijk uit de baarmoeder getild.

Tilly heeft onmiddellijk de plaats van Beyer ingenomen. Zie je, nu treft zij natuurlijk weer het zwaarste deel, het steunen van de baarmoeder. Maar zodra Beyer heeft gezien, dat het kalf niet in gevaar is, wast hij grondig zijn handen in de emmer met valvanol en neemt het vrachtje van haar over... Als eindelijk de uterus teruggewenteld is, rekt hij zijn romp achterover en blaast een lange adem uit.

'Dat valt niet mee, hè broeder?' zegt Tilly. 'Dat kun je beter aan je assistente overlaten.'

'Ja,' zucht hij. 'Ik begin tòch een beetje respect voor je te krijgen.'

Het is bijna half twaalf, wanneer zij klaar zijn om weg te rijden van de Hoge Aard. En ze zijn om negen uur van huis gegaan. Vlimmen lacht zuurzoet. 'Op deze manier zit er in de sectio caesarea geen droge boterham. Met drie man heel de voormiddag in touw... Vandaag leggen we er geld op toe.'

'Ja, als het storm gaat lopen, moeten we ons tarief verhogen,' vindt Beyer. 'Embryotomie is overigens ook geen pretje. En straks doen we de caesarea allebei op ons eentje. De assistente kunnen we samen delen en die hebben we gratis.'

'O ja?' zegt Vlimmen. 'En wie betaalt de nylonkousen?'

'En wat gaan deze slavenhandelaars doen, als de assistente staakt?'
vraagt zij.

In de namiddag rijden de mannen, weer met de keizerskist, naar Kemmenade. Onderweg heeft Beyer het over een metaaldetector, waarmee de soldaten de landmijnen onder de grond opsporen. Naar dat voorbeeld hebben de listelingen een apparaat gemaakt, dat wat beter te hanteren is en geschikt voor de praktijk. Als alle andere verschijnselen er zijn, kun je met grote zekerheid vaststellen, dat er inderdaad scherp in de koe zit en ook ongeveer waar. Het moet je wel een veilig gevoel geven, als die wijzer doorslaat. Je laat het ook aan de boer zien; dat maakt indruk. Bij deze operatie kun je trouwens lelijk in de maling genomen worden! Soms zijn er twee stukken ijzerdraad of twee spijkers ingeslikt. Je haalt er één uit en je voelt je volmaakt gelukkig. Maar de koe niet. Met een detector kan je dat niet meer overkomen; je zoekt nog even na... En nu kunnen ze niet eens meer zeggen: als de paters moeten betalen... Sinds Vlimmen bij Kemmenade achter een waardeloze big door de gierput heeft gezwommen, wordt hij door het vrouwvolk nog steeds met een lachend gezicht ontvangen. Maar vandaag lijkt Mina Kemmenade niet in haar beste humeur. Vlimmen begrijpt het niet goed. Zij is altijd wel ontvankelijk geweest voor nieuwigheden en sinds de antibiotica zijn verschenen, is de scherp-operatie geen grote sensatie meer. Zij hebben er samen al verscheidene gedaan en het is altijd goed afgelopen. In de jaren, die voorbijgevoegen zijn, sedert Vlimmen het grote waagstuk ondernam bij de koe van Keeke Mulders, is de ingreep sterk vereenvoudigd. Er worden nu geen ribben meer uitgezaagd. De pens wordt geopend, wijd genoeg dat de operateur er met zijn arm in kan, hij woelt zijn hand door de voedselmasse heen tot hij in de netmaag komt, zoekt naar het scherpe voorwerp, dat in de maagwand zit geprikt en haalt het er langs binnen uit... Ook nu duurt het niet lang of Beyer trekt zijn arm terug en steekt triomfantelijk een roestige spijker in de lucht.

Als de heren zich gaan wassen in de keuken, komt Mina de handdoeken brengen en is opeens weer even vrolijk als altijd. 'Het is beter gegaan dan je dacht, is 't niet, Mina?' zegt Vlimmen. 'Was je er zó bang voor?'

Ja, bang, dat was ze. Maar niet voor de operatie! Ze zal het nu maar eerlijk opbiechten. Krek in de tijd, dat de koei ziek werd, was ze haar schelmeske kwijtgeraakt. Ze dacht, dat ze het in de aarpelschellen aan de koeien had gevoeierd, en ze was bang, dat ze op haar donder zou krijgen van de baas.

HOOFDSTUK 31

Weer beleeft hij enkele weken van ouderwetse spanning. Zij hebben zich al geruime tijd zorgen gemaakt om de huisvesting van het jonge paar, zodra Dop afgestudeerd zou zijn. Als het helemaal niet anders kon, ja, maar alsjeblieft niet! Er zijn nooit narigheden geweest, maar ze zouden niet lang op zich laten wachten, als het tot samenwoning moest komen. De jongelui moeten zich vrij kunnen voelen, zij horen bij hun eigen, jonge lichter en je moet het waarderen, dat ze hun best doen kameraadschappelijk om te springen met de oudjes... Dat wordt dus bedelen bij de autoriteiten van de huisvesting, die weinig aanleiding hebben de familie Vlimmen terwille te zijn. In het gunstigste geval zal het neerkomen op een benauwd verblijfje wellicht ook in samenwoning.

Nu wil het toeval, dat kort voor het doctoraal examen van Dop de burgemeester van Borveld, Meester Baron van Dorne tot Rixel, aan wie Tilly bij haar huwelijk haar huis verhuurd heeft, benoemd wordt in een grotere gemeente. En nu prijst zij zich gelukkig, dat zij altijd zeer tegemoetkomend is geweest voor haar huurder. Destijds heeft hij haar al bij de eerste onderhandelingen weten te winnen door zich ronduit een kale jonker te noemen. En bij haar goddeloos huwelijk heeft hij zich als een piekfijn heertje gedragen.

Ook nu wil hij mevrouw Vlimmen graag van dienst zijn, maar hij heeft het niet alleen voor het zeggen, zoals zij wel weet. Zijn opvolger heeft uiteraard de grootste kans het huis toegewezen te krijgen. En buiten dat zijn er nog liefhebbers genoeg. In ieder geval kan zij op hem rekenen. En hij meent het, want na enkele dagen laat hij weten, dat zijn opvolger het nogal ver vond. Tilly's huis ligt bijna op de gemeentegrens van Dombbergen, zowat vier kilometer van de dorpskom. Onder ons gezegd, heeft van Dorne op dat bezwaar nog eens extra de nadruk gelegd; hij sprak uit eigen ervaring. Tijdens de oorlog is hij zelf door alle weer en wind naar het gemeentehuis gefietst, zelfs op houten banden.

Weer wat later kan hij tot zijn genoegen berichten, dat zijn opvolger geen aanspraak zal maken op dit huis. Er is trouwens een voorstel tot de bouw van een burgemeesterswoning, dat zeker aangenomen zal worden. En de aanstaande burgemeester gaat voorlopig onderdak bij een oude juffrouw in het centrum van het dorp. Maar!... Nu zou het wel zeer prettig zijn, als de schoonzoon van mevrouw intussen afstudeerde. Voor een dierenarts, die zich in de gemeente komt vestigen, kan er geschermd worden met openbaar belang; hij legt in ieder geval veel meer gewicht in de schaal dan een zekere meneer Dautzenberg, die voorshands alleen maar de schoonzoon van de eigenaresse is... Over tien dagen examen? Dan is er nog tijd genoeg om het verzoek in te dienen. En als meneer slaagt, is Van Dorne er zo goed als zeker van. Niet te veel ruchtbaarheid vóór de tijd is altijd aan te bevelen... Oei-oei, denkt Tilly, sla-

pende honden? Tegenwerking door de geestelijkheid? Voor de zoveelste keer in de laatste dagen belt Klaartje op uit Utrecht. En nu kan ze wel gillen! Stel je voor: hun eigen, lieve, ouwe huis! Telkens als zij er langs kwam, moest ze er naar kijken en had ze het gevoel, dat er een soort holte in haar was, dat er een stuk van haar leven zoekgeraakt was. Zij komen het volgende weekend niet naar huis. Dop blijft doorhengsten. Hij doet somber, hij rekt op minstens drie maanden en dan zal de kans wel verkeken zijn. Is het niet doodgriezelig?

Vlimmen komt ook even aan het toestel. 'Je moet hem niet te veel opjagen, Klaartje, anders krijgt hij de zenuwen.'

'O nee, Nunky, ik ben akelig lief en muisstil en zó bemoedigend, dat ik er zelf de moed bij zou verliezen. Ik behandel hem als een heel dure kraamvrouw. Vooral niet opwinden en in alles toegeven. Het is een vreselijk bestaan!'

'Kom-kom, hij is nog nooit gezakt en waarom zou hij nu niet slagen? Maar de nacht voor ze het verlossende bericht krijgen, ligt hij uren in halfslaap te tobben en is er zeker van, dat Dop het juist dit keer niet halen zal. Op sommige ogenblikken wordt hij Spartaans en stelt zich de vraag, of het wel goed is, dat de jongelui van tegenwoordig zo in de watten gelegd worden. Hijzelf moest zijn praktijk beginnen op twee kamers boven een fietswinkel. En na zijn blank huwelijk was hij gevestigd op een bovenhuisje, dat hij zelfs Tilly nooit heeft aangewezen. Dan nog heeft hij de verwaarloosde praktijk van een luiwammes als Koersen van de grond af moeten opkalfateren, het geloof in de dierenarts moeten vestigen in een streek van arme boertjes, die meer vertrouwen hadden in een Heilige Brigitta of Cunera dan in een Doctor Koersen. Nu stappen de jongelui in een gezwollen praktijk en misschien ook in een fraai landhuis vol kostbare antieke meubelen uit de boedel van Tante Greet van Ameide... Misschien is het zo beter. Zijn vader, zoals heel die generatie, zou gezegd hebben, dat er van zo'n stel verwende strontjes geen bliksem zou terechtkomen. Klein houden! Als ze te veel verbeelding kregen, waren ze al verdronken vóór ze water gezien hadden... Het resultaat is geweest, dat hij zich steeds klein is blijven voelen en dat hij zich tot aan Tilly's tijd nooit heeft kunnen genezen van zijn blozende linksheid. Daar hebben die verwende strontjes tenminste geen last van... Hij gaat gewoon op praktijk en als hij thuiskomt, zal hij vroeg genoeg horen hoeveel maanden ermee gemoeid zijn.

Een half uurtje nadat in Utrecht de beslissing gevallen moet zijn, vindt hij het toch wel geraden even naar huis te bellen om te horen of er hier in de buurt nog spoedgevallen zijn aangemeld. Hij stapt uit op de markt in Borveld en verneemt het goede nieuws aan de telefoon van De Vergulde Ploeg. Het bier is weer best en hij moet zich dwingen geen tweede glas te nemen, want bij het kleinste deukje in een carrosserie komt de politie tegenwoordig aan je adem ruiken. Maar nu zul je natuurlijk

zien, dat Tilly's huis door de goede zorgen van de pastoor... Er wordt van alle kanten jacht op gemaakt en de gevaarlijkste tegenpartij is een vrome bruid, de dochter van een Dombergse fabrikant, lid van de gemeenteraad, voorzitter van Sint-Vincentius en wie-weet hoeveel sinten nog meer... Dus eerst en voor al naar zijn oude vriend Frieke Uitewilligen, een invloedrijk man, nu wethouder van Borveld en voorzitter van de plaatselijke afdeling van de Boerenbond, sneeuwwit en eerbiedwaardig.

Op het erf lacht de vrouw hem toe met de hagelwitte kralentandjes van Pietje Peereboom. Ja, de baas is binnen, hij is aan 't schrijven...

En de dokter kan er op rekenen; Frie zal zijn best doen. Jaren geleden, toen hij nog veurzitter was van het veefonds, heeft de dokter hem eens een groot plezier gedaan met die brief over Pirke Moens, die het veefonds aan 't verneuken was. En nu is hij blij, dat hij de dokter ook eens van dienst kan zijn. Maar och God, zo moeielijk zal het niet zijn. Hij kan het er op gooien dat het voor een overwegend boerengemeente als Borveld van groot belang is een veearts in het dorp te hebben... Ja, het is ver gekomen sedert die stomme oorlog; ge kunt niet eens maar naar belofte uw eigen kinderen in uw eigen huis laten wonen... Zo-zo, is dat manneken ook al veearts? Waar is de tijd gebleven! Het lijkt wel of het gisteren was, dat hij hier kwam en nog maar amper over de tafel heen kon kijken. Maar het zal een goeie worden, hij kan met de boeren overweg... En heeft de dokter gehoord van meneer Vriel van de Eikenhof? 'Ik weet alleen, dat hij een grote boete heeft moeten betalen en enkele maanden voorwaardelijk heeft gehad, al heeft het dan niet in de Dombergse krant gestaan.'

Ja-ja, maar hij houdt ook op met boeren, weet Frieke, en nu voorgoed, kunt ge wel zeggen, want hij heeft het gedoente gewoon verpacht en daar komt tegenwoordig geen eind meer aan, met die nieuwe pachtwetten. De huurder is een mens uit de Langstraat, een die gewaarschuwd was. Het heeft heel wat ingehad, maar nu is het eindelijk zo afgemaakt dat meneer Vriel geen voet meer op het erf mag zetten, als de boer het niet wil hebben. En geen herendiensten meer! Dus er zal niet veel meer te entelen zijn voor meneer Vriel. En hij heeft zijn eigen teruggetrokken uit alle boerenorganisaties...

Een mooie opruiming, denkt Vlimmen, nu hoef ik die vent nooit meer aan te kijken... In plechtige ernst zegt hij: 'Een groot verlies voor de landbouw, Frie!' en de wethouder van Borveld verslikt zich in zijn lach. Wanneer dan het bericht komt, dat de jongelui het huis mogen hebben, zegt Vlimmen: 'Tilly, er moet wel een groot ongeluk boven ons hangen!' 'Ja,' lacht zij. 'Jou moet het wel een hol gevoel geven, dat er niets meer te tobben valt.'

Hij gaat met Dop en de keizerskist naar Jan Willems voor een navel-

breukoperatie op een jonge stier. De fonkelnieuwe dierenarts weet natuurlijk wel hoe het moet. Vergeleken bij de keizersnede vindt hij het al zeer eenvoudig.

Jan Willems heeft zich uit liefdeberij opgeworpen als stierhouder. Hij verkeert in vrij goede doen, maar Vlimmen heeft hem gewaarschuwd er niet al te veel geld in te steken. Tegenwoordig, met die kunstmatige inseminatie, kon er niet veel toekomstmuziek in zitten, docht hem. Op de duur zouden alle boeren wel tot de K.I. overgaan. Wat hen nu nog ervan afhiel was maar een soort bijgeloof, afkeer van nieuwerwetse fratsen, angst voor iets vreemds... O, had Willems het nog nooit gezien? Nu dan, in plaats van zijn grote, mooie stier, die er zo vurig op lossprong, kwam er nu een mannetje van het K.I.-station, die zijn arm in de koe stak, tegelijk met een dun buisje, waarmee hij een beetje verdund sperma in allebei de horens van de baarmoeder spoot. Dat was voor een ouderwetse boer iets om van te rillen. Nieuw leven uit een buisje! Dat was een zonde tegen de natuur, een uitdaging, dat kón niet goed zijn; je voelde, dat zoiets gestraft zou worden. Een kalf, dat op die manier verwekt was, zou allerlei nieuwe ziekten onder het vee brengen, enzovoort... Klatskoek! Geslachten na geslachten van runderen waren de laatste vijftig jaar kunstmatig in het leven geroepen en ze waren in niets de mindere van de normaal verwekte dieren. De K.I. had bovendien enorme voordelen. De stier kon de koeien niet meer besmetten en veel meer koeien konden goedkoop door de beste fokdieren van het land aangestierd worden. Daar viel op de lange duur niet tegen te concurreren. Maar Jan Willems is nu eenmaal bezeten en hij weet hoeveel indruk zijn kolossale stier maakt op de meeste boeren. Een kalf van Jan Willems! Hij zorgt ook voor de toekomst van zijn stierhouderij. Nu heeft hij een stierkalf van prima afstamming, waar hij nog altijd wonderen van verwacht, al begon het nog zo slecht. Het dier had een navelbreuk en Vlimmen heeft hem gezegd, dat zoiets geen ideale fokstier kon worden; hij zou het gebrek voortplanten... De boer hield voet bij stuk en Vlimmen begreep hem wel: na de operatie zal er van het gebrek niets meer te zien zijn, tenminste niet voor een leek. 'Is dat stiertje al zeven maanden?' vraagt Dop verbaasd. 'Ze doen het gewoonlijk toch veel vroeger? Jong vlees geneest immers veel beter?'

'Ja, maar er is nog meer gesukkel geweest. Met twee maanden had het kalf navelstrengontsteking. Dat moest eerst genezen, anders zit je te opereren in een besmet milieu. Een ander bezwaar is nog, dat het dier al zo groot is en veel sterkere buikspieren heeft. Ik heb het sterkste catgut laten komen, dat er te krijgen is.'

'O, daar zou ik niet zo gauw aan gedacht hebben. Houdt deze draad het?' 'Ik hoop er het beste van. Hij ziet er stevig genoeg uit... We leggen het dier natuurlijk op de rug.'

'Ja, dat spreekt vanzelf. Weet je, Nunky, dat in vroeger eeuwen de men-

sen bij een breukoperatie aan de voeten werden opgehangen? Dan verdween de breukzak door de wet van de zwaartekracht in...'

'Ja,' lacht Vlimmen. 'Dat heb je gelezen in het boek van Sauerbruch.' 'Ik zal maar niets meer zeggen,' grinnikt Dop.

De jonge stier is al aardig uit de kluiten gewassen en heeft inderdaad een mooie lijn, afgezien van de bult bij de navel, die wel twee vuisten dik is. Het dier wordt plaatselijk verdoofd en neergelegd op een flinke laag stro. Er is een voedergang in het midden van de stal en de benen worden vastgebonden aan de palen. Dan wordt de patiënt op de rug gewenteld en vastgeklemd tussen zware blokken geperst hooi. Er komt wat zweet bij te pas, want het dier verweert zich als een echte stier. Vlimmen ziet, dat er alleen eigen volk aanwezig is; er zijn geen burens opgetrommeld. De operatie moet zoveel mogelijk in de familie blijven.

Dan is het ogenblik daar. Zij staan er zo steriel mogelijk bij in hun kazuifels van plastic. De breuk is nog nauwelijks te zien, teruggeleden in de buikholve.

'Wil jij de huidsnede maken?' zegt Vlimmen. Hij ziet, dat de boer een lang gezicht trekt. Nu denkt Jan Willems, dat zijn kostbare stier als proefkonijn dient voor een leerjongen, weet Vlimmen en hij maakt een geruststellend gebaar.

Dop krijgt een kleur, maar neemt zonder aarzelen het mes ter hand. Hij doet het voorzichtig, ziet Vlimmen. Een beetje onrustig, maar dat was hijzelf ook, de eerste keren. Toch een vaste hand, ondanks de sigaretten, geen zichtbaar gebibber en een gave snede. De aanblik verwarmt zijn hart... Hij geeft Dop de tangen aan om de wondranden te fixeren. Dan prepareert de jonge chirurg, zonder dat hem iets gezegd hoeft te worden, de breukzak los van de huid en stopt hem terug in de buikholve. Daar gaapt, zowat acht centimeter wijd, de breukpoort. En weer reikt Vlimmen zwijgend de scalpel aan. Dop knikt met een tevreden lachje, als bij een examenopgaaf, die hij kent. Nu moet hij langs de vergroeide randen van de breukpoort een schijfje vlees wegsnijden om fris weefsel te krijgen voor de genezing van het gat. De stier rukt en schudt, maar Dop laat zich niet van de wijs brengen; het gaat best!

'Dat heb je goed gedaan,' zegt Vlimmen, luid genoeg dat de familie het horen kan. 'Dat zal geen professor je verbeteren.' Nu zal hij zelf de breukpoort maar hechten, anders krijgt Jan Willems het misschien op de zenuwen. Als hij het gat heeft dichtgetrokken en een stevige knoop gelegd, strooit Dop een laagje penicillinepoeder over de hechting.

'Wil jij de huid...?'

Daar springt de draad als een vioolsnaar. De breukpoort gaapt weer even wijd als tevoren. Vlimmen gromt een vloek tussen de tanden. 'Zie zo, Willems! Je weet, dat ik er al bang voor was. En dit is de sterkste draad, die er te krijgen is, schrijft de fabrikant... Dop, kijk eens of we het goeie potje wel genomen hebben, met het dikste catgut.'

Dop haalt een ander potje uit de kist en trekt er een eindje draad uit. 'Even dik, hoor!' Hij wikkelt de draad om de vuisten, zet de tanden opeen en trekt hem in tweeën.

'Dan zullen we het moeten proberen met onze dikste hechtzij,' zegt Vlimmen. 'Die is altijd wat sterker. We hebben dan wel kans op ettering, maar als we wat rijkelijk penicilline strooien, zal het waarschijnlijk niet tot een abces komen.'

Dop wil het niet zo gauw opgeven. Schape- of kattedarm is het aangevozen materiaal voor inwendige hechtigen. Als de wond geheeld is, vergaat het en wordt zonder schade in het bloed opgenomen. Hechtzijde is en blijft een vreemd lichaam, dat niet geresorbeerd wordt, met alle risico er aan verbonden. 'Catgut heeft altijd zwakke plekken,' zegt hij. 'Misschien vind ik een stukje dat sterker is.' Drie, vier keer trekt hij een ander deel stuk en geeft het op. Dan wordt de hechtzijde op de proef gesteld. Zelfde resultaat. 'Het is wel wat sterker, maar het kost me niet eens al mijn kracht. En ik ben toch geen kampioen spierploert.'

'Ik geloof tenminste niet, dat jij sterker bent dan de buikspieren van zo'n dier... Zie je, Dop, dat is nu de praktijk. In theorie is het allemaal mooi genoeg. Nu staan we hier bij een opgelegde buik, die we niet meer dicht kunnen krijgen, omdat geen enkele fabrikant ooit gedacht heeft aan een hechtdraad, die wat kan verdragen.'

Wat nu, denkt hij. Dat ziet er vrij hopeloos uit. Er is geen tijd het land af te snorren voor een stukje hechtmateriaal, dat bestand is tegen de buikspieren van een zevenmaands stiertje. Het rund ligt open en snelheid is een eerste vereiste bij elke operatie. Er viel niets meer te tobben, zei Tilly...

Hij doet zijn mond al open om aan Jan Willems te zeggen, dat hij twee dingen kan doen: het dier laten slachten, of...

'Wacht eens even!' roept Dop. 'Als we eens gingen hechten met schrikdraad?'

Een ogenblik staat Vlimmen met open mond na te denken.

'Verdomme, daar zeg je zo iets! Die draad is dun genoeg. Maar wat zit er zoal verwerkt in schrikdraad? Wat is de samenstelling?'

'Hennep en koperdraad, professor,' zegt Dop jolig. 'Maar ik ben al genoeg geëxamineerd, Nunky! Begin nou niet opnieuw.'

'Maar dat is prachtig! Koper bevordert de infiltratie. Dat geeft wat zwelling en de wondranden worden nog wat stijver op elkaar gedrukt. Die zwelling trekt na een dag of tien wel weg... Dop, je bent een kei, je hebt de situatie gered!... Is er schrikdraad bij de hand, Willems?'

De boer heeft weer moed gekregen. 'Oei-oei, zoveel as ge wilt,' lacht hij. 'Alles bij mekaar wel 'nen halve kilometer!' En hij hoeft er zijn wei niet voor open te gooien, hij heeft nog een rolleken in voorraad.

Hij haast zich de stal uit en komt er even later mee aandraven. Wee: beproeft Dop zijn kracht.

'O nee, dokter,' zegt Willems. 'Die krijg-de nie kapot.'
'Schei uit, collega!' vermaant Vlimmen. 'Een dierenarts mag zijn handen niet beschadigen.'
Er wordt een stuk draad afgeknipt. Staat er heet water op? Laat dan maar koken; die draad wordt wel steriel.
Nog even geduld. Dan komt Dop uit de keuken met de dampende draad in een tang geklemd en laat hem neerkronkelen in het deksel van de instrumententrommel. Zij wassen hun handen en gaan weer in alle opgewektheid aan het werk. Het gebroken catgut wordt uit de wonde getrokken. En nu is Dop's reputatie wel zo gevestigd, dat hij dit keer de breukpoort kan hechten zonder dat er gezichten bij getrokken worden.
'Soepel genoeg?' vraagt Vlimmen.
'Het gaat lekker!'
En nu kan het stierenbeest persen wat het wil. Nu wat royaler poederen; Dop hecht in keurige steken de huid. Nog een preventief spuitje anti-bioticum. Maak los de ankertouwen!

Mevrouw is boven, zegt Doortje, en hij gaat fluitend de trap op. Bij zulke gelegenheden is het nog steeds Happy Times en nog even vals. Op de slaapkamer staat Tilly over de wasmand gebogen en hij slaat haar klinkend op de bibs.

'Van waar die woeste vreugde?'

'Moet je horen!' Hij schildert zijn wanhoop en radeloosheid in de somberste kleuren, wat na zijn baldadig optreden niet de geringste indruk op haar kan maken.

'Wat is schrikdraad?' vraagt zij aan het einde van zijn verhaal.

'Weet je dat niet eens? Schaam je!... Ik wist het trouwens ook niet, hoor, die schoonzoon van jou heeft het me zo juist verteld. Tot dan toe wist ik alleen waar schrikdraad voor dient... Is het je nog niet opgevallen, dat de prikkeldraad langs de weilanden aan 't verdwijnen is? Eindelijk, mag je wel zeggen, want prikkeldraad is je reinste dierenmishandeling, het geeft een hoop nodeloze verwondingen. Je weet hoe dikwijls er opgebeld wordt, dat er een koe 'over de draad heeft gestaan', zoals ze dat noemen. Dat is een eufemisme, je moet die ravage zien, aan uiers en buik en benen, als het beest met het achterstel over zo'n vuile draad heeft gehangen en wie-weet hoelang aan 't worstelen is geweest om zich te bevrijden. Een bloedbad... Wonden in de uiers, waar de melk uitloopt. Gewrichten, opengescheurd tot op de botten... Nu sluiten de betere boeren hun wei af met één glad draadje van hennep en dun koperdraad, waar een beetje stroom op gezet wordt. Het rond krijgt een ongevaarlijk schokje en blijft voortaan uit de buurt... En vanaf heden hoort de schrikdraad tot ons instrumentarium!'

Hij kan zich nog ongeveer al die zeldzame ogenblikken van toverachtig welbehagen herinneren. Eens trof het hem zeer vluchtig, toen hij door

een zachte motregen liep in een stille buurt. Dan nog op een vroege ochtend na een nacht van verlossingswerk bij Jantje Reuvers aan de Verloren Hoek. Hij stond op een hoge bosrand en de zon steeg juist boven de zwarte bossen van de Dolbrakken. Nu staat hij bij Driek van Laarhoven te wachten op Tilly en Dop, die al op weg naar hier zullen zijn met de keizerskist. Hij is een eindje de dreef in gewandeld tot aan een wijd stuk akkerland, waar hij met de zachte zon in de rug kan kijken naar de gouden herfstglorie van de Hulshoutse bossen. En weer voelt hij in een gelukkige huivering alle vrees van zich afglijden. Nu is het alsof zijn lichaam alle gewicht verloren heeft en zijn geest vrij rondzweeft in een oneindige ruimte van vrede en veiligheid. Het is volkomen windstil en hij haalt voorzichtig adem om de betovering niet te verstoren...

Wat heeft hij zich altijd dwaze zorgen gemaakt om niets!

Tenslotte is alles goed gekomen. Eigenlijk moet hij zich gelukwensen met alle leed en schaamte en vernedering: zijn mislukte huwelijk, de hoop op een kerkelijke echtscheiding, waarmee de tovenaars hem tien jaar lang gemarteld hebben, de Van Bommel-affaire, het vertrek van Truus en Dop naar het andere eind van de wereld, zijn kleinburgerlijke angsten om het slachthuisbaantje, het proces Vlimmen contra Vlimmen... De mooiste jaren van zijn leven zijn er door bedroven, maar het is die prijs waard geweest! Zonder dat alles zou hij Tilly niet gekregen hebben...

En dan de praktijk, die hem steeds over alle mismoedigheid en onlust heen heeft geholpen. Dit rusteloze beroep heeft hem verrijkt met veel grotere mogelijkheden. Er zijn collega's, wie de naoorlogse doorbraak uit de hand geglipt is, die weerbarstig achter de grote gebeurtenissen aan drementelen. Hij mag zich verantwoord achten, hij heeft het tempo van de revolutie kunnen volgen en wel in het voorste peloton. Het was een ware verjongingskuur en het einde is nog lang niet in zicht...

Ja, hij kan tevreden zijn... Dop! In alle tijdschriften wordt gejammerd over de hedendaagse jeugd, die geen belangstelling schijnt te hebben en geen verantwoordelijkheidsgevoel, alleen zin voor vulgair genot en dan nog alleen als het hun voor de neus wordt gezet. Toch moeten er hier en daar nog enkele jongens zitten, die de boter thuis brengen, al wordt er over hen met geen woord gerept... Dop heeft plezier in het werk en neemt het al even ernstig op, hij heeft durf en is voorzichtig, hij weet te improviseren en zichzelf te redden. Die vondst van de schrikdraad was bijna geniaal. Dat wordt een dierenarts!

Klaartje heeft links en rechts bij zijn slapen tezamen zeven grijze haren geteld. Soms doen de jongelui alsof de tijd nadert, waarop van hem verwacht mag worden, dat hij het wat kalmer gaat aanleggen. Of denkt hij dat maar? Ze zouden zich kunnen vergissen. Hij leeft nog altijd in het gevoel, dat de praktijk nu eerst recht begonnen is. Voorlopig is hij sterk en gezond genoeg. Sinds hij jaren geleden, nog in de tijd van Truus, die lelijke erysipelas opliep, heeft hij geen dokter meer aan het lijf gehad.

En hij kan voor de vuist een half dozijn dierenartsen opnoemen, die de zeventig gepasseerd zijn en iedere ochtend uitrukken voor een lange dag van boerenpraktijk. Tilly heeft gelijk; hij hoeft zich heus niet zoveel zorgen niet meer te maken...

Daar komen ze aan met de keizerskist. Als nu dat kalf nog maar een uurtje wil blijven leven; hij vertrouwt het niet al te best...